

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ERMENİ HARFLİ KIPÇAKÇA ZEBURDA
FİİL-TAMLAYICI İLİŞKİSİ

Hazırlayan
Gülderen TOKMAK

Danışman
Prof. Dr. İ. Gülsel SEV

ŞUBAT 2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

GÜLDEREN TOKMAK'a ait "ERMENİ HARFLİ KIPÇAKÇA ZEBURDA
FİİL-TAMLAYICI İLİŞKİSİ" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalında Yüksek Lisans bitirme tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir.

20.03.2015

Unvan, Adı ve Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. İ. Gülsel SEV

Üye : Prof. Dr. Mustafa SARI

Üye : Doç. Dr. Şaban DOĞAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç Dr. Erol ÖZTÜRK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum, “**ERMENİ HARFLİ KIPÇAKÇA ZEBURDA FİİL-TAMLAYICI İLİŞKİSİ**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Gülderen TOKMAK

20.03.2014

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, XI. yüzyılın ortalarında Ermeni Bagradit devletinin çökmesiyle bölgede yaşayan Ermenilerin, Kıpçakların bulundukları Deşt-i Kıpçak’a göç ederek Kıpçaklarla ilişkilerini güçlendirmeleri ve bir grup Kıpçak halkının da Ermeni Gregoryen mezhebine bağlanması sonucu oluşmuş etnik-dinsel topluluğun bıraktığı yazılı kültür miraslarından *Armenian Qypchaq Psalter* (*Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur*) fiil-tamlayıcı ilişkisi açısından incelenmiştir.

Çalışmada Alexander Garkavets ve Eduard Khurshudian tarafından yayımlanan *Armenian Qypchaq Psalter* (*Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur*) adlı eser esas alınmıştır. *Armenian Qypchaq Psalter*’daki fiil cümleleri incelenerek tespit edilen örnekler eserde geçtikleri sayfa ve satır numaralarıyla gösterilmiştir. Fişleme sırasında eserin aslına bağlı kalınarak herhangi bir imlâ düzeltmesi yapılmamıştır.

XI. yüzyılın ortalarından itibaren Karadeniz’in kuzeyine, Deşt-i Kıpçak’a başlayan Ermeni göçleri sonucunda Ermeni-Kıpçak ilişkileri giderek artmış, zaman içerisinde Ermenilerden büyük bir topluluk kendi alfabeleriyle Kıpçak dilinde yazıp konuşmaya başlarken bir grup Kıpçak da Ermeni Gregoryen mezhebini benimsemiştir. Bu yakınlaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan yazı dilinin ürünlerinden *Armenian Qypchaq Psalter* (*Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur*) söz dizimi bakımından günümüz Türkçesinden farklı özelliklere sahiptir. Bu sebeple eserin söz dizimi ve fiil-tamlayıcı ilişkisi açısından incelenmesi Tarihî Türk lehçeleri üzerine yapılacak olan dil incelemelerine katkı sağlayacaktır.

Son dönemlerde Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi eserleri üzerine yapılan çalışmalar yurtiçi ve yurtdışında artış göstermiş fakat bu alandaki eksiklikler tam anlamıyla giderilememiştir. Tezimizin bu alanda ileride yapılacak çalışmalara katkıda bulunması, Ermeni harfleriyle oluşturulmuş Kıpçak metinlerinin tercümesinde

kolaylıklar sağlaması en büyük temennimizdir.

Çalışmam için gerekli kaynak teminini sağlaya, görüş ve bilgileriyle çalışmama destek veren, çalışmamı titizlikle inceleyen kıymetli hocam Doç. Dr. Şaban DOĞAN'a emeklerinden ötürü teşekkür ederim. Çalışmamın her safhasında bilgisini, emeğini ve desteğini esirgemeyen, başından sonuna kadar gerekli zamanı ayırarak çalışmamı inceleyen, görüş ve bilgileriyle bana destek olan danışman hocam Prof. Dr. İ. Gülsel SEV'e teşekkür ederim.

Gülderen TOKMAK

ÖZET

ERMENİ HARFLİ KIPÇAKÇA ZEBURDA FİİL-TAMLAYICI İLİŞKİSİ

Gülderen TOKMAK

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İ. Gülsel SEV

Şubat 2015 , 329 + XII Sayfa

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışma, *Armenian Qypchaq Psalter* (*Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur*)’daki fiillerin anlamlarına göre kullanıldıkları tamlayıcılar ve bu tamlayıcıların sayısı ile sınırlandırılmıştır. Çalışmada, *Armenian Qypchaq Psalter*’daki fiil cümleleri incelenerek tespit edilen örnekler eserde geçtikleri sayfa ve satır numaralarıyla gösterilmiştir.

Çalışmanın “GİRİŞ” bölümünde Kıpçaklar, Ermeni-Kıpçak etkileşimi, Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin teşekkülü, Ermeni Harfleriyle Kıpçak dilinde yazılmış eserler ve *Armenian Qypchaq Psalter* hakkında bilgi verilmiş, akabinde de tamlayıcı teriminin tanımı ve bu konudaki görüşler üzerinde durulmuştur.

“İNCELEME” bölümünde eserdeki fiillerin anlamları, anlamlarına göre aldıkları tamlayıcılar ve bu tamlayıcıların kullanıldığı örnek cümleler verilmiştir. Daha sonra eserdeki fiillerin alfabetik sıraya göre dizini ve kabul ettikleri tamlayıcılara göre dizini verilmiştir.

“SONUÇ” bölümünde ise eserdeki fiiller ve tamlayıcılarla kullanımı konusunda ulaştığımız tespitlere yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi, tamlayıcı, birleşim değeri, Ermeni harfli Zebur.

ABSTRACT

THE RELATION OF VERB – COMPLEMENT IN ARMENIAN QYPCHAQ PSALTER

Gülderen TOKMAK

Master Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Prof. Dr. İ. Gülsel SEV

February 2015, 329 + XII Pages

This study which has been prepared to the master thesis is limited to complements according to the meanings of the verbs they are used in *Armenian Qypchaq Psalter* with and the number of those complements. The samples which were identified by analysing the verb sentences in *Armenian Qypchaq Psalter* has been demonstrated with the line and page numbers in the literal work .

In the introduction part of the study, Qypchaqs, Armenian–Qypchaq interaction, the formation of Armenian Qypchaq Psalter, the literal works written in Armenian Qypchaq Psalter and information about *Armenian Qypchaq Psalter* are stated. Afterwards, the definition of complement and the related opinions were emphasized.

In the Analysis part, the meanings of the verbs in the literal work, the complements which they are used with according to their meanings and the sample sentences which these complements are used were given. Then, the alphabetical index of the verbs in the literal work and the index of them according to the complements they are collocated were stated.

In the Result part, verbs in the literal work and determination usage of verbs and

the complements in the work are given.

Key words: Armenian Qypchaq, complement, valence, Armenian Qypchaq Psalter.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
 GİRİŞ.....	 1
 I. BÖLÜM	
1. KIPÇAK TÜRKLERİ.....	3
1.1. Kıpçakların Batıya Göçü ve Deşt-i Kıpçak.....	5
1.2. Deşt-i Kıpçak'taki Ermeniler.....	7
1.2.1. Ermenilerin Deşt-i Kıpçak'a Göçü ve Ermeni Kolonileri.....	7
1.2.2. Ermenilerin Kıpçaklarla Münasebeti.....	8
1.3. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi.....	9
1.3.1. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin Teşekkülü ve Konuşurları.....	9
1.3.1.1. Dünya Kitaplıklarındaki Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle Yazılmış Metinler.....	14
1.4. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle Yazılmış Zebur.....	16
 II. BÖLÜM	
2. TAMLAYICI TERİMİ VE BENZER KULLANIMLARI.....	19
 III. BÖLÜM	
3. İNCELEME.....	29

IV. BÖLÜM

4. DİZİN	274
4.1. Genel Dizin.....	274
4.2. Tamlayıcılara Göre Dizin.....	283

V. BÖLÜM

5. SÖZLÜK.....	301

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ.....	305

KAYNAKLAR.....	321

ÖZGEÇMİŞ.....	329

KISALTMALAR LİSTESİ

AQP	: Armenian-Qypchaq Psalter
bk.	: Bakınız
C	: Colophon (Sonlama)
CC	: Codex Cumanicus
Da	: Daniel
De	: Deuteronomy (Tensiye)
DLT	: Dîvânu Lügati't-Türk
E	: Exodus (Çıkış)
H	: Habakkuk
I	: Isaiah
J	: Jonah (Yunus)
krş.	: Karşılığı
L	: Luke
KB	: Kutadgu Bilig
NF	: Nehcü'l Ferâdis
S	: Samuel
Sek	: Sekkâki Divânı
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Çalışmamızda *Armenian Qypchaq Psalter (Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur)*'daki fiiller birlikte kullanıldıkları tamlayıcılar açısından incelenmiştir. Çalışmada eserin 1575 yılında istinsah edilen nüshası esas alınmıştır. Eserde Eski Ahit'te yer alan 150 mezmurun yanı sıra Daniel, Deuteronomy, Exodus, Habakkuk, Isaiah, Jonah, Luke, Samuel bölümlerinden parçalar bulunmaktadır.

Çalışmada eserin 1575 yılında istinsah edilen nüshanın esas alınmasının sebebi, bu nüshanın tercüme edilen ilk nüsha olması ve 1580 yılında yapılan ikinci nüshanın da ilk tercümeyle yapılan birkaç eklemenin dışında aynı büyük oranda olmasıdır.

Cümle yapısı genellikle devrik olan eserin üslubunda şiirsellik hâkimdir. Bu özellik eserde isim ve sıfat tamlamalarında tamlayanla tamlananın yer değiştirmesi şeklinde görülür. Ayrıca metinde *ki* bağlacı ile bağlanan cümlelere sık sık rastlanır.

Çalışmada ilk olarak *Armenian Qypchaq Psalter (Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur)*'daki fiiller fişlenmiştir. Fişleme yapılırken fiillerin yüklem olarak kullanıldığı örneklerin yanı sıra isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil grupları da inceleme kapsamına alınmıştır.

Örnek cümlelerin yazımında A. Garkavets ve E. Khurshudian (2001) tarafından hazırlanan çalışma esas alınmıştır.

Fişleme esnasında bir fiilin aynı hâl ekli tamlayıcıyla çok sayıda kullanımı tespit edilmiş ve bu örnekler yazıya geçirilirken en fazla dört örnekle sınırlandırılmıştır.

“İNCELEME” bölümünde birden fazla anlam taşıdığı tespit edilen fiillerin

tamlayıcılarla kullanımında birlikte kullanıldığı tamlayıcıya uygun anlamı seçilmiştir. “SÖZLÜK” bölümünde ise sadece Ermeniceden ve Slav dillerinden girmiş kelimelerin anlamları verilmiş, Türkçe kelimelerin anlamlandırılmasına ihtiyaç duyulmamıştır. İncelenen fiillerin ve “SÖZLÜK” bölümündeki kelimelerin anlamları verilirken A. Garkavets’in “*Kıpçakskoe Pismennoe Nasledie III Kıpçakskiy Slovar*”, E. Tyrjarski’nin *Dictionnaire Arméno-Kiptchaq, d’après trois manuscrits des collections Viennoises*, R. Toparlı vd.’nin *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, <http://www.tdk.gov.tr/> Güncel Türkçe Sözlük’ten yararlanılmıştır.

Birleşik fiilin isim unsuru üzerine gelen ekler fiilin birleşik fiil olarak alınmasına engel olarak düşünülmemiştir.

“İNCELEME” bölümünde cümle içinde kullanıldıkları tamlayıcı ile birlikte örneklendirilen fiillerin alfabetik sıraya göre genel dizini ve kabul ettikleri tamlayıcılara göre dizini “DİZİN” bölümünde verilmiştir.

Eserde bir tamlayıcıya ihtiyaç duyduğu bağlamdan anlaşılan fakat cümle içerisinde tamlayıcı almayan fiiller de tespit edilmiştir. Eserin dilini kullananların hayatta olmaması, dolayısıyla bu dilin ölü bir dil olması dil mantığımızla tamamlama noktasında hataya düşme ihtimali doğuracağı için eksik tamlayıcılarla ilgili herhangi bir ekleme yapılmamıştır.

Fiillerin tamlayıcıları incelenirken tamlayıcı alan fiillerde fiilin anlamının belirlenmesinde iki veya daha fazla tamlayıcı zorunlu ise bunlar tamlayıcısını öbek hâlinde kabul eden fiiller olarak gruplandırılmıştır.

I. BÖLÜM

1. KIPÇAK TÜRKLERİ

Müslüman yazarlarca “Kıpçak”, Avrupalılarca genellikle “Kuman” adı ile anılan kavmi birlik aslında sonradan birleşen iki ayrı Türk kavmidir (Karamanlıoğlu 1994: XVII).

Kıpçak sözü ilk olarak, 759 yılında dikilmiş olan Bayan Çor (Şine Usu) bitiğinde geçer: “Türk Kıpçak elig yıl olurmuş (BÇ K 4). Türk Kıpçak elli yıl oturmuş (yönetmiş)” anlamına gelen bu cümle, 682 – 745 arasındaki II. Köktürk dönemine işaret etmektedir (Ercilasun 2004: 359).

Kumanların adının Şark kaynaklarında en çok *Kıpçak* (*Kıfçak*) olarak geçtiğini belirten A. N. Kurat (1972: 69-70), bundan başka *İmek* (*Yemek*) ve *Kimek* adlarının da sıkça kullanıldığını belirtir. Şark kaynaklarındaki Kıpçakların adının Batı kavimlerinde ve Ermenilerde tamamen farklı olduğunu söyleyen Kurat, Rus vakayinâmelerinde *Polovtsı* olarak adlandırıldıklarını ve Bizanslıların *Kuman*; Macarların *Kun*, *Kuman*, *Paloç*; Almanların *Falon*, *Fabl*; Ermenilerin *Chardeş* adlandırmalarını kullandıklarını bildirir. Ayrıca Latin kaynaklarında Bizans kaynaklarını takiben *Kuman* olarak kullanıldığını ve Türkçedeki *Kuman* adının da Bizanstan alınmış olabileceğini söyler.

A. N. Kurat (1972: 70), bir kavme bu denli çok ad verilmesinin sebebini ise; “Rusça, Almanca ve Ermenice bu kavme verilen adın manası “açık sarı” ve “saman rengine olan sarı saç”ı ifade etmektedir. Yani bu üç dilde de Kumanlara takılan isim bir kavim adı değil de, bu kavmin sarışın (daha doğrusu sarı- kırmızı saçlı) olduklarını ifade etmektedir. Bu suretle, Kumanlarla temasa geçen üç kavim, Ruslar, Almanlar ve Ermeniler, Kumanları sadece “Sarışınlar” diye tesmiye etmişlerdir.” şeklinde açıklar.

A. N. Kurat (1972: 70) Macarcadaki Kun adının Kuman'dan geldiğini, Kuman'ın muhtemelen bir şahıs adı olup sonradan bir uruğ adını ifade ettiğini ve Kıpçakların muhtemelen en Batı kısmını oluşturduğunu, Bizanslıların ve Macarların da bütün Kıpçakları bu adla tanıdığını belirtir. Kıpçak adının ne ifade ettiğini bilmediğini söyleyen Kurat, Ebulgazi Bahadır Han'ın halk etimolojisine dayanarak “ağacın içindeki boşluk” şeklinde açıkladığını belirtir.

Németh ise Kun ve Kuman adlarının sarımtırak anlamına gelen *ku* ve *kuba* sözünden türediğini, Kuman sözünün *Türk*'den *Türkmen* gibi *Kun* ve *man* unsurlarından oluşabileceğini düşünmektedir (Aktaran: Rásonyi 1993: 136).

Karamanlıoğlu'nun (1994: XVII) Kıpçak (Kuman) Türk kavimlerine ilişkin görüşleri şu şekildedir: “İsmi renkten (*solgun, sarımtırak*) aldığı ileri sürülen ve eski tarihleri karanlık olan Kumanlar 1017’de Kara-Kıtayların tazyiki ile batıya doğru göç ederek 1050’de doğu Avrupa’ya yerleşmiş bulunuyorlardı. Kumanlar, Karadeniz’in kuzeyinde yaşayan, daha önce göç etmiş, Oğuz ve Peçenek Türk kabilelerini de içlerine alarak, Ruslarla Bizanslıların kışkırtması ile Peçeneklerle ve Macarlarla mücadele ile geçen yarım asırlık bir zamandan sonra 1103’de Ruslara yenildiler. Bu yenilgiden sonra dağılan Kumanlar, yerlerini doğudan gelen yeni bir Türk kavmine, Kıpçaklara terk ettiler. Artık Kıpçak adı altında birleşen bu Türk kavimleri Avrupa’da Kuman adı ile anılmakta devam etmiştir. XII. Asırdan beri Kuman ve Kıpçak adları aynı halkı göstermektedir”.

Kıpçak kelimesinin asıl şeklinin *Kıwçak* olup daha sonra ses değişimleri sonucu Kıpçak, Kıpçak, Hıfçak, Hıfçah şekillerine girdiğini belirten Karamanlıoğlu (1994: XVII), Uygur vesikalarında bir şahıs adı olarak da kullanılan bu sözün kökeninin ve anlamının tam olarak belli olmadığını, Mahmud Kâşgarî’de; 1. Türklerden büyük bir bölük, 2. Bu bölüğün oturduğu ve 3. Kâşgar yakınlarında bir yer, Kutadgu Bilig’de dört yerde, *kovı* (bk. Kâşgarî “İçi kof ve çürümüş olan”; krş. CC *kuv*) kelimesi ile birlikte kullanıldığını, Oğuz Kağan Destanı’nda bir Kıpçak Bey adı olarak kullanıldığını, Németh’in ise Sagay lehçesinde “hiddetli, kızgın” anlamına gelen Kıpçak sözü ile aynı kabul ettiğini söyler.

Bayan Çor (Şine Usı) bitiğinde geçen “*Türk Kıpçak*” ibaresinden yola çıkan Ercilasun (2004: 359), Kıpçakların ya doğrudan Doğu Kktrklerinin kendilerini ya da Türk’, Kktrklerle bağlı diğer Türkçe konuşan boyları da ifade eden daha geniş bir kavram olarak düşünüldüğünde Doğu Kktrklerle bir arada olan bir Türk boyu olabileceğini belirtir. Ercilasun, metnin Uygurlara elli yıl hkim olan “Türk Kıpçak”lardan bahsettiği için birinci ihtimalin daha kuvvetli olduğunu düşünmektedir.

Ercilasun (2004: 359), 745’te Uygurların duruma hkim olmasından sonra Doğu Kktrklerine ne olduğu sorusunun cevabının Gerdiz’nin 1041’de yazılmış olan Zeyn’l-Ahbr’ında olduğunu belirtir ve bu hususta şu açıklamayı yapar: “*Gerdiz’ye göre Kimekler yedi boydan oluşmaktaydı: İmi, İmek, Tatar, Balandur, Kıpçak, Linkaz (Nilkaz), Ecld (şeşen 1998:73). Demek ki Bayan Çor’un bahsettiği Türk Kıpçaklar, Uygurların nnden kaçarak 745’ten sonra İrtiş boylarına gitmişler ve orada diğer boylarla birlikte Kimeklere oluşturmuşlardır. Kimek yöneticilerine Hakan, şad, yabgu unvanlarının verilmesi (Buharalı 1987: 264-267) bizce Köktürk bağlantısını ortaya koyuyor.*” Ayrıca Ercilasun, 982’de yazılmış olan Huddu’l- Ālem’de Kıpçakların “Kimeklerden ayrılmış bir kavim” şeklinde tanımlanmasından hareketle Kıpçakların X. yüzyılın ikinci yarısında müstakil bir boy hline geldiklerini, Kimeklerle oluşturdukları birliğin IX., hatta VIII. yüzyıla kadar gittiğini ve bunu da Kktrklerin (Türk Kıpçakların) 745’te Orhun bölgesini terk ediç tarihlerine uyduğunu söyler.

1.1. Kıpçakların Batıya Göğü ve Deş-i Kıpçak

916’larda in’in kuzeyinde ortaya çıkan Kıtay devletinin zaman içerisinde g kazanarak bazı Türk boylarını Batı’ya doğru itmeleri İrtiş-Talas civarındaki Kıpçak (Kuman)ları da etkilemiş ve bunun sonucunda bazı Kıpçak boyları Batı’ya göç etmiştir (Kurat 1972: 72).

Golden (2006: 326), Batı’ya yapılan glerin kesin olarak birincil sebebinin belirlenemediği ancak bunun Kıtay genişlemesi veya sınır kabilelerinin rahatsızlıkları ile ilgili olduğu görüşündedir.

Kıpçaklar (Kumanlar) XI. yüzyılın başlarında Yayık nehrinin batısında İdil istikâmetinde ilerlemeye başlamışlardır. Kıpçakların bir bölümü irtiş boyundan Uralları aşarak Kama-İdil sahasına gelmiş ve burada İdil Bulgarları ile karışmaya başlamış; diğer bir bölümü ise Aşağı İdil boyuna doğru ilerlemiştir. 1030'lu yıllarda İdil boyuna gelen Kıpçaklar daha sonra Uzları takip ederek 20-25 yıl kadar kısa bir süre içerisinde Dnepr (Özü) kıyılarına gelirler ve Rus kaynaklarında ilk defa 1055 yılında “Polovtsı” adı ile anılmaya başlarlar. 1060'tan sonra Uzları takiben Tuna kıyılarına doğru hızla ilerleyen Kıpçaklar 1064'te Uzları Tuna'nın güneyine iterek Transilvanya-Macaristan istikâmetinde ilerlemeye devam etmişlerdir. Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırların tamamı XI. yüzyılın sonlarında Kuman-Kıpçakların eline geçmiş ve Şark kaynaklarında bu bölge “Deşt-i Kıpçak” (Kıpçak Bozkırları) adını almaya başlamış ve Moğol istilâsından sonra bu ad umumîleşmiştir (Kurat 1972: 72-73).

Bir taraftan Peçenekleri takip ederek Tuna'yı geçip Balkanlara, diğer taraftan da Dnestr nehrinin yukarı kısımlarına kadar ilerleyen Kıpçaklar giderek daha geniş bir hareket sahasına sahip olmuşlardır. Kıpçakların hareket sahasının bu denli genişlemesindeki temel sebeplerden biri onların birinci sınıf atlı asker olmaları ve komşu devletler tarafından ücretli asker olarak sık sık davet edilmeleridir. Kıpçakların savaşçı hareket sahaları Doğu'da Harezmi sınırından başlayarak, Kafkaslarda Anadolu sınırları, Doğu Avrupa'da İdil Bulgarları, Rus Knezlikleri, Balkanlarda Bizans, Orta Avrupa'da Lehistan ve Macaristan'a kadar büyük bir sahayı kapsamıştır. Karadeniz'in kuzeyindeki bu geniş bozkırların sahipleri olarak görülen Kıpçaklar göçebe hayatın gelenek ve göreneklerini sıkı bir şekilde muhafaza etmişler ve yerleşik hayata geçemediklerinden hiçbir yerde tutunamamışlardır. Göçebe topluluklar halinde yaşayan bu Kıpçaklar bir devlet kuramadıklarından devlet siyasetine de sahip değillerdi (Kurat 1972: 74-75).

1.2. Deşt-i Kıpçak'taki Ermeniler

1.2. 1. Ermenilerin Deşt-i Kıpçak'a Göçü ve Ermeni Kolonileri

XI. yüzyılın ortalarında (1064) Doğu Anadolu ve Güney Kafkasya'daki Ermeni Bagratid Devleti Sultan Alparslan komutasında yapılan Selçuklu akınlarına dayanamamaya yıkılır ve bölgede yaşayan Ermenilerin büyük bir çoğunluğu Gürcistan'a, Kilikya'ya ve çoğunlukla Kırım'a göç etmeye başlarlar. 1239 yılında Ani şehrinin Moğollar tarafından ele geçirilmesi Ermenilerin Karadeniz'in kuzeyindeki Kırım yarımadasına göçünü hazırlayan siyasî nedenler arasındadır. İlerleyen dönemlerde Kırım'a Altın Orda idaresindeki bölgelerden de Ermeni göçleri yapılmış ve XIII. yüzyılda burada büyük bir Ermeni kolonisi meydana gelmiştir. 13. yüzyılda Kırım'da çok fazla Ermeni kolonisinin bulunması sebebiyle dönemin yazarları bölgeye *Armenia Magna* (Ermeni adası) veya *Armenia Maritima* (Ermeni Denizi) adını vermişlerdir. Rusya, Bizans ve Mısır'daki Memluk devletine gidip gelen malların sevkiyatının sağlandığı ve Kıpçakların başlıca ticaret merkezlerinden biri olan Sudak şehri, ayrıca Kefe ve Salgat Ermeni kolonilerinin başlıca merkezlerindendir (Deny 1957: 7-9; Kasapoğlu Çengel 2012: 20; Pritsak 1979: 131; Tekin 1997: 110).

Ermenistan'ı terk ederek Don, Kırım ve Besarabya bölgesine yerleşen ve burada uzun süre dillerini kabul ettikleri Kıpçaklarla birlikte yaşayan Ermeniler buradan da Ukrayna'ya göç etmişlerdir. Pek çok kaynağa göre XIV. yüzyılda gerçekleşen ilk Ermeni göç dalgası yaklaşık olarak 300-400 aileyle Kırım, Don ve Besarabya'dan Ukrayna'ya yapılmıştır ve göç eden bu topluluğun çoğu Kıpçakça konuşan Ermenilerden oluşmaktadır. (Garkavets ve Khurshudian 2001: VII; Chirli 2005: 3).

XI. yüzyılın ortalarında oluşan en büyük Ermeni kolonisi Kırım'da Kefe şehrindeydi. XV. yüzyılın ikinci yarısında buradaki Ermeni nüfusu 35-40 bine ulaşmıştır. İkinci büyük koloni ise Sudak şehrindeydi. Bundan başka Gözleve, Karasubazar, Akmesit (Simferopol), İnkerman (bugünkü Sevastopol'un sınırlarında), Solhat (Eski Kırım) vb. şehirlerde de Ermeni kolonileri görülmüştür. Bu koloniler kitle hâlinde Rum, Urum ve Gürcülerle birlikte 1778-1779'da Kuzey Povoljye'ye göç edip

burada bugün Rostov-na-Donu topraklarında Nahiçevan-na-Donu ve birkaç köy kurmuşlardır (Chirli 2005: 3; Kasapoğlu Çengel 2012: 20).

XIII. yüzyılın ortalarından itibaren Ermeni kolonileri Lviv’de görülmeye başlar. XV. yüzyılın başlarından itibaren ise Ermeni kolonilerinin oluşumuna Kiev ve Kamanets’den başka Lutsk, Vladimir ve Romanya topraklarındaki Suçav ve Seret şehirlerinde de rastlanmıştır. Ermeni kolonisi Ukrayna’da ise yaklaşık olarak XVI. yüzyıl Altın Orda döneminde. 1475 yılında Osmanlıların Kefe şehrini ele geçirmesiyle birlikte buradaki Ermeniler kitleler hâlinde Kamanets-Podolsk ve Galitsiya’daki dindaşlarının yanına göçmüşlerdir (Chirli 2005: 3; Kasapoğlu Çengel 2012: 21; Aynakulova 2009: 124).

1.2.2. Ermenilerin Kıpçaklarla Münasebeti

XIII. yüzyılda bütünüyle bir Türk ülkesi hâline gelen Kırım’da Kıpçak Türkleri ile göçmen Ermeniler sıkı bir ilişki hâlindeydiler. Kıpçak Türklerine ticari ilişkilerinde aracı ve yardımcı olan Ermeniler zaman içerisinde dinlerini, yazılarını ve birçok Ermenice terimi korumakla birlikte kendi dillerini bırakıp Kıpçak dilini kilise dili ve resmî dil olarak benimsemişlerdir. Daha sonra Kırım’da yaşayan bu Ermenilerin bir kısmı kral I. Leos’un daveti üzerine Ukrayna’ya, Galitsiya’ya yerleşirler. Polonya Ermenileri olarak da anılan Ukrayna Ermenilerinin merkezi 1496’dan sonra Kamanets-Podolsk şehri olmuştur (Pritsak 1979: 131; Tekin 1997: 110).

Göçmen Ermeniler sadece ticaretle uğraşmakla kalmamış aynı zamanda zanaatla de ilgilenmiş, Kamanets ve Lviv şehirlerinde zanaat ve eğitim kurumları kurmuşlardır. Çoğunlukla kumaş, keçe ve deri işçiliği, kuyumculuk ve kasaplık gibi işlerle uğraşan bu Ermeniler Kıpçak diline yakın olan Kırım Tatarcası ve Türk dilini bilmeleri sebebiyle tercümanlık, danışmanlık, müşavirlik gibi pek çok görevi de yerine getirmişlerdir (Chirli 2005: 3; Kasapoğlu Çengel 2012: 21).

Garkavets ve Khurshudian Ermeni Kıpçak ilişkilerinin XIII. yüzyıldan önce başladığını, XI-XVI. yüzyıllar arasında Ermenilerin anavatanında (Ermenistan’da)

Kıpçaklarla yakın temasta bulunduklarını ve Ermenilerin topraklarında yaşayan bu Kıpçakların Ermeni Gregoryan Hristiyanlığını benimsediklerini belirtirler. G. Alishan, R. Acharian ve E. Khurshudian tarafından yapılan epigrafik anıt çalışmalarına göre Ermenistan'ın Şirak şehrinin Artik bölgesindeki Ariç köyü önceden Kıpçak adını taşımaktadır ve XII. yüzyıldan günümüze kadar korunmuş Kıpçakhavank (Kıpçak manastırı) adını taşıyan bir manastırın varlığı Kıpçak-Ermeni ilişkilerinin varlığını destekler niteliktedir (Garkavets ve Khurshudian 2001: VIII).

Kıpçaklarla birlikte yaşayan ve onların egemenliği altında bulunan Ermeniler zaman içerisinde kendi anadillerini unutarak asimile olmuşlardır. Ukrayna'daki Ermeni kolonileri kendilerini Ermeni olarak adlandırmalarına rağmen çoğu kendi anadillerini bilmiyorlardı ve genellikle Kıpçak dilinde konuşup, yazıp dua ediyorlardı (Garkavets ve Khurshudian 2001: VII).

1.3. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi

1.3.1. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin Teşekkülü ve Konuşurları

Kıpçakların uzun müddet Türkmenlerle birlikte yaşaması sonucunda Kıpçakça ile Türkmencenin yakın temasta bulunduğunu ve bunun neticesinde de Kıpçakça metinlerin dilinin Türk dili sınıflamalarında kesin bir yere konulamadığını belirten Karamanlıoğlu, Kuzey grubuna dâhil edilen Kıpçak lehçesi ile Güney grubuna dâhil edilen Türkmencenin, kendi özelliklerini muhafaza etmelerine rağmen, eserlerde karışmasının bazı tereddütleri doğurduğunu söyler. Karamanlıoğlu, bunun sonucu olarak Codex Cumanicus'u Kumanca, diğer metinleri ise Kıpçakça diye ayırmak eğilimi olduğu gibi Kıpçakça denilen eserlerin Kıpçak-Türkmen grubu diye de adlandırıldığını ifade eder (Karamanlıoğlu 1994: XIX).

Karamanlıoğlu, Kıpçakçayı Kumanca (Codex Cumanicus) ve Kıpçakça (diğer eserler) diye bir ayrıma tabi tutmanın doğru olmadığı, bu ikisinin de aynı lehçe olduğu kanaatindedir. Codex Cumanicus ile diğer eserler arasındaki fark sadece yer, zaman ve

muhitte kaynaklanmaktadır. Bu farklara rağmen, ses ve kelime bilgisi özellikleri bakımından önemli ayrılıkların bulunmaması bunun en bariz kanıtıdır. Mevcut farklar iki ayrı lehçe olarak alınmamalıdır. Bu kadar fark Codex Cumanicus'un İtalyan ve Alman bölümleri arasında da görülür. Aynı muhitteki (İslami) eserlerin arasındaki farklılıklar ise Kıpçakça ve Türkmencenin birbirlerine bazı özelliklerinin geçmesi, beraber bulunmanın doğal bir sonucu olabileceği gibi, bu eserlerin yazılış tarihleri, yazarlarının milliyeti, istinsah özellikleri vb. sebepler düşünülerek değerlendirilmelidir. Sonuç olarak ikisinin de “Türkçe” olduğu unutulmamalıdır (Karamanlıoğlu 1994: XX).

Türk Dilleri adlı çalışmada Kıpçak (Kuman) Lehçesi olarak adlandırılan Kıpçak dili şu şekilde tanımlanmıştır: “*Kıpçakça ya da Kumanca güney Rusya’da, Kırım’da ve Orta Asya’nın batı bölgelerinde yaşayan göçebe Kıpçak Türklerinin dili idi. Kıpçak ya da Kuman Türkçesi, ayrıca, Mısır ve Suriye’deki Memluk devletinin (1250-1517) Türkçe konuşan yönetici sınıfı ile Ukrayna’da yaşayan Türkleşmiş Ermeniler tarafından da konuşuluyordu. Başka bir deyişle, XIII.-XVII. yüzyıl Kıpçakçasının üç diyalekti vardır: 1. Kuman diyalekti, 2. Memluk Kıpçakçası, 3. Ermeni Kıpçakçası.*” (Tekin ve Ölmez 2003: 41).

XI-XIV. yüzyıllarda Güney-Doğu Avrupa ve Macaristan’da Kıpçak-Kumanlar tarafından konuşulan ve Codex Cumanicus’ta da kullanılan Ermeni-Kıpçakçası ses bilgisi ve gramer özellikleri bakımından Tatar diyalektlerinden Kırım Tatarcası, Urum ve Karaimceyle büyük benzerlikler gösterir. Yine, XIV-XVII. yüzyıllarda Altın Orda ve Memluk Kıpçakçasıyla yazılmış eserlerin diline de yakın olduğu söylenebilir (Garkavets ve Khurshudian 2001: X; Chirli 2005: 4).

Ermeni ve Kıpçakların bir arada yaşaması sonucu ortaya çıkan bu dilin ortaya çıkışı ve bu dilin konuşurları hakkında araştırmacılar iki ayrı görüş ileri sürmüşlerdir. Bir grup araştırmacı bu dilin konuşurlarının Deşt-i Kıpçak’a göç eden Ermeniler olduğunu savunurken diğer bir grup araştırmacı ise bu dili konuşurlarının Ermeni Gregoryan Hristiyanlığını benimseyen Kıpçaklar olduğunu iddia etmektedir. Konuyla ilgili görüş bildiren araştırmacılar ve düşünceleri şu şekildedir:

Clauson (1971: 9-11), Slavca (Lehçe ve Ukranca) ve daha az oranda bulunan Ermenice kökenli kelime hazinesine sahip olan Ermeni-Kıpçak dilinin temel kelime hazinesi ve biçim bilgisinin Kıpçakça olmasından yola çıkarak konuşurlarının büyük çoğunluğunun Kıpçak Türkleri olduğunu düşünmektedir. Ona göre Ermeni-Kıpçak dilinin konuşurları çoklukla Ermeniler olsaydı dildeki temel kelime hazinesi Ermenice olurdu. Bu dilin konuşurları arasında sadece çok küçük bir grup Ermenidir. Clauson, bu durumu şöyle açıklar: *Ortodoks ve Müslüman komşularının baskısından kaçarak Anadolu'dan Kırım'a gelen Ermenilerin kendilerini Pagan Kıpçakların arasında bulmaları onları bu Kıpçakları kendi dinlerine döndürmeye sevk etmiştir. Bu sebepten de kendi din kitaplarını Ermeni alfabesiyle Kıpçakçaya aktarmışlardır. Büyük olasılıkla bildikleri tek alfabe Ermeni alfabesi olduğu için de kendi alfabelerini kullanmışlardır.*

Altın Orda döneminden önce Kırım'da Ortodoks Urumlar, Gregoryen Kıpçaklar, Musevi Karaylar ve Müslüman Kıpçaklar olmak üzere dört farklı Kıpçak grubunun bulunduğunu söyleyen Daşkeviç, XVI-XVII. yüzyıl yazarlarından Fransız misyoner Gallifotskiy, İtalyan din adamı Antonia Maria Gratsini (1537-1611), Polonyalı tarihçi Martin Kromer (1512-1589), Alman Yogan Alnpeh'in gözlemlerinden de yararlanarak Karadeniz'in kuzeyindeki Hristiyan toplulukların; özellikle Katolikler, Yunanlılar, Gotlar, Avarlar, Ruslar, Çerkesler, Kumuklar ve yerli Ermenilerin Kıpçakça konuştuklarını, ayrıca Ermenilerin kendi dillerinden başka, Lehçeyi ve Ukrancayı bildiğini; lâkin ibadetlerinde Kıpçak dilini kullandıklarını; Kamanets-Podolsk ve Lviv'deki bütün belgelerin Kıpçakça yazıldığını belirtir (Daşkeviç 1981: 79-82; 1983: 95-96; 2001: 363. Aktaran: Kasapoğlu Çengel 2012: 22).

Deny (1957: 7-9)'e göre ise, XI. yüzyıldan itibaren Kırım'a yerleşmeye başlayan Ermeniler Kıpçaklarla ilişkilerini güçlendirmiş ve onların dilini öğrenmişlerdir. Ermeniler, Kıpçaklarla olan münasebetleri vasıtasıyla öğrendikleri, kendi dilleri olmayan bu dile “bizim til” ve “Tatarça” adını vermişlerdir.

Koptaş, Türkçenin Ermeni harfleriyle yazımının Türkçe konuşan, Ermeniceyi hiç bilmeyen ya da çok az bilen Hristiyan Ermenilerle yazı yoluyla iletişim kurmak ve yine bu Ermenilerin de kendini ifade etmenin sonucu geliştiğini belirtir. Ermeni harfli Türkçenin, Ermeni kültürünü muhafaza etmek ve yabancılaşmaya karşı koyma

çabasının yanı sıra Ermenice bilmeyen, kendini Türkçe ifade eden Ermenilerin kendi alfabeleri vasıtasıyla kimliklerini korumak için kendilerini yazıyla ifade etme gayesinin doğal bir sonucu olduğunu düşünmektedir. Ortodoks Karamanlıların dilleri olan Türkçeyi Grek alfabesini kullanarak yazdıkları gibi Türkçe konuşan Ermenilerin de Türkçenin o dönemde yazıldığı Arap alfabesi yerine kendi kutsal metinlerinin yazıldığı Ermeni alfabesiyle yazdıklarını ve buna benzer koşullar nedeniyle de Ermenilerin Kürtçe, Arapça ve Kıpçakçayı da yazdıklarını ifade eder (Pamukciyan 2002: XI-XII).

Son dönemlerde Ermeni harfli Kıpçak Türkçesi üzerine kapsamlı çalışmalar yapan A. Garkavets'in konuyla ilgili kanaati bu dili konuşanların Ermeniler olduğu yönündedir. Ona göre XIV. yüzyılda Kırım'dan Ukrayna'daki Don ve Besarabya bölgesine göç eden Ermeni kolonileri çoğunlukla Kıpçakça konuşan Ermenilerden oluşmaktadır. Ukrayna'ya göç eden ilk Ermeni kolonisi sakinleri kendilerini Ermeni olarak adlandırmalarına rağmen çoğu kendi anadillerini bilmiyorlar ve genellikle Kıpçak diliyle konuşuyor, yazıyor ve dua ediyorlardı (Garkavets ve Khurshudian 2001: VII).

XIII. yüzyılda başlayıp XIV. yüzyılda Kırım'daki komşuluk ve ticaret vasıtasıyla Ermenilerle ilişkilerin daha da geliştiğini belirten Kasapoğlu Çengel'e göre Kıpçak dili, XIV. yüzyılın sonlarında Kırım coğrafyasında yaşayan Ermenilerin çoğu tarafından konuşma dili olarak benimsenmiş; Osmanlı Devleti ve Devlete tâbi olan ülkelerle yapılan ticareti kolaylaştırmaya yardımcı olmuştur. Bunun sonucu olarak da Ermenilerin çoğu Türkçe konuşmaya başlarken, bir grup Kıpçak konuşuru da Ermeni kilisesine bağlanmış ve böylece karmaşık etnik-dinsel grup oluşmuştur. XIII. yüzyıldan XV. yüzyılın sonlarına kadar konuşma dili olarak kullanılan Ermeni Kıpçakçası, XVI. ve XVII. yüzyıllar arasında Batı Ukrayna'da (Kamenets-Podolsk ve Lviv) önemli yazılı eserler bırakacak seviyeye ulaşmış, XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de işlevini yitirerek Mısır ve Suriye Kıpçakçası gibi unutulmuştur. Slav halklarıyla (Leh ve Ukran) karışan bu dilin konuşurları ise zaman içerisinde yok olup gitmişlerdir (Kasapoğlu Çengel 2012: 22).

Kasapoğlu Çengel'in (2012: 22) de belirttiği gibi Anadolu'dan kuzeye Deşt-i

Kıpçak coğrafyasına göç ederek Kıpçaklarla sıkı bir ilişki içinde olan Ermeniler ve Ermeni Gregoryen mezhebine bağlanmış Kıpçaklar tarafından kullanılan bu dilin konuşurlarının tek bir millettten olmaması sebebiyle biz de çalışmamızda bu dil için Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi terimini kullanmayı tercih ettik.

Araştırmacılar Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin gelişim evresini üçe ayırmıştır. N. Chirli (2003: 5-10), Ermeni Kıpçakça Dualar Kitabı Alğış Bitigi adlı çalışmasında bu üç evreyi şu şekilde adlandırmıştır:

1. Ermeni Kıpçakçasının yazı öncesi dönemi (XIII. yüzyılın sonu – XV. yüzyıl),
2. Ermeni Kıpçakçasının yazı dili olarak ortaya çıkışı ve yazı dilinin parlak dönemi (XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyılın ilk yarısı),
3. Dilin düşüşü (XVII. yüzyılın ikinci yarısı).

Bu sınıflandırmaya benzer bir sınıflandırma da Daşkeviç'in sınıflandırmasıdır:

1. Sözlü dil dönemi (XIII. yüzyılın sonu – XV. yüzyıl),
2. Yazı dili dönemi (XVI. yüzyıl – XVII. yüzyılın ilk yarısı. 1524-1669),
3. Dilin kaybolduğu dönem (XVIII. yüzyılın ikinci yarısı) (Aktaran: Kasapoğlu Çengel 2012: 23).

Ermeni Kıpçakçasının doğuşu, gelişmesi ve kaybolmasıyla ilgili özel bir tarihe sahip olduğunu düşünen Chirli (2003: 9), dilbiliminde, aynı yolu izleyen başka bir dilin olmadığını ve bu sebeple de bu dilin sadece Türkologların dikkatini değil, aynı zamanda geniş bir dilcilik kitlesinin de dikkatini çektiğini belirtir.

Lehçe, Ukranca ve Ermenice kelimeler de içeren Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi temel söz varlığı ve biçim bilgisi bakımından Kıpçak Türkçesidir. Kıpçak adı altında toplanan ve Müslümanlık, Musevilik, Hristiyanlık gibi farklı dinlere bağlı olan Türk halklarının dilleri, dinî terminoloji ve söz dizimindeki küçük farklılıklar dışında, birbirine oldukça yakındır (Kasapoğlu Çengel 2012: 20-24).

Anayurtlarını çeşitli nedenlerden terk edip Karadeniz'in kuzeyine yerleşen

Ermeni ve Kıpçakların uzun süre birlikte yaşamaları her iki milleti de kültürel anlamda etkilemiş ve geriye bu iki milletin ortaklaşa oluşturduğu yazılı kültürel mirasın ürünleri önemli bir hazine olarak kalmıştır. Günümüze kadar ulaşan bu yazılı kültür mirası Türk dilinin tarihi dönemlerinin aydınlatılması bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

1.3.1.1. Dünya Kitaplıklarındaki Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle Yazılmış Metinler

XIV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar takribi altı yüzyıllık bir dönemde yazılmış olan Ermeni Harfli Türkçe yazma eserler din, edebiyat, tarih, felsefe, doğa bilimleri, ziraatçılık gibi alanlarda, yazıldıkları dönemi yansıtan önemli birer mirastırlar. Kıpçakçayı konuşan Ermenilerin ekonomik, politik ve kültürel hayat alanlarını kapsayan yazılı miras eserleri tarihî vakayinâmeler, hak kanunları ve tutanaklar, filolojik çalışmalar, dinî eserler, doğa bilimleri eserleri olmak üzere altı grupta toplanabilir (Chirli 2003: 11).

Ermeni kolonileri, 1521-1669 yılları arasında Ermeni Kıpçak diliyle yazılmış olan 112 yazma eser bırakmışlardır ve günümüze kadar korunan bu yazma eserler toplamda 25-30 bin sayfa kadardır. Bu kolonilerin diğer dillerde (Ermenice, Latince, Lehçe, Ukranca vb.) bıraktıkları yazılı mirasları ise 1519-1786 yılları arasındaki dönemi kapsar. Ermeni Kıpçak yazma eserleri:

- Kiev’de (28 adet Kamenets-Podolsk Ermeni mahkemesine ait kanun kitabı ve Andrey Torossovich’in “Felsefe taşının sırları” başlıklı eseri),
- Lviv’de (1 tane Ermeni-Kıpçak sözlüğü ve 26 farklı belge),
- Erivan’da (Hristiyan ve filolojik içerikli 3 adet Kıpçakça el yazması ve Kıpçakça notlar içeren 6 tane Ermenice elyazması),
- St. Petersburg’da (1 tane Ermenice-Kıpçakça sözlük, azizlerin yaşam öyküsü ve Kıpçakça yazılmış Zebur),
- Viyana’da (3 tane Ermenice-Kıpçakça sözlük, Hristiyanlık ve mahkeme içerikli 13 el yazması: Mahkeme tutanağı, kanun kitabı, Zeburlar, dua

kitapları, 3 tane rahip Anton'un vaaz kitabı),

- Venedik'te (10 elyazması - Zeburlar, dua kitapları, kanun kitapları, vakayinameler),
- Krakow, Varşova, Wroclaw'da (Zebur, dua kitabı, takvim ve 1528-1604 yıllarına ait mahkeme tutanağını içeren 11 tane elyazması),
- Paris'te (4 elyazması – Zebur, takvim, mahkeme tutanağı ve bilge Akir ile ilgili menkıbe ve vakayinameleri içeren koleksiyon),
- Gerl'de (Romanya: Zebur) ve
- Leiden'de (1 tane basma dua kitabı) muhafaza edilmektedir (Garkavets ve Khurshudian 2001: IX).

Hristiyanlık dinine ait Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle yazılmış el yazmalarının dünya kütüphanelerinde bulundukları yerler:

Zeburlar

1. Krakow, Chartorysky Müzesi, 3546/III,	262 y./524 s.
2. Viyana, Millî Kütüphane, Cod. Arm. 13	212 y./424 s.
3. Venedik, Mekhitarist Kütüphanesi, 11	316 y./632 s.
4. Venedik, Mekhitarist Kütüphanesi, 81	??
5. Venedik, Mekhitarist Kütüphanesi, 359	316 y./632 s.
6. Venedik, Mekhitarist Kütüphanesi, 1817	354 y./708 s.
7. Paris, Millî Kütüphane, 2267, Arm. 5	202 y./404 s.
8. Gerla, Romanya, Bölgesel Müze, ms. 6	??
9. Erivan, Matenadaran, 2267, A Bölümü	10 y./20 s.

Dua Kitapları

1. Krakow, Chartorysky Müzesi, 2412	/426 s.
2. Viyana, Mekhitarist Kütüphanesi, 143	283 y./566 s.
3. Viyana, Mekhitarist Kütüphanesi, 525	200 y./400 s.
4. Leiden, Üniversite Kütüphanesi,	/168 s.
5. Erivan, Matenadaran, 2267	2 y./3 s.
6. Erivan, Matenadaran, 2403	211 y./422 s.

Azizlerin Yaşam Öyküsü

1. Viyana, Mekhitarist Kütüphanesi, 536	127 y./254 s.
2. Viyana, Mekhitarist Kütüphanesi, 468, bir bölüm	32 y./64 s.
3. Paris, Millî Kütüphane, Arm. 194, bir bölüm	41 y./82 s.

Vaazlar

1. Varşova, Int of Oriental Studies, 6	101 y./202 s.
2. Viyana, Mekhitarist Kütüphanesi, 479	216 y./432 s.
3. Viyana, Mekhitarist Kütüphanesi, 480	239 y./478 s.
4. Viyana, Mekhitarist Kütüphanesi, 481	152 y./354 s.

Aziz Paul'ün Mektupları

1. Venedik, Mekhitarist Kütüphanesi, 446	143 y./286 s.

Yasa Kitapları

1. Paris, Millî Kütüphane, Arm. 176	113 y./226 s.
2. Viyana, Mekhitarist Kütüphanesi, 468, bir bölüm	98 y./196 s.
3. Wroclaw, Ossolineum Kütüphanesi, 1916	343 y./686 s.

Vakayinâmeler

1. Paris, Millî Kütüphane, Arm. 194, bir bölüm	17 y./34 s.
2. Venedik, Mekhitarist Kütüphanesi, 1700	/169 s.
- (<http://198.62.75.1/www1/pater/source/armeno-qypchaq.html>)

1.4. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle Yazılmış Zebur

Polonya'da Krakow Chartorysky Müzesi'nde 3546/III numarasıyla kayıtlı olan ve sayfaları numaralandırılmamış 258 + 2 yapraktan oluşan Armenian-Qypchaq Psalter anonim bir eserdir. Eserin ilk tercümesi 1575 yılında Lviv şehrinde yapılmıştır. Eserin

ikinci tercümesi 1580 yılında Diyakoz (papaz yardımcısı) Lussig tarafından yapılmıştır. Diyakoz Lussig tarafından Lviv’de yapılan ikinci tercüme 1575 yılında yapılan tercümeyle Kıpçakça eklemeler yapılarak yazılmıştır (Garkavets ve Khurshudian 2001: XIV- XV; Kasapoğlu Çengel 2012: 31).

A.Garkavets ve E. Khurshudian Zebur’un Krakow Chartorysky Müzesi ve Viyana Avusturya Millî Kütüphanesi nüshalarını bir arada Latin harflerine aktararak yayımlamışlardır (Garkavets ve Khurshudian 2001). Yayımlanan bu iki nüsha da Ermenice ve Kıpçakça yazılmış iki dilli bir eserdir. Zebur’un sonradan yazılan nüshalarında Ermenice metin kısmı yer almaz. Her iki nüshada da yer alan Ermenice kısım birkaç özellik dışında içerik bakımından bir farklılık göstermez; fakat 1580’de yazılan nüsha daha önce yazılan nüshadan farklı olarak 151 mezmur, Azaria’nın duası, Üç Genç Adam ve ilk tercümede yer almayan bazı metinleri içerir. A.Garkavets ve E. Khurshudian yapmış oldukları çalışmada sağ sayfada Krakow nüshasını sol sayfada ise Viyana nüshasını vermişlerdir. Metnin Ermenice kısımları ise sağ ve sol sayfanın ortasına yerleştirilmiştir (Garkavets ve Khurshudian 2001: XIV- XV).

A. Garkavets ve E. Khurshudian’a göre eseri değerli kılan en önemli özellik Klasik Ermenice ve Kıpçak dillerinde Ermeni harfleriyle yazılmış iki dilli bir eser olmasıdır (Garkavets ve Khurshudian 2001: VII; XV).

Orjinali Ermenice olan Zebur Klasik Ermenice – Grabar (yazı dili)’nde yazılmıştır. Grabar yazı dili, XIX. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Eserin metin kısmında “yuvarlak harfler” olarak adlandırılan bolorgir ve düz parçaların birleşimiyle oluşturulan küçük harfler kullanılır. Harfler genellikle sağa eğik yazılır; fakat kimi zaman dik yazılarla da karşılaşılır. Genellikle Ermenice metinlerde kelime grupları ve ayrı kelimeler arasında boşluk bulunmaz. Tüm özel isimler ve Teğri, Jisus (Lord, God) gibi kelimeler de küçük harflerle yazılır. (Garkavets ve Khurshudian 2001: X).

Eserin metin kısmında büyük bir oranda kısaltmalar görülür. Yapılan araştırmalara göre bu kısaltmaların amacı yazma hızını arttırmaktan ziyade kağıt israfını önlemektir. A.Garkavets ve E. Khurshudian ise bu kısaltmaların sebebini yazım ve

imlânın doğal bir sonucu olarak düşünülebileceği görüşündedir. Onlara göre metinde yapılan pek çok yazım ve imlâ yanlışları eserin müstensihinden kaynaklanmaktadır ve bu hataların kullanımları doğal bir diyalektin sonucu olabilir (Garkavets ve Khurshudian 2001: XI).

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi metinleri üzerinde çalışmalar yapan Garkavets bu metinleri Türk transkripsiyon ve transliterasyon sistemine göre okumuştur. Garkavets ve Khurshudian tarafından 2001 yılında yayımlanan *Armenian-Qypchaq Psalter (Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur)*'da kullanılan transkripsiyon işaretleri ve bunların araştırmacılar tarafından Türk transkripsiyon sisteminde daha çok tercih edilen yaygın kullanımlarının karşılıklarını şu şekildedir:

Metinde	Türk transkripsiyon sistemindeki karşılıkları
ḏ	c
č	ç
γ	ğ
χ	h
ī	ı
ž	j
š	ş

Armenian Qypchaq Psalter (Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur)'da Türkçe kökenli veya diğer dillere ait bazı kelimelerin çeşitli ses hadiseleri vb. sebeplerden ikili veya daha fazla şekilde kullanımları görülmüştür. Birden fazla kullanımına rastlanan kelimelerden bazıları şunlardır: *biyan-/biyân-*, *ḏāxtlan-/ḏāhtlân*, *čövrä/čüvrä*, *difdärdän/düftärindän*, *ešit-/išet-*, *et/öt*, *χaramγulux/χaramγulux*, *χičildat-/χirčildat-*, *χullux/χulux*, *orenk`/orēnk`*, *pošuman/pošmanliχ*, *sk`ančeli/skančeli*, *tolyunlan-/toryunlan-*, *yüxövlärniḡ/yuxövdä ...*

II. BÖLÜM

2. TAMLAYICI TERİMİ VE BENZER KULLANIMLARI

Çalışmamızın konusu *Armenian Qypchaq Psalter (Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur)*' da fiil-tamlayıcı ilişkisidir. Gramer kitapları ve dil bilimi sözlüklerinde *tamlayıcı* terimi yerine yaygın olarak *tümleç*, *tümleyen*, *tamamlayıcı*, *valenz*, *birleşim değeri*, *istem* gibi adlandırmalar yapılmıştır. Araştırmacılarımızın konuyla ilgili görüşleri aşağıdadır.

Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde; *Fiil Tümleci* fiilin anlamını tamamlayan isim olarak tanımlanmış ve *Asıl Tümleç* veya *Nesne ve Yardımcı Tümleç* olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Asıl tümleçlerin fiilin anlamının tamamlanması için fiille birlikte söylenmesi gerektiği, yardımcı tümleçlerin ise cümlede söylenmese dahi fiilin anlamının eksik kalmayacağı belirtilmiştir (1949: 82).

Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü'nde *tümleç* teriminin tanımı, “Genellikle eylemin anlamını çeşitli yönlerden *tümleyen* ve herhangi bir *ad* durumunda bulunan ya da ilgeç alan *ad* veya *tamlama*.” şeklinde verilmiştir (Hatiboğlu 1982: 120).

T. N. Gencan (1975: 94), *Dilbilgisi* adlı gramer kitabında “*Yüklemi tümleyen ya da pekiştiren sözcüklere tümleç denir.*” ifadesine yer verir ve tümleçleri 1. Düz Tümleç 2. Dolaylı Tümleçler 3. İlgeç Tümleçleri 4. Belirteç Tümleçleri olmak üzere dört gruba ayırır.

H. Ediskun (1993: 346-350), *tümleç* teriminin sözlükte *tamamlayıcı* anlamına geldiğini belirtir ve tümleçleri 1. Nesne 2. Tümleç şeklinde iki başlık altında inceler. Tümleçleri de kendi içerisinde a. Dolaylı Tümleçler b. Zarf Tümleçleri c. Edat

tümleçleri olmak üzere üç gruba ayırır.

Z. Korkmaz (2010: 216- 217) *tümleci*, cümle içinde yalın ya da yükleme, çıkma, vasıta durumu gibi bir durum eki alarak kendisini fiille ilişkili duruma getiren ad şeklinde tanımlar ve tümleçlerin yüklem anlamını türlü yönlerden tamamlayan ögeler olduğunu söyler.

B. Vardar (2002: 200; 46) yönetiminde hazırlanan *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde ise tümleç terimi “ ... *yüklem anlamını çeşitli açılardan bütünlemek, belirginleştirmek ya da pekiştirmek amacıyla kullanılan sözcük ya da dizim.*” şeklinde tanımlanır ve sözcük kavramına ve anlama başvurulmasını eleştiren kimi çağdaş dilbilim akımlarının tümleç terimi yerine yayılım, tümleyen gibi farklı terimleri kullandığını belirtilir. Adı geçen çalışmada *birleşim değeri* terimi de, “*Bağımsal dilbilgisinde, eylemleri, bunlara bağlı eyleyenlerin sayısına göre nitelendirme ve sınıflandırma ölçütü.*” şeklinde tanımlanmıştır.

N. E. Uzun(1998: 130), *Dilbilgisinin Temel Kavramları* adlı çalışmasında *tamlayıcı* için *durum belirleyicileri* terimini kullanmayı tercih eder ve durum belirleyicilerini “ ... *dil yalnızca dizisel ilişkiler içermez, aynı zamanda bu dizide yer alan ögelerin dizimsel ilişkilerini de sunar. Sözcükler dizimsel düzlemde birbirleriyle kurdukları bağlantı türüne göre (iş yapan, işe konu olan, işin yapıldığı yer gibi) bir “duruş biçimi” alırlar. Bu duruş biçimlerine durum, onları bu duruma göre biçimlendirenlere de durum belirleyicileri denir.*” şeklinde tanımlar.

G. Karaağaç (2013: 804), *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*'nde *tümleyici* terimini kullanır ve şöyle tanımlar: Söz diziminde kendisinden önceki veya sonraki birimleri açıklayan söz veya yapıdır. Varlık veya eylemin özelliklerini bildirerek, onları özel, açık ve daha anlaşılır hâle getiren türlü söz veya yapı, tamlayıcı, niteleyici veya açıklayıcı, tümleyicidir.

Ş. Özil (1980: 14), eylemin tümcede, doldurulması zorunlu olan belirli sayıda ve belirli türde boş alanlar oluşturmaya *değerlilik* adını verir.

A. Özkan (1999: 125), “Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi” isimli makalesinde, fiilin kullanıma çıkmasını sağlayan ve onun ifade ettiği anlamı tamamlayan unsurlara *fiil tamlayıcısı* adını verir ve fiil tamlayıcılarının fiilin etki ettiği varlığı veya nesneyi, yerini veya yönünü, durumunu veya zamanını vb. özelliklerini belirttiğini söyler.

Tamlayıcı yerine farklı bir adlandırma tercih eden bir diğer gramercimiz de E. Yaman’dır. Yaman (2000: 1907), “Özbek Türkçesinde Tamlayıcı-Fiil İlişkisi ve Bazı Hâl Eklerinin Farklı Kullanılması” başlıklı bildirisinde, genel olarak Türk dil yapısında yardımcı unsur – asıl unsur ilişkisinde belirleyici olanın asıl unsur olduğuna ve yardımcı unsurun teklik-çokluk, iyelik, şahıs, zaman, hâl ekleri vb. bakımlardan asıl unsura bağlanma zorunluluğuna değinir ve asıl unsurun yardımcı unsurdan talep ettiği zorunlu bazı isteklerin yerine getirilmeden aralarındaki ilişkinin tam olarak sağlanamayacağını ifade eder. Yaman’ın konuyla ilgili kullandığı terim *fiil talebidir*.

M. Uğurlu (2011: 201), “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi” başlıklı bildirisinde *Fiil tabanının istemi (Valenz)* başlığı altında şu bilgiyi verir: “*Bitimli (Finit) veya bitimsiz (İnfininit) bir dil birliğinin merkezindeki fiil tabanı, gereklilik derecesine göre anlam yönünden “boşluklar” açar. Bu boşlukların sayısı fiilden fiile değişiklik gösterir ve o dile hâkim olanlar tarafından önceden bilinir. Bu boşluklar doldurulduğu ölçüde fiil anlam yönünden bütünlenir. Boşlukları dolduran dil birliği ‘tamlayıcı’ olarak adlandırılmaktadır.*” M. Uğurlu (2011: 201), tamlayıcıların isim cinsinden olmak üzere tek bir kelimedenden oluşabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabileceğini ve fiile ihtiyaç duyduğu hâlde bağlanacağını ifade eder.

Almanca sözlükte *valenz* terimi şu şekilde tanımlanır: Bir kelimenin başka bir kavramı anlamsal ve sentaktik açıdan kendine bağlama yeteneği (2001: 1027).

G. Sev (2002: 249)’e göre ise tamlayıcı, “... *fiillerin almak zorunda oldukları hâl ekli veya eksiz unsurlardır.*” Sev, bu unsurların cümlede nesne (+Ø, +I), yer tamlayıcısı (+A, +DA, +DAn), zarf (+A, +DA, +DAn, +IA) görevlerinde bulunduğunu; hâl ekli ögeye ihtiyaç duyan fiillerin tamlayıcılı, hâl ekli ögeye ihtiyaç duymayıp özne

ile kullanılan fiillerin ise tamlayıcısız fiiller olduğunu ve tamlayıcıların fiille kullanılıp kullanılmayacağını ise fiilin anlamının belirleyeceğini söyler.

Gramercilerimizin ve dilbilimcilerimizin *tamlayıcı* terimi için yapmış oldukları tanımlamaları değerlendirdiğimizde G. Sev'in de ifade ettiği gibi *tamlayıcı* teriminden kastededilenin hâl ekli veya hâl eksiz unsurlar olması sebebiyle burada hâl ekleri hakkında bilgi vermemiz gerekmektedir.

Genel Türkçede hâl eklerinin tanımı ve sayıları konusunda gramercilerimizin görüşleri şu şekildedir:

“Ad çekimi ekleri, cümlede adlar ile fiiller arasındaki geçici anlam bağlarını kurmak üzere adların girdiği durumları karşılayan eklerdir.” (Korkmaz 2009: 23).

“Hâl ekleri, ismi kendisine tabi olmayan, kendisinin tabi olduğu unsurlarla münasebete getiren eklerdir.” şeklinde tanımlayan Ergin bu eklerin ismi isimlere, edatlara ve özellikle fiillere bağlayarak pek çok ilgi kurduğunu ancak hâl eklerinin asıl görevinin ismi fiile bağlamak olduğunu belirtir (Ergin 2004: 226-227).

Eski Türkçenin Grameri adlı eserinde ismin dokuz hâli olduğunu belirten A. V. Gabain (2007: 63-65) bu hâl eklerini şu şekilde sıralar: belirsiz hâl, ilgi hâli, yaklaşma hâli, yükleme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli, yön hâli.

M. Räsänen (1957: 56-73), *Materialien Zur Morphologie Der Türkischen Sprachen* adlı çalışmasında ismin hâllerini nominativ, vokativ, genitiv, akkusativ, dativ-lativ, lokativ- ablativ, ablativ, direktiv, adverbialis, komitativ, instrumental, äquativ, terminalis, kausalis olmak üzere on dört hâlin olduğunu kabul etmektedir.

A. N. Kononov (1956: 79), *“Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka”* adlı gramer çalışmasında ismin yalın, ilgi, yönelme, yükleme, bulunma ve ayrılma olmak üzere ismin 6 hâlinde bahseder.

Türk Dili Tarihi I adlı eserinde *Göktürkçenin Ana Dil Bünyesi* başlığı altında isim çekim eklerini inceleyen Ahmet Caferoğlu (2001: 137-139), nominatif, genitif, datif-latîf, akuzatif, lokatif-ablatif, enstrümental, allatif-direktif, ekvatif, beraberlik eki, nispet eki olmak üzere 10 tane hâl eki olduğunu tespit eder.

N. Hacıeminoğlu (2008: 29-31), *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı eserinde ismin hâllerini şu şekilde sıralamıştır: yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, eşitlik hâli, vasıta hâli, gösterme hâli.

F. K. Timurtaş (2005: 85-92), *Eski Türkiye Türkçesi* adlı çalışmasında genitiv, dativ, akkuzativ, lokativ, ablativ, ekvativ (eşitlik), cihet (direktif), instrumental (vasıta) eklerini isim çekimi olarak inceler ve yalın hâlden bahsetmez.

G. Gülsevin (2011: 78), XIII, XIV ve XV. yy'da yazılan metinleri inceleyerek hazırlamış olduğu *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* kitabında hâl eklerini yalın, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik olmak üzere 7 gruba ayırır.

Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri adlı çalışmada Türkçenin Köktürk, Uygur, Karahanlı, Harezmi, Kıpçak, Çağatay, Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde yazılmış metinlerden yola çıkarak hâl ekleri incelenmiş ve ismin dokuz hâlinden bahsedilmiştir: yalın hâl, ilgi hâli, yükleme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, çıkma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli, yön gösterme hâli (Sev 2007: 40- 41).

T. N. Gencan (1979: 115) ve H. Ediskun (1985: 110-112) ise ismin hâl eklerini beşe ayırır: yalın durum, -i durumu, -e durumu, -de durumu, -den durumu.

M. Ergin (2004: 226-228) de *Türk Dil Bilgisi* adlı kitabında hâl eklerini nominatif, genitif hâli, akkuzatif hâli, datif hâli, lokatif hâli, ablatif hâli, instrumental hâli, ekvatif hâli, direktif hâli şeklinde sıralar.

Türkçenin Grameri'nde ise yukarıda vermiş olduğumuz çalışma ve eserlerde rastlanmayan farklı bir sınıflandırma yöntemi izlenmiştir. Öncelikle Adlarda Çekim

başlığı altında a) İççekim Hâlleri b) Dışçekim hâlleri olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İççekim hâlleri kim hâli, kimi hâli, kimle hâli, kimde hâli, kimden hâli, kimin hâli olmak üzere 6 gruba; dışçekim hâlleri ise kimle hâli, kimce hâli, kimli hâli, kimsiz hâli olmak üzere 4 gruba ayrılır (Banguoğlu 2011: 326-331).

Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) kitabında Z. Korkmaz (2009: 23-25) 8 tane hâl ekinin varlığından bahseder: yalın durum, ilgi durumu, yükleme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, çıkma durumu, vasıta durumu, eşitlik durumu.

D. Aksan (2009: 90-92), *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)* adlı kitabında Ad Durumu başlığı altında yalın, belirtme, yönelme, kalma, çıkma, tamlayan durumlarından bahsettikten sonra Türkçenin eski dönemlerine gidildikçe, bir takım izlerinin günümüz Türkçesinde de görüldüğü eşitlik durumu ve araçlı durumdan örneklerle bahseder.

Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle yazılmış metinlerde hâl eklerini toplu olarak etraflıca inceleyen bir çalışma henüz yayımlanmamıştır. Ancak konuyla ilgili çalışılmış bazı doktora tezlerinde, yayımlanmış makale ve gramer kitaplarında bilgi bulmak mümkündür. Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesindeki hâl ekleriyle ilgili görüş bildiren araştırmacıların tespitleri şu şekildedir:

A. Garkavets (1987: 136), *Kıpçakskie Yazıkı: Kumanskiy i Armyano- Kıpçakskiy* adlı çalışmasında hâl eklerini yalın hâl, ilgi hâli, yönelme hâli, akuzatif hâli, bulunma-çıkma hâli, yön gösterme hâli, çıkma hâli, eşitlik hâli olmak üzere sekiz gruba ayırır.

E. Tryjarski (1992: 342-343), *Das Gemeinsame Kiptschakische Substrat Des Krimtatarischen Und Des Armeno-Kiptschakischen*'da Kırım Tatarcası ile Ermeni Kıpçakçasını bazı ses ve gramer özellikleri bakımından karşılaştırmıştır. Adı geçen eserde Ermeni Kıpçakçasındaki isim hâl eklerini nominativ, genitiv, akuzativ, dativ, lokativ, ablativ olmak üzere 6 gruba ayırmıştır.

N. Chirli (2005: 75-123), doktora tez çalışması olarak hazırladığı *Ermeni*

Kıpçakça Dualar Kitabı Alğış Bitigi adlı çalışmasında *Durum Ekleri* başlığı altında *Alğış Bitigi*'nde geçen durum eklerini şu şekilde sıralar: yalın durum, tamlayan durumu, yükleme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, çıkma durumu, vasıta durumu. Metinde eşitlik ve yön gösterme durumlarına rastlamadığını belirtir.

Hâl eklerini konusunda görüşlerini bildiren Türkologların açıklamalarını değerlendirdiğimizde gerek Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinde gerekse Türkçenin diğer tarihî dönemlerinde ve Türkiye Türkçesinde hâl eklerinin adlandırılmasında ve sayısı hususunda bir fikir birliğinin olmadığı görülmüştür. Yukarıda bahsi geçen çalışmalarda ismin hâlleri olarak şu ortak yapılar ortaya çıkmaktadır:

1. Yalın hâl
2. İlgi hâli
3. Yükleme hâli
4. Yönelme hâli
5. Bulunma hâli
6. Ayrılma hâli

Bazı gramerciler Eski Türkçe dönemindeki hâlleri göz önünde bulundurarak bu altı hâle yön (direkif), eşitlik (ekvatif), vasıta (instrümental) hâllerini de ekleyerek dokuz hâlin varlığını kabul eder. Bu durumda karşımıza şu şekilde bir tablo çıkmaktadır:

1. Yalın hâl
2. İlgi hâli
3. Yükleme hâli
4. Yönelme hâli
5. Bulunma hâli
6. Ayrılma hâli
7. Yön gösterme hâli
8. Eşitlik hâli
9. Vasıta hâli

Bu eklerden yön gösterme hâli ekleri Türkçenin sonraki dönemlerinde çekim eki

olma özelliğini kaybetmiş ve sınırlı sayıdaki kelimelerin bünyesinde tam bir yapım eki vazifesi görmeye başlamıştır (Ergin 2004: 242-243). Metinde 3. Teklik şahıs zamiri “ol” ve işaret zamiri “bu”nun yön gösterme hâli eki almış şekillerinin yer tamlayıcısı fonksiyonunda kullanıldığı örnekleri fiil tamlayıcısı olarak kabul ettiğimiz için değerlendirmeye aldık. Fakat “*artıyarı, aşıra, içkâri, ilgâri, kötünkeri, yoyarı, yoğartın*” gibi kalıplaşmış ve zarf olarak kullanılan birkaç kelimedede görülen yön gösterme eklerini değerlendirmenin dışında tuttuk.

Eski Türkçe döneminde işlek olarak kullanılan eşitlik hâli eki {+CA} “eşitlik, benzerlik, yaklaşıklık, sınırlama ve karşılaştırma” görevlerini yerine getirir (Sev 2001: 6).

Z. Korkmaz (1960: 62, 62, 63), bu ekin çekim vazifeleri ile kullanılışının Türk dilinde daimilik vasfı göstermediğini, bazı kullanımlarında zayıfladığını ve aynı vazifeyi gören başka bir ek veya edat ile birleştiğini söyler. Korkmaz, çekim eki +ça’nın yapım eki olan +ça’ya geçiş yönünü 1. Vasıfta eşitlik > küçültme eki +ça, 2. İzafî eşitlik > tahsis isimleri yapan +ça eki, 3. Sınırlama vazifesi> zarf-fiiller teşkil eden +ça eki şeklinde tespit eder.

M. Ergin (2004: 239), eşitlik eklerinin ismi yalnız fiile bağladığı için isimlerin eşitlik hâllerinin daima zarf olarak kullanıldığını belirtir.

Metinde eşitlik hâli eki sadece “*barça, neçä, neçik, yetkinçä*” kelimelerinde tespit edilmiştir. Tespit edilen bu örneklerde eşitlik ekinin fiilin anlamında tamlayıcı olarak doğrudan bir etkiye sahip olmaması sebebiyle bu örnekleri fiil tamlayıcısı olarak değerlendirilmemiştir.

Eski Türkçe döneminde fiilin ne ile, nasıl ve ne zaman yapıldığını ifade etmek için işlek bir hâl eki olarak kullanılan fakat Batı Türkçesinde işleliğini kaybeden vasıta hâli eki +n zamanla vasıta fonksiyonunu yitirmiş, sayılı örneklerde kalıplaşmış olarak kalmış ve sonraları da cansız bir yapım ekine dönüşmüştür. Türkçede vasıta hâli eki işleliğini kaybederken onun vazifesini ise *ile* edatı üzerine almış ve edat hâlinde yahut

ekleşerek tamamen vasıta hâli eki yerine geçmiştir. Bu durumun örneğine Eski Türkçede *birle* edatında rastlanır (Ergin 2004:237-238).

Metnimizde vasıta hâli ekinin örneğine rastlanmamıştır. Vasıta hâlinin görevini *bilä* edatı üstlenmiştir. İncelememizde “vasıta” ve “birliktelik” fonksiyonunda fiilin ne ile kim ile yapıldığını belirten *bilä* edatı tamlayıcı olarak kabul edilmiştir. Fiilin nasıl yapıldığını tasvir etmek için zarf fonksiyonunda kullanılan yapılar tamlayıcı olarak kabul edilmemiştir.

İlgi hâlinin ekinin $\{+nI\}$ temel fonksiyonu ismin isimlerle bağlantı kurmasını sağlamaktır. İsmi doğrudan fiille ilgi kurmasında doğrudan bir ilişkisi yoktur. Çalışmamızda isimlerin fiille bağlantısını doğrudan etkileyen hâl eklerini incelenmesi sebebiyle bu hâl eki değerlendirmeye alınmamıştır.

İsmi geçişli fiillerin doğrudan doğruya etkisi altında olduğunu belirten yükleme hâli kimi zaman eksiz, çoğu zaman da ekli olur (Ergin 2004: 228). Eksiz yükleme hâli cümlede belirtisiz nesne fonksiyonunda kullanılırken ekli yükleme hâli belirtili nesne olarak kullanılır. Çalışmamızda eksiz yükleme hâli kabul eden tamlayıcıları $\{+\emptyset\}$, ekli yükleme hâli kabul eden tamlayıcıları ise $\{+n/+nI\}$ işaretleriyle gösterilmiştir.

Yapılan bu tespitler ve değerlendirmeler sonucunda *Armenian Qypchaq Psalter (Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur)*'da incelediğimiz fiillerin hangi tamlayıcılarla kullanılacağını tespit etmiş olduk. Belirlenen bu tamlayıcıların hangi işlevlerine göre değerlendirildiğini şu şekilde özetleyebiliriz:

$\{\text{—}\}$

Hâl ekli veya eksiz hiçbir tamlayıcıya ihtiyaç duymadan kullanılan fiiller bu işaretle gösterilmiştir.

$\{+\emptyset\}$

Tamlayıcıların ek almamış şekliyle fiille bağlantısını gösteren ve cümlede belirtisiz nesne olarak kullanılan eksiz yükleme hâli ekinin karşılığı olarak

kullanılmıştır.

{+n/+nI}

Cümlede belirtili nesne olarak kullanılan, tamlayıcıların ekli şekliyle fiille bağlantısını gösteren ek almış yükleme hâli için kullanılmıştır.

{+A/+GA}

Temel fonksiyonu yer tamlayıcısı oluşturmak olan, fiilin hareketini yaklaşma ve yönelme bakımından gösteren, aynı zamanda cümlede zarf göreviyle de kullanılan yönelme hâli ekinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

{+ηAr}

3. Teklik şahıs zamiri “*ol*” ve işaret zamiri “*bu*”nun yön gösterme hâli eki almış şekillerinin yer tamlayıcısı fonksiyonunda kullanıldığı tamlayıcıların karşılığı olarak kullanılmıştır.

{+DA}

İş, hareket, şahıs ve nesnenin yerini bildirerek cümlede yer tamlayıcısı fonksiyonunda kullanılan, aynı zamanda zarf göreviyle de kullanılan bulunma hâli için kullanılmıştır.

{+DAn}, {+DIn}

İş, oluş, hareket ve nesnenin çıkış noktasını, kaynağını belirten, cümlede ayrılma, uzaklaşma, çıkma bildirerek cümlede yer tamlayıcısı fonksiyonunda kullanılan, bunun yanında eklendiği sözcüğe zarf olma özelliği de katan ayrılma hâli ekinin karşılığı olarak kullanılmıştır.

{bilä}

Araç ve birliktelik fonksiyonunda kullanılan, fiilin ne ile ve kim ile yapıldığını göstermek için kullanılan vasıta hâlinin karşılığı için kullanılmıştır.

III. BÖLÜM

3. İNCELEME

-A-

abra-: Korumak.

{+n/+nI}

*Biy Teşrim, saña umsandim; da xutxar meni barça xıvalaganlardan benim, abra **meni**. (AQP 7/2)*

aç-: 1. Aralamak, açmak.

{+n/+nI}

*Buyruş etti bulutlarga yoyartın, da **eşiklärin köknüñ** açtı, da biyiklätiñiz atın aniñ oyurdan. (AQP 78/23)*

*Menmen Biy Teşri seniñ, ki çixardım seni ulusundan Mısırniñ, aç **ayzıñni seniñ**, da tolduriyim anı. (AQP 81/11)*

*Biy, egär **erinklärimni** açsañ, ayzım avaz bilä sarnagay alyışiñni. (AQP 51/17)*

*Ačarsen **xolunnu seniñ**, toldurursen barçasın tatliliği bilä erkiñniñ seniñ. (AQP 145/16)*

{+A/+GA},{+n/+nI}/{+A/+GA},{+n/+nI}

*Bolmagaylar [=Boγ~] meni vırları suvnuñ, da bozmagaylar [= boγ~] meni propasti teränliñniñ, xuyu açmagay **ayzın kensiniñ üstümä benim**. (AQP 69/16)*

*Açtilar **üstümä benim ayzıların kensiläriniñ**, neçik aslan, ki muñrar da xapar. (AQP 22/14)*

{+A/+GA...+n/+nI}

*Açıñız **maña eşikin artarlıñniñ**, ki kirgäymen anda da tapungaymen Eyämizgä. (AQP 118/19)*

2. Arıtmak.

{+DAn}

*Sözləri Eyämizniñdir sözlär surp, neçik kümüş taqlangan da sinalgan, topraqdan arıtkan da açkan 7 k[e]rät **topraqtan**. (AQP 12/7)*

3. Açıklamak, anlatmak.

{+n/+nI},{bilä}

*Aşaxlatiym manigä xulaşimni, açiym **manilärni alyış bilä** başlamaqta: ... (AQP 49/5)*

açıx-: Acıkmak.

{—}

Açıxtılar, da unuttular işin anıñ, da baqmadılar sayışına anıñ. (AQP 106/13)

Eğär açıxsam, saña nemä aytman, zera menimdir dünyä tügälliki bilä kensiniñ. (AQP 50/12)

Xaytsınlar keçädän, açıxsınlar, neçik itlär, da yürüsünlär şahärdä. (AQP 59/7)

açıx bol-: Açık olmak.

{—}

Suv saçkanına anıñ açıx bolgay öskänläri anıñ, alyışlangay bsagi yelniñ tatlılıxından seniñ. (AQP 65/11, 12)

açıx et-: Açmak, parlatmak.

{—}

Çihardiñ ötmäk yerdän, çayır färahlatır, sarı yay açıx etär, da ötmäk toxtatır adamniñ yüräkin. (AQP 104/14, 15)

açıl-: 1. Açılmak, yarılmak.

{—}

Köründilär çovraqları suvnuñ, açıldılar himläri dünyäniñ... (AQP 18/16)

Açıldı yer, da yuttu Tatannı, yaptı obozun zApironnuñ (=Apironnuñ). (AQP 106/17)

2. Sırrını, üzüntüsünü birine söylemek.

{+A/+GA}

*Teñri, alyışıma menim tiyılma, zera ayzı yazıxlınıñ, ayzı ustatniñ açıldı **üstümä menim**. (AQP 109/2)*

{+ŋAr}

Añar umsandı yüräkim, faydalı boldu da açıldı boyum, da men erkim bilä menim tapungaymen anar. (AQP 28/7)

açit-: 1. Üzmek, incitmek.

{+n/+nI}

*Yaryu et alarga, Teñri, tüşkäylär sayışlarından kensiläriniñ; köp dinsizliklärinä körä alarniñ, sal alarni, zera açitılar **seni**. (AQP 5/11)*

*Zera bir bularyñ millättirlär alar, da oylanlar biyanmagan, da açitılar **meni** gurf'larına kensiläriniñ. (AQP 36/De-32/20, 21)*

*Öčäştirdilər anı suvnuñ hagaragliñi üçün, çiyñaldı Movşes alar üçün, ki açitılar **džanin anıñ**. (AQP 106/32, 33)*

{bilä},{+n/+nI}

*Öčäştirdilər meni yatları bilä kensiläriniñ da **gurf'ları bilä kensiläriniñ** açitılar **meni**. (AQP 36/De-32/16)*

*Xaytıp men dä paçillatıyım alarni hörmätsiz millät bilä da **essiz millät bilä** açitiyım **alarni**. (AQP 36/De-32/21)*

2. Sinirlendirmek.

{+n/+nI}

*Sinadılar, açitılar **Teyrini Biyiklängän** da tanıxlıxın anıñ saqlamadılar. (AQP 78/56)*

{+n/+nI},{+DA}

*Neçä kez açitılar **anı anabadda** da öčäştirdilər Biyiklängänni suvsuzluğ üçün. (AQP 78/40)*

3. Sözüñü dinlememek.

{+n/+nI}

*Yeberdi çaranyuluğ da çaranyulattı alarni, ki açitılar **sözün anıñ**. (AQP 105/28)*

*Zera açitılar **sözün Teyriniñ** da sayışın Biyiktäğiniñ öčäştirdilər. (AQP 107/11)*

ayin- : Yükselmek.

{+A/+GA}

*Ayindi kərovpelər **üsnü** da uçtu, ayindi ol çanatları **üsnü yelniñ**. (AQP 18/11)*

{+DAn}

*Ayindi ulu yaxşı tirlikiñ seniñ dayı biyik **köktün**. (AQP 8/ 2)*

*Ayiniñiz, buyruçılar **eşikiñizdän sizniñ** yoyarı, ayinsınlar eşiklər meñilik da kirgäy çanı haybatniñ. (AQP 24/7)*

Buyruçıları žoyovurtnuñ yiyıldılar alnına Teyrisiniñ Apraxamnıñ, zera Teyriniñ

xuvatlari yerdän asrî ayındılar. (AQP 47/10)

{bilä}

Ayındi Asdua ~~ç~~ alyış bilä, da Biyimiz bizim avazı bilä büriniñ. (AQP 47/6)

ayırlan- 1. Ağır hâle gelmek.

{+A/+GA}

Ayırlandı xoluñ seniñ üstümä menim, xayttım miskinliktä, zera uruldu maña tegänäklär. (AQP 32/4)

Töräsizlikim biyikländi başımdan, neçik yük ayır, ayırlandı üstümä menim. (AQP 38/5)

2. Kederlenmek.

{+DA}

Ayırlandı mendä dżanım menim, da yüräkim seskändi mendä. (AQP 143/4)

{+DAn}

Tirildi ol barça yollarda, ki düğüldür yaxşı, da yamandan ol ayırlanmadı. (AQP 36/5)

ayız aç- 1. Konuşmak, laf söylemek.

{+A/+GA}

Açtılar üstümä ayızların kensiläriniñ da ayttılar : “Vağ, vağ, kördi közlärimiz bizim”. (AQP 35/21)

2. Söze başlamak.

{bilä}

Açıyım mani bilä ayzımni menim, sözlägäymen manini burungi. (AQP 78/2)

ayıza al- Ağıza almak.

{+n/+nI}

Ay sen, nek aytırsen artarlıxımni menim ya alırsen antımni ayziña seniñ? (AQP 50/16)

ayrı- Ağırmaq.

{—}

Yarliya maña, Biy, zera xastamen, sayayt boyumnı, zera ayridılar söväklärim. (AQP 6/3)

Çixara berildim da çıxalmaz edim, közlärim ayridı miskinliktän. (AQP 88 /9, 10)

Tizlärım ayridılar oruçtan, da tenim teşkirildi yüzdän. (AQP 109 /24)

aχ-: 1. Akmak.

{+A/+GA}

*Yeberdiñ čovraχlar čuyurlarina, **taχlarniñ arasina aχkaylar** suvlar. (AQP 104/10)*

2. Yayılmak.

{+A/+GA}

*Aχti xarañyuluχta yariχ **toyrularga**, yarliyavuči šayavatli da artardir Biy. (AQP 112/4)*

aχ bol-: Ak olmak.

{—}

Saç maña ayzok [= zoba] bilä, da aruv bolgaymen, yuvundum da xardan aχ boldum. (AQP 51/9)

aχilli et-: Akıllandırmak.

{+n/+nI},{+DA}

*Eslı etiyim **seni** da aχilli **yolda**, xayda da barsaη da toxtatıyım üstünä senin sözlärimni. (AQP 32/8)*

aχtir-: 1. Nakletmek.

{+n/+nI}

*Aχtirsın ayzım **alyışiñni senin**, xačan övrätsäη maña artarlıχiñni senin. (AQP 119/171)*

*Aχtirgay yer **yarliyamaxni**, da artarlıχni barčasına teη aχtirgay. (AQP 119/I-42/45:8)*

*Kün kündän aχtirir **sözni**, kečä kečägä körgüzür biliklikni. (AQP 19/3)*

*Aχtirgay yüräkim **buyruχuñnu senin** yaχši, da aytıyım işimni benim xanga. (AQP 45/2)*

{+n/+nI...+A/+GA}

*Aχtirgay yer yarliyamaxni, da **artarlıχni barčasına** teη aχtirgay. (AQP 119/I-42/45:8)*

2. Akıtmak.

{+n/+nI}

*Sen aχtirdiñ **čovraχlarni** da **özänläрни**, sen xuruttuη küçlü aχinlarni. (AQP 74/15)*

aḡsa-: Aksamak, düşe kalka yürümek.

{+A/+GA}

Oylanlarī yatlarınī yalyan sözlädilär maḡa, oylanlarī yatlarınī oprandılar da aḡsadılar izlärinä kensiläriniḡ. (AQP 18/46)

al- : 1. Almak.

{+Ø}

Aliḡiz ḡurban da kirinḡiz övinä aninḡ, yerni öpinḡiz Eyämizgä eşikinä arilikiniḡ aninḡ, da bulḡangay yüzündän aninḡ barča yer. (AQP 96/8)

{+n/+nI}

Kelmäḡ bilä kelgäylär da sövüngäylär, kimlər alip keltirgaylar bürtüklärin kensiläriniḡ. (AQP 126/6)

Al yaraḡ da tarčañnī da kel boluşma maḡa, çixar ḡiliçinḡi ḡarşılarına ḡuva[la]ganlarınḡ meni, tīy alarnī da ayt sen boyuma benim, ki ḡutḡarılmaḡinḡ seninḡ menmen. (AQP 35/2, 3)

Xaytardinḡ boluşluḡuḡnu itisindän aninḡ da almadinḡ anī uruşta. (AQP 89/44)

{+Ø...+DAn}

Ki işitmägäy ol avazinḡ çaliçiniḡ esli da almagay öt öt berüçi eslidän. (AQP 58/6)

{+A/+GA...+n/+nI}

Dügöl ki ölgäninä kensiniḡ alsar birgäsinä barčanı, da dügül ki kirir hörmäti öviniḡ aninḡ birgäsinä. (AQP 49/18)

2. Almak, (bir şeyden) nasiplenmek, faydalanmak.

{+n/+nI}

Yuvuḡlaninḡiz alnīna Biyninḡ da alinḡiz yariḡnī, da yüzünḡiz sizinḡ uyalmasın. (AQP 34/6)

3. Edinmek, kazanmak.

{+n/+nI...+ DAn}

Bu alḡay alıışnī Eyämizdän, yarlīyamaḡnī Tenḡridän ḡutḡaruçisindän kensiniḡ. (AQP 24/5)

Alḡaylar taylar eminlikni ḡoyovurttan, da örlär-artarlıḡnī. (AQP 72/3)

4. Bir yere getirmek.

{+n/+nI...A/+GA}

*Xaytardîñ bizni kötünkeri, ne ki duşmanlarimizni bizim, da körälmägänlär bizni **çolları tibiñä aldılar bizni.** (AQP 44/11)*

5. Zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak.

{+n/+nI}

*Bunuñ üçün aldı **alarnı** öktämlik, kiydirdilər üstlärinä yamanlıñni da köñüsüzlüklärin kensiläriniñ. (AQP 73 /6)*

*Xarşı bolmaçlıñ da paçillik algaylar **boş şahırlarıñni seniñ.** (AQP 139/20)*

alda-: Aldatmak.

{+n/+nI}

*Xaytardı yüräklärin alarnıñ-körälmämägä çoyovurtun kensiniñ da aldama **çulların kensiniñ.** (AQP 105/25)*

aldan-: Aldanmak.

{+A/+GA}

*Kününä tarlıñimniñ menim Teñrini çoldum çollarım bilä menim, keçä **alnına anıñ** aldanmadım. (AQP 77/3)*

{+DAn}

*Yat boldular yazıçlılar analarından, aldandılar **çoynundan** sözlädilər yalyan. (AQP 58/4)*

alyış ber-: Dua etmek.

{+A/+GA}

*Bu türlü saymos aytkaymen saña meñi meñilik da bergäymen **saña** alyışimni kün kündän. (AQP 61/9)*

*Neçik yaymur sliz üsnä, neçik rosa yaş ot üsnä, zera atın Eyämizniñ sarnalıç, beriniz alyış **Eyämiz Teñrimizgä bizim.** (AQP 36/De-32/2, 3)*

{+ñAr}

*Bergäysen **añar** alyış meñi meñilik, färäh etkäysen anı färählik bilä yüzünñniñ seniñ. (AQP 21/7)*

{+A/+GA},{+A/+GA}

*Alyışimni **Eyämä** beriyim **alnına barça** çoyovurtunuñ anıñ eşıkinä öviniñ **Eyämizniñ da içinä seniñ, Erusaçem** (AQP 116/9, 10).*

*Alyışimizni **Eyämizgä** bergäymen **alnına barça** çoyovurtunuñ. (AQP 116/14)*

{+A/+GA},{+DA}

*Saşa tiyişlidir alyiş, Teşri Sionda, da **saşa** bergäylär alyiş **Erusayemdä**. (AQP 65/2)*

alyiş et-: Dua etmək.

{+ŋAr}

*Alyiş etkäylär **aşar** hər sahat da hər kün alyişlagaylar anı. (AQP 72/15)*

alyişla-: 1. Takdir etmək.

{+n/+nI}

*Biy xıvatı žoşovurtunuş kensiniş bergäy da alyişlagay **žoşovurtun kensiniş** eminliktä. (AQP 29/11)*

*Xorşkanlar Eyämizdän alyişlagaylar **anı**, barça oylanları Jagopnuş haybatlagaylar anı. (AQP 22/24)*

*Yegäylär çaräsizlər da toygaylar, alyişlagaylar **Biy**ni kimlər xolarlar anı. (AQP 22/27)*

*Men yarlıyamaşına seniş, Biy, umsandım, sövündi yüräkim xutxarmaşından seniş, da alyişliyiş **seni**, Biy, yaxşı etüçim. (AQP 13/7)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Belgir[t]tim atışniş seniş xardaşlarıma benim, **içinü yüşövlärniş** alyişliyiş **seni**. (AQP 22/23)*

*Biyiklätkäylär anı yışinına žoşovurtunuş da **olturyučuna xartlarıniş** alyişlagaylar **anı**! (AQP 107/32)*

*Yoxsa men tapuniyiş alnına Biyiniş bek ayzim bilä benim, **arasına köplärniş** alyişlagaymen **seni**. (AQP 109/30)*

{+n/+nI},{+DA}/{+DA},{+n/+nI}

*Alyişlanış **Biy**ni yerdä, aždahalar da barça teränlişlər. (AQP 148/7)*

*Sendändir ögülmäşniş benim, **ulu yışinlarda** alyişlagaymen **seni**. (AQP 22/26)*

*Tapungaymen saşa, Biy, ulu yüşövlärdä, **köp yışinlarda** alyişlagaymen **seni**. (AQP 35/18)*

***Yüşövdä** alyişlanış **Teşrini** da Biyiniş çovraşlarına İsrajelniş. (AQP 68/27)*

{+n/+nI},{+DAn}

*Alyişlagay **biz**ni Biy **Siondan**, ki etti kökni da yerni. (AQP 134/3)*

*Alyişlanış **Biy**ni köktän, alyişlanış anı biyikliktän. (AQP 148/1)*

*Bu türlü alyışlangay barša adam, ki xorçar Eyämizdän, alyışlagay **seni** Biy Siondan.* (AQP 128/4, 5)

*E, Biy, xutxar, e, Biy, yol körgüz alyışli, ki kelmäxsen atına Eyämizniñ, da alyışladix **seni övindän Eyämizniñ.*** (AQP 118/26)

{+n/+nI},{bilä}

*Alyışliyim atın Teñrimniñ **menim alyış bilä** da biyiklätiyim anı şükürlük bilä.* (AQP 69/31)

*Ošta tanıdım, ki Teñrim sensen menim, **Asduaǵznı** alyışliyim **işlärim bilä**, da Biyni ögiyim sözlärim bilä, Asduaǵzga umsandım da xorçmagaymen - netsär maña adam?* (AQP 56/10, 11, 12)

*Alyışlanjiz **Biyni alyış bilä** yäni, ki yaxşıdır, saymos aytıñiz anar alyış bilä.* (AQP 33/3)

*Alyışlanjiz **anı avazı bilä alyışniñ**, alyışlanjiz **anı saymos bilä** da **alyış bilä.*** (AQP 150/3)

2. Anmak, yâd etmek.

{+n/+nI}

*Tügällär antlarin ant etkänlärniñ da alyışlar **yılların artlarnıñ.*** (AQP 72/S-2/8)

alyışlan- : 1. Kutsanmak.

{—}

Yoısa boyu anıñ tirlikinä kensiniñ alyışlangay, tapungay saña, xaçan yaxşı etsän sen anar. (AQP 49/19)

Suv saçkanına anıñ açix bolgay öskänläri anıñ, alyışlangay bsagi yelniñ tatlılıxından seniñ. (AQP 65/11, 12)

Küclü bolgay yerdä butaxı anıñ da toyru dñınslardan alyışlangay. (AQP 112/2)

2. Dua etmek, tapınmak.

{+ηAr}

***Anar** alyışlangaylar barça milläti yerniñ, da barça dñınsar san bergäylär anar.* (AQP 72/17)

alyışli bol-: Kutsal olmak.

{—}

Kim här kez yarlıyar, da berir ötünç, butaxı anıñ alyışli bolgay meñilik. (AQP

37/26)

Bolgay atı Eyämizniñ alyışlı meñilik, zera burundur künäştän atı anıñ. (AQP 72/17)

Bolsun atı Eyämizniñ alyışlı halidän meñilikkä dirä. (AQP 113/2)

alyışta bol-: Dua etmek.

{+A/+GA}

*Bunuñ üçün alyışta bolgaylar **alnıña seniñ** barça arilər yöpsünövlü sahatta. (AQP 32/6)*

ant ber-: Yemin etmek.

{bilä},{+A/+GA}

*Kiriyim övünä seniñ, **ğurban bilä** beriyim **saña** antimni, ki ayttılar saña eri[n]lärim, ki ayzım sözlädi tarlıxıma menim. (AQP 66/13)*

ant et-: Yemin etmek.

{+A/+GA}

*Eğär ki aytsam edi dä, ki: “Bulay aytıyım”- ošta **džäns** oylanlarıñniñ seniñ, **ğaysılarına** da ant ettim. (AQP 73/15)*

*Ne türlü ant içti Eyämizgä da ant etti **Teñrisinä Jagopnuñ**,... (AQP 132/2)*

ant iç-: And içmek.

{+A/+GA}

*Kim ki aruvdur çolları bilä da zadasız yüräki bilä, ki almadı boşluçu boyuna kensiniñ da ant içmädi **sıñarına kensiniñ** ustatlıx bilä. (AQP 24/4)*

*Ant içiñiz da tügälläñiz Eyämiz **Teñrimizgä** bizim barçañiz, ki çövräsinsiz anıñ. (AQP 76/12)*

*Ne türlü ant içti **Eyämizgä** da ant etti Teñrisinä Jagopnuñ, ... (AQP 132/2)*

*Xoydum ant tañlanganlarıma menim, ant içtim **Tawit‘ kä, çuluma menim**. (AQP 89/4)*

{bilä}

*Kötürdüm çolumnu kökkä, ant içtim **oñum bilä** da ayttım, ki tirimen men meñilik. (AQP 55/De-32/40)*

*Xan umsandı Biygä, ögsünlär barçası, kimlär ant içärlär **anıñ bilä**,... (AQP 63/12)*

*Azarladılar meni duşmanlarım menim kün uzun, da ögüçilär **menim bilä** ant*

içärlär edi. (AQP 102/9)

ant xoy-: And içmek.

{+A/+GA}

*Xoydum ant **tañlanganlarıma benim**, ant içtim Tawit 'kä, xuluma benim. (AQP 89/4)*

añ- 1. Hatırlamak, anımsamak.

{+n/+nI}

*Añdi **antın kensiniñ** da poşuman boldu köp yarlıyamañına körä kensiniñ, berdi alarnı şayavatka alnına barça yäsir etüçiläriniñ alarnıñ. (AQP 106/45)*

***Yazıñın oynanlıñımnıñ benim** da biliksizlikimdän benim añmagın, yoğsa añ **meni**, Biy, yarlıyamañına körä tatlılıñıñ üçün seniñ, ki tatlı da toyrusen, Biy.(AQP 25/7, 8)*

*Añ, Biy, **şayavatıñnı seniñ**, da **yarlıyamañıñnı**, ki bardır meñilik. (AQP 25/6)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Eğär añsam edi **seni töşäğimä benim**, ertä turup sözlägäy edim seniñ bilä, ... (AQP 63/7)*

{+n/+nI},{bilä}

*Añ **bizni**, Biy, **biyançlı žoçovurtuñ bilä**, da baç bizgä xutxarmañıñdan seniñ. (AQP 106/4)*

2. Sözüni etmek, zikretmek.

{+n/+nI}

*Neçik ki ustatlıx nemä bilgäy edim difdärdän, yoğsa kiriyim xuvatına Eyämizniñ, Biy, añdım **artarlıñıñnı seniñ** yalyız. (AQP 71/15, 16)*

*Teñrimiz bizim, tapun bizni, zera sendän başxa özgäni bilmäzbiz da **atıñnı seniñ** añarbiz här kün.(AQP 89/I-26/13)*

*Klämädi övünmä boyum, añdım **Teñrini** da färah boldum, xayıyurur edim, da eksilir edi mendä **džanım**. (AQP 77/4)*

*Biy, tarlıxta añdıx **seni**, zera azgına tarlıxtır ögütüñ seniñ üstümüzgä bizim. (AQP 89/I-26/16)*

{+n/+nI...+A/+GA}

*Yıyılmagaymen yıyına alarnıñ xanlı da añmagaymen **atların alarnıñ ayzıma benim**. (AQP 16/4)*

{+n/+nI},{+DAn}

*Boyum asrî öçäşländi bunun üçün, anđim **seni ulusundan Jortanannıñ, tayından Hermonnuñ** giçi. (AQP 42/7)*

{+DA},{+n/+nI}

*Yaçasına ağın suvnuñ Papelonnuñ, anda oturup yıylar ediñ, neçik anđıñ biz **anda Sionnı.** (AQP 137/1)*

{bilä},{+n/+nI}

*Anđi **yarlıyamañi bilä kensiniñ Jagopnu**, könülikü bilä kensiniñ övin Israjelniñ, da kördülär barça uçları yerniñ xutxarmañin Teñrimizniñ biznim. (AQP 98/3)*

3. Önemsemek.

{+n/+nI}

*Kimdir adam, ki anğaysen sen **anı**, ya oylu adamniñ, ki nemä yardım etkäysen anar. (AQP 8/5)*

añıl- : Anılmak, hatırlanmak.

{+A/+GA}

*Yazdırgan sarnagan bilä birlängäylär yazuçi bilä da añılgaylar Teñri **alnına meñi uçmañına**, amen. (AQP 18/E-15/C)*

*Yazdırgan da sarnagan birlängäylär yazuçi bilä da añılgaylar **Teñriniñ alnına**, amen. (AQP 72/S-2/C)*

*Añılgay yazıñi ata[sı]nıñ anıñ **alnına Eyämizniñ**, da yazıñi anasiniñ anıñ buzulmagay, da bolsun alnına Eyämizniñ hăr sahat. (AQP 109/14, 15)*

{+DAn}

*Xoygaysen alarnı buyruñçi barça yerdä, da añılgay atıñ seniñ **barça millät millättän.** (AQP 45/18)*

añla-: Anlamak.

{+n/+nI}

*Anlamadılar alar **işin Eyämizniñ** da ne işinä xolunuñ anıñ bañmadılar buzgaysen alarnı da dañi yasalmagaylar. (AQP 28/5)*

{+DA},{+n/+nI}

*Atalarimiz bizim **Misırda** anlamadılar **sk‘ançelkläriniñni seniñ** da anlamadılar köp yarlıyamañiñni seniñ. (AQP 106/7)*

2. Hatırlamak.

{+n/+nI},{DAn}

Esiñä bolsun seniñ künläri meñilikniñ, anlaşız yıllarnı millät millättän. (AQP 36/De-32/7)

arıt-: 1. Temizlemek, arındırmak, arıtmak.

{+n/+nI}

Tölövü klämägänläriñ töländi alarga, arıtkay Biy yerni zoğovurtunıñ kensiniñ. (AQP 55/De-32/43)

{+Ø...+DAn}

Sözläri Eyämizniñdir sözlär surp, neçik kümüş tañlangan da sinalgan, toprañtan arıtkan da açkan 7 k[e]rät toprañtan. (AQP 12/7)

{+n/+nI...+DAn}

Xaytar yüzü[η]nü yazıñlarımnan menim, da barça töräsizlikimni menim arıt mendän. (AQP 51/11)

Dügüllär bulay dinsizlär, da ne alay, yoñsa neçik yel, ki toznu arıtır yüzündän yerniñ. (AQP 1/4)

2. Affetmek.

{+n/+nI}

Biy, xutxar bizni da arıt yazıñmızñı bizim atıñ üçün seniñ. (AQP 79/9)

ari et-: Kutsal kılmak.

{+n/+nI}

Ketkänläri añın suvlarnıñ färäh etärlär şähärin Teñriniñ da ari etti övin kensiniñ Biyiklängän. (AQP 46/5)

arça bol-: Arka çıkmak.

{+A/+GA}

Xaytıp turup boluşsunlar da bolsunlar sizgä arça. (AQP 55/De-32/38)

artar bol-: Sadık kalmak.

{+A/+GA}

Neçik artar bolgaymen sözüñä seniñ, da yeñgäysen yarçu[η]da seni[η]. (AQP 51/6)

artarlan-: Temizlenmek, arınmak.

{+A/+GA}

Artarlanıyñ alñına anıñ tapunmañ bilä, saymos bilä yalbarıyñ alñına. (AQP

95/2)

artix bol-: Çoğalmak.

{—}

Ayttim da sözlädim, da artix boldu, ne ki san, xurbanga da biyanmadıñ, iştımäx toxtattıñ maña, xurban da yazıx üçün xolmadıñ. (AQP 40/6)

artixsı et-: Artırmak, çoğaltmak.

{+n/+nI}

Sövünüz Biyni, barça arılări anıñ, zera toyruluxnu izdär Biy da tölär alarga, kimlär ki artixsı etärlär öktämlikni. (AQP 31/24)

arttir-: 1. Artırmak, çoğaltmak.

{+n/+nI}

Arttırdı žořovurtun kensiniñ asrı da xuvatlattı alarnı artix duşmanlarından. (AQP 105/24)

Men här sahat umsandım, da arttıriyim alyışiñni seniñ. (AQP 71/14)

{+A/+GA}

Alyışladı Biy xorxkanlarnı kensiniñ, kiçilärni da ulularni. Ar[t]törgay sizgä Biy, sizgä da oylanlarıñizga siziñ. Alyışlisiz siz Eyämizdän, ki etti kökni da yerni. (AQP 115/14)

{+n/+nI},{+A/+GA}

Zera, kimni ki sen urduñ, sürdülär da dayı ayriñin üsnä arttırdılar. (AQP 69/27)
Ar[t]tir, Biy, yamanlıñni üsnä yamanlıxlariñ alarnıñ da keltir yamanlıñni üsnä töräsizlärniñ yerdä. (AQP 89/I-26/15)

2. İlave etmek, katmak.

{+Ø}

Ne bergäy saña ya ne arttırgay ustıñ til? (AQP 120/3)

{+Ø...+A/+GA}

Kün künlär ar[t]tırdıñ xanga yıllarına anıñ; künlärin millätlärniñ xisimına dirä anıñ. (AQP 61/7)

aruv bol-: Arınmak.

{+DAn}

Ol sahat zadasız bolgaymen da aruv bolgaymen ulu yazıxlardan. (AQP 19/14)

aruv et-: Temizlemek, arındırmak.

{+DAn ...+n/+ nI}

Yapuxlarımdan benim aruv et meni, da yattan saxla xuluşnu seniñ, ... (AQP 19/13, 14)

Artıx yuv meni töräsizlikimdän benim da yazıxımdan benim aruv et meni. (AQP 51/4)

aruvlan-: Temizlenmek.

{—}

Yığanına Köktäğiniñ xanlarnı üstlärinä alarnıñ aruvlangay başxış. (AQP 68/15)

aruvlat-: Temizletmek.

{+n/+nI}

Ayttim: “Boş, alaysa, aruvlattım yüräkimni, yuvıyım aruvluş bilä xollarımni, da boldum men aşaxlangan kün uzun, da azarlanmaım benim ertä. (AQP 73/13)

as-: Asmak.

{+A/+GA...+n/+nI}

Tal teräkläriniñ arasına astıx bitiklärimizni bizim. (AQP 137/2)

aşay bol-: Düşmek.

{+A/+GA}

Çixara berdilär alarnı xollarına gürk'çilarnıñ biylik ettilär alarga körälmägänläri alarnıñ, da duşmanları alarnıñ xıynadılar alarnı, da aşay boldular xolları tibinä alarnıñ. (AQP 106/41, 42)

aşay et-: 1. (Bir nebze) aşağı tutmak.

{+n/+nI ...+DAn}

Az nemä aşay ettiñ anı frištäläriñdän seniñ: haybat bilä da hörmät bilä tađladiñ anı da xoyduñ barça xoluñdan yaratılğanlar üsnä anı. (AQP 8/6, 7)

2. Alçaltmak.

{+n/+nI}

Bunı aşay etär, da bunı yänä biyiklätir; ayaş xoluna Eyämizniñ, çayır tolu buzulmagan tolturgan, da aşaxlatır bundan buñar. (AQP 75/8, 9)

3. Bağlamak.

{A/+GA...+n/+nI}

Aşay ettilär bağa ayaşlarin anıñ, da keçti temirdän boyu anıñ. (AQP 105/18)

4. Huzurunu bozmak.

{A/+GA...+n/ +nI}

Xuvaladî duşman boyumnu benim, aşay etti yergä tirlikmni benim, olturıyuzdu meni xarayıyuluhta, neçik ölünü meñilik. (AQP 143/3)

aşaylan-: 1. Kulak vermek.

{+A/+GA}

Kirsin alyışım alniña seniñ, Biy, aşaylangay xulañiñ seniñ xoltıama benim. (AQP 88/3)

2. Mahcup olmak, kendini hakir görmek.

{—}

Boluştı alarga yoluna töräsizlikläriñiñ, zera yazıxlari üçün kensiläriñiñ aşaylandılar asrı. (AQP 107/17)

aşaylat-: 1. Dindirmek.

{+n/+nI}

Kim bulıar ululuğun teñizniñ da avazın tolyunlariniñ anıñ aşaylatır. (AQP 65/8)

Aşaylat yüräkimni etmä artarlıñiñni seniñ meñilik tölov üçün. (AQP 119/112)

2. Küçük düşürmek, ezmek.

{+n/+nI}

Neçik heç nemäni, alay aşaylatır edim duşmanların alarnıñ da xıynaganlar üsnä alarnı salır edim xolumnu. (AQP 81/15)

Sen aşaylatırsen, neçik yarlılarnı, öktämlärni, xuvatı bilä biläkiñniñ saçtıñ duşmanlarıñniñ seniñ. (AQP 89/11)

Könü etkäy yarlılarga žoıovurtınuñ, da tirgizgäy oylanların miskinläriñiñ da aşaylatkay öktämlärni. (AQP 72/4)

Yöpsünür ivaşlarnı Biy da aşaylatır öktämlärni yergä dirä. (AQP 147/6)

3. Düşürmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

Heç ettiñ arilikindän da olturıuçun anıñ yergä aşaylattıñ. (AQP 89/45)

aşax et-: Hor görmek.

{+n/+nI}

Işıtkäy Asduğz da aşax etkäy alarnı, ki ilgäridir meñiliktän. (AQP 55/20)

Xaytardıñ izlärimizni bizim yollarından seniñ, aşax ettiñ bizni yerinä xıyiniñ,

yaptılar bizni köləgäləri ölümniñ. (AQP 44/20)

aşağ bol-: Alçalmak.

{—}

Miskinləndim da aşağı boldum asrı, kün uzun xayıyulu yürüdüm, zera boyum tolu boldu xiyin bilä da yoxtur sayayma tenimä benim. (AQP 38/7, 8)

Xiynaldim da aşağı boldum asrı, tıyılır edim küstüngäninä yüräkimniñ benim. (AQP 38/9)

Aşağ boldu toprağka dirä boyumuz bizim, da yergä yabuştı belimiz bizim. (AQP 44/26)

aşağlan-: 1. Aşağılanmak.

{—}

Neçik xardaş da siñar, bu türlü biyanovlu bolur edim, ne türlü ki yaslı da xayıyulu, ol türlü aşağılanır edim. (AQP 35/14)

2. Düşmek.

{+A/+GA}

Sirtmaği kensiniñ aşağılatkay anı, aşağılangay da tüşkay biylik etkäninä üsnä yarlılarınñ. (AQP 10/10)

{bilä}

Yoğsa boyumuz bilä aşağılanıp da dıanlarimizniñ müşxüllüğü bilä yöpsünövlü bolıyıx biz, neçik bütöv xurban xoylarnıñ da tuvarlarınñ da neçik tümän tümän xozular semirgän. (AQP 151/Da-3/39)

3. Gücünü kaybetmek.

{—}

Yarlı da emgäklimen men oylanlıxımdan benim, biyiklittän aşağılandım da tağga xaldım. (AQP 88/16)

Öçäşländigär gürk'çılar, da aşağılandılar xanlıxlar, avaz etti biyiklängän, da bulıyandı yer. (AQP 46/7)

aşağlangan bol-: Alçalmış olmak, hakir görülmek.

{—}

...: "Boş, alaysa, aruvlattım yüräkimni, yuvıyım aruvluğ bilä xollarimni, da boldum men aşağılangan kün uzun, da azarlanmağım benim ertä. (AQP 73/14)

aşağlat-: 1. Gözlerini yere indirmek.

{+n/+nI}

Sen xonaryx žoyovurtnu tirgizirsən da közlärin öktümlärniñ sen aşaqlatırsən.
(AQP 18/28)

2. (Tuzağa) düşürmək.

{+n/+nI}

Sirtmağ tüzdilär ayaqlarima benim da aşaqlattılar boyumnı benim, xazdılar alnima benim terän çuğur da tüştilär kensiləri anda. (AQP 57/7)

Sirtmağ kensiniñ aşaqlatkay anı, aşaqlangay da tüşkây biylik etkäninä üsnä yarlıların. (AQP 10/10)

{+n/+nI...+A/+GA}

Saldılar meni da hali yana çövrəmni aldılar, sayış ettilär aşaqlatma meni yergü.
(AQP 17/11)

3. Dindirmək.

{+n/+nI}

Biy potoplarnı olturğuzur da aşaqlatır, xanlıx etkây Biy meñilik. (AQP 29/10)

4. Terbiye etmək.

{bilä...+n/+nI}

Men xıynaganlarına alarnıñ yas kiyär edim, aşaqlatır edim oruç bilä boyumnı benim, da alyışım benim xoynuma xaytsın. (AQP 35/13)

Aşaqlattım oruç bilä boyumnu benim, da boldu maña bu uyat, ettim tonumnı benim yas da boldum mani alarga. (AQP 69/11)

5. Aktarmak.

{+Ø},{+DAn...+ηAr}

Bunı aşıy etär, da bunı yänä biyiklätir; ayağ xoluna Eyämizniñ, çayır tolu buzulmagan tolturgan, da aşaqlatır bundan buğar. (AQP 75/9)

6. Boyun eğdirmək, ezmək.

{+n/+nI}

Färah bolduğ ornuna ol künlärniñ, ki aşaqlattılar bizni, da yıllarnı, ki kördüğ xıyınlar. (AQP 90/15)

Žoyovurtuñnu seniñ, Biy, aşaqlatırlar, da žaranklixiñni seniñ xıynadılar. (AQP 94/5)

7. Yöneltmək.

{+n/+nI...+A/+GA}

Aşaqlat yüräkimni tanıxlıxıña seniñ, da dügül akahlıxka. (AQP 119/36)

8. (Göğü) yarmak.

{+n/+nI}

Aşaqlattı kökni da endi, da xarañyuluñ tibiñä ayaqlariniñ aniñ. (AQP 18/10)

Biy, aşaxlat kökni da en, yovuñlan taylarga, da tutaşsınlar. (AQP 144/5)

aşıx-: Acele etmek.

{—}

Yiñi bolgay xastalıxlari alarniñ, bundan soñra keç aşıxkaylar. (AQP 16/4)

aşin-: Günah işlemek.

{—}

Töräsizläñdiñ, aşıñdiñ barça bolup sendän, yazıxlı bolduñ barçada, da buyruqlarıña seniñ biz işitmädiñ. (AQP 151/Da-3/29)

at-: Atmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

Zera ošta yazıxlilar xordular yayların kensiläriniñ, hadirlädilär oxların, sadaqların da atmaga xarañyuda alar üsnä ki toyrudirlar yüräkläri bilä. (AQP 11/2)

ata-: Söz vermek, vaat etmek.

{+A/+GA}

Atadiñ alarga da ayttiñ: arttıriyim zürätiñizni sizniñ, neçik yolduzların köknüñ, da neçik xumnu xiriñiña teñizniñ. (AQP 151/Da-3/36)

atlan-: Ata binmek.

{+A/+GA}

Öčäşmäxiñdan seniñ, Asduađzi Jagopnuñ, yuxladılar kimlär atlanıp edilär atlarga. (AQP 76/7)

avaz ber-: 1. Sesini duyurmak.

{+A/+GA}

Kökrätti Biy köktän, da biyiklängän berdi avazın kensiniñ, hradga da uçxunlarına otnuñ. (AQP 18/14)

2. Gürlemek.

{—}

Avaz berdilär bulutlar, zera oxlarıñ da barirlar avazından kökrämäxiñiñ dolabniñ. (AQP 77/18)

3. Ötüşmek, cıvıldaşmak.

{+DAn}

Anda uçar xuşlar kökünñ uya xoygaylar da içindän xayalarniñ bergaylar avazlarin kendiläriniñ. (AQP 104/13)

avaz et-: 1. Ötmek.

{—}

Neçik xarlıyaç, alay çaıırdım, neçik güğürcin, alay avaz ettim, zera eksildilär közlärin körmäxtän. (AQP 106/I-38/14)

2. Seslenmek.

{+A/+GA}

Avaz ettim alniña seniñ, Biy, da ayttım: sensen umsa da ülüşüm yerinä tirilärniñ. (AQP 142/5)

aya-: Esirgemek, korumak.

{+DAn...+n/+nI}

Eyamadi (=Ayamadi) ölümdän boylarin alarniñ da dıanavarlarin ölümgä çıxara berdi. (AQP 78 /50)

aydın kel-: Aydınlanmak, parlamak.

{—}

Tenrimiz biznim aydini kelgäy, da Tenrimiz bizim tiyilmagay. (AQP 50/2, 3)

ayır-: 1. Ayırmak.

{+n/+nI}

Ayirdi tenizni da keçirdi alarni, turıuzdu suvnu, neçik sayıt içinä. (AQP 78/13)

Ayirdi tenizni ulu da üläşti eki pay, ... (AQP 136/13)

{+n/+nI...+DAn}

Biy tas et alarni dünyädän, ayır da xapanel et alarni tirliklärindän kensiläriniñ. (AQP 17/14)

2. Kesmek.

{+n/+nI}

Sal, Biy, da ayır tillärin alarniñ, zera kördüm töräsizlikni da xarşı bolmaııni şähärdä. (AQP 55/10)

ayiril-: 1. Ayrılmak, parçalanmak.

{—}

Džan xuvatiñdan, yüräklänmäxiñdan seniñ ayirildılar suv[l]ar, tizilip turdular, neçik mur taştan, suvları teñizniñ, da buzladılar tizilip tolyunları suvnuñ içinä teñizniñ. (AQP 18/E-15/8)

Ayirildılar öcäşlänmäxiñdän yüzündän anıñ, da yetti yüräklärinä alarnıñ. (AQP 55/22)

2. Kurtulmak.

{+DAn}

*Asduağz sözlädi arilikindän kensiniñ: “Biyiklängäymen, ayirilmagaymen **tarlıxtan** da tüzlärin övniñ ölçiyim. (AQP 60/8)*

*Çixti ketti, ayirildi **mendün** džanıñ menim, neçik ol, ki buzar salaşni, da boldum men neçik işi džulhalarınñ yovux kesilmägä. (AQP 106/I- 38/12)*

aylandir-: Çevirmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Xoydular kökkä ayizların kensiläriniñ, da **tillärin kensiläriniñ** aylandirdılar **yergä**. (AQP 73/9)*

ayt-: Söylemek, anlatmak.

{+n/+nI}

*Xorxtu barça adam, da ayttılar barça **işin Teñriniñ**, da yaratılğanların anıñ eskä aldılar. (AQP 64/10)*

*Ayzim aytkay **artarlıxiñni seniñ**, här kün **ögövlüküñni seniñ**, ... (AQP 71/15)*

*Köklär belgirtiyir haybatın Teñriniñ, da yaratılğanlar xolundan anıñ aytıyır **toxtalmazlıxiñni**. (AQP 19/2)*

***Töräsizlikimni** aytıyım da xayıyuriyim yazıxlarım üçün. (AQP 38/19)*

{+Ø...+A/+GA}/{+A/+GA...+Ø}

*Öcäşläniñiz, da yazıx etmäñiz, **ne** ki dä aytsañiz **yüräkiñizgä siziñ**, töşäkiñizgä siziñ poşuman boluñuz. (AQP 4/5)*

*Eğär açıxsam, **saña nemä** aytman, zera menimdir dünyä tügälliki bilä kensiniñ. (AQP 50/12)*

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

*Saymos aytıñiz Eyämizgä, ki turur Sionda, aytıñiz **gurk‘çılarga haybatın anıñ**.*

(AQP 9/12)

Aytiyim eyämizgä millät, ki kelmäxtir, aytkaylar artarlıxıñnı žoyovurtka, ki toymaxtır, xaysin ki etti Biy. (AQP 22/31)

{+n/+nI},{+A/+GA}/{+A/+GA},{+n/+nI}

Ne türlü aytkaymen barça alyışiñni seniñ eşikinä xızinıñ Sionnuñ da sövüngäy men xutxarganıña seniñ. (AQP 9/15)

Daǵarına anıñ barça kimsä aytırlar hörmätin anıñ. (AQP 29/9)

Ayzım bilä aytkaymen barça könülükün ayzıñnıñ seniñ. (AQP 119/13)

{+DA},{+n/+nI}

Şahat, aytkay kimesä xaçan kerezmanda yarlıyamañıñni seniñ ya könülüküñnü seniñ tas bolganda? (AQP 88/12)

Aytma Sionda atın Eyämizniñ da alyışın Erusaıyemdä. (AQP 102/22)

{+DAn},{+n/+nI}

Biz, žoyovurt da xoıylar böläkiñdän seniñ, tapunalıx saña meñilik, millät millättän aytalıx alyışiñni seniñ. (AQP 79/13)

{bilä},{+n/+nI}

Şükürlü bolgaymen sendän Biy, töğäräk yüräkim bilä menim aytkaymen barça sk‘ançelikiñni seniñ. (AQP 9/2)

{+DAn},{+n/+nI},{bilä}

Yarlıyamañıñni seniñ, Biy, meñilik alyışliyim, millät millättän aytiyim könülüküñnü seniñ ayzım bilä menim. (AQP 89/2)

aytil- Söylenilmek.

{+A/+GA}

Biy, bunun üçün aytıldı saña, oyat[t]iñ boyumnu, xaytardıñ dǵanımnı, övündüm da tirildim. (AQP 106/I-38/16)

azarla- 1. Azarlamak.

{+n/+nI}

Bu belgili bolsun saña, ki duşman azarladi Biyni, žoyovurt harsiz öçäştirdi ari atıñni seniñ. (AQP 74/18)

Biy, yüräklänmäñiñ bilä seniñ azarlama meni, da ne öçäşmäñiñ bilä seniñ ögütlä meni. (AQP 6/2)

*Dügöl ki ofera üçün azarlarmen **seni**, zera xurbanıñ senıñ alnımadır hər sahat.*
(AQP 50/8)

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Xaytıp azarlıyım da xoyıyım **bunı** barça **alnıña senıñ**.* (AQP 50/21)

{+n/+nI},{bilä}

*Bergäylär džuvab, kimlər azarlarlar **meni söz bilä**, zera men sözüñä senıñ
umsandım.* (AQP 119/42)

2. İncitmek, dövmek.

{+n/+nI}

*Boş yaşırdılar maña sırtmağ buzulmağlarından kensiläriniñ da boş azarladılar
boyumnu benim.* (AQP 35/7)

-B-

bayla-: Bağlamak, kuşanmak.

{+Ø...+A/+GA}

*Bayla **xiliciñ belinü**, xıvatlı, meñärmäxliñ körkünä senin. (AQP 45/4)*

*Bolgay añar neçik ton, ki kiyär, neçik **belbay**, ki baylar här kez **belinü kensiniñ**.
(AQP 109/19)*

{+n/+nI...bilä}

*Baylama **xanlarin alarniñ bay bilä**, hetmanlarin alarniñ xol bayi bilä temirdän,
... (AQP 149/8)*

bayli bol-: Bağlanmak.

{—}

*Uyalsınlar dinsizlär da kirsinlär tamuxka, da bayli bolgay ustat erinlär, ki sözlär
edilär artar üçün egirlikni, öktämliklärindän da sökkänlärindän kensiläriniñ.
(AQP 31/18, 19)*

baç-: 1. Bakmak.

{+A/+GA}

*Bač da işit **maña**, Biy Teñrim menim. (AQP 13/4)*

*Teñri, Teñrim, bač **maña**, nek xoyduñ meni. (AQP 22/2)*

*Küsänçlikin yarıyunuñ işitti Biy, **hadirlikinä yüräkläriniñ alarniñ baçti közüñ**
senin. (AQP 10/17)*

*Közläri anıñ **yarlılarga** baçar, kirpikläri anıñ tergärlär adam oylanlarin. (AQP
11/4)*

{+DAn...+A/+GA}

*Biy **köktän** baçti **barça oylanları üsnä adamniñ** körmägä, ki bolgay mi kimesä
esli, ki xolgay Tenrini. (AQP 14/2)*

***Köktän** baçti Biy **barça adam oylanları üsnä**, hadir turgan yerindän kensiniñ
baçti barça turganlar üsnä dünyädä. (AQP 33/13)*

*Baçti ol biyiktän, arilikindän kensiniñ, Biy **köktän yergä** baçti. (AQP 102/20)*

2. Görmek.

{+n/+nI}

*Yarlıya maña, Biy, da bač **xonarhliñimni menim** duşmanlarimdan menim, e,
biyiklättiñ meni eşikindän ölümniñ. (AQP 9/14)*

Bağ xonarhlıxımnı benim da emgükimni boşat maña barça yazıqlarımni. (AQP 25/18)

Saxla zadasızlıxıni da bağ toyruluşnu, zera bar nasibi adamniñ eminlik etüci. (AQP 37/37)

{bilä},{+n/+nI}

Tek yalyız közläriñ bilä bağkaysen sen, tölvün yazıqlılarnıñ körgäysen, zera sen, Biy, umsamsen benim. (AQP 91/8)

3. Kulak vermek.

{+A/+GA}

Bağ avazıma alyışımniñ benim, xanım da Teñrim benim. (AQP 5/3)

Işit, Biy artarlıxıñ bilä da bağ xoltxama benim, xulağ xoy alyışıma benim, zera düğöldür ustatlıx erinlärimdän. (AQP 17/1)

Işit, Teñri xoltxama benim, da bağ, Biy, alyışıma benim. (AQP 61/2)

Bağtılar közlärim sözüñä seniñ, ayttım: “Xaçan övündürgäysen meni?”(AQP 119/82)

4. Önem vermek, dikkat etmek.

{+A/+GA}

Añlamadılar alar işin Eyämizniñ da ne işinü xolunuñ anıñ bağmadılar, buzğaysen alarnı da dayı yasalmagaylar. (AQP 28/5)

Bağıñiz, žovovurtlarım, orənk‘imä benim, aşaylatıñiz xulağıñizni siziñ sözünä ayzımniñ benim. (AQP 78/1)

5. Yardım etmek, göz kulak olmak.

{+A/+GA}

Bağkay ol yarlıga da çaräsizgü da boyları çaräsizlärniñ tırgızgäy, dävidän da yamandan saxlagay boyların alarnıñ. (AQP 72/13)

6. Göz önüne almak, hatırlamak.

{+A/+GA}

Bağ antıña, zera toldu övläri damahlarnıñ yerdä könüsüzlük bilä. (AQP 74/20)

bağuçi bol-: Rehber olmak.

{—}

Ki bolduñ benim bağuçim da öv berklikkä kününä tarlıxımnıñ benim. (AQP 59/17)

bar-:1. Gitmek.

{+A/+GA}

*Yeḡmāḡ, saymos Tawit‘niḡ, ḡačān keldi aḡar Natan markarē, ḡačān ki barip edi **Persape ḡatīna**. (AQP 51/1, 2)*

*Sandir ol kiṡigā, ki barmadi **keḡāšinā dinsizlärniḡ**, yoluna yazix[li]larniḡ turmadī, da olturḡučina töräsizlärniḡ ol olturmadi. (AQP 1/1)*

*Da yeberdi üstlärinā alarniḡ Biy suvun Teḡizniḡ, da oylanlarī Israjelniḡ bardılar ḡuru bilā **ičīnā teḡizniḡ**. (AQP 18/E-15/19)*

{+DAn}

*..., ki men barir edim **artūndan yaxşı artarlıḡniḡ**. (AQP 38/21)*

*Xoyup saldīm alarnī barma **artūndan yüräkläriniḡ kläg[ä]iniḡ kensiläriniḡ**,... (AQP 81/13)*

{bilä}

*Keri bol yamandan da et yaxşini, ḡol eminlikni da bar **anḡ bilä**. (AQP 34/15)*

2. Bir hedefe ulaşmak, kavuşmak.

{+A/+GA}

*Tek yalyiz hörmätimni sayış ettilär salma mendān da bardılar **susaganlarina kendiläriniḡ**. (AQP 62/5)*

*Biy bergäy tatlılıḡın kensiniḡ, da yerimiz bizim bergäy yemişin kensiniḡ, artarlıḡı anḡ **alnina anḡ bargay**, ḡoygay yol üsnā yürövüşün kensiniḡ. (AQP 85/13, 14)*

*Yaryu et maḡa, Biy, zera men **zadasizliḡıma** bardīm, Biygä umsandīm, ki bolmagaymen ḡasta. (AQP 26/1)*

*Yol körgüz maḡa yoluḡa seniḡ, da barıyım **könülüküḡä seniḡ**, da färäh bolgay yüräkim ḡorḡma atıḡdan seniḡ. (AQP 86/11)*

3. Gücünü artırmak.

{+DAn...+A/+GA}

*Alyış bergäy, kim orēnk‘ ḡoyar, bargay ol **ḡuvattan ḡuvatka** da körüngäy Teḡri frištälärgä Sionda. (AQP 84/7, 8)*

4. Zor bir duruma düşmek.

{+A/+GA}

*Eḡär ki bardīm esä dā men **ičīnā ḡaraḡyuluxunuḡ ölümniḡ**, ḡorḡmagaymen yamandan, zera sen, Biy, benim bilā sen. (AQP 23/4)*

*Egär bardım esä **içinä tarlıxnıñ**, tirgizgäysen öcäşmäxından duşmannıñ. (AQP 138/7)*

5. Yürümek.

{+A/+GA}

*Kim barır edi **yolga** zadasız, na ol hörmätlär edi meni. (AQP 101/6)*

{+DA}

*Eslı etiyim seni da ağıllı yolda, **ıayda** da barsaı, da toxtatıyım üstünä senıñ sözlärimni. (AQP 32/8)*

barabar bol-: Eş olmak.

{+A/+GA},{+A/+GA}

*Ya kim barabar bolgay **maıa üsnä alarnıñ**, ki etärlär töräsizlikni? (AQP 94/16)*

barça bol-: Bir araya gelmek.

{—}

Töräsizländiı, aşındiı barça bolup sendän, yazııli boldıı barçada, da buyruılarııa senıñ biz işitmädiı. (AQP 151/Da-3/29)

bas-: 1. Basmak.

{+DA}

*Kiräliı övinä anıı, yerni öpäliı ol yerdä, **ıayda** basıptır ayaıları anıı. (AQP 132/7)*

2. Çiğnemek, ezmek.

{+n/+nI}

*Uvatıyım alarnı, neçik toznu alnına yelnıı, neçik balçııın yollarnıı, basıyım **alarnı**. (AQP 18/43)*

*Yarlııa maıa, Teıri, zera bastı **meni** uruı, här kün çerüvçilik ııynadı meni. (AQP 56/2)*

*Bastılar **meni** duımanlarıım här kün, ki çalııırlar edi benim bilä biyiktän. (AQP 56/3)*

*Yeberdi köktän da tirgizdi meni, ıoydı azarlamaga, kimlär basar **meni**. (AQP 57/4)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Üsnä iznıı da karpnıı yürügäysen sen, **ayaı tıbinä** baskaysen **aslannı da adıılahanı**. (AQP 91/13)*

baş bol-: (Taş için) sütun olmak.

{+A/+GA}

*Taşni, ki heç ettilär yasavuçılar, ol boldu baş **duvarga**. (AQP 118/22)*

başla-: 1. Başlamak.

{+DAn}

*Urdu barča burungisin Ekibdosnuñ, başlap **barča xazyanganlarından alarniñ** övinä dirä Kamniñ. (AQP 78/51)*

*Urdu barča burungi oylanların Ekibdosnuñ, başlap **barča xazyančından alarniñ**. (AQP 105/36)*

2. Karnında taşımak.

{+n/+nI}

*Bu türlü bolduñ sövükündän seniñ, ah da **xorxuñnu seniñ** başladıñ, toyruduñ inçxamañ bilä **džanni xutxarmañından seniñ**. (AQP 89/I-26/17, 18)*

başlan-: Doğmak.

{—}

Töräsizlik bilä başlandim, da yazıñ içinä toyrudı meni anam. (AQP 51/7)

bat-: 1. Gömülmek, batmak.

{+A/+GA}

*Teñiz yaptı alarni, battılar **antuntk‘nuñ teräninä**, neçik xaya. (AQP 18/E-15/5)*

*Tirgiz meni, Teñri, zera suvlar yetti boyuma benim, battim men **teränliñnä antuntk‘nuñ**, xayda ki yoñ edi maña tünçliñ. (AQP 69/2, 3)*

2. Boğulmak.

{bilä}

*Battılar gürk‘çılar **buzulmañları bilä kendiläriniñ**, ki ettilär sırtmañ, da yaşırdılar, tüşkäy ayañları alarniñ. (AQP 9/16)*

baylan-: İlişkilendirilmek.

{bilä}

*Tanir Biy etmäğä yarñunu kensiniñ, da **işi bilä xolunuñ kensiniñ** baylangaylar yazıñlılar. (AQP 9/17)*

belgili bol-: 1. Belli olmak.

{—}

Neçik köründüñ köktän sen, belgili boldu öçäsmäñiñ seniñ. (AQP 76/9)

2. İspatlanmak.

{+A/+GA}

*Bu belgili bolsun **sağa**, ki duşman azarladı Biyni, žoğovurt harsız öçäštirdi ari atıñni senıñ. (AQP 74/18)*

*Yoxsa belgili nemä bolgay **üstlärinä gürk'čülarnıñ közümüz alnına bizim**, izdämägä öç xanı üçün xullarıñniñ, ki töküldü. (AQP 79/10)*

belgili et-: Belli etmək, ortaya çıkarmak.

{+n/+nI}

*Avazı Eyämizniñ toxtatır odnorožecni, da belgili etär **ulu ormanlarnı**. (AQP 29/9)*

belgir-: 1. Meydana çıkmak, belirmek.

{+A/+GA}

*Asduağz **dadžarına kensiniñ**, belgirir zamanasına, ne türlü boluşuçı bolur edi alarga. (AQP 48/4)*

***Ortasına eki tiriniñ** belgirgäysen sen, yovuxlanganına yellärniñ belgirgäysen, yetişkäninä zamananıñ körüngäysen. (AQP 147/H-3/2)*

2. Gücünü hissettirmek.

{+A/+GA}

*Negä dinčä belgirgäy biläkiñ senıñ **barça millätlärgä**, ki kelmäxtir, xuvatiñni senıñ da artarlıxıñni senıñ biyiklikkä dirä,... (AQP 71/18, 19)*

{+ŋAr}

*Biy, kimdir adam, ki belgirgäysen **añar**, ki sayıngaysen anı nemä?(AQP 144/3)*

belgirt-: Bildirmek, duyurmak.

{+n/+nI}

*Köklär belgirtiyir **haybatın Teyriniñ**, da yaratılğanlar xolundan anıñ aytıyır toxtalmaıxıñni. (AQP 19/2)*

*Belgirtmä ertä **yarlıyamaıxıñni senıñ** da **könülüküñnü senıñ** kečä. (AQP 92/3)*

*Xuvatin aıñniñ senıñ ayt kaylar da **ululuıxıñnu senıñ** belgirtkäylär. (AQP 145/6)*

*Şahat, ki topraı xosdovanel bolgay alnıña senıñ, ya belgirtkäy **könülüküñnü senıñ**? (AQP 30/10)*

{+n/+nI...+A /+GA}

Belgir[t]tim **atıñnı senıñ xardaşlarıma menim**, içinä yuxövlärniñ alyışlıyım seni. (AQP 22/23)

{+A /+GA},{+n/+nI}

Xol Eyämizdän, da ol bergäy saña xoltxasın yüräkiñniñ, belgirt **alnına Eyämizniñ yoluñnu senıñ** da umsan añar, ki ol etkäy da çıxargay, neçik yariñ, artarlıxıñnı senıñ da könülüküñnı senıñ, neçik yarımkün vaxtı. (AQP 37/4, 5, 6)
Körgüzdü Biy xutxarmañın kendiniñ, **alnına millätlärniñ** belgirtti **artarlıxın kensiniñ**. (AQP 98/2)

Tapunuñuz Eyämizgä, da sarnañız atın anıñ, belgirtñiz **gurk'čılar arasına işin anıñ**. (AQP 105/1)

{bilä},{+A/+GA}

Biy belgirtkäy **yazov bilä žoyovurtka**, bu biylärgä, ki boldular anda. (AQP 87/6)

belgisiz et-: Belirsizleştirmek.

{+n/+nI},{bilä}

Saç **alarnı xuvatıñ bilä senıñ** da belgisiz et, zera sensen hörmätlämäxim menim, Biy. (AQP 59/12)

ber-: 1. Vermek, bağışlamak, sunmak.

{+Ø}

Sen, Teñri, eşittiñ alyışıma menim, berdiñ **žaranklıx**, kimlär xorxar atıñdan senıñ. (AQP 61/6)

{+n/+nI}

Biy bergäy **tatlilixın kensiniñ**, da yerimiz bizim bergäy yemişin kensiniñ, artarlıxı anıñ **alnına anıñ bargay**, xoygay yol üsnä yürövüšün kensiniñ. (AQP 85/13, 14)

{+Ø...+A/+GA }/{+A/+GA...+Ø}

Köplär aytırlar edi, ki kimlär körgüzgäy bizgä yaxşılixın Eyämizniñ, nişanlandı bizgä yariñ yüzüñdän senıñ, da berdiñ **fırahlik yüräkimizgä bizim**. (AQP 4/8)
Övrättiñ xollarimnı çerüvçilikkä, da ettiñ biläkimni, neçik yay bazıx, da berdiñ **maña hörmätlänmäx** xutxarmañıñdan senıñ. (AQP 18/35, 36)

Berdiñ **sendän xorxkanlarga nişan**, ki tirilgäylär yüzüñdän yayniñ. (AQP 60/6)

{+Ø...+ηAr}

Tirlik xoldu sendän, da berdiñ **añar** uzun künlär bilä meñi meñilik. (AQP 21/5)

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

*Işkəylər alar bərəkətindən öviğini senin, da özünün imşaxlığınnın senin bergäysen içmə **alarga**. (AQP 36/9)*

*Xol Eyämizdən, da ol bergäy **sana xoltçasın yürəğini**, belgirt alnına Eyämiznin yolunu senin da umsan añar, ki ol etkäy da çıxargay, neçik yariş, artarlığını senin da könüllükünü senin, neçik yarımkün vaxtı. (AQP 37/4, 5, 6)*

*Xardaş xutxarmaz xutxarmaz adam, da ne bermäz **Teñrigä xutxarganın kensini**, da ne bahasın xutxarmaşına boyunun kensini. (AQP 49/8, 9)*

*Eger ki Biy Teñri çıxara bermäsä edi alarni ya bermäsä edi **alarni xollarına duşmanların**. (AQP 55/De-32/30)*

{+n/+nI...+ηAr}

***Küsänčin yürəğini anı** berdiñ añar, da kläg[än]in erinlərinin anı tiymədiñ andan. (AQP 21/3)*

2. Bitki ve ağaç, ürün üretmek.

{+n/+nI}

*Ki **yemişin kensini** vaxtına bergäy da yaprağı anı tökülmägäy; da barça, ne ki dä etsä, oñay añar. (AQP 1/3)*

*Yer berdi **yemişin kensini** da alyışladı bizni Teñri, Teñrimiz bizim. (AQP 67/7)*

*Biy bergäy tatlılığın kensini, da yerimiz bizim bergäy **yemişin kensini**, artarlığı anı alnına anı bargay, xoygay yol üsnä yürövüşün kensini. (AQP 85/13)*

*Indžir bermägäy **yemişin kensini**, da borlalıxta yemiş tapulmagay zäytinlər suvarılmaqaylar, da yer östürmägäy yaşı otni. (AQP 147/H-3/17)*

3. İzin vermek.

{+A/+GA}

*Bi[y], xoymagaysen boyumnı tamuhta da bermägäysen **arıñä senin** körmägä buzulmağınnı. (AQP 16/10)*

berkäyt-: Kuvvetlendirmek, güçlendirmek.

{+n/+nI}

*Bugün egär avazına anı işitsäñiz, **berkäytmişiz yürəğinnizi siz**, ne türlü açılıktan. (AQP 95/7, 8)*

berkit-: Güçlendirmek.

{+n/+nI}

*Berkittiñ **alarni** yüzüñdän seniñ, yapovuna yüzüñdän seniñ, uruşundan adamlarniñ. (AQP 31/21)*

beslä-: Beslemek.

{+n/+nI}

*Seniñ atıñ üçün yol körgüzdüñ maña, da beslädiñ **meni**, çıxardıñ meni satamadan bu, ki saxladılar maña. (AQP 31/4, 5)*

{+A/+GA...+n/+nI}

*Yaş otlı tüz yerdä tündirdi meni da **suvnuñ tünçliñina** beslädi **meni**. (AQP 23/2)*

biryi tart-: Borazan çalmak.

{—}

Biryi tartıñız ay başına, belgili kününä yıllarimizniñ bizim. (AQP 81/4)

biç-: Biçmek.

{—}

Kimlər saçarlar edi yaş bilä sövünçlük bilä bičkäylär. (AQP 126/5)

bil-: Bilmek.

{+n/+nI}

*Etitiñ ayni zamana üçün, günäş bildi **sahatın batka[ni]niñ kensiniñ**. (AQP 104/19)*

*Bilirmen **uçarın köknüñ**, körkü tüzläрниñ mendädir. (AQP 50/11)*

*Umsanırlar saña barçası, kimlər bilirlär **atıñni seniñ**, zera xoymassen alarni, kimlər çolarlar seni, Biy. (AQP 9/11)*

*Teñrimiz bizim, tapun **bizni**, zera sendän başça özgäni bilmäzbiz da atıñni seniñ añarbiz har kün. (AQP 89/I-26/13)*

{+Ø},{+DAn}

*Neçik ki ustatlıx **nemä** bilgäy edim **difdärdän**, yoçsa kırıyım xuvatına Eyämizniñ, Biy, añdım artarlıxıñni seniñ yalıñız. (AQP 71/15)*

{+n/+nI...+DAn}

***Töräsizlikimni benim** men **mendän** bilirmen, da yazıxlarım benim alnımadır benim hər sahat. (AQP 51/5)*

bilüçi et-: Bilge kılmak.

{+n/+nI}

*Seniñ buyruğunı bildim da sövmädim barça yaman yolları, zera sen **meni** bilüçi ettiñ. (AQP 119/104)*

birlä-: Birleştirmek.

{+n/+nI}

*Sen, Asdua~~qz~~, endirgäysen alarnı çuyuruna buzulmañıñ, adamlar da xan töküçilär da ustatlar birlämägäylär **künlärin kensiläriniñ**, yoısa men saña, Biy, umsandım. (AQP 55/24)*

birlän-: Birleşmek.

{bilä}

*Yazdırğan sarnagan bilä birlängäylär **yazuçı bilä** da añılğaylar Teñri alnına meñi uçmañına, amen. (AQP 18/E-15/C)*

*Yazdırğan da sarnagan birlängäylär **yazuçı bilä**, da añl[a]ğaylar Jisus K`risdoska eyäləri alarnıñ, amen meñi uçmañına, amen eyiçi. (AQP 36/De-32/C)*

*Yazdırğan da sarnagan birlängäylär **yazuçı bilä** da añılğaylar Teñriniñ alnına. (AQP 72/S-2/C)*

bit-: Büyüme.

{—}

Bıyänçli bolıyım Teñrigä, neçik bizov igit, ki bitiyir münüzü da tırnaçı. (AQP 69/32)

biyan-/biyän- : 1. Beğenmek.

{+n/+nI}

*Törä bilüçi etär anı yoluna, **ıaysın** ki biyandı. (AQP 25/12)*

2. Sempati duymak, hayranlık duymak.

{+A/+GA}

*Bundan bilgäymen, ki biyandıñ **maña**, ki färah bolmagaylar üstümä duşmanlarım. (AQP 41/12)*

*Yoısa oñuñ seniñ da biläkiñ seniñ da yarıx yüzündän seniñ, zera biyandıñ sen **alarga**. (AQP 44/4)*

*Biyändiñ, Biy, **yeriñä seniñ** da xaytardiñ yäsirlikin Jagopnuñ. (AQP 85/2)*

*Biyändilär xullarıñ **taylarına anıñ** da toprañına anıñ şayavatlınsınlar. (AQP 102/15)*

{+ηAr}

*Budur tınçlıxım meñi meñilik, bunda turgaymen, zera biyandim **añar**. (AQP 132/13)*

biyançli bol-: Sempati duymak.

{+A/+GA}

*Biyançli boliyim **Tenrigü**, neçik bizov igit, ki bitiyir münüzü da tırnaçi. (AQP 69/32)*

*Xutxardı boyumnu ölü[m]dän, közlärimni yaştan da ayağlarımni tayılmaıxtan, biyançli bolgaymen **alnına Eyämizniñ ulusuna tirilärniñ**. (AQP 116/9)*

{+A/+GA},{+DAn}

*Xutxardı boyumni ölümdän, közlärimni yaştan da ayağlarımni tayılmaıxtan, biyançli bolgaymen **alnına Eyämizniñ yerindän tirilärniñ**. (AQP 56/14)*

biyanovlu bol-: Sevilen, beğenilen olmak.

{+A/+GA}

*Ülüş tüştü maña tañlamalar bilä, da oçiznam benim biyanovlu boldu **maña**. (AQP 16/6)*

*Bolsun **sana** biyanovlu sözläri ayzımniñ benim da sayışları yüräkimniñ benim alnıña seniñ hər sahat, Biy boluşuçım da xutxaruçım benim. (AQP 19/15)*

*Yarlıyamaıxıñ seniñ, Biy, alnına közümnüñ benim, da biyanovlu bolgaymen **könülüküñä seniñ**. (AQP 26/3)*

biyik bol-: Yücelmek, yükselmek.

{+A/+GA}

*Ertäläniñiz da tanıñız, ki menmen Tenri, biyik bolgaymen **gurk'çılar üsnä** da biyiklängäymen yer üsnä. (AQP 46/11)*

biyik et-: 1. Üstün kılmak.

{+n/+nI}

*Biyik ettiñ **oñun xäynavuçılariniñ anıñ**, sövündürdün barça duşmanlarıñ anıñ. (AQP 89/43)*

2. Büyük kabul etmek; yüceltmek.

{+n/+nI}

*Biyik etär Biy **rohun žovovurtunıñ kensiniñ**, alyış barça arilärindän anıñ **añar** oylanlarıñdan Israjelniñ, žovovurt, ki yovuxtur Biygä. (AQP 148/14)*

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

Men burungi ettim **anī** da biyik **barča xanlarından dünyāniñ**. (AQP 89/28)

Xayadan biyik ettiñ **meni**, da hali biyiklät başimniñ **menim üsnä duşmanlarimniñ**.

(AQP 27/5, 6)

3. Kurtarmak.

{+n/+nI...+DAn}

Turpuzur yarlunu yerdän da biyik etär **miskinni çöplüktän**,... (AQP 113/7)

biyiklän-: 1. Yukarı kalkmak, yükselmek.

{+A/+GA}

Biyiklänipsen sen **kökkä**, Asdua **çz**, **barča yerdädir haybatıñ seniñ**. (AQP 108/6)

Zera sen biyiklänipsen **üsnä barča yerniñ**, **asrī biyikländiñ üstnä barča gurk'larıñ**. (AQP 97/9)

{+DA}

Biyiklänipsen sen **köktü**, Asdua **çz**, **barča yerdädir haybatıñ seniñ**. (AQP 57/6)

{bilä}

Toxtadı yüräkim Biydä, da biyikländi münüzüm **Tenri xutxaručim bilä** **menim**. (AQP 72/S-2/1)

2. Büyükenmek, böbürlenmek.

{+A/+GA}

Közläri anıñ yarlılarga **baçar**, kimlär açıtılär anı **biyiklänmäğäylär boylarıña kensiläriniñ**. (AQP 66/7)

Zera sen biyiklänipsen **üsnä barča yerniñ**, **asrī biyikländiñ üstnä barča gurk'larıñ**. (AQP 97/9)

3. Aşmak.

{+DAn}

Töräsizlikim biyikländi **başımdan**, **nečik yük ayır**, **ayırlandı üstümä** **menim**. (AQP 38/5)

4. Büyümek.

{—}

Biyiklängäy, **ne ki Lipanan**, **yemişi anıñ**, **çiçäklängäy şahärinä Eyämizniñ**, **nečik yaş otu yerniñ** (AQP 72/16)

5. Hâkimiyet kurmak.

{+A/+GA}

*Xilüçimdan keçiriyim alarni, biylik etkäy da biyiklängäy **üst[l]ärnä alarni** çolum menim. (AQP 18/E-15/9)*

*Ertäläniñiz da tanıñiz, ki menmen Teñri, biyik bolgaymen gurk'çılar üsnä da biyiklängäymen **yer üsnä**. (AQP 46/11)*

*Negä dinčä biyiklängäy duşman **üstümä menim**?(AQP 13/3)*

*Tanısinlar, ki atıñ seniñ Biydir, da sen yalyız biyiklängänsen **üstnä barča dünyäniñ**. (AQP 83/19)*

biyiklä- 1. Yükseltmek.

{+n/+nI}

*Evet sen, Biy, boluşuçim menim, hörmätim da biyiklätüçi **başimni menim**. (AQP 3/4)*

*Töz Eyämizgä da saxla yollarin anıñ, biyiklätkäy **seni** meñärmä yerni, da tas bolganlarin yazıxlılarniñ körgäysen. (AQP 37/34)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Xayadan biyik ettiñ meni, da hali biyiklä **başimni menim üsnä duşmanlarimniñ**. (AQP 27/6)*

{+DAn...+n/+nI}

***Xayadan** biyiklättiñ **meni**, da yol körgüzdüñ maña, da maña bolduñ umsa, veža xuvatlı bolduñ maña yüzündän duşmanniñ. (AQP 61/3, 4)*

2. Yüceltmek.

{+n/+nI}

*Ululatiñiz Biyni menim bilä da biyiklätiñiz **atın anıñ** oyurdan. (AQP 34/4)*

*Budur menim Teñrim, da haybatlarmen bunı, Teñri atalarimniñ, da biyiklätirmen **bunı**. (AQP 18/E-15/2)*

*Xutxar **žovovurtuñnu seniñ** da alyışla žařanklixiñni seniñ, küt da biyiklä **alarni** meñilikkä dirä. (AQP 28/9)*

*Biyiklätirmen **seni**, Biy, ki yöpsündüñ meni, da sövündürmädiñ duşmanlarimni menim üçün. (AQP 30/2)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Biyiklätkäylär **anı yiyinäna žovovrtuñ** da olturyučuna xartlarniñ alyışlagaylar ani! (AQP 107/32)*

{+n/+nI},{bilä}

*Alnina anij ayzim bilä benim sarnadim, da biyiklätkäymen **anı ayzim bilä benim.*** (AQP 66/17)

*Maytangaylar arilər haybat bilä, da sövüngäylär tınçlıxlarına kensilariniñ, da biyiklätkäylär **Tejrini ayızları bilä kensiläriniñ.*** (AQP 149/5, 6)

3. Kurtarmak.

{+n/+nI...+DAn}

*Yarlıya maña, Biy, da baħ xonarhlıxımnı benim duşmanlarımdan benim, e, biyiklättiñ **meni eşikindän ölümniñ.*** (AQP 9/14)

*Biy yarlilatır, da Biy ululatır, aşıxlatır öktämni yergä dirä, da biyiklätir **miskinni çöplüktän.*** (AQP 72/S-2/7, 8)

4. Kaldırmak.

{+n/+nI}

*Ayttim töräsizliklärgä, ki: “Etmäñiz töräsizlik”- yazıxlılarga ki : “Biyiklätmäñiz **müñüzüñüzni sizñiñ,** Kötürmäñiz biyiklikkä müñüzüñüzni da sözlämäñiz **Tejri üçün könüsüzlükni.**”* (AQP 75/5, 6)

biylik et-: 1. Üstün olmak.

{+A/+GA}

*Kötürülüptir könülük yüzündän anij, **barça duşmanları üsnä** biylik etkäy.* (AQP 10/5)

*Xiliçimdan keçiriyim alarnı, biylik etkäy da biyiklängäy **üst[ı]ärnä alarniñ xolum benim.*** (AQP 18/E-15/9)

*Tayaħ xuvattan yebergäy saña Biy Siondan, da biylik etkäysen sen **arasına duşmanlarıñniñ seniñ.*** (AQP 110/2)

2. Yöneticilik yapmak.

{+A/+GA}

*Bilgäylär, ki Tejri biylik etär **Jagopka da barça uçlarına yerniñ.*** (AQP 59/14)

boy-: Boğmak.

{+n/+nI}

*Öčäşkani yüräklänmäxlari bilä alarniñ üstümüzgä bizim, na suvlar da xaydesä boydular **bizni,**...* (AQP 124/3, 4)

*Keldim men teräñlixiña tejizniñ, da axınlar boydu **meni.*** (AQP 69/3)

*Bolmagaylar [=Boγ~] **meni** vırları suvnuñ, da bozmagaylar [= boγ~] meni propasti teränlıxñıñ, xuyu açmagay aγzın kensiniñ üstümä menim. (AQP 69/16)*

{+n/+nI},{+DA}

Boγdu p‘arawonnu da çerüvin anıñ Xızıl teñizdä, ... (AQP 136/15)

bol-: 1. Mevcut olmak.

{—}

Bolmagay, ki xolga salgay, neçik aslan kibik, boyumnu benim, da kimsä bolmagay, ki xuthargay, da ne ol, ki tırgızgäy. (AQP 7/3)

2. Olmak.

{—}

Teñri bar, da bolur meñilik, hadir etti olturıuçun kensiniñ yarγuga. (AQP 9/8)

Men, neçik suv, töküldüm, da saçıldi barça söväklärım benim, da boldu yüräkim, neçik balayuz erigän, içinä xarnımñıñ benim. (AQP 22/15)

3. (Bir yerde) olmak, bulunmak.

{+A/+GA}

Yuvgaymen aruvluñ bilä xolumnu da čövräsınä bolgaymen seyanıññıñ senıñ, Biy. (AQP 26/6)

Sarnagay alñıma, da men işitkäymen añar da xatına bolgaymen tarlıxına. (AQP 91/15)

Bolsun yarlıyamañıñ senıñ, Biy, üstümüzgä bizim, ne türlü ki umsandıx saña. (AQP 33/22)

Bolsun turgan yerläri alarnıñ pusta, da övlärinä alarnıñ kimsä bolmagay, ki turgay. (AQP 69/26)

{+DA}

Anda xorçkaylar xorçu, xayda ki bolmagay xorçu, zera Biydir övlärinä artarlarnıñ. (AQP 14/5)

Duşmanları Eyämizniñ yalğan çixtılar añar, bolsun zamanları alarnıñ dünyädä. (AQP 81/16)

{+DAn}

Kim mingäy taγına Eyämizniñ, ya kim bolgay arilik yerindän anıñ? (AQP 24/3)

4. Dolmak.

{bilä}

*Bolgay ayzim **maxtamaχ bilä**, neçik alyışliým haybatıñni seniñ, här kün ulu roskoşuñnu seniñ. (AQP 71/8)*

*Yariχ saçtı artarlarga, toyrularga **yüräkläri bilä** boldu **färahlik**. (AQP 97/11)*

5. Desteklemek.

{bilä}

*Eğär ki Biy bolmasa edi **bizim bilä**, ayt kay Israjel, egär ki Biy bolmasa edi **bizim bilä**, Turganına adamlarñin üstümüzgä bizim, tirila klädilär yutma bizni,... (AQP 124/1, 2, 3)*

boluś-: Yardım etmek.

{+A/+GA}

*Yıraχ bolmagın mendän, zera tarlıχ yovuxlanıptır, da yoxtur kimesä, ki boluśkay **maña**. (AQP 22/12)*

*Teñri içinä alarñin, da alar seskänmäğäylär, boluśkay **alarga** Asduaǵz ertädän ertägä dirin. (AQP 46/6)*

*Aşaxlandı ayrıχtan yüräkläri alarñin, χastalandılar, da yoχ edi kimesä, ki boluśkiy edi **alarga**. (AQP 107/12)*

*Tur, Biy, boluś **bizgä**, da χutχar bizni seniñ atıñ üçün. (AQP 44/27)*

boluś ber-: Yardım etmek.

{+A/+GA}

*Ber **bizgä** boluś tarlıχta,... (AQP 60/13)*

boluś bol-: Yardımcı olmak.

{+A/+GA}

*Zera bolduñ **maña** boluś, köläğäsinä χanatlarıññin seniñ sövüngäymen. (AQP 63/8)*

boluśuči bol-: Yardımcı olmak.

{+A/+GA}

*Işitkäy saña Biy kününä tarlıχıññin, boluśuči bolgay **saña** atına Teñrisiniñ Jagopnuñ. (AQP 20/2)*

*Işitti maña Biy da yarlıyadı, Biy boldu **maña** boluśuči. (AQP 30/11)*

*Asduaǵz dadźarına kensiniñ, belgirir zamanasına, ne türlü boluśuči bolur edi **alarga**. (AQP 48/4)*

borçlu et-: Suçlamak.

{ +n/+nI }

*Uladılar boyun artarniñ da **ǵanni** zadasız borçlu etärlär edi. (AQP 94/21)*

borñiglik et-: Sefahat hayatı sürmek.

{+A/+GA}

*Buñandı yer ǵanıñdan alarniñ da murdarlandı işindän alarniñ, ki borñiglik ettilär **yürügäñlärinä kensiläriniñ**. (AQP 106/38, 39)*

boş sözlä-: Boş konuşmak.

{bilä}

*Boş sözlädi kişi **sıǵarı bilä kensiniñ**, ustat ayzı bilä yüräktän yüräkkä sözlädi. (AQP 12/3)*

boşan-: Boşalmak.

{—}

Yoxtur ayızlarına alarniñ könülük, da yüräkläri alarniñ boşanıptır. (AQP 5/9)

boşat-: Bağışlamak.

{+n/+nI}

*Ayttim, ki aytkaymen mendän yazıǵlarımni, da boşatkaysen barça **yamanlıǵın yazıǵlarımniñ menim**. (AQP 32/5)*

*Yoxsa ol kendi şayavatlı edi, boşatır edi **yazıǵlarin alarniñ** da buzamaz edi. (AQP 78/38)*

*Seniñ atıñ üçün, Biy, boşat **yazıǵlarımni**, zera köp boldular. (AQP 25/11)*

boşatlıǵ bol-: Serbest bırakılmak, azad edilmek.

{+A/+GA}

*San añar, kimgä ki boşatlıǵ boldu **yazıǵlarına**, da yapıldu barça yañılğanları anıñ. (AQP 32/1)*

boşatuçı bol-: Bağışlayan/Affeden olmak.

{+A/+GA}

*Biy Teñrimiz bizim, sen işitir ediñ alarga, Teñri, sen boşatuçı bolur ediñ **öç aluçı üsnü barça işläriñ alarniñ**. (AQP 99/8).*

boşlan-: Temizlenmek.

{—}

Semirdi, boşlandı, keñärdi, saldı Biy Teñrisin yaratuçisın kensiniñ da ǵayttı Teñridän ǵutǵaruçisından kensiniñ. (AQP 36/De-32/15)

boz-: Boğmak.

{+n/+nI}

Bolmagaylar [=Boγ~] meni vırları suvnuñ, da bozmagaylar [= boγ~] meni propasti teränliǵnıñ, ǵuyu açmagay aǵzın kensiniñ üstümä menim. (AQP 69/16)

bular- : 1. Yürümek, dolaşmak.

{+DA}

*Bulardılar alar **anabadda, suvsuzluǵta**, yolda šähär turmaga tapmadılar. (AQP 107/4)*

2. Yanılmak, sapmak.

{+DAn}

*Öktämlär könüsüzlik ettilär maña asrı, yoǵsa **oręnk‘indän seniñ** men bularmadım. (AQP 119/51)*

*Xoydular maña yazıǵlılar sırtmaǵ, **buyruǵıñdan seniñ** men bularmadım. (AQP 119/110)*

*Bulardılar **sendän** yamanlıǵ bilä, sayışladılar sayış, ǵaysın ki bolmadılar toǵtama. (AQP 21/12)*

bulart-: Şaşırtmak.

{+n/+nI},{+DA}

*Keldi azarlanmaǵ üsnä buyruǵçılarınñ alarnıñ, bularttı **alarnı anabadda** da düğül **yolda**. (AQP 107/40)*

bulıya-: Bulandırmak, karıştırmak.

{+n/+nI}

*Kim bulıyar **ululuǵun teñizniñ** da avazın tolyunlarınñ anıñ aşılatır. (AQP 65/8)*

{+n/+nI...bilä}

*Külnü, neçik ki ötmäkni, yedim, da **içkimni menim yaş bilä** bulıyadım. (AQP 102/10)*

bulıyan-: 1. Bulanmak.

{+DAn}

*Bulıyandı yer **ǵanından alarnıñ** da murdarlandı işindän alarnıñ, ki borıǵlık ettilär yürüǵänlärinä kensiläriniñ. (AQP 106/38, 39)*

{bilä}

*Bulyangay teniz **tügälliki bilä kensiniñ**, dünyä da barça turganlar anda, da aǵın suvlar ǵar sürsünlär bir oyurdan içindägilär bilä. (AQP 98/7)*

2. Üzülmek, içi sızlamak.

{+A/+GA}

*Yüräkim bulyandı **ǵarnıma menim**, da men, neçik kölegä, salınganıma menim eksildim da töküldüm, neçik sarınçxa. (AQP 109/22)*

{+DA}

*Yüräkim bulyandı **mendä**, da ǵorǵusu ölümniñ tüştü üstümä menim. (AQP 55/5)*

3. Kaynaşmak.

{bilä}

*Bulyandılar **gürk'čılar bilä** da övrändilär işlärin alarniñ, ǵullux ettilär gürk'larına alarniñ, da boldu alarga pohoršen ága. (AQP 106/35)*

buyruǵ ber-: 1. Bağışlamak.

{+A/+GA...+n/+nI}

*Xol mendän, da beriyim saña gur'kčılarnı ǵaranlıǵka saña da buyruǵ **saña barça učlarin dünyäniñ**. (AQP 2/8)*

2. Emir vermek.

{+A/+GA}

*Körmägä maña meñarmäñin Eyämizniñ, da buyruǵ bermä **dadǵarına anıñ**. (AQP 27/4)*

buyruǵ et-: Hükmetmek, emir vermek.

{+A/+GA}

*Yerni öpkäylär añar barça kökläri millätlärniñ, zera Eyämizniñdir ǵanlıǵ da ol buyruǵ etär **üsnä barça gürk'čılarniñ**. (AQP 22/29)*

*Neçik ǵoy, tamuǵka čıǵara berilgäylär, da buyruǵ etkäylär **alarga** toyrular tañmañına. (AQP 49/15)*

*Yolumnu menim toyrı et maña sözünä körä, da buyruǵ etmägäy **maña** barça yazıǵ. (AQP 119/133)*

{+A/+GA},{+DIn}

*Buyruǵ etti **bulutlarga yoyartın**, da ešiklärin köknüñ açtı da endirdi alarga manna aš yemägä. (AQP 78/23)*

buyruǵçı ǵoy-: Yönetici yapmak.

{+n/+nI},{+DA}

*Xoygaysen **alarni** buyruχči **barča yerdä**, da aňılǵay atıñ senıñ barča millät millättän. (AQP 45/17, 18)*

buyur-: Emretmek.

{bilä}

*Buyurdu **aγzi bilä kensiniñ**, da tas etmädilär **džinsni**, xaysi ki aytı alarga Biy. (AQP 106/33)*

buz-: 1. Yok etmek, ortadan kaldırmak.

{+n/+nI}

*Öčästiñ gürk'čilarga, da tas boldu yaman etüči, **atlarniñ** [=atlarin] **alarniñ** buzduñ meñi meñilik, da duşmanniñ yarayı eksildi tügäll[äng]inčä [tügälinčä?]. (AQP 9/6)*

*Añlamadılar alar işin Eyämizniñ da ne işinä xolunuñ anıñ baχmadılar, buzgaysen **alarni** da dayi yasalmagaylar. (AQP 28/5)*

*Xaytıp saldıñ da buzduñ **bizni**, da turmadıñ Teñri xuvatta bizgä. (AQP 44/10)*

*Yarlıya maña, Teñri, köp şayavatiña körä senıñ buz **töräsizlikimni menim**. (AQP 51/3)*

{bilä},{+n/+nI}

*Yeberdi alarniñ üsnä itčibini, da yedi alarni, da **baya bilä** buzdu **alarni**. (AQP 78/45)*

2. Tahrip etmek, harap etmek.

{+n/+nI}

*Tök öčäsmäxiñni senıñ ol millät üsnä, ki seni tanımadılar, xanlar üsnä, ki atıña senıñ sarnamadılar ki yedilər Jagopnu da **yerin anıñ** buzdular. (AQP 79/7)*

*Čixti ketti, ayırıldı mendän džanım menim, ki buzar **salaşni**, da boldum men nečik işi džulhaların yovux kesilmägä. (AQP 106/I-38/12)*

***Şähärni** buzduñ, da tas boldu jıšadagları alarniñ čaxiriñ bilä. (AQP 9/7)*

*Nečä turgaysız üsnä adamniñ öldürmä barçañız, nečik **duvarni** buzмага da četänni salmaya? (AQP 62/4)*

{bilä},{+n/+nI}

*Nečik ormanda balta bilä sindirirlar ešiklärin anıñ, **balta bilä** da **čakuč bilä** buzdılar **anı**. (AQP 74/6)*

buzla-: Donmak.

{—}

..., suvları teŋizniŋ, da buzladılar tizilip tolyunları suvnuŋ içinä teŋizniŋ. (AQP 18/E-15/8)

buzul-: 1. Bozulmak.

{—}

Seniŋ duşmanlarıŋ üçün, Biy, ki buzulgay duşman ǵarşı bolgan. (AQP 8/3)

Keŋär[t]tiŋ yürüşüvümni tibimdän menim, da buzulmadılar izläri. (AQP 18/37)

Yeberdiŋ yeliŋni seniŋ, da yaptı alarnı teŋiz, da buzuldular, da kirdilər, neçik ǵorǵaşıŋ, küçlü suv içinä. (AQP 18/E-15/10)

Buzuldular da murdarlandılar töräsizlikläri bilä kensiläriniŋ, yoxtur kimesä, ki etkäy tatlılıǵnı. (AQP 14/1)

2. Silinmek.

{+DAn}

Buzulsunlar alar *düftärindän seniŋ tirlikniŋ* da artarlar bilä yazılmasınlar. (AQP 69/29)

Bolsun oylanları aniŋ tas bolgaylar, da *kökindän* buzulgay atı aniŋ. (AQP 109/13)

-C-

cil bol-: Örnek olmak.

{+A/+GA}

*Neçik ki cil boldum **köplärgä**, da sen boluşuçım da xuvatlatuçım. (AQP 71/7)*

-DŽ-

džaxtlan-/džähtlän-: 1. Gerilmek, korkmak.

{—}

Ol sahat džaxtlandılar yarpučıları Edomnuñ da biyläri Movapacilärniñ, aldı alarni titrämäx, eridilər barça turganlar K'ananaçı ulusta. (AQP 18/E-15/15)

Aşaxlat maña xulaxiñni seniñ, džähtlän tirgizmä meni. (AQP 31/3)

2. Çalışmak, çabalamak.

{bilä}

..., 40 yılga diyin džaxtlandım ol džäns bilä da ayttım: “Tıyyisiz bulariptirlar yüräkläri bilä”, - da alar tanımadılar yollarimni menim. (AQP 95/10)

džan al-: 1. Öldürmek, helak etmek.

{—}

Zera işittim men panpas köplärdan, ki çövrämä edilär, yüyilganlarına alarniñ bir oyurdan almaga džanimni sayış ettilär, yoıxa men saña, Biy, umsandım. (AQP 31/14,15)

2. Nefes almak.

{—}

Ayımni açtım da aldım džan, buyruxuña seniñ küsänč boldu boyum menim. (AQP 119/131)

džan čix-: Can çıkmak.

{+DAn}

Čixkay džan alardan, da xaytkaylar anda topraç, da ol kün tas bolgay barça sayışları alarniñ. (AQP 146/4)

džan čixar-: Can çıkarmak.

{+DAn}

Xaytarırsen yüzüñni seniñ, da bulyanırlar, ki čixarırsen džanni alardan, eksilirlär da topraç xaytırlär. (AQP 104/29)

Salma meni, Biy, yüzündän seniñ da Ari Džanıñni seniñ čixarma mendän. (AQP 51/13)

Alniña seniñ, Biy, Biy, közlärimdirlär benim, saña umsandım, Biy, çıxarma dʒannī mendän. (AQP 141/8)

dʒan eksil-: Gücsüzleşmek.

{+DA}

Klämädi övünmä boyum, aɣdım Tejrini da färah boldum, xayɣurur edim, da eksilir edi mendü dʒanım. (AQP 77/3, 4)

{+DAn}

Boyum- nečik yer xur[ɣ]aχ tır alniña, tezindän işit maña, zera eksildi mendän dʒanım benim. (AQP 143/6, 7)

dʒuvap ber-: Cevap vermek.

{+A/+GA}

Alyiši saymosnuñ Gorx oylanlariniñ, mayayeta üçün, ki dʒuvap berdi Neeman eslilik bilä Israjelgü, 87. (AQP 88/1)

{+ɣAr},{+DA}

Dʒuvap berdi aɣar yolda xuvatından kensiniñ: eksikin künlärimniñ benim töz maña da çıxarma meni yarın künlärimä benim, zera millät millättändir yıllariñ seniñ. (AQP 102/24)

-Č-

čaxır-: 1. Kükremek, gürlemek.

{—}

Čaxırdılar da bulıandılar suvları alarniñ, bulıandılar taylar xuvatından anıñ.
(AQP 46/4)

2. Seslenmek.

{+A/+GA}

*Čaxırñiz **alnına Teñriniñ**, barça yer, saymos aytiñiz atına anıñ da beriñiz*
haybat alıñışına anıñ. (AQP 66/1)

*Yarlıya maña, Biy, ki **alnıña** čaxırdım kün uzun, fārah et boyun xuluñnuñ seniñ,*
zera alnıña, Biy, kötürdüm közlärimni. (AQP 86/3)

*Čaxırñiz **alnına Biyniñ**, barça yer, alıñışlañiz, sövünñüz da saymos aytiñiz.*
(AQP 98/4)

***Başına taylarniñ** čaxırgaylar, bergäylär haybat Teñrigä, da k'üçliñin anıñ*
otraçlar ayt kaylar. (AQP 119/I-42/11, 12)

{bilä}

*Antuntk' čaxırdı **ulu avaz bilä**, yariñ saçmañi künäñniñ tiyildi, da ayniñ yariñ*
bergäni tiyildi. (AQP 147/H-3/10)

{bilä},{+A/+GA}/{+A/+GA},{bilä}

Avazı bilä** alıñışiñiñ yasalğan biryiniñ, alıñış bilä, sövünmäñ bilä da **avazı bilä
*roğovıy biryiniñ čaxırñiz **alnına xanımizniñ da Eyämizniñ.*** (AQP 98/6)

*Xars uruñuz, barça gürk'çılar, čaxırñiz **Teñrigä sövüngän avaz bilä.*** (AQP
47/2)

3. Ötmek.

{—}

Neçik xarlıyaç, alay čaxırdım, neçik güğürçin, alay avaz ettim alay avaz ettim
zera eksildilər közlärim körmäxtän. (AQP 106/I-38/14)

čaliş-: 1. Çalışmak.

{—}

Eğär ki ne türlü dä sürättä yürür adam, hālbät, boş čalişir, xazyanir da bilmäz ki
kimgä yıyar. (AQP 39/7)

2. Savaşmak, mücâdele etmek.

{bilä}

*Yaryu et, Biy, alarga, ki yaryuliyirlar meni, çalış **alar bilä**, kimlär ki çalışiyirlar **menim bilä**. (AQP 35/1)*

*Bastılar meni duşmanlarım här kün, ki çalışirlar edi **menim bilä** biyiktän. (AQP 56/3)*

*Çalıştilar **menim bilä** suçsuz, ornuna sövükümnün meni çıxara berirlär edi, yox esä men alyışta bolur edim. (AQP 109/3)*

çaräsizlät-: Tüketmek, yıpratmak.

{+n/+nI}

*Saxla meni, neçik kirpigin köznün, kölegäsi tibinä xanatlarıñnıñ yapkaysen meni, kimlär ki çaräsizlätilär **meni**. (AQP 17/8, 9)*

çarış-: Tahammül etmek.

{—}

Boyum asrı çarişti, da sen, Biy, negä dinčä? (AQP 6/4)

çayxa-: Sallamak.

{+n/+nI}

*Boldum men panbas alarga da çayxadılar **başlarin kensiläriniñ**. (AQP 109/25)*

{+n/+nI... +A/+GA}

*Ettiñ bizni irısvay gürk'çilarga çayxama **başlarin žoyovurtka**. (AQP 44/15)*

češ-: Salıvermek, azat etmek.

{ +n/+nI}

*Yeberdi xan da čeşti **anı**, buyruççı žoyovurt üsnä xoydı anı. (AQP 105/20)*

*Berir ötmäk açlarga, da češär **baylilarnı** Biy. (AQP 146/7)*

*Itiliyim, neçik yaşnamaş, xilicimni da da izdämä öç alma çeşiyim **oñumnu**, Töliyim tölovün duşmanlarıma benim da klämäzlärgä meni töliyim tölovün alarga,... (AQP 55/De-32/41)*

češil-: Açılmak.

{+A/+GA}

*Čeşildi ayzım **üsnä duşmanlarımnıñ**, färah bolgaymen xutxarmaşınđan seniñ. (AQP 72/S-2/1)*

čix-: 1. Çıkmak.

{+A/+GA}

*Tejri, čixkaninə seniñ **alnına** žoyovurtnuñ **seniñ** da kečkəniñə seniñ anabaddan yer titrədi.* (AQP 68/8, 9)

*Bunuñ üçün işitti bunı Biy da keçiktirdi, ot palayladı Jagop üsnə da öčəşməxi čixti **Israjel üsnə**.* (AQP 78/21)

{+DA}

*Sandir ol adamga, xaysiniñ ki boluşu anıñ sendəndir, čixma xoydu esinə kensiniñ ol **yerdü**, ki ant etti.* (AQP 84/5)

{+DAn}

*Kün toyuşuna xordu çatırın kensiniñ, da kensi, nečik kiyöv, ki čixar **sarayından kensiniñ**, sövünür ol, nečik velet, yürümə yolun kensiniñ.* (AQP 19/5, 6)

*Zera urur edi xayanı, da axar edi suvlar, da özənlər čixarlar edilər **andan**.* (AQP 78/20)

*Bolsun oylanları anıñ öksüz, da xatunu anıñ tul, čixkaylar, teşkirilgäylər oylanları anıñ, klänči bolgaylar da čixkaylar **övlərindən kensiləriñi**.* (AQP 109/9, 10)

*Ki kirmägäymen pokoyuna, egär čixsam **töşägindən krovatimniñ** benim,...* (AQP 132/3)

{+DIn}

*Xoydılar nişanların kensiləriñiñ nişanga, da kendiləri tanımadılar **čixmaxni yoyartın**.* (AQP 74/4, 5)

{+DAn...+Ø}

*Maxtanmanjiz da sözləməniz öktəm, da čixmagay **ayzıñızdan siziñ söz** öktəm ulu sözləməxtən.* (AQP 72/S-2/3)

2. Ulaşmak.

{+A/+GA}

*Yüzündən seniñ könülük **maña** čixsin, da közlərim körsün toyruluşnu.* (AQP 17/2)

***Barča dünyägä** čixti sözü anıñ, dünyəniñ uçuna dirədir galadžıləri anıñ.* (AQP 19/5)

3. Başlamak.

{+A/+GA}

Çixar adam işinā kensiniñ da xazyančına xulunuy kensiniñ kečägä dirä. (AQP 104/23)

4. Akmak.

{+DAn}

Özänlär suvnuñ çixti közlärimdün menim, ki saxlamadılar oreñk'iniñni seniñ. (AQP 119/136)

5. Meydana gelmek.

{—}

Yüzündän aninñ çixkaylar urulmaqlar, da artından izläriñniñ ulular uçar xuşlardan. (AQP 147/H-3/5)

çixar-: 1. Eriştirmek, ulaştırmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

Džuvap berdi añar yolda xuvatından kensiniñ: eksikin künlärimniñ menim töz maña da çixarma meni yarın künlärimä menim, zera millät millättändir yıllarniñ seniñ. (AQP 102/24)

Keçtiñ ottan da suvdan, çixardiñ bizni tünčlička. (AQP 66/12)

Yetiştirilär maña künläri xıynalmañimniñ menim, boldu biy xuvatlatuñim da çixardi meni sekinlikkä, da xutxargay meni Biy, ki klädi meni. (AQP 18/19, 20)

2. Ortaya çıkarmak.

{+n/+nI}

Xol Eyämizdän, da ol bergäy saña xoltçasın yüräkiñniñ, belgirt alnına Eyämizniñ yoluñnu seniñ da umsan añar, ki ol etkäy da çixargay, neçik yariñ, artarlıñniñni seniñ da könülüküñnü seniñ, neçik yarimkün vañti. (AQP 37/4, 5, 6)

Çixardi žoğovurtun kensiniñ sövüçlük bilä da tañlamalarin kensiniñ färählik bilä. (AQP 105/43)

{+Ø...+DAn}

Çixardiñ ötmäk yerdän, çayır färählatir, sarı yağ açix etär, da ötmäk toxtatir adamniñ yüräkin. (AQP 104/14)

{+n/+nI...+A/+GA}

Al yaray da tarçañni da kel boluşma maña, çixar xiliçiniñni xarşılarına

xuvala[la]ganlarniñ meni, tiy alarni da ayt sen boyuma benim, ki xutxarılmañiñ seniñ menmen. (AQP 35/2, 3)

Eltip çixardı alarni xuvafına yerniñ, yedirdi alarni yemişi bilä tüzlärniñ. (AQP 36/De-32/13)

*Yol berdi, neçik xoylarga, žovovurtuna kensiniñ da çixardı **alarni**, neçik böläkin xoylarniñ, **anabadga**. (AQP 78/52)*

*Da çixardı žovovurtnu **anabadga**,... (AQP 136/16)*

{+n/+nI...+DAn}

*Sensin, ki çixardıñ **meni xarnından anamnñ meni**, umsam töşlärindän anamnñ meni. (AQP 22/10)*

*Çixardı **suvnu xayadan**, da axti, neçik axın suv. (AQP 78/16)*

{+n/+nI},{bilä}

*Çixardı **alarni altın bilä kümüş bilä**, da yoç edi džinslarına alarniñ xasta. (AQP 105/37)*

3. Kurtarmak.

{+n/+nI},{bilä}

*Teñri tindirir bir yergä tutkanlarni övdä da çixarir **baylılarni xuvatı bilä kensiniñ**, ol türlü açitkanlarni, ki tınıptırlar kerezmanlarda. (AQP 68/7)*

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

*Çixardı **meni çuyurdan miskinlikniñ, balçixtan** da igränçiliktän. (AQP 40/3)*

*Közlärim här sahat alnına Biyniñ, da ol çixargay **sirtmaxtan ayaçlarımni**. (AQP 25/15)*

*Tarlıxlar yüräkimä benim köp boldular asrı, da **xiyünimdan benim çixar meni**. (AQP 25/17)*

*Biy, çixardıñ **tamuxtan boyumnu benim**, xutxardıñ meni alardan, ki tüşärlär çuyurga. (AQP 30/4)*

{bilä},{+DAn...+n/+nI}

*Atiñ üçün seniñ, Biy, tirgizgäysen meni, **artarlıxiñ bilä seniñ** çixargaysen **tarlıxtan boyumnu benim yarlıyamañiñ bilä**. (AQP 143/11, 12)*

4. Götürmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Çixardı **alarni ari tayına kensiniñ, ol tayga**, ki xazyanip edi oñu anñ. (AQP*

78/54)

5. Uzak tutmak.

{+DAn...+n/+nI}

Čixar **mendän uyatni**, ki sayındim, zera yaryuñ senin tatlıdır. (AQP 119/39)

6. Yükseltmek.

{+n/+nI...+DAn}

Čixarir **bulutlarni uçundan yerniñ**, yaşnamañin kensiniñ, yağmur etti da čixarir yelni harmanlarından kensiniñ. (AQP 135/7)

7. Oluşmak, olmak.

{+n/+nI}

Čixardi **yelin yarimkünnüñ** da keltirdi xuvati bilä kensiniñ yarimkečägä. (AQP 78/26)

čixara ber-: Bırakmak, teslim etmek.

{+n/+nI}

Yoxsa čixara bermä **bizni** soñyuga diyin atin üçün senin, tözdürmä niyatiniñni senin da keri etmä yarliñamañiniñni senin bizdän ... (AQP 151/Da-3/34, 35)

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

Baxtin xonarhliñima benim, da xutxardin satamadan boyumnu benim, da čixara bermädiñ **xollarina xıynavuçilarimniñ benim**, da xoyduñ sekinliktä ayañlarimni. (AQP 31/8)

Biy xutxarir anı da tirgizir, da čixara bermäz **anı xoluna duşmanlariniñ**. (AQP 41/3)

Čixara bermä **kazanlarga boynu**, ki tapuniyir saña, da boylarin yarlılarıñiniñ senin unutma soñyuga dirä. (AQP 74/19)

Čixara berdi **yäsirlikkä xuvatlarin alarniñ da salalarin alarniñ xollarina duşmanlariniñ**. (AQP 78/61)

čixara beril-: Bırakılmak, teslim edilmek.

{+A/+GA}

Neçik xoy, **tamuxka** čixara berilgäylär, da ölüm kütkäy alarni da buyruñ etkäylär alarga toyrular tañ mañina. (AQP 49/15)

Kirgäylär tibinä antuntk'nuñ, čixara berilgäylär **itiniñ xoluna**, da ülüşläri tülkülärniñ bolgaylar. (AQP 63/11)

čixarî čixar-: Çıkarmak.

{+DAn ...+n/+nI}

Ayttî Biy: teränliǵından antuntk‘nuǵ ǵaytariyim da içindän paščkasiniǵ anı čixarî čixargaymen. (AQP 68/23)

čilan-: Islanmak.

{+DAn}

Nečik čilangay ayaǵlarıñ seniñ ǵandan da tili itläriñniñ seniñ ǵanıñdan duşmanlarıñniñ seniñ. (AQP 68/24)

čilat-: Islatmak.

{bilä...+n/+nI}

Emgändim men küstüñgäñimä menim: yuvdum barça kečäni töşäğimni menim, yaşlarım bilä yastıǵlarımni čilattım. (AQP 6/7)

čičäklän-: Serpilmek, büyümek.

{+A/+GA}

Biyikläñgäy, ne ki Lipanan, yemişi anıñ, čičäkläñgäy šähäriñä Eyämizniñ, nečik yaş otu yerniñ. (AQP 72/16)

Tikilgän bolgaylar övinä Eyämizniñ, da ešikinä Teǵrimizniñ bizim čičäkläñgäylär. (AQP 92/14)

Duşmanlarıña anıñ kiydiriyim uyatni, yoǵsa üsnä anıñ čičäkläñgäy arilikim menim. (AQP 132/18)

čiri-: Çürümek.

{—}

Isländilär da čiridilär yaralarım yüzündän harsizliǵımniñ menim. (AQP 38/6)

čöp - čövrä al-: Çepe çevre kuşatmak.

{+n/+nI}

Zamanına, ki yeberdi Sawuǵ da čöp čövrä aldı övin anıñ, ki öldürgäy anı, 58. (AQP 59/1)

čövrä/čüvrä al-: Kuşatmak.

{—}

Duşmanlar boyumnuǵ čövräsin aldılar, da yaǵlarıñdan tiyildilər, da ayızları alarıñ sözlädilär öktämlikni. (AQP 17/9, 10)

Sövünčlüküm menim, ǵutǵar meni alardan, kimlär ki čüvrämni aldılar menim.

(AQP 32/7)

Saldılar meni da hali yana čövrämni aldılar, sayış ettilär aşıxlatma meni yergä.

(AQP 17/11)

čövrälä-: Çevrelemek, etrafını sarmak.

{ +n/+nI }

*Ayttilar duşmanlarım maña, da kimlar čövrälädilär **boyumnu benim**, sayış ettilär birgä da ayttilar : ... (AQP 71/10)*

*Čövrälädilär **meni**, nečik suv, barča čövrämni aldılar bir oğurdan. (AQP 88/18)*

*Čövrälädilär **meni** inčəamaqları ölümün, da prihodası tamuğun taptilar meni. (AQP 116/3)*

{bilä},{+n/+nI }

*Sözlädilär benim üçün ustat tilləri bilä, da **sözlär bilä körülmägän meni** čövrälädilär. (AQP 109/2, 3)*

čürgä-: Sarmak.

{+n/+nI }

*Sayaytir singan yüräkni da čürgär **barča yaralarin anı**. (AQP 147/3)*

čürgäl-: Dolanmak.

{+A/+GA }

*Bayi yazıxlının čürgäldi **üstümü**, da orənk 'iñni men unutmadım. (AQP 119/61)*

-D-

därman et-: Bakmak, ilgi göstermek.

{+ηAr}

Teñri xuvatniñ, xaytip baħ köktan da kör, şayavatlan bu borlaliħka, därman et buğar, ħaysin ki tiktı oñuñ seniñ, ... (AQP 80/16)

doyrayt-: 1. Yöneltmek.

{+DAn...+n/+nI}

Jetomdan doyraytkaymen yürövüşimni, da maña yat millät hnazant bolgay. (AQP 60/10)

Jetomdan (=Etomga) doyraytkaymen yürövüşimni, da maña özgä millätlär hnazant bolgay. (AQP 108/10)

2. Düzeltmek, doğrultmak.

{bilä},{+n/+nI}

Ne bilä doyratkay 30-yaşar yollarin kensiniñ, yoħesä saħlamaħ bilä sözläriñniñ seniñ. (AQP 119/9)

duşman bol-: Düşman olmak.

{+A/+GA}

Körälmämäħ bilä tügäl körälmädim alarni, boldular maña duşman. (AQP 139/22)

-E-

eg-: Egmek.

{+n/+nI}

*Xarañyulansin közləri alarniñ, ki körmägäylär, da **boyların alarniñ** hər sahat eg. (AQP 69/24)*

eksik bol-: Eksilmek.

{—}

Bolsun künləri anıñ eksik, da tımarın anıñ – anı da eltkäylär. (AQP 109/8)

eksik et(me)-: Eksik et(me)mek.

{+n/+nI...+DAn}

*Biy eksik etmäs **yarlıyamañın kensiniñ alardan**, ki yürürlär zadasizliñ bilä. (AQP 84/12)*

eksil-: 1. Eksilmek, azalmak.

{+DA}

*Açıxtılar da susadılar, da boyları alarniñ **alarda** eksildi. (AQP 107/5)*

{+DAn}

*Tirgiz meni, Biy, zera eksildi surp, eksildilər könülöklär **oñlanlarından adamniñ**. (AQP 12/2)*

*...: körgüz maña, Biy, soñyumnu da sanın künlärimniñ, ne xadardır, ki biliyim, ki ne xadar eksiliptir **mendän**. (AQP 39/5)*

*Eksilgäylär yazıxlılar **yerdän**, da öktäm tapulmagay anda. (AQP 104/35)*

2. Tükenmek, yok olmak.

{—}

Eksildi ayrıxtan tirlikim da yıllarım küstünmäñindän. (AQP 31/11)

..., yoñsa duşmanları Eyämizniñ hörmätlänip biyiklängänlärinä kensiläriniñ eksilgäylär, neçik tütün, ki eksilir. (AQP 37/20)

Keri et mendän xiyünimni benim, zera xuvatından xoluñnuñ seniñ men eksildim. (AQP 39/11)

3. Gücsüz düşmek.

{—}

Eksildi közlärim umsanmaga maña Biy Teñrimä benim. (AQP 69/4)

Neçik xarlıyaç, alay çañırdım, neçik gügürçin, alay avaz ettim zera eksildilər

közlərim körməxtən. (AQP 106/I-38/14)

Eksildi yürəkim da tenim, Asdua~~qz~~ yürəkimni~~q~~ menim, ülüşüm menim Asdua~~qz~~ me~~q~~nilik. (AQP 73/26)

4. Kesilmək.

{+DAn}

*Yoxda tolular **ötməktən** eksildilər, da açlar toldurdular dünyəni. (AQP 72/S-2/5)*

*Toyurmagan toyurdi 7, da köp toyurgan eksildi **toyurmaxtan**. (AQP 72/S-2/5)*

eksit-: Kısaltmak.

{+n/+nI}

*Eksittin **künlərin zamanasın~~q~~ an~~q~~** da töktün üsnə uyatn~~q~~. (AQP 89/46)*

elt-: Götürmək.

{+n/+nI}

*Barma~~q~~ bilə barirlar edi da yiyarlar edi, da kimlər kötürüp da eltərlər edi **sačovların kensilərin~~q~~**. (AQP 126/6)*

*Biy yalyüz eltər edi **alarn~~q~~**, da yox edi alarda yat Te~~q~~rilər. (AQP 36/De-32/12)*

{+n/+nI...+A/GA}

*Kim eltkäy **meni bek şühərgü** ya kim yol körgüzgäy Etomga dirä? (AQP 60/11)*

*Eltip tikkäysen **alarn~~q~~ tayına za~~q~~rankli~~q~~ni~~q~~ sen~~q~~**, hadirlägän turma za~~q~~rankli~~q~~ni~~q~~ sen~~q~~. (AQP 18/E-15/17)*

{+n/+nI...+qAr}

*Eltkäylər xanga gojs xizlar artından an~~q~~, da **sınarların an~~q~~** eltkäylər an~~q~~. (AQP 45/15)*

{+n/+nI},{bilä}

*Egrilärni küç bilä, eltər **alarn~~q~~** Biy **alar bilä**, ki etərlər törəsizlikni. (AQP 125/5)*

{+A/+GA...+Ø},{+DAn}

*Eltkäylər **xanga gojs xizlar artından an~~q~~**, da sınarların an~~q~~ eltkäylər an~~q~~. (AQP 45/15)*

emgän-: Acı çekmək.

{—}

*Emgändim men küstüngänimä menim: yuvdum barça kečäni **töşägimni menim**, yaşlarim bilä yastixlarimni çilattim. (AQP 6/7)*

Emgändim men küstüngänimä, da oprandi boğurdağım. (AQP 69/4)

Emgändi boyum benim ayırlanmağka dirä; toxtat meni sözüñä seniñ. (AQP 119/28)

Eğär ki Biy sağlamasa šähärni, boş emgänirlär yasaganlari anıñ. (AQP 127/1)

en-: İnnek.

{+A/+GA}

*Xaytsin ayrıqlar başına anıñ, **tebüsi üsnü anıñ** töräsizliki kendiniñ ensin. (AQP 7/17)*

*Aşaqlattı kökni da endi, da xarañyuluğ **tibinü ayaqlariniñ anıñ**. (AQP 18/10)*

*Neçik ki aşları ayızlarına edi alarnıñ, öçäşmäxi Teñriniñ endi **üstlärinä alarnıñ**. (AQP 78/31)*

*Kelgäy ölüm üstlärinä alarnıñ, da tirilä engäylär **tamuxka**, zera yamanlıxtır övlärinä alarnıñ da ortalara alarnıñ. (AQP 55/16)*

{+DAn...+A/+GA}

*Neçik yay, ki enär başına da sağalıña Aharonnuñ da **sağalıñdan** enär **köksü üsnü tonunuñ anıñ**, Neçik rosa, ki saçar Hermondan üsnü tayiniñ Sionnuñ. (AQP 133/2)*

endir-: 1. Atmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Sen, Asduağ endirgäysen **alarnı çuyuruna buzulmañniñ**, adamlar xan töküçilär da ustatlar birlämägäylär künlärin kensiläriniñ, yoğsa men saña, Biy, umsandım. (AQP 55/24)*

2. Göndermek.

{+A/+GA...+Ø}

*Buyruğ etti bulutlarga yoyartın, da eşiklärin köknüñ açtı, da endirdi **alarga manna aš** yemägä. (AQP 78/24)*

*Ötmäkni köknüñ berdi alarga, ötmäkin frištälärniñ yedilär adamlar, da endirdi **alarga yemek** yetkinčä. (AQP 78/25)*

eri-: Erimek, yok olmak.

{+A/+GA}

*Neçik eksilir tütün, eksilgäylär, neçik erir balağuz **alnına otnuñ**, ol türlü tas bolğaylar yazıqlılar yüzündän Teñriniñ. (AQP 68/3)*

erit-: Eritmek.

{+n/+nI}

*Yeberir sözün kensiniñ da eritir **alarni**, ürgäylär yellär, da ketkäylär suvlar.*
(AQP 147/18)

ertälän-: Durmak, beklemek.

{—}

Ertäläniñiz da tanıñiz, ki menmen Teñri, biyik bolgaymen gürk'çılar üsnä da biyiklängäymen yer üsnä. (AQP 46/11)

Teñrim, yarlıyamañi anıñ ertälängäy maña, da Teñrim körgüzgäy maña duşmanimni. (AQP 59/11)

eskä al-: 1. Dikkate almak, göz önünde bulundurmak.

{+n/+nI}

*O, ki yarattı başxa yüräklärin alarniñ, da eskä alma **barça işlärin alarniñ**. (AQP 33/15)*

*Tüştü ot, da körmädilär künäş, neçä ki eslärinä algıy edilär **tegänäklärin kensiläriniñ**, neçik tznik, yüräkläñip, tirilä küydürgäy alarni. (AQP 58/10)*

*Sözlärimä menim xulañ xoy, Biy, da eskä al **küstünmüñimni menim**. (AQP 5/2)*

*Maña baxtılar yazıñlılar tas etmäğä, zera **tanıñlıñıñni seniñ** men eskä aldım. (AQP 119/95)*

2. Bilmek.

{+n/+nI}

*Esimä xoydum, ki, hälbät, bu da dñaxtıktır alnıma menim, nega dinçä kirgäymen men aruvluñuna Teñriniñ da eskä alğaymen **soñyusun alarniñ**? (AQP 73/16, 17)*

*Eskä aldıñ **sayıñimni menim** yırañtan, işlärimni da yergämni sen tergädiñ, da barça yollarimni menim, äväldän kördüñ, ki yoñtur ustatlıñ tilimä menim. (AQP 139/2, 3, 4)*

eskä xoy-: Aklına koymak.

{+Ø}

*Sandir ol adamga, xaysiniñ ki boluñu anıñ sendäñdir, **çixma** xoydu esinä **kensiniñ ol yerdä**, ki ant etti. (AQP 84/5)*

esli bol-: Akıllı olmak.

{—}

Biy köktän baxtı barça oylanları üsnä adamniñ körmägä, ki bolgay mi kimesä esli, ki xolgay Tejrini. (AQP 14/2)

Tejri köktän baxtı barça adam oylanlar üsnä körmägä, ki bolgay mi kimsä esli, ki xolgay Tejrini? (AQP 53/3)

Barça övrätüçilärimdän menim esli boldım, zera tanıxlıxıñ sözüñ edi menim. (AQP 119/99)

Xartlardan esli boldum, zera buyruxuñnu seniñ tergädim. (AQP 119/100)

esli et-: Akıllandırmak.

{+n/+nI}

*Alyışliyiñ Biyni, ki esli etti **meni**, ki keçädä ögütlärlär edi meni bövräklärim menim. (AQP 16/7)*

*Töräsi Eyämizniñ zadasızdır da xaytarırlar džanni, tanıxlıxı Eyämizniñ könüdir da esli etär **oylanlarni**. (AQP 19/8)*

*Yuvuxlansın xoltxam alniña seniñ, Biy, sözüñä körä esli et **meni**. (AQP 119/169)*

{+n/+nI},{+DA}

*Esli etiyim **seni** da axıllı **yolda**, xayda da barsañ, da toxtatıyım üstüñä seniñ sözlärimni. (AQP 32/8)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Yoluna artarlıxıñniñ seniñ esli et **meni**, da tergägäymen sk'ançelikiñni seniñ. (AQP 119/27)*

{+DAn...+n/+nI}

*Duşmanlarımdan esli et **meni** buyruxuña seniñ, zera meñilik menim edilär. (AQP 119/98)*

eşit-/işiit-: Kulak vermek.

{+A/+GA}

*Sen, Tejri, eşittiñ **alyışima menim**, berdiñ žařanklıx, kimlär xorxar atıñdan seniñ. (AQP 61/6)*

et-: 1. Etmek, yapmak.

{+Ø}

*Keliniz da işıtiñiz maña, da aytıyım sizgä, kimlär xorxarsız Tejridän, ki **ne** etti boyuma menim. (AQP 66/16)*

*Sensen Teñri, ki etärsen **sk'ançelik**. (AQP 77/14)*

*Etti **ulu sk'ançeliklär** yalyüz, ... (AQP 136/4)*

*Etti ulu **yarıxlar** yalyüz, ... (AQP 136/7)*

{+n/+nI}

*Buzuldular da murdarlandılar töräsizlikläri bilä kensiläriniñ, yoxtur kimäsä, ki etkäy **tatlilixni**. (AQP 14/1)*

*Işni, **çaysin** ki ettiñ künlärinä alarniñ, ävəlgi künlärdä. (AQP 44/2)*

***Bunu** barça ettiñ, da tıyıldım saña; sayındıñ töräsiz esiñä seniñ, ki men saña oşşagaymen. (AQP 50/21)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

***Alnina** atalariniñ, ki etti **sk'ançelikin kensiniñ ulusuna Ekibdosnuñ** da tüzünä **Daya[n]niñ**. (AQP 78/12)*

{+n/+nI},{+DA}

*Ettilər **bızovni Koreptä** da yerni öptilər badgerkinä, da teşkirdilər hörmätin kensiläriniñ yaş ot yevüçi. (AQP 106/19, 20)*

*Unuttular Teñrini tirgizüçisin kensiläriniñ, ki etti **ululuğun kensiniñ Ekibdosta**, **sk'ançelikin kensinin ulusuna Kamniñ**, da ahin kensiniñ üsnä Xizil teñizniñ. (AQP 106/21)*

*Barçanı, **ne** ki klädi, da etti Biy **köktä** da yerdä, **teñizdä** da **barça teränlixtä**. (AQP 135/6)*

2. Yaklaştırmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

*E, kiydirdiñ maña xuvat çerüvdä, **turganlarni üstümä benim tibimä ettiñ benim**. (AQP 18/40)*

3. İşlemek.

{+n/+nI}

*Neçik ki bilmägäylär barçası, kimlär ki etärlär **töräsizlikni**. (AQP 14/4)*

*Kim yürür zadasız, etär **artarlixni**, sözlär könülükni yüräkinä kensiniñ. (AQP 15/2)*

*Hnazant bol Eyämizgä da paçıllanma alarga, ki etär **töräsizlikni**. (AQP 37/7)*

4. Yaratmak.

{+n/+nI}

*Seniñdir kün, da seniñdir kečä, **yariñni** da **günäşni** sen ettiñ, da sen toxtattıñ barça yergäsin dünyäniñ, äväl baharni da yazni sen yarattıñ. (AQP 74/17)*

*Övrättiñ xollarimni čerüvčilikkä, da ettiñ **biläkimni**, nečik yay bazıx, da berdiñ maña hörmätlänmäx xutxarmañıñdan seniñ. (AQP 18/35, 36)*

{+Ø},{+A/+GA}

*Keliñiz da köriñiz işin Teñriniñ, ki etti **nışanlar** da **peşälär** yer üsnä. (AQP 46/9)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Nečik etti **nışanlarin** da **peşäsin kensiniñ ulusuna Ekibdosnuñ** da **tüzünä Dajannıñ**. (AQP 78/43)*

5. Sağlamak.

{+n/+nI}

*Sen hadirlädiñ toyruluñnu, **könülük** da **artarlıñin Jagopnuñ** sen ettiñ. (AQP 99/4)*

{+Ø},{+A/+GA}

*Teñri, xanımız bizim burun meñiliktän, ki ettiñ **xutxarmañliñ ortasına yerniñ**. (AQP 74/12)*

{+DA},{+n/+nI}

*Baxti yaman da dayi övränmäğäy **etmä yerdä artarlıñin könülüknüñ**. (AQP 89/I-26/10)*

6. Ürün almak.

{+Ø...+DAn}

*Urdular saban, tiktilär borlaliñ, da ettilär **yemiş tarlovlarından kensiläriniñ**. (AQP 107/37)*

7. Zafer kazanmak.

{bilä},{+n/+nI}

*Teñri **bilä** etäliñ **xuvatni**, da ol uyatli etkäy duşmanlarimizni bizim. (AQP 108/14)*

8. İlgilenmek.

{bilä}

*Yoxsa sen, Biy, Biy, et **menim bilä** atıña körä seniñ, zera tatlıdır yarlıyamañıñ seniñ, da xutxar meni, zera yarlı da miskinmen men. (AQP 109/21)*

*Et **χulun bilä** seniñ yarlıyamaχıñ körä, artarlıχıñniñ seniñ övrät maña. (AQP 119/124)*

-F-

faydalı bol-: Faydalı olmak, fayda sağlamak.

{+ηAr}

Añar umsandı yüräkim, faydalı boldu da açıldı boyum, da men erkim bilä benim tapungaymen anar. (AQP 28/7)

färah bol-: Ferahlamak.

{+A/+GA}

Bolsun haybatı Eyämizniñ meñilik, Biy färah bolgay yaratkanları üsnä kendiniñ. (AQP 104/31)

Bundan bilgäymen, ki biyandıñ maña, ki färah bolmagaylar üstümä duşmanlarım. (AQP 41/12)

{+DA}

Alar xaryarlar, da sen alyışlagaysen, kimlər turuptırlar üstümä benim, uyat tartkaylar, yoḡsa xuluñ seniñ färah bolgay sendä. (AQP 109/28)

{+DIn}

Färah bolsunlar köklär yoḡartın, da bulutlar kropit etsinlər artarlıñni. (AQP 119/I-42/45:8)

{bilä}

Färah bolsunlar köklär anıñ bilä, da yerni öpsünlər anar barça oylanları Teñriniñ. (AQP 55/De-32/43)

färah et-: Ferahlatmak, sevindirmek.

{+n/+nI}

Ketkänläri aḡın suvlarnıñ färah etärlär šähärin Teñriniñ, ari etti övin kensiniñ Biyiklängän. (AQP 46/5)

Yarlıya maña, Biy, ki alniña çaḡırdım kün uzun, färah et boyun xuluñnuñ seniñ, zera alniña, Biy, kötürdüm közlärimni. (AQP 86/4)

Köp ayriḡiña körä yüräkimniñ benim, övündürmäḡiñ seniñ färah etär edi boyumnu benim. (AQP 94/19)

{+n/+nI},{+A/+GA}

Färah ettiñ meni, Biy, yaratkanların üsnä seniñ, da işinä xoluñnuñ seniñ sövüngäymen. (AQP 92/5)

{+n/+nI},{bilä}

*Bergäysen anar alyış meñi meñilik, färah etkäysen **anı färahlik bilä yüzüñnüñ seniñ.*** (AQP 21/7)

färahlan-: Sevinmek.

{bilä}

*Färah bolsun köklär, da sövüngäy yer, färahlangay teñiz **barçası bilä kensiniñ,***
sövüngäylär da barça nemä ki bar anda. (AQP 96/11)

färahlat-: Sevindirmek.

{+n/+nI}

*Artarlıxı Eyämizniñ toyrudur da färahlatır **yüräkni,*** buyruqları Eyämizniñ
yarixtır da yariχ berirlär közgä, xorχusu Eyämizniñ surptur da xalır meñilik.
(AQP 19/9, 10)

*Kiriyim alnına seyaniniñ Teñriniñ, ki färahlatır **oñlanlıxımnı*** menim. (AQP 43/4)
Mira, da temyan, da gasia kiyinişindän seniñ, dadžarlarıñdan fil söväkindän,
*χaydan ki färahlattılar **seni** χızları χanniñ hörmätiñä seniñ.* (AQP 45/9, 10)

färahlik bol-: Aydınlanmak, ferahlamak.

{—}

Iñir vaxtına tıngaylar yıylamaçlar, ertäsi bolgay färahlik. (AQP 30/6)

-H-

hadir bol-: Hazır olmak.

{+DA}

Ayttiñ, ki dünyä yarliýamaş bilä yasalgay, köktü hadir bolgay könülüküñ seniñ. (AQP 89/3)

hadir et-: 1. Hazırlamak.

{+n/+nI}

Teñri bar, da bolur meñilik, hadir etti olturçuñ kensiniñ yaryuga. (AQP 9/8)

Aşın suvu Teñriniñ tolu boldu suv bilä, hadir ettiñ aşın anıñ, zera bu türliüdür hadirlik. (AQP 65/10)

Anda çıxargaymen roh Tawit'tän, hadir etkäymen çıraşın pomazanecimniñ menim. (AQP 132/17)

{+A/+GA},{+Ø}

Hadir ettiñ alnıma benim trabez közläri alnıma çıynavuçılarimniñ benim;... (AQP 23/5)

2. Yağmur yağdırmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

Kiydirdi kökni bulutlar bilä, hadir etti yağmurun kensiniñ yergä,... Östürdi biçän taylarda, yaş ot çuluşuna adamniñ;... (AQP 147/8)

hadirlä-: 1. Hazırlamak.

{+n/+nI}

Zera ošta yazıxlılar çordular yaylarin kensiläriniñ, hadirlädilär oxlarin, sadaşlarin da atmaga çaraşyuda alar üsnä, ki toyrudurlar yüräkläri bilä. (AQP 11/2)

Xaysin ki tapunduñ äväldän, Biy, tapunduñ aruvluş bilä, çaysin ki hadirlädilär çollarin seniñ, da Biy çan meñi meñilik dayi da. (AQP 18/E-15/17, 18)

{+Ø...+A/+GA}

Şahat, ötmäk da bolgay mi bermä ol bizgä, ya hadirlägäy mi istol žoşovurtuna kensiniñ? (AQP 78/20)

{+Ø},{+DA}

Şahat, bolgay mi Teñri hadirlämägä seyan anabadda?(AQP 78/19)

{+n/+nI},{+A/+GA}

Ol kensi üsnä teñizniñ him saldı añar, üsnä axın suvlarniñ hadirlädi anı. (AQP 24/2)

{+n/+nI},{bilä}

*Kim hadirlär **taylarni xuvatı bilä kensiniñ** da kiyiptir xuvatni, ... (AQP 65/7)*

{+DA},{+Ø...+A/+GA}

*Biy **köktü** hadirlädi **olturıuç kensinä**, xanlıxı anıñ barçasına höküm etär. (AQP 103/19)*

2. Yağmur yağdırmak.

{+Ø...+A/+GA}

***Yaymur** erkiñdän hadirlädiñ **Teñri žarankliñğa seniñ**, egär xastalandı da esä, sen toxtattıñ anı, da kazanlarıñ seniñ turgaylar anda. (AQP 68/10, 11)*

3. Yasamak.

{+n/+nI}

*Sen hadirlädiñ **toyruluxnu**, könülük da artarlıxın Jagopnuñ sen ettiñ. (AQP 99/4)*

hadirlän-: 1. (Av için) hazırlanmak.

{—}

Köründilär maña, neçik aslan, ki hadirlänir ulama, neçik balası aslannıñ, ki oturur ulama. (AQP 17/12)

2. (Savaş için) hazırlık yapmak.

{+A/+GA}

*Egär ki hadirlänsä **üstümä** benim çerüvçilik, xorxmagay yüräkim benim, egär tursa üstümä benim çagatı çerüvnüñ, haybat bunıñ üçün, da saña, Biy, umsanırmın. (AQP 27/3)*

*Sayışladılar töräsizlikni yüräklärinä kensiläriniñ, künnü hadirländilär **uruška**. (AQP 140/3)*

haybatla-: Yüceltmek, övmek.

{+n/+nI}

*Budur benim Teñrim, da haybatlarmın **bunı**, Teñri atalarimniñ, da biyiklätirmen bunı. (AQP 18/E-15/2)*

*Xorxkanlar Eyämizdän alyışlagaylar anı, barça oylanları Jagopnuñ haybatlagaylar **anı**. (AQP 22/24)*

Barça džänsi, ki ettiñ, kelsinlär da yerni öpsinlär alniña seniñ, haybatlasınlar atıñni seniñ meñilik. (AQP 86/9)

Kününä tarlıxımnıñ sarnadım alniña, da işittiñ maña, da sen haybatlagaysen meni. (AQP 50/15)

{bilä},{+n/+nI}

Tapuniyim alniña seniñ, Biy Teñrim, töğäräk yüräkim bilä benim haybatliyim atıñni meñilik. (AQP 86/12)

haybatlan-: Yüceltmek.

{+A/+GA}

Teñri haybatlanıptır sayışına arıläriniñ kensiniñ, ulu da ahli üsnä alarnıñ, ki övvräsinädirlär anıñ. (AQP 89/8)

{+DA}

Alyışlanjız Teñrini alyış bilä yäñi, zera buyruğu anıñ biyikliktä haybatlanır. (AQP 119/I-42/42:10)

{bilä}

Alyışlanjız Biyni, ki haybat bilä haybatlanıptır. (AQP 18/E-15/1)

Skänçeli haybat bilä haybatlangan, ki etärsen sk'ançelik da peşä, saldıñ xoluñnu seniñ, da yuttu alarnı yer. (AQP 18/E-15/11, 12)

haybatlı bol-: Yüce olmak.

{—}

Yoısa etkin bizgä sekinlikinä körä seniñ da köplüxünä körä yarlıyamaıñıñ seniñ, xutxar bizni tamaşalarıñ üçün seniñ, da haybatlı bolsun atıñ seniñ meñilik. (AQP 151/Da-3/42, 43)

haybatlı et-: Güçlendirmek.

{+n/+nI}

Xorxanlarnı Eyämizdän haybatlı etär, kim ant içär sñjarin kensiniñ da yalyan çixmaz. (AQP 15/4)

Xurban alyışnıñ haybatlı etkäy meni, xayda körgüzsäm añar xutxarmaıñ Teñriniñ. (AQP 50/23)

Xutxargaymen da haybatlı etkäymen anı, uzun künlär bilä toldurgaymen da körgüzgäymen añar xutxarmaımnı benim. (AQP 91/15, 16)

heç bol-: Yok olmak.

{+A/+GA}

*Uyatnî yuvuqlarından kensiniñ ol almaz, heç boluptur **alnîna anîñ** yaman etüçi.*

(AQP 15/3, 4)

heç et-: 1. Hor görmek, küçümsemek, istihkar etmek.

{+n/+nI}

*Ki turur köktä, külgäy alardan, da Biy heç etkäy **alarnî**. (AQP 2/ 4)*

*Biy saçar sayışnî gurk'çilarnîñ, heç etär **sayışın žoyovurtnuñ**, da tilämäz sayışın buyruğçilarnîñ. (AQP 33/10)*

*Kün uzun **sözlärimni menim** heç ettilär, menim üçün edi sayışları alarnîñ yamanlıxtan. (AQP 56/6)*

*Boluşuçi bol, Biy, da heç etmä **meni**, da salma meni, Teñri, xutxaručim menim. (AQP 27/9)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Biy, **šähäriñä seniñ sürätlärin alarnîñ** heç etkäysen, zera ot palayladı yüräkimä menim da bövräklärim teşkirildilər. (AQP 73/20, 21)*

2. Yemin bozmak.

{+n/+nI}

*Evet yarlıyamağimni menim tiymiym alardan, da ustatlîx etmiyim könülükümä menim, da heç etmiyim **antimni menim** da ne ki çixsa ayzimdan menim, **anı** heç etmiyim. (AQP 89/34, 35)*

heçkä ber-: Hor görmek, küçümsemek.

{+n/+nI}

*Biy sövär toyruluxnu da heçkä bermäz **arisin kensiniñ**, yoğsa meñilik saqlar alarnî. (AQP 37/28)*

heçlängän bol-: Yok olmak.

{—}

Men heçlängän boldum da bilmädim, neçik siyir sayışlandım alnîña seniñ, da men här sahat seniñ bilä men. (AQP 73/22, 23)

heseplä-: Saymak.

{+n/+nI}

*Heseplädım **alarnî**, da köp boldılar xumdan; oyandım, da xaytip seniñ bilä men.*

(AQP 139/18)

Kim heseplär **köplüxün yulduzlarniñ**, barçasın alarnı atı bilä ündär. (AQP 147/4)

him sal-: Temel atmak.

{+A/+GA}

Ol kensi **üsnä teñizniñ** him saldı añar, üsnä axın suvlarniñ hadirlädi anı. (AQP 24/2)

{+ηAr}

Teñri himlär saldı **añar** meñilik, yöpsündüx Asdua **dz** yarlı[ya]mañiñni içinä žoyovurtuñnuñ seniñ. (AQP 48/9, 10)

{+DA}

Sionga aytırlar ana, ki adam toydı anda, da kendi him saldı **anda** Biyiklängän. (AQP 87/5)

hnazant bol-: İtaat etmek.

{+A/+GA}

Jetomdan doyraytkaymen yürövüşimni, da **maña** yat millät hnazant bolgay. (AQP 60/10)

Jetomdan (=Etomga) doyraytkaymen yürövüşimni da **maña** özgä millätlär hnazant bolgaylar. (AQP 108/10)

Hnazant bol **Eyämizgä** da pañıllanma alarga, kimlär ki keräksiz boldu yolları alarniñ adam bilä, ki etär töräsizlikni. (AQP 37/7)

Tek yalyż **Teñrigä** hnazant bol, zera andandır maña xutxarıлмах. (AQP 62/2)

hnazant et-: Diz çöktürmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

Barça nemäni hnazant ettiñ **ayaxı tibiñä anıñ**, sıyırni da xoyni da barça nemäni, ... (AQP 8/7, 8)

Teñri, ki izdäp öcümni menim da hnazant etär **žoyovurtnu tibiñä menim**. (AQP 18/48)

Kim hnazant etär **žoyovurtnu tibiñä**? (AQP 144/2)

Hnazant etti **žoyovurtnu bizim bilä**, da Hetanosları **tibiñä ayaxlarmizniñ bizim**. (AQP 47/4)

höküm et-: Hükmetmek.

{+A/+GA}

*Biy köktä hadirlädi olturyuç kensinä, xanlıxı anıñ **barçasına** höküm etär. (AQP 103/19)*

hörmät bol-: Saygı göstermek.

{+A/+GA}

*Bol **maña**, Teñri, hörmät, da övi umsanıñ – tırgizmägä meni, zera xıvatlatuçım da umsam sensin. (AQP 31/3, 4)*

hörmät et-: Hürmet etmek.

{+ηAr}

*Xorxma, xaçan ululansa adam, da xaçan köp bolgaylar, hörmät etärlär **añar**. (AQP 49/17)*

hörmätlä-: Saymak, hürmet etmek.

{+n/+nI}

*Kim barır edi yolga zadasız, na ol hörmätlär edi **meni**. (AQP 101/6)*

hörmätlän-: Hürmet etmek, saygı göstermek.

{+A/+GA}

*Ošta yazıxlılar tas bolgaylar, yoıxa duşmanları Eyämizniñ hörmätlänip **biyiklängänlärinä kensiläriniñ** eksilgäylär, neçik tütün, ki eksilir. (AQP 37/20)*

-X-

xač-: Kaçmak.

{+DAn}

*Barça, kimlər körərlər edi meni, çixari xaçarlar edi **mendän**.* (AQP 31/12)

{+DAn...+A/+GA}

Yeşmāxni buzmagin, Tawit'ni, nişanlı yazov, zamanında, ki xaçip edi ol yüzündən Sawuynun peçeraga anda. (AQP 57/1)

xada-: İşlemek.

{+A/+GA...+n/+nI}

Xada xorxuğa senin tenimni benim, zera yaryularından senin xorxarmen asri. (AQP 119/120)

xal-: 1. Durumunu korumak, kalmak.

{+A/+GA}

*Bar da xalir meşilik **alnına Teyriniş** yarlıyamaş da könülük, kimlər xolsalar andan.* (AQP 61/8)

{bilä},{+DAn}

*Turgay da xalgay günäş bilä äväl, ne ki ay, **pokolen'a pokolen'adan**.* (AQP 72/5)

2. Miras olarak geçmek.

{+DAn}

*Sayışı Eyämizniş meşilik xalir, da sayışı yüräkinin **anış pokolen'a pokolen'adan**.* (AQP 33/11)

xanlıx et-: (Bir yere/topluluğa) hükümdarlık etmek.

{+A/+GA}

Xanlıx etti Asduağz üsnä gürk'çilarniş, Asduağz olturdu olturyučuna arilikniş kensiniş. (AQP 47/9)

{+DAn}

*Xanlıx etkäy meşilik Biy Teyriş senin, Sion, **pokolen'a pokolen'adan**.* (AQP 146/10)

xap-: Yağmalamak.

{+n/+nI}

*Tergägäy borçlusı barça tirlikin anış, xapkaylar yatlar **xazyançin anış**.* (AQP

109/11)

*Xaptılar **anī** kečkänlär yol bilä, boldu ol irisvay xonşularına kensiniñ. (AQP 89/42)*

çapanel bol-: Engel olmak.

{—}

Bular çapanel boldular, tüştülär, biz turduç da toyrı bolduç. (AQP 20/9)

çapanel et-: Engellemek.

{+n/+nI}

*Kel, Biy, yetiş alarga da çapanel et **alarni**, çutçar boyumnu yamanlarniñ çiliçindan da çolundan duşmanniñ. (AQP 17/13)*

{+n/+nI...+DAn}

*Biy, tas et alarni dünyädän, ayir da çapanel et **alarni tirliklərindän kensiläriniñ**. (AQP 17/14)*

çar sür-: El çırpmaq, alkışlamak.

{bilä}

*Buļangay teñiz tügälliki bilä kensiniñ, dünyä da barça turganlar anda, da aχin suvlar çar sürsünlär bir oçurdan **içindägilär bilä**. (AQP 98/8)*

çaranyulan-: Kararmak.

{—}

Xaranyulansin közlari alarniñ, ki körmäçäylär, da boylarin alarniñ här sahat eg. (AQP 69/24)

çaranyulat-: Karanlıkta bırakmak.

{+n/+nI}

*Yeberdi çaranyuluç da çaranyulatti **alarni**, ki açittilar sözün aniñ. (AQP 105/28)*

çaranyuluçta bol-: Aydınlığa ulaşmamak. (beddua sözü)

{—}

Bolsun yolları alarniñ çaranyuluçta da yixilmaçta, da friştäsi Eyämizniñ sürgäy alarni. (AQP 35/6)

çarça-: Lânetlemek.

{+n/+nI}

*Çixtim men utrusuna özgä džänsniñ, da çarçadım **yüräklärin aniñ**. (AQP 151/6)*

χarmala-: Hissetmek.

{—}

Xolları bar, da χarmalamazlar, ayaχları bar, da yürümäzlär, da yoχtur sözlämäχ boγozlarına alarniγ. (AQP 115/7)

χars ur-: Alkışlamak.

{—}

Xars uruγuz, barča gurf'čılar, čaxiriγiz Teγrigä sövüγän avaz bilä. (AQP 47/2)

χarši bol-: Ayaklanmak.

{+ηAr}

Dügöl ki kendi χuvatı bilä küčäyir küçlü, yoχsa Biy küčsüzlätir χarši bolganni aγar, Biy surptir. (AQP 72/S-2/10)

{+DA}

*Χarši boldular χanlar **dünyädä**, da biylär yiyildilar bir oyurdan Eyämiz üçün da K'risdosu üçün aniγ. (AQP 2/ 2)*

χartay-: İhtiyarlamak.

{—}

Oylan edim men, da χartaydım, da körmädim artarni, ki heç bolγay, da ne oylun aniγ, ki klängäy ötmäk. (AQP 37/25)

χasta bol-: Hastalanmak.

{—}

Yaryu et maγa, Biy, zera men zadasizliχima bardım, Biygä umsandım, ki bolmagaymen χasta. (AQP 26/1)

χastalan-: Hastalanmak.

{—}

Χaytkanına artχari duşmanlarıniγ benim χastalangaylar yüzündän seniγ. (AQP 9/4)

Yaymur erkiγdän hadirlädiγ Teγri žarankliχiγa seniγ, egär χastalandı da esä, sen toχtattıγ anı, da kazanlarıγ seniγ turgaylar anda. (AQP 68/10, 11)

Aşaxlandı ayriχtan yüräkləri alarniγ, χastalandılar, da yoχ edi kimesä, ki boluškiγ edi alarga. (AQP 107/12)

χayyu al-: Kaygılanmak.

{+n/+nI}

*Xayyu aldı **meni** yazıxlılardan da saldılar orənk'ini seni.* (AQP 119/53)

χayyur-: 1. Kaygılanmak.

{—}

Törəsizlikimni aytıyım da χayyuriyim yazıxlarım üçün. (AQP 38/19)

Buni xacən anşam edi, χayyurur edi boyum, xuvatlanir edim ki kirgäy edim övinä skan'çelikniñ öviniñ Tejriniñ, avazı bilä sövünmäxniñ, tapunmaxniñ, da avazı bilä yaxşı tirilmäxniñ. (AQP 42/5)

Bax maña da işit maña, zera χayyurdum men ayrılanganıma benim da öçäşländigim. (AQP 55/3)

Otuzyaşarların alarniñ yedi ot, da gojsları üçün alarniñ kimsä χayyurmadi. (AQP 78/63)

2. Söylenmek, sinirlenmek.

{+A/+GA}

*Xayyurdular **obozlarına kesiläriniñ**, da işitmädilər avazına Eyämizniñ.* (AQP 106/25)

3. Düşünmek.

{+n/+nI}

***Simarlaganıñni seni** χayyurdum da saxt boldum yoluña seni.* (AQP 119/15)

*Uyalsınlar öktämlär, ki borçsuz könüsüzlük ettilär maña, yoxsə men χayyurdum **buyruxuñnu seni.*** (AQP 119/78)

χaynat-: Kaynatmak, pişirmek.

{+A/+GA},{ +n/+nI}

*Xaynattı **yerinä alarniñ bayanı, harmanlarına xanlarıniñ alarniñ.*** (AQP 105/30)

χayt-: 1. Dönmek.

{+A/+GA}

*Övrätkäymen törəsizlärgä yoluñnu seni, da öktämlär **saña** χaytkaylar.* (AQP 51/15)

*Xaytkaylar yazıxlılar **yanaçı tamuχka** da barça gürk'çilər, ki unutuurlar*

Tejrini. (AQP 9/18)

*Tirilgäy, yüräkläri alarniñ meñi meñilik, aňgaylar da xaytkaylar **Biygü** barça učları dünyäniñ. (AQP 22/28)*

*Men xäynaganlarına alarniñ yas kiyär edim, aşaqlatır edim oruç bilä boyumnı menim, da alyışım menim **xoynuma** xaytsın. (AQP 35/13)*

{+ηAr},{bilä}

*Işittiñ, ne sözlär Biy Tejrimiz bizim, sözlägäy emninlikin žořovurtuñ kensiniñ alnına arılärniñ, xaytıptırlar **añar yüräkläri bilä**. (AQP 85/9)*

2. Vaz geçmek, bırakmak.

{+DA}

*Ayırlandı xoluñ seniñ üstümä menim, xayttım **miskinliktä**, da boşatkaysen barça yamanlıñın yazıñlarımniñ menim. (AQP 32/4)*

{+DAn}

*Semirdi, boşlandı, keñärdi, saldı Biy Tejrisin yaratučısın kensiniñ da xayttı **Tejridän xutxaručısından kensiniñ**. (AQP 36/De-32/15)*

*Xuvaliyim duşmanlarımniñ, da yetişiym alarga, xaytmıym **alardan** tügätkinčä alarnı. (AQP 18/38)*

xaytar-: 1. Kurtarmak.

{+n/+nI}

*Töräsi Eyämizniñ zadasızdır da xaytarırlar **džannı**, tanıñlıñı Eyämizniñ könüdür da esli etär oylanlarnı. (AQP 19/8)*

*Xaytardıñ **bizni** kötünkeri, ne ki duşmanlarımizniñ bizim, da körälmägänlär bizni xolları tibiñä aldılar bizni. (AQP 44/11)*

{+n/+nI...+DAn}

*Biy boluşuçıdır añar xastalıñına anıñ krovatına: barça **töşägin anıñ** xaytarır **xastalıñından anıñ**. (AQP 41/4)*

2. Geri vermek, iade etmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Xaytardı **canımni maña** da yol körgüzdü maña yoluna artarlıñniñ atı üçün kensiniñ. (AQP 23/3)*

3. Dönüştürmek.

{+n/+nI...+A/+GA }/{+A/+GA...+n/+nI}

Xaytardî fırtınanı yelgü, da tiyıldılar tolyunları anıñ, färah boldular, ki tiyıldılar, da ol körgüzdü alarga klägän yerlärinä kensiläriniñ. (AQP 107/29)

Kim xaytardî teñizni xuruga, da aǵınlarnı keçtilär ayaǵları bilä. (AQP 66/6)

Ki xaytardî aǵın suvnu xuruga da rikaların xuru suvsuz yergü,... (AQP 107/33)

Xaytardî xanga aǵar suvların alarnıñ da yaǵmurun alarnıñ, ki içmäğäylär. (AQP 78/44)

5. Vaz geçirmek

{+n/+nI...+DAn}

Xaytardıñ antnı xuluñdan senıñ, murdarladıñ yerdä arilikin anıñ. (AQP 89/40)

6. Saptırmak.

{+n/+nI...+DAn}

Xaytardıñ izlärimizni bizim yollarından senıñ, aśaǵ ettiñ bizni yerinä ǵıyınıñ, yaptılar bizni köläğäläri ölümnüñ. (AQP 44/19, 20)

7. Saklamak, gizlemek.

{+n/+nI}

Negä dinčä xaytargaysen yüzüñnü senıñ soñyuga dirä, palaylagay neçik ot, öçäsmäxiñ senıñ? (AQP 89/47)

{+n/+nI...+DAn}

Işıt maña, Biy, zera tatlıdır yarlıyamañıñ senıñ; köp şayavatiña körä baǵ maña; xaytarma yüzüñnü xuluñdan senıñ, zera ayırlanıpmen men, tezindän işit maña. (AQP 69/18)

Ne üçün xaytarırsen yüzüñnü bizdän, unutursen miskinlikimizni da tarlıñimizni bizim? (AQP 44/25)

Biy, işit alıñışma menim, küstünmäñim alnıña kelgäy, da xaytarmagın yüzüñnü senıñ mendän. (AQP 102/2)

8. Çevirmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

Xaytarmaga yamannı duşmanlarım üsnä, könülüküñ bilä senıñ tas etkäysen alarnı. (AQP 54/7)

Sayıñ ettim yoluma menim da xaytardım ayañımnı menim tanıñlıñıña senıñ. (AQP 119/59)

{+n/+nI...+DAn}

Xaytardıñ boluşluğunu itisindän anıñ da almadıñ anı urušta. (AQP 89/44)

Xaytar yüzü[ı]nü yazıqlarımnan menim, da barça töräsizlikimni menim arıt mendän. (AQP 51/11)

9. Çıkarmak.

{+n/+nI...+DAn}

Nek xaytarırsen xoluñnu, da oñuñnu içindän xoynuñnuñ seniñ soñyuga dirin? (AQP 74/11)

10. Uzaklaştırmak.

{+n/+nI...+DAn}

Xayt Bizgä, Teñri, xutxaruçimiz bizim, da xaytar öçäşmäñniñ seniñ bizdän. (AQP 85/5)

χaz-: Kazmak, açmak.

{+A/+GA},{+Ø}

Sirtmaç tüzdilär ayaqlarima menim da aşaxlattılar boyumni menim, χazdılar alnima menim terän çuyur da tüştülär kensiläri anda. (AQP 57/7)

χazyan-: Kazanmak.

{—}

Çixardi alarni ari tayına kensiniñ, ol tayga, ki χazyanip edi oñu anıñ. (AQP 78/54)

χazil-: Kazılmak.

{—}

Aşaxlatırsen anar künlärni yamanlıxtan, negä dinçä χazilgay terän çuyur yazıqlılarga. (AQP 94/13)

χičildat-/χirčildat-: Gıcırdatmak.

{+n/+nI}

Yazıqlı körgäy da öçäşlängäy, tişlärin kensiniñ χirčildatkay da erigäy, da küsänçliki yazıqlınıñ tas bolgay. (AQP 112/10)

{+A/+GA},{+n/+nI}

Baxar yazıqlı artarga da χičildatir üsnä anıñ tişlärin kensiniñ, yoçsa Biy külär alardan. (AQP 37/12)

Sinadılar meni da heç ettilär heç etmäç bilä, χirčildattılar üstümä menim tişlärin kensiläriniñ. (AQP 35/16)

χilič čixar-: Kılıç çekmek.

{—}

Xilič čixardilar yazıxlılar da xordular yayların kensiläriniñ urmaga yarlini da čaräsizni, öldürmä anı, ki xonarhdır yüräki bilä. (AQP 37/14)

χiličtan keçir-: Kılıçtan geçirmek.

{+n/+nI}

*Xiličimdan keçiriyim **alarni**, biylik etkäy da biyiklängäy üst[l]ärnä alarniñ xolum menim. (AQP 18/E-15/9)*

χir-: Öldürmek.

{+n/+nI}

*Tulnu da yatni öldürdülär da **öksüzlärni** χirdilar, da ayttılar, ki körmäzdir buni Biy, da ne esinä almaz Teñrisi Jagopnuñ. (AQP 94/6, 7)*

{+DA},{+Ø}

*Yeñmäx da nišan yazovu kečkän zamanniñ, öčäsmäxtän, ol zamanda küydürdi axın suvlar arasına Asori ulusun da xaytkanda χirdi Jovap bir **dolinada 1200 adam**.59. (AQP 60/2)*

χisır bol-: Kısırlaşmak.

{+A/+GA}

*Yedilär da toydular asrı, küsänčlikin alarniñ berdi alarga, da heč tä χisır bolmadılar **küsänčliklarinä kensiläriniñ**. (AQP 78/30)*

χiyin kör-: Çile çekmek.

{—}

Färah boldux ornuna ol künlärniñ, ki aşıxlattılar bizni, da yıllarni, ki kördiñ χiyinlar. (AQP 90/15)

χiyina-: 1. Parçalamak, ezmek.

{+n/+nI}

*Yazıx etmägäy añar duşman, da oylu töräsizlikniñ χiynamagay **anı**. (AQP 89/23)*
*Čixara berdilər alarni xollarına gürk'čilarniñ, biylik ettilär alarga körälmägänläri alarniñ da duşmanları alarniñ χiynadılar **alarni**, da aşay boldular xolları tibiñä alarniñ. (AQP 106/41, 42)*

*Teñri bilä etiyix xuvat, da ol heč etkäy alarni ki χiynarlar **bizni**. (AQP 60/14)*

*Xoluñ seniñ üzdü gürk'čilarni, da alarni tiktij; χiynadiñ **žoyovurtnu** da čixardiñ*

alarni. (AQP 44/3)

2. Azap çektirmek.

{+n/+nI}

*Bolsunlar alar, neçik toz alnina yelniñ, da frištäsi Eyämizniñ xäynagay **alarni**.*
(AQP 35/5)

xäynal-: Çile çekmek.

{bilä}

*Toxtalğan edi xäyinlari alarniñ, xazyanmañından adamlarniñ dügüllär da **adamlar bilä** xäynalmisarlär. (AQP 73/5)*

xiz-: Isınmak.

{+A/+GA}

*Xizdi yüräkim **xanima menim**, da sayışima yandı ot. (AQP 39/4)*

xo-: Kısırtmak, sıkıştırmak.

{bilä...+n/+nI}

*Bolmañiz, neçik at da xatir, zera yoxtur alarda eslilik, ki **yügän bilä** da **noxta bilä** xogaysen **yanaxlarin alarniñ**, ki saña nemä yuvuxlanmagaylar. (AQP 32/9)*

xol-: İstemek; (yalvararak) razı etmeye çalışmak.

{+Ø}

*Sinadılar Tejrini yüräkläri bilä kensiläriniñ, xolmaga **aş** boylarına kensiläriniñ.*
(AQP 78/18)

{+n/+nI}

*Yegäylär çaräsizlär da toygaylar, alyışlagaylar Biyni kimlär xolarlar **anı**. (AQP 22/27)*

*Barça yolları Eyämizniñ yarlıyamañ bilä da könülük bilädir alarga, kimlär xolarlar **antün** da tanixlixiña. (AQP 25/10)*

*Biy köktän baxti barça oylanlari üsnä adamniñ körmägä, ki bolgay mi kimesä esli, ki xolgay **Tejrini**. (AQP 14/2)*

*Umsansinlar saña barçası, kimlär bilirlär atıñni seniñ, zera xoymassen alarni, kimlär xolarlar **seni**, Biy. (AQP 9/11)*

{+Ø...+DAn}

***Tirlik** xoldu **sendün**, da berdiñ anar uzun künlär bilä meñi meñilik. (AQP 21/5)*

{+DAn...+n/+nI}

*Balaları asla[n]niñ muñrarlar, da xaparlar, da xolarlar **Teñridän aşlarin kensiläriniñ.*** (AQP 104/21)

{+n/+nI},{ bilä}/{ bilä},{+n/+nI}

*Kününä tarlıxımnıñ menim **Teñrini** xoldum **xollarım bilä** menim, keçä alnına aniñ aldanmadım.* (AQP 77/3)

*Xolduñ **yüzüñnü seniñ töğüräk yüräkim bilä** menim, yarlıya maña sözüñä körä seniñ.* (AQP 119/58)

*San alarga, ki terğärlär tanıxlıxın alarnıñ, **tögüräk yüräkläri bilä kensiläriniñ** xolgaylar **anı.*** (AQP 119/2)

Tögüräk yüräkim bilä** menim xoldum **seni**, salma meni simarlaganıñdan **seniñ. (AQP 119/10)

{+DAn...+Ø},{+DA}

*Nem bar menim köktä, ya **sendün ne** dayı xolgaymen **yerdä?*** (AQP 73/25)

xol bergän bol:- El açmak, dua etmek.

{+A/+GA}

*Kelgäylär elçilər Misirdan, Hintistanlılar ilgärtin xol bergän bolgaylar **alnına Teñriniñ.*** (AQP 68/32)

xol sal:- (El) açmak; uzatmak.

{+A/+GA}

*Eğär unutkay ediñ biz atın Teñrimizniñ bizim ya salgay ediñ **xollarimizniñ bizim yat Teñrilärgä,***... (AQP 44/21)

*Neçik heç nemäni, alay aşaylatır edim duşmanların alarnı da **xıynaganlar üsnä alarnı** salır edim xolumnu.* (AQP 81/15)

xonarh bol:- İtaatkar olmak.

{—}

Bax, Biy, alyşıma menim, zera men xonarh boldum asrı, tırgız meni xuvаланanlardan, zera xuvatlıdırlar mendän.(AQP 142/6)

xor:- Kurmak, düzenlemek.

{+n/+nI}

*Zera ošta yazıxlılar xordular **yayların kensiläriniñ,** hadirlädilär oxların, sadağların da atmaga xarañyuda alar üsnä ki toyrudırlar yüräkläri bilä.* (AQP 11/2)

Xilič čixardılar yazıxlılar da xordular yaylarin kensiläriniñ urmaga yarlini da čarasizni, öldürmä anı, ki xonarhdır yüräki bilä. (AQP 37/14)

Kün toyuşuna xordu çatırin kensiniñ, da kensi, neçik kiyöv, ki čixar sarayından kensiniñ, sövünür ol, neçik velet, yürümä yolun kensiniñ. (AQP 19/5, 6)

Tapunmaxlıx da ulu roskoşnu, kiydiñ yariñni, neçik yel kibik, xordun köknü, neçik çatır, da xoyduñ üsnä suvlarniñ yoyarigi xoyulganin anıñ;... (AQP 104/1, 2, 3)

xorç-: Korkmak, korku duymak, ürkmek, gözü korkmak.

{+DAn}

Eğär ki bardım esä dä men içinä xarañyuluxunun ölümniñ, xorçmagaymen yamandan, zera sen, Biy, benim bilä sen. (AQP 23/4)

Xorçmagaymen tümänlär bilä čerövündän alarniñ, ki čöp čövrämni alıp da yaraylanıp saxliyir edilär meni. (AQP 3/7)

Xorçkanlar Eyämizdän alyışlagaylar anı, barča oylanları Jagopnuñ haybatlagaylar anı. (AQP 22/24)

xorçu al-: Korku içinde olmak.

{+n/+nI}

Da övündürdüñ xuvatıñ bilä seniñ obozlarına arilikiñdän seniñ,ışitti džıns da öčäşländigilär, da xorçu aldı turganlarıñ P'ğşdaçı ulusta. (AQP 18/E-15/13, 14)

xorul-: Kurulmak.

{—}

Xorul, toyrul da xanlıx et könülik üçün, ivaşlık da artarlıx üçün, da yol körgüzgäy saña tañlamalı oñuñ seniñ. (AQP 45/5)

xosdovanel bol-: Bağlı olmak.

{+A/+GA}

Saymos aytıñız Eyämizgä, ariläri anıñ, xosdovanel boluñuz añılmañına arilikiñdän anıñ. (AQP 30/5)

Şahat, ki toprağ xosdovanel bolğay alnıña seniñ, ya belgirtkäy könüliküñnü seniñ? (AQP 30/10)

Sövünüñüz; artarlar, Biygä, xosdovanel boluñuz Teñrigä alyış bilä, 10 stron bilä saymos aytıñız añar. (AQP 33/2)

xoy-: 1. Bırakmak, koymak.

{+n/+nI}

Xoydu **yergäsin gürk'čılarnıñ** sanına körä frištäläriniñ Teñriniñ. (AQP 36/De-32/8)

Toxta[t]tın ayaxlarımni menim, neçik käreğärdänniñ, da xoyduñ **meni**. (AQP 18/34)

Salma meni, Biy zamanına xartlıxniñ, eksilgänimä xuvatımniñ menim xoyma **meni**. (AQP 71/9)

Baxtıñ xonarxlıxıma menim da xutxardıñ satamadan boyumnu menim, da çixara bermädiñ xollarına xıynavuçılarımniñ menim, da xoyduñ sekinliktä **ayaxlarımni**. (AQP 31/9)

{+Ø...+A/+GA}/{+A/+GA...+Ø}

Uludur hörmäti anıñ xutxarmaxıñdan seniñ, **haybat** da **ulu meñärmäx** xoygaysen **üsnä anıñ**. (AQP 21/6)

Xoydu **ağzıma menim alyış** yäñi, alyışın Eyämiz Teñrimizniñ bizim. (AQP 40/4)

{+n/+nI...+A/+GA}

Negä dinčä xoyyım sayışta boyumni da **ayrıñ künlärniñ yüräkimä menim?** (AQP 13/3)

{+n/+nI},{+DA}/{+DA},{+n/+nI}

Bi[y], xoymagaysen **boyumni tamuxta** da bermägäysen ariñä seniñ körmägä buzulmaxlıxni. (AQP 16/10)

Yıydı, neçik tulum içinä, suvun teñizniñ, da xoyar **teränlixtä xaznasın kensiniñ**. (AQP 33/7)

{bilä},{+n/+nI}

Körsäñ edi oyurunı, yürür ediñ anıñ bilä da **itlär bilä** xoyar ediñ **ülüşüñnü seniñ**. (AQP 50/18)

2. Örtmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

Xoydu **xaranyuluxnu yapov kensinä**, da çövräsinädir övi anıñ, da **xaranyuluxnuñ** suvları bulutlarnıñ yellärinä dirä. (AQP 18/12)

3. Çevirmek, döndürmek.

{+A/+GA...+n/+nI}

Teñri, ki kiydirdiñ maña xuvatni da xoyduñ **zadasızlıxka yolumnu menim**. (AQP

18/33)

4. Atamak.

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

Xutxargay meni Biy xarşı bolmaıından žoıovurtnuı, xoygaysen meni baş gurk‘čılarga. (AQP 18/44)

Yeberdi xan da češti anı, buyruıçı žoıovurt üsnä xoydı anı. (AQP 105/20)

Xoydu anı biy övünä kensiniı, buyruıçı barča malı üstnä kendiniı. (AQP 105/21)

5. Takmak, giydirmek.

{+Ø ...+A/+GA },{A/+GA...+Ø}

Xoydum saxlovuči ayzıma menim, xarşı bolganına yazıılıniı alnıma menim. (AQP 39/2)

Yetiškän ettiı aıar alyış tatlılıııdan seniı da xoyduı başına anıı tađž bahalı taştan. (AQP 21/4)

6. Yağdırmak, göndermek.

{+A/+GA ...+n/+nI}

Xoygaysen üstlärinä alarnıı öčäsmäııniı seniı, yüräklänmäıı öčäškäniıdan yetiškäy üstlärinä alarnıı. (AQP 69/25)

7. Eklemek.

{+n/+nI...+A/+GA}

Xoy yazııniı yazııları üsnä alarnıı, ki kirmägäy artarlıııa seniı. (AQP 69/28)

8. Açmak.

{+A/+GA...+n/+nI}

Xoydular kökkä ayızları kensiläriniı, da tillärin kensiläriniı aylandirdılar yergä. (AQP 73/9)

9. Yerine getirmek.

{+n/+nI}

Azgına dayı – tas etiyir edilär meni yerdän, yoısa men xoymadım buyruııııı seniı. (AQP 119/87)

10. Üstün tutmak.

{+A/+GA...+n/+nI }

Az nemä aşay ettiı anı frištäläriıdan seniı: haybat bilä da hörmät bilä tađžladıı

anİ, da xoyduŋ barça xoluŋdan yaratılğanlar üsnä anİ. (AQP 8/6, 7)

11. Geride bırakmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

Saldİŋ bizni sırtmaŋka, xoyduŋ tarlıxñİ arxamİzga bizim da keçirdİŋ adamlarñİ üsnä başİMİznİŋ bizim. (AQP 66/11, 12)

12. Göndermek.

{+Ø...+A/+GA}

Uludur hörmäti anİŋ xutxarmaŋİŋdan senİŋ, haybat da ulu meŋärmäx xoygaysen üsnä anİŋ. (AQP 21/6)

13. Miras bırakmak, vermek.

{+n/+nI...+A/+GA}

Yapuxlarİ bilä kensilärinİŋ toldu xarİnlarİ alarnİŋ aşlar bilä, da xoydular xalğanİn oylanlarİna kensilärinİŋ. (AQP 17/14)

14. Teslim etmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

Baxar yazİxli artarga da klär öldürmä anİ, yoŋsa Biy xoymazdır anİ xoluna anİŋ, da suçlu etmäs anİ, xaçan yarŋu etsär aŋar. (AQP 37/33)

xoyul-: Koyulmak.

{+A/+GA}

Turgaylar ölülär, turgaylar barçasİ, ki xoyuluptİrlar kerezmanga. (AQP 89/I-20/19)

Anda xoyulup edi olturŋuçu yarŋunun, olturŋuç xoyuldu övinä Tawit'nİŋ. (AQP 122/5)

xozyal-: Endişelenmek.

{—}

Uyalsİnlar da xozyalsİnlar meŋi meŋilik, da uyat bilä tas bolgaylar. (AQP 83/18)

xozyalt-: Endişelendirmek.

{bilä},{+n/+nI}

Bu türlü sürgäysen alarnİ povetraŋ bilä senİŋ da öčäşmäxİŋ bilä senİŋ xozyaltkaysen alarnİ. (AQP 83/16)

xulax aşaxlat-: Kulak vermek.

{+A/+GA}

*Sövdüm, ki işitkây avazın alyışımniñ menim, aşaxlattı xulaxın kensiniñ **maña**, da men künlärimni menim sarnadım alnına. (AQP 116/1, 2)*

*Aşaxlat **maña** xulaxıñni seniñ, dżähtlän tirgizmä meni. (AQP 31/3)*

*Baxıñız, žoğovurtlarım, orenk'imä menim, aşaxlatıñız xulaxıñızni siziñ **sözünä** ayzımniñ menim. (AQP 78/1)*

*Aşaxlatıyım **manigä** xulaxımni, açiyim manilärni alyış bilä başlamahta:... (AQP 49/5)*

xulax xoy-: Kulak vermek.

{+A/+GA}

***Sözlärimä** menim xulax xoy, Biy, da eskä al küstünmäximni menim. (AQP 5/2)*

*Işit, Biy, toyruluxka, da bax xoltxama menim, xulax xoy **alyışima menim**, zera düğöldür ustatlıx erinlärimdän. (AQP 17/1)*

*Işit Biy xoltxama menim, xulax xoy **alyışima menim**, yaşlarıma menim tiyılma. (AQP 39/13)*

*Tegrimsen menim, xulax xoy, Biy, **avazına alyışımniñ menim**. (AQP 140/7)*

xulaxa kir-: Kulağa girmek.

{+A/+GA}

*Işitti maña ari dadžarından kensiniñ, avazına xoltxamnıñ menim, da küstüngänim menim **alnına anıñ** kirgäy xulaxına anıñ. (AQP 18/7)*

xulaxsız bol-: Duyma yetisini kaybetmek.

{—}

Xulaxsız boldum da aşaxlandım, tiyıldım öcäşlänmäxtän, da ayrixim yäñirdi mendä. (AQP 39/3)

xullux/xulux et-: Kulluk etmek, tapmak.

{+A/+GA}

*Žoğovurt, xaysın ki bilmädim, xulux etti **maña** da işitmäxi bilä xulaxıñıñ işitti maña. (AQP 18/45)*

*Bulyandılar gürk'čılar bilä da övrändilär işlärin alarnıñ, xullux ettilär **gürk'larına alarnıñ**,... (AQP 106/35, 36)*

*Xullux etiniz **Eyämizgä** xorxu bilä da sövünüñüz alnına anıñ titrämäx bilä. (AQP 2/11)*

{+ŋAr}

Yerni öpkäylär añar barça xanları yerniñ, da barça millät xullux etkäy añar.
(AQP 72/11)

Boyum anıñ bilä tiridir, da oylum xullux etkäy añar. (AQP 22/31)

χurban et-: Kurban etmek.

{+A/+GA...+n/+nI}

Xurban ettilär šaytanlarga, da dügül Teñrigä, gürk'larñi, ki bilmäz edilär, yäñi da kečövlü, χaysın ki heç tanımazlar edi ataları alarnıñ. (AQP 36/De-32/17)

χuru-: Kurumak.

{—}

Xurudu, neçik kerpidž, χuvatım menim, tilim tañlayıma yabuštu, da topraχına ölümñüñ küvürdülär meni. (AQP 22/16)

Zera, neçik bičän, tezindän χurugaylar, neçik yaš otu bičänñi, tezindän kečkäylär. (AQP 37/2)

Eksildilər, neçik tütün, künlärim, da söväklärim, neçik čirpi, χurudular. (AQP 102/4)

Künlärim, neçik kölägä, keçti, da men, neçik bičän, χurudum. (AQP 102/12)

χurut-: Kurutmak.

{+n/+nI}

Sen axtırdıñ čovraχlarñi da özänlärñi, sen χuruttuñ küçlü aχıñlarñi. (AQP 74/15)

χutχar-: Kurtarmak.

{+n/+nI}

Yol körgüzdüñ artarlıχ bilä žoçovurtuñja seniñ, bularga, χaysın ki χutχardıñ.
(AQP 18/E-15/13)

Xayt, Biy, da χutχar boyumñi, tırgız meni, Biy yarlıyamaχıñja körä. (AQP 6/5)

Xutχar žoçovurtuñnu seniñ da alyışla žařanklıχıññi seniñ, küť da biyiklät alarni meñilikkä dirä. (AQP 28/9)

Yetiştirilär maña künläri χıynalmaχımñiñ menim, boldu Biy χuvatlatuçım da čıχardı meni sekinlikkä, da χutχargay meni Biy, ki klädi meni. (AQP 18/19, 20)

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

Kel, Biy, yetiş alarga da χapanel et alarni, χutχar boyumnu yamanlarnıñ χilicindan da χolundan duřmannıñ. (AQP 17/13)

Xutxarma ölümdän boyларın alarnıñ, yedirmä alarnı açlıқта. (AQP 33/19)

*Işanır edim Teñrigä, ki xutxargı[y] edi **meni xısxa esliliktän, öçäşlänmäxtän titrövlü da tar yüräktän.** (AQP 55/9)*

Xutxardıñ boyumnı ölümdän, közlärimni yaştan, da ayaxlarımni tayılmaıxtan, biyançlı bolgaymen alnına Eyämizniñ yerindän tirilärniñ. (AQP 56/14)

{bilä},{+n/+nI}

*Körgüzdüñ žoıovurtuñ senıñ xuvatiñni senıñ, xutxardıñ **biläkiñ bilä žoıovurtlarıñni senıñ, oılanların Jagopnuñ da Jovsepnıñ.** (AQP 77/16)*

*Kirsın alyışım alnıñ senıñ, Biy, da **sözün bilä senıñ xutxar meni.** (AQP 119/170)*

xutxarıлмаı bol-: Kurtarılmak.

{—}

Mindiñ sen atıñ üsnä atlanganıñ senıñ, xutxarıлмаı boldu mingäniñ senıñ. (AQP 147/H-3/8)

Atlıların da atların saldı teñizgä boluşuçı da yöpsünüçim menim Biy da bol[d]u mañı xutxarıлмаı. (AQP 18/E-15/1)

xutul-: Kurtulmak.

{+DAn}

*Alyışlamaı bilä sarnadıñ alnına Biyniñ, da **duşmanlarımdan** xutulgaymen. (AQP 18/4)*

*Xutxar meni balçıxtan, ki batmagaymen, xutulgaymen men **körälmägünlärdän meni da teränlıxından köp suvnuñ.** (AQP 69/15)*

{bilä}

*Dügül, ki **köp çerüvi bilä** xutulur xan, da ne bahatır köp xuvatından kensiniñ. (AQP 33/16)*

{bilä},{+DAn}

***Senıñ bilä** xutulgaymen **sinalmaıxtan,** Teñrim bilä menim keçıym mur ötläş. (AQP 18/30)*

xuvala-: Kovalamak.

{+n/+nI}

*Xuvalıym **duşmanlarımnı,** da yetişıym alarga, da xaytmıym alardan tügätminčä alarnı. (AQP 18/38)*

*Tamaşa ulu budur, ki ne türlü bir **miñni** xıvalar ya eki tümänlärni teprätirlär... (AQP 55/De-32/30)*

*Xuvaladı duşman **boyumnu benim**, aşay etti yergä tirlikmni benim, olturyuzdu meni xarayyuluhta, neçik ölünü meñilik. (AQP 143/3)*

xuvatlan-: (Sayıca) çoğalmak, artmak, kuvvetlenmek.

{+A/+GA}

*Xuvatlandılar duşmanlarım **üstümü** da körälmägänlär heç yerdän, nemä ki almiyir edim, tölär edim alarga. (AQP 69/5)*

*Sözläri töräsizlärniñ xuvatlandılar **üstümüzgä bizim**, yamanlıxiñmizni bizim sen sürtkäysen. (AQP 65/4)*

xuvatlat-: Güçlendirmek.

{+n/+nI}

*Färah bolsunlar gürk'çılar žoyovurtuna anıñ, xuvatlatsınlar **anı** barça frištäläri Teñriniñ. (AQP 55/De-32/43)*

*Buyruş et, Teñri, xuvatıñ bilä seniñ, xuvatlat **buni**, ki toxta[t]tiñ bizdä. (AQP 68/29)*

*Xuvatlattı **beklövüçün eşiñniñ** seniñ da alyışladı oylanlarıñni seniñ. (AQP 147/13)*

*Kimlär xuvatlattılar **boyların kensiläriniñ** yaman sözlärdän, sayış ettilär yaşıрма maña sırtmaş da ayttılar: körmäzdir buni Biy. (AQP 64/6)*

{+n/+nI...+DAn}

*Arttırdı žoyovurtun kensiniñ asrı da xuvatlattı **alarnı artıx duşmanlarından**. (AQP 105/24)*

xuvatlatuçı bol-: Güçlendirmek.

{—}

Yetiştirilär maña künläri xıynalmaşımniñ benim, boldu Biy xuvatlatuçıñ da çixardı meni sekinlikkä, da xutxargay meni Biy, ki klädi meni. (AQP 18/19, 20)

xuvatlı bol-: Güçlü olmak.

{—}

Xutxargay meni Biy duşmanlarımdan benim xuvatlılardan da körälmägänlärimdän benim, zera xuvatlı boldular mendän. (AQP 18/18)

xuvat et-: Güç katmak; güç kazanmak.

{+A/+GA}

..., *n[e]* kün sarnasam alnîja seniñ, tezindän işit maña, da köp xuvat etkäysen
boyuma menim. (AQP 138/3)

{bilä}

Teñri bilä etiyiç xuvat, da ol heç etkäy alarni ki xäynarlar bizni. (AQP 60/14)

-İ-

İRİSVAY BOL-: Rezil olmak.

{+A/+GA}

*Barça duşmanlarım dan artıx boldum İRİSVAY **xonşularıma benim**, asrı ah da xorxu tanışlarıma benim. (AQP 31/12)*

*Boldux biz İRİSVAY **duşmanlarımızga bizim** da **xonşularımızga** kültkü da masxara, ki çevrämizgä edilär bizim. (AQP 79/4)*

İRİSVAY ET-: Rezil etmek.

{+n/+nI}

*Urdu keri duşmanların kensini, İRİSVAY meñilik etti **alarnı**. (AQP 78/66)*

{+n/+nI...+A/+GA}

*Etin **bizni** İRİSVAY **xonşularımızga bizim**, kültkü da masxara alarga ki çevrämizgä edilär bizim. (AQP 44/14)*

*Etin **bizni** İRİSVAY **gurk'čilarga** çayxama başların žoyovurtka. (AQP 44/15)*

-İ-

iç-: İçmek.

{+Ø}

*Menim üçün sayış etärlär edi, kimlär oltururlar edi eşik alnına, meni panpas etärlär edi, meni panpas etärlär edi, kimlär içär edilär **çayır**. (AQP 69/13)*

{+n/+nI}

*Yemendir men etin ögüzläriñniñ seniñ, da ne **xañin eçkiläriñniñ seniñ** içmän. (AQP 50/13)*

*Yemizdirdi alarga bal xayadan, da yay bek skaladan, yayın inäklärniñ da sütün eçkilärniñ yayları bilä birgä xoynun, bizovunun, buyanıñ da eçkiniñ, yayın bövräkniñ, aşılxniñ, da **xañin borlanıñ** içti çayır. (AQP 36/De-32/13, 14)*

*Evet açiliki anıñ tügänmägäy, da içkäylär **anı** barça yazıxlıları dünyäniñ. (AQP 75/9)*

{+DAn}

*İçkäylär alar **bäräkätindün öviñniñ seniñ**, da özänin imşaxlıxıñniñ seniñ bergäysen içmä alarga. (AQP 36/9)*

içir-: 1. İçirmek.

{+n/+nI}

*Yaxtıñ yay bilä başimni menim; ayağ buzulmagan içirdiñ **meni**. (AQP 23/5)*

{+n/+nI...+DAn}

*İçiriyim **oxlarimni xanından alarnıñ**, da xiliçim yegäy et-xanından yaralariniñ yäsirlärniñ başlarnıñ buyruçılarnıñ duşmanlariniñ alarnıñ. (AQP 55/De-32/42)*

{+A/+GA...+Ø}

*Berdilər maña aş öt, da susamayta içirdilər **maña sirkä**. (AQP 69/22)*

{+A/+GA...+n/+nI },{bilä}

*Üläştin bizgä ötmäk yaş bilä da içirdiñ **bizgä yaşni ölcöv bilä**. (AQP 80/6)*

2. Sulamak.

{+n/+nI }

*İçirmägä **barça kazanlarin yerniñ**, toygaylar kiyik eşäklär susamayxlarından kensiläriniñ. (AQP 104/11)*

{+n/+nI},{+DAn}

*İçirir **taylarni harmanlarından kensiniñ**, da yemişindän işiniñ kensiniñ toldurur*

yerni. (AQP 104/12)

içkeri et-: Saklamak, gizlemek.

{+DAn},{+n/+nI...+A/+GA}

Yapti meni xoraniına kensiniñ, künnüñ yamanından içkəri etti meni yapovu artına xoraniñ kensiniñ. (AQP 27/5)

igrän-: İğrenmek.

{+DAn}

Barça aşlardan igränir edi yüräkləri alarniñ, yuvuxlandılar eşikinä dirä ölümniñ. (AQP 107/18)

igränčilät-: İğrenmek, tiksirmek.

{+n/+nI}

Öcäşti yüräklänmäx bilä Biy žoyovurtu üsnä kensiniñ da igränčilätti žařankliñ kensiniñ asrı. (AQP 106/40)

imşax bol-: Genç olmak.

{—}

Dayi da köplär bolgaylar xartliñ semizliklərindän semiz da imşax bolgaylar aytma: “Toyrudur Biy Tejrimiz bizim, da yoxtur anda könüsüzlük”. (AQP 92/15)

imšan-: Yumuşamak.

{—}

Küçlüləriñ bazı yayları imşandı, da kücsüzlär bardılar xuvat bilä. (AQP 72/S-2/4)

inan-: İnanmak.

{+A/+GA}

Sövdülär anı ayızları bilä kensiläriniñ da tilləri bilä kensiläriniñ yalyan xaldılar, da yüräkləri alarniñ düğül edi toyrı anıñ bilä inanmadılar antına anıñ. (AQP 78/36, 37)

Buni barça yazıx ettilär da dayi da inanmadılar sk‘ançeliklərinä anıñ. (AQP 78/32)

Inandim körmägä maña yaxşıliñ Eyämizniñ ulusuna tirilärniñ, töz Eyämizgä da smili bol, xuvatlansin yüräkiñ, da töz Eyämizgä. (AQP 27/13, 14)

Ki inanmadılar Tejrigä da umsanmadılar xutxarmaña anıñ. (AQP 78/22)

inamsız bol(ma)-: Şüphe etmək.

{+DAn}

*Men saxlıyım yolun Eyämizniñ, da inamsız bolmagaymen **Teğrimdän menim.***

(AQP 18/22)

inçğan-: (Acı içinde) kıvranmak.

{—}

Neçik inçğanganı ayırayaqlınıñ, ki yetişıptir zamanası toymuraxınıñ da ayırışından inçğangay, ... (AQP 89/I-26/17)

inçit-: Yaralamak, gücendirmek.

{+n/+nI}

*Alnihadır seniñ barça inçitkänlär **boyumnı menim**, azarlamaxka töz, yüräkim menim. (AQP 69/20)*

*Yöpsün xuluşnu seniñ yaxşılixa, bolmagay öktämlär inçitkäylär **meni.** (AQP 119/122)*

is al-: Koku almak.

{—}

Xulahları bar, da işitmäzlär, burunları bar, da is almazlar. (AQP 115/6)

islän-: Kokmak.

{—}

İsländilär da çiridilär yaralarım yüzündän harsizlixişimniñ menim. (AQP 38/6)

işan-: Güvenmek.

{+A/+GA}

*İşanır edim **Teğrigä**, ki xutxargi[y] edi meni xışxa esliliktän, öçäşlänmäxtän titrövlü da tar yüräktän. (AQP 55/9)*

işanč bol-: Sığınak olmak.

{+A/+GA}

*Bol **maña**, Teğri, işanč da yer berk tırgizmä meni, ... (AQP 71/3)*

{+A/+GA},{+DAn}

*Biy, işanč bolduñ **bizgä pokolen'a pokolen'adan**, neçä ki taylar toxtalmıyır edilär, yarattıñ dünyanı da barça uçları. (AQP 90/2, 3)*

işanč et-: Sığınak yapmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

***Biyiklängänni** ettiñ **kensiñä** išanč, yetiřmägäy saña yamanlar, da xiyin yovuxlanmagay öviñä seniñ. (AQP 91/9, 10)*

*Xutxar meni duřmanlarımdan benim, Biy, zera **seni** išanč **kensimä** ettim. (AQP 143/9)*

işit-/eşit- : 1. Duymak, işitmek.

{+n/+nI}

***Küsänčlikin yarıyunuñ** iřitti Biy, hadirlikinä yüräkläriniñ alarniñ baxtı közüñ seniñ. (AQP 10/17)*

*Iřitmägä maña **avazın alyıřıñniñ seniñ**, da aytma barča sk'ančeliñni seniñ. (AQP 26/7)*

*Bir kez sözlädi Teñri, da eki **bunı** iřittiñ. (AQP 62/12)*

*Iřitiñiz **bunu**, barča millät, xulañ xoyuñuz barçañiz, ki turıyirsiz dünyädä. (AQP 49/2)*

{+Ø...+DAn}

*Zera iřittim men **panpas köplärdan**, ki čövrämä edilär, yiyilganlarına alarniñ bir oyurdan almaga džanımnı sayıř ettilär, yoñsa men saña, Biy, umsandım. (AQP 31/14, 15)*

{bilä...+n/+nI},{+DAn}

*Teñri, **xulañlarımız bilä** bizim iřittiñ, **ñaysın** ki dä **atalarımızdan** bizim ayttilar bizgä. (AQP 44/2)*

2. Kulak vermek.

{+A/+GA}

*Işitti Biy **avazıma yıylamañımnıñ benim**, işitti Biy **alyışıma benim**, da Biy xoltñamnı benim yöpsündi. (AQP 6/10)*

*Men saña, Biy, sarnadım, ki iřittiñ **maña**, Teñri, ařañlat xulañıñni seniñ da işit **sözlärimä benim**. (AQP 17/6)*

*Küstündülär da yoñ edi kimsä, ki xutxargiy edi alarnı, sarnadılar alnına Biyniñ, da iřitmädi **alarga**. (AQP 18/42)*

*Biy, tirgiz ñannı da işit **bizgä**, ne küñ ki sarnasañ alnıña seniñ. (AQP 20/10)*

{+ñAr}

*Sarnagay alnıma, da men iřitkäymen **añar** da ñatına bolgaymen tarlıñına. (AQP 91/15)*

{+A/+GA},{+DAn}/{+DAn},{+A/+GA}

*Avazim bilä benim men alnına Biyniñ sarnadım, da işitti **maña ari tayından kensiniñ**. (AQP 3/5)*

*İşitti **maña ari daǵarından kensiniñ**, avazına xoltxamnıñ benim, da küstüngänim benim alnına anıñ kirgäy xulaǵına anıñ. (AQP 18/7)*

*Tarlıxıma benim men alnına Biyniñ sarnadım, da işitti Teñri **antuntk‘nuñ tamuxundan küstünmäximä** benim. (AQP 119/J-2/3)*

{+ŋAr},{+DAn}

*İşitti **añar köktän arilikindän kensiniñ**, xuvat xutxarmaǵından oñunuñ kensiniñ. (AQP 20/7)*

işitil-: İşitilmek.

{—}

Dügül sözlär, da dügül galadǵılär, xaysiniñ ki işitilmägäy avazı alarnıñ. (AQP 19/4)

işitmäli et-: Duyurmak.

{+n/+nI}

*Kim sözlägäy xuvatlarin Eyämizniñ, işitmäli etkäy barça **alıışlarin anıñ**? (AQP 106/2)*

{+A/+GA}

*Alyışlañız, gürk‘çılar, Teñrimizni bizim, işitmäli etiñiz **avazına alyışiniñ anıñ**. (AQP 66/8)*

{+A/+GA...+n/+nI}

*İşitmäli et **maña**, Biy, sövünçlükni da färahlikni, da sövüngäy söväklärim müşxüllängän. (AQP 51/10)*

*İşitmäli et **maña** ertä **yarlıyamaǵıñni seniñ**, zera men saña, Biy, umsandım. (AQP 143/8)*

işlä-: Yapmak.

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Etmä könülük da işlämä **artarlıxni yer yüzünä**. (AQP 72/S-2/10)*

iti et-: Bilemek.

{+n/+nI}

*Çıxartın oylanlar sindiručılar etkäy **alarni** iti, da içkärtin humnalarından anda*

zburen'a da xorxu, Otuzyaşarların alarniñ gojsları bilä birgä da oylanların toxtalğan xartları bilä birgä. (AQP 55/De-32/25)

itilä-: Bilemek.

{+n/+nI}

Itilädilär **tillärin kensiläriniñ**, da ayusu işniñ (=ižniñ) erinläri tibinä alarniñ. (AQP 140/4)

Itiliyim, neçik yaşnamaḡ, **ḡiličimni** da izdämä öç alma çeşiyim oñumnu, ... (AQP 55/De-32/41)

Kimlər itilädilär, neçik ḡilič, **tillärin kensiläriniñ**, ḡordular yayların kensiläriniñ nemä açılıktän. (AQP 64/4)

izdä-: 1. İzlemek, takip etmek.

{+n/+nI}

Oylanları adamniñ, negä dinčä siz bek yüräklä? nek sövärsiz boşluḡnu da izdärsiz **yalyanliḡni**? (AQP 4/3)

Izdämä **ḡanin alarniñ** aḡdä da unutmadä alyışın čaräsizläriñ. (AQP 9/13)

Teḡri, ki izdäp **öčümni menim**, da hnazant etär žoḡovurtnu tibimä menim. (AQP 18/48)

{+Ø},{bilä}

Izdädiñ **öč ḡuvatıñ bilä seniñ** čerüv başından yazıḡlıların, kimlər umsanıp edilär harsizliḡlarına kensiläriniñ, ki yedilär yarlini yaşırtın. (AQP 147/H-3/14)

2. Aramak.

{+n/+nI}

Azḡına dayı- da bolmısar yaman, izdägäysen **yerin anıñ** da tapmagaysen. (AQP 37/10)

3. İstemek, arzu etmek

{+n/+nI}

Sövünüz Biyni, barča ariläri anıñ, zera **toyruluḡnu** izdär Biy da tölär alarga, kimlər ki artıḡsı etärlär öktämlikni. (AQP 31/24)

izdäl-: 1. Aranmak.

{—}

Sınyalasın biläkläri yazıḡliniñ da yamanniñ, izdälgäy yazıḡları anıñ da kensi tapulmagay. (AQP 10/15)

2. Bulunmak.

{+A/+GA}

*Izdämäx bilä izdäldi öč **ǵanına oǵlanlariniñ**, tölövü duşmanlariniñ alarniñ töländi alarga. (AQP 55/De-32/43)*

-K-

keč-: 1. Geçmek.

{+n/+nI}

*Öčäştirdilər seni kečkänlärinä kensiläriniñ **Xizil teñizni**, xutxardı alarnı atı üčün kensiniñ, ki tanıgaylar xuvatın kensiniñ. (AQP 106/7)*

{+A/+GA}

*Barça yüyınlarıñ da tolyunlarıñ keçtilär **üstümä menim**. (AQP 119/J-2/4)*

{+DA}

*Nek buzduñ çetänin anıñ? Üzärlär anı kečkänlär **yol üstündä**. (AQP 80/13)*

{+DAn}

*Teñri, çıxkanıña seniñ alnına žoğovurtnuñ seniñ da kečkäniña seniñ **anabaddan** yer titrädi. (AQP 68/8, 9)*

*Barça prihodañ da tolyunlarıñ seniñ keçtilär **üstümdän menim**. (AQP 42/8)*

*Keçtiñ **ottan** da **suvdan**, da çıxardıñ bizni tinçliñka. (AQP 66/12)*

*Keçtilär alar **pokolen'a pokolen'adan**, xanlıxtan özgä žoğovurtka. (AQP 105/13)*

{bilä}

*Seniñ bilä xutulgaymen sınałmañtan, **Teñrim bilä menim** keçiyim mur ötläş. (AQP 18/30)*

*Xaptılar anı kečkänlär **yol bilä**, boldu ol irisvay xonşularına kensiniñ. (AQP 89/41)*

{+n/+nI...bilä}

*Kim xaytardı teñizni xuruga, da **añınlarnı** keçtilär **ayaxları bilä**. (AQP 66/6)*

{+DAn...+A/+GA}

*Keçtilär alar pokolen'a pokolen'adan, **xanlıxtan özgä žoğovurtka**. (AQP 105/13)*

2. Solmak.

{—}

Zera, neçik biçän, tezindän xurugaylar, neçik yaş otu biçänniñ, tezindän kečkäylär. (AQP 37/2)

3. Zamanı aşmak, geride bırakmak.

{—}

Eksildilər boşluñtan künläri alarnıñ, da yılları alarnıñ tezindän keçtilär. (AQP 78/33)

Min yıl közünä Eyämizniñ, nečik tünägünki kün, ki keçti, nečik bir sahati kečäniñ, da hečlik bilä bolgay. (AQP 90/5)

Adam boşluğa oğşadı, da künläri anıñ, nečik kölägä, keçti. (AQP 144/4)

4. Tükenmek, bitmek.

{—}

Xaç da yašin, al bir zaman, kečkinčä öčäšmäxi Eyämizniñ. (AQP 89/I-26/20)

5. Yok olmak.

{—}

Alar kečärlär, da barsen da xalırsen meñilik. (AQP 102/27)

6. İşkence etmek.

{+DAn}

*Aşay ettilär bayga ayağlarin anıñ, da keçti **temirdän** boyu anıñ. (AQP 105/18)*

7. Akmak.

{—}

Axınlar da keçtilär boyumuz bizim, axınlar da tıyyışız. (AQP 124/4)

kečik- : Gecikmek.

{—}

Men yarlı da miskinmen, Teñri, boluș maña, bolușuçim da xutxaručimsen sen, Biy, kečikmägin. (AQP 70/6)

kečiktir-: Ertelemek, geciktirmek.

{+n/+nI}

*Bunuñ üçün işitti **bunı** Biy da keçiktirdi, ot palayladı Jagop üsnä da öčäšmäxi čixti Israjel üsnä. (AQP 78/21)*

kečir-: 1. Geçirmek.

{+n/+nI...+DAn}

*Da keçirdi **Israjelni içindän anıñ**, ... (AQP 136/14)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Yaltramağa anıñ **alnına anıñ** bulutlar keçirdilär **hradnı** da učxunların otnuñ. (AQP 18/13)*

{+n/+nI},{+DA},{bilä}

***Könülükñü** keçirdiñ bu **barçada bizim bilä**, toyrusen sen, Biy, da barça işläriñ sen[iñ] könüdür. (AQP 151/Da-3/27)*

2. Başa getirmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Saldıñ bizni sırtmaıka, ıoyduı tarlııñı arıamızga bizim da keıirdiı **adamlarıñı üsnä başımızıñıñ bizim.*** (AQP 66/11, 12)

3. Dindirmek.

{+n/+nI}

*Xayttı Biygä da keıirdi **öçüşmäıñ anıı.*** (AQP 106/23)

kel-: 1. Varmak, ulaşmak.

{+A/+GA}

*Işıit alyışıma menim, zera **alnııa** barıa ten kelgäy.* (AQP 65/3)

*Alnııa senıı, Biy Teırim, eksilgäñinä dıanımnıı menim sarnadıı, da kelgäy alyışım ari **dadıarııa senıı.*** (AQP 119/J-2/8)

*Zamanına, ıaıan keldi Etomajeıı da ayttı Sawııga: Oşıa keldi **övinä Apimelik`nıı,*** 51. (AQP 52/2)

*Aımagın yazıılarıımıznı bizim burungi, tezindän kelgäy **bızgä yarlııamaııı senıı,*** Biy, zera miskin boldıı asrı. (AQP 79/8)

2. Takip etmek.

{+DAn}

*Yarlııamaııı senıı, Biy, **artıııdan** kelgäy barıa künlärinä tirlikimnıı menim, turмага maııa övinä Eyämiznıı uzun künlärögä dirä.* (AQP 23/6)

*Kelgäy **artıııdan** boyum menim, da meni yöpsündü oıuı senıı, da meni yöpsündü oıuı senıı, da alar boş izdädilär boyumnu menim.* (AQP 63/9, 10)

3. Basmak.

{+A/+GA}

*Kelmägäy **üstümüzgä bizim** ayaıı öktämlärnıı, da ıolları yazıılılarnıı titrätmägäylär meni.* (AQP 36/12)

4. Üstüne yürümek.

{+A/+GA}

*Bu barıa keldi **üstümüzgä bizim,** da biz seni unutmadıı, da yalııan çıımadıı üstünä senıı, da ıaytmadıı keri yüräkimiz bilä bizim.* (AQP 44/18, 19)

*Barıa millätlär keldilär **üstümä,** da atı bilä Eyämiznıı yeıdim alarnı.* (AQP

118/10)

5. Yaklaşmak.

{+A/+GA}

*Ah da titrämäx keldi **üstümä benim**, da yaptı meni xarañyuluş. (AQP 55/6)*

*Kelgäy ölüm **üstlärinä alarniñ**, da tirilä engäylär tamuşka, zera yamanlıxtır övlärinä alarniñ da ortalariña alarniñ. (AQP 55/16)*

6. Gelmek.

{bilä}

*Da Asur da kelip edi **alar bilä**: barçası bular çerüvündän edilär oylanlarıñiñ Łovdnuş. (AQP 83/9)*

{+DAn}

*Umsanmañiz egirlikniñ damahlikinä, suşlanmañiz; ululuş, ki **şaydan** kelgäy, tarişmasın yüräkiñiz sizniñ. (AQP 62/11)*

*Kötürdüm közlärimni taylarga, **şaydan** kelgäy boluşluş. (AQP 121/1)*

*Kelgäylär elçilər **Misirdan**, Hintistanlılar ilgärtin şol bergän bolgaylar alnına Teñriniñ. (AQP 68/32)*

{+DIn}

*Kelgäylär elçilər Misirdan, Hintistanlılar **ilgärtin** şol bergän bolgaylar alnına Teñriniñ. (AQP 68/32)*

{+A/+GA...+DAn}

*Boluşluş **maña Eyämizdän kelgäy**, ki etti kökni da yerni. (AQP 121/2)*

7. Gönderilmek.

{+ñAr}

*Yeñmäş, saymos Tawit'niñ, şačan keldi **añar** Natan markarə, şačan ki barip edi Persape xətinä. (AQP 51/2)*

keltir-: Getirmek; taşımak.

{+n/+nI}

*Kelmäş bilä kelgäylär da sövüngäylär, kimlər alip keltirgaylar **bürtüklärin kensiläriniñ**. (AQP 126/6)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Yaydı xanatlarıñ kensiniñ, da yöpsündü anı, da kötürüp keltirdi **anı arçası üsnä kensiniñ**. (AQP 36/De-32/11)*

{+n/+nI...+A/+GA}

Mendä toxtaldı yüräklänmäxiñ seniñ, zabawañni, müşğüllüxüñni seniñ keltirdiñ üstümä menim. (AQP 88/8)

{+n/+nI...+A/+GA },{+DA}

Ar[t]tir, Biy, yamanlıxni üsnä yamanlıxlariñ da keltir yamanlıxni üsnä töräsizläriñ yerdä. (AQP 89/I-26/15)

{+DAn},{+Ø ...+ηAr}

Xanlar Tarşıstan da otraçtan bernä sungaylar añar, xanlar Arapistandan da Sapadan bernä keltirgäylär añar. (AQP 72/10)

keñär-: Genişlemek.

{—}

Semirdi, boşlandı, keñärdi, saldı Biy Teñrisin yaratuçisın kensiniñ da xayttı Teñridän xutxaruçisından kensiniñ. (AQP 36/De-32/15)

keñärt-: Genişletmek.

{+n/+nI},{+DAn}

Keñär[t]tiñ yürüşüvümni tibimdän menim, da buzulmadılar izläri. (AQP 18/37)

keräksiz bol-: Gereksiz olmak.

{—}

Barçası heç boldular bir oyurda da keräksiz boldular. (AQP 14/3)

Hnazant bol Eyämizgä da pağıllanma alarga, kimlä ki keräksiz boldu yolları alarniñ adam bilä, ki etär töräsizlikni. (AQP 37/7)

Barçası yañıldılar birgä da keräksiz boldular; Yoxtur kimsä, ki etkäy yaxşı, da yoxtur ne bir dä. (AQP 53/4)

keri bol-: Uzak durmak.

{+DAn}

Keri bol yamandan da et yaxşını, xol eminlikni da bar anıñ bilä. (AQP 34/15)

Kördün, Biy, da tiyılma, Biy, keri bolma mendän. (AQP 35/22)

Ošta yıraç kimlä[r] ettilär boyların kensiläriniñ sendän, tas etkäysen barçasın, kimlä keri boldular sendän. (AQP 73/27)

keri et-: Uzak tutmak, uzaklaştırmak.

{+n/+nI}

Xutxardiñ meni, Biy Teñri, könülükün bilä seniñ, keri ettiñ alarni, kim ki

saqlarlar xorxunu boş. (AQP 31/7)

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

Keri et boyumnu benim ustatlıqlarından alarniñ, aslanlardan yalyiñin anamnıñ benim. (AQP 35/17)

Keri et mendän xiyinimni benim, zera xuvatından xoluñnuñ seniñ men eksildim. (AQP 39/11)

Keri et mendän azarlamaxiñni da heçlikni, zera taniqlixiñni seniñ xoldum. (AQP 119/22)

Keri et yuktän arxalarin alarniñ da xollarin alarniñ boş xullux etmüxtän. (AQP 81/7)

keri sal-: Uzaklaştırmak.

{+n/+nI}

Zera sen klämädiñ ögütümni benim da keri saldiñ barça sözlärin ayziñniñ benim. (AQP 50/17)

keri tur-: Uzak durmak.

{+DAn}

Keri turuñuz mendän, barçañiz, ki etärsiz töräsizlikni. (AQP 6/9)

kes-: 1. Azaltmak.

{+n/+nI}

Avaz[i] Eyämizniñ kesär yaliniñ otuñ, avazi Eyämizniñ teprätir anabadni da zburit etär ulu ormanin Gatesniñ. (AQP 29/7, 8)

2. Koparmak, kesmek.

{+n/+nI}

Çixardim xiliçin kendindän, da kestim bašin anıñ, da kötürdüm tabalanmañni oylanlarından Israjelniñ. (AQP 151/7)

Kestiñ bayimni benim, saña suniyim xurban alyıştan da atin Eyämizniñ sarnagaymen. (AQP 116/16)

kesil-: Kesilmek.

{+DAn}

Yasnost, neçik yariñtan, kesildi andan, da rohlar xoluna anıñ tapuldi, da anda toxtaldi xuvati haybatiniñ anıñ. (AQP 147/H-3/4)

ket-: 1. Gitmek.

{→}

Xoy meni, ki tıngaymen, negä dinčä ketmiyirmen, xayda ki dayi tapulmısarmen.
(AQP 39/14)

2. Akmak.

{+DA}

Urdu xayani, da axtilar suvlar, kettilər axınlar suvsuzluxta. (AQP 105/41)

3. Tükenmek.

{→}

Yüräkım öcäşländi mendä, da ketti kücüm menim, yarixi közlärimniñ menim da bu bolmadı menim bilä. (AQP 38/11)

ketär-: Uzaklaştırmak.

{+DAn...+n/+nI}

*Baxtim yoyari, alnina Biy Teñrimniñ, ki xutxardi meni da ketardi **mendän** ayrixin boyumnuñ menim.* (AQP 106/I-38/14)

*Xaytardi yasimni färahlikkä, ketardi **mendän** yasini, da maña kiydirdi färahlikni.* (AQP 30/12)

kir-: 1. Girmek.

{+A/+GA}

*Kişi xan töküci xorxulu da ustatni murdar etärsen, Biy, evet men köp yarliyamaxiña körä seniñ, kiriyim **öviñä** seniñ, yerni öpiyim ari dadžariña seniñ xorxuñ bilä seniñ.* (AQP 5/7)

*Yeberdiñ yeliñni seniñ, da yapti alarni teñiz, da buzuldular, da kirdilər, neçik xorşaşın, **küçlü suv içinä.*** (AQP 18/E-15/10)

*Alniña, Biy, sarnadım, Teñrim, tiyılma mendän, ne bir vaxt tiyılmagaysen mendän, oxşamagay men alarga, ki kirirlär **çuğurga.*** (AQP 28/1)

*Yedilər da yerni öptilər añar barça xodžaları yerniñ, alnina aniñ tüşkäylär, barçası kirirlär **topraxka.*** (AQP 22/30)

{+DA}

*Bu eşik Eyämizniñdir, da artarlar kirärlär **munda.*** (AQP 118/20)

*Açijiz maña eşikin artarlıxniñ, ki kirgäymen **anda** da tapungaymen Eyämizgä.*
(AQP 118/19)

{bilä},{+A/+GA}/{+A/+GA},{bilä}

Ki kirdi *p‘arawon atlarē bilä, da arabalar bilä, da taqlama yaraylilarē bilä içinä teñizniñ*. (AQP 18/E-15/19)

Ki kirirlär edilär *teñizgä kemilär bilä* da etärlär edi işni suv içinä köp. (AQP 107/23)

Kimilər kiriyirlär *teñizgä kerap bilä, otrač da barča turganlarē anñ alar bilä*. (AQP 119/I-42/10)

2. Katılmak.

{+A/+GA}

Olturmağaymen olturıuçlarına boşlarnñ, da törüsizlär arasına men kirmägäymen. (AQP 26/4)

3. Saplanmak.

{+A/+GA}

Xiläçlarē alarnñ kirsın yüräklärinä alarnñ, da yaylarē alarnñ sñyalasın. (AQP 37/15)

4. Huzura çıkmak.

{+A/+GA}

Kiriyim alnına seyanññ Teñriniñ, ki fārahlatır oylanlıññni menim. (AQP 43/4)

Kiriñiz alnına anñ sövünçlük bilä, biliñiz, ki oldur Biy Teñrimiz bizim. (AQP 100/2, 3)

Kiriñiz eşikinä anñ tapunmaç bilä da alyış bilä övinä anñ. (AQP 100/4)

{+A/+GA},{bilä}

Işit maña artarlññ bilä seniñ da kirmä yaryuga xuluñ bilä seniñ, zera könülmäz alnıña seniñ barča ten bilä bolganlar. (AQP 143/2)

5. Gitmek.

{+A/+GA}

Dügül ki ölgäninä kensiniñ alsar birgäsinä barčanē, da dügül ki kirir hörmäti öviniñ anñ birgäsinä. (AQP 49/18)

6. Dâhil olmak.

{+A/+GA}

Xoy yazıñni yazıxlari üsnä alarnñ, ki kirmägäy artarlññña seniñ. (AQP 69/28)

7. Sığınmak.

{+A/+GA}

*Neçik ki ustatliḫ nemä bilgäy edim difdärdän, yoḫsa kiryim **ḫuvatına Eyämizniḫ**, Biy, aḡdim artarliḫiḡni seniḡ yalıḫ. (AQP 71/15, 16)*

8. Ulaşmak.

{+A/+GA}

*Kirsin alyışım **alnıḡa seniḡ**, Biy, aḡaylangay ḫulaḫiḡ seniḡ ḫoltḫama benim (AQP 88/3)*

kiy-: 1. Utanç içinde olmak.

{+Ø}

*Kiysinlər **uyat**, ki yaman sözlärlär edi benim üçün, kiysinlər, neçik ekinçi ton, uyatların kensiläriniḡ birgälärinä. (AQP 109/29)*

{+n/+nI}

*Uyalsınlar da uyatlı bolsunlar, kimlər sövünürlär yamanıma benim, kiysinlər **uyatni da heçlikni**, kimlər ki üstümä benim ulu sözlädilär. (AQP 35/26)*

2. Giymek, bürünmek.

{+n/+nI}

*Kim hadirlär tayların ḫuvatı bilä kensiniḡ da kiyiptir **ḫuvatni**,... (AQP 65/7)*

*Kiydi **ḫarḡışni**, neçik kiyiniş, kirgäy, neçik suv, ḫarnına anıḡ da, neçik çet', söväklärinä anıḡ. (AQP 109/18)*

*Örlär sövünçlük kiysinlər, da kiysinlər **tışisin ḫoylarnıḡ**, Tüzlär köp etkäylär aşıḫ, çaḫırgaylar da alyışlagaylar. (AQP 65/14)*

*Biy ḫanlıḫ etti, **roskoşnu** kiydi, kiydi Biy **ḫuvatın kensiniḡ**. (AQP 93/1)*

{+A/+GA...+n/+nI}

*Bunuḡ üçün aldı alarnı öktämlik, kiydilär **üstlärinä yamanlıḫni** da **könüsüzlüklärin kensiläriniḡ**. (AQP 73/6)*

kiydir-: 1. Donatmak.

{+n/+nI...bilä}

*Kiydirdi **kökni bulutlar bilä**, hadir etti yaymurun kensiniḡ yergä, Östürdi biçän taylarda, yaş ot ḫuluxuna adamniḡ;... (AQP 147/8)*

{+A/+GA...+Ø}

*E, kiydirdiḡ **maḡa ḫuvat** çerüvdä, turganların üstümä benim tibimä ettiḡ benim. (AQP 18/40)*

{+A/+GA...+n/+nI}

*Teñri, ki kiydirdiñ **maña xuvatni** da xoyduñ zadasizliħka yolumnu menim. (AQP 18/33)*

*Xaytardi yasimni färahlikkä, ketärdi mendän yasinı, da **maña** kiydirdi **färahlikni**. (AQP 30/12)*

***Duşmanlarına anıñ** kiydiriyim **uyatni**, yoħsa üsnä anıñ çiçäklängäy arilikim menim (AQP 132/18)*

***Babaslarına bularnıñ** kiydiriyim **xutxarmaħni**, da ariläri bularnıñ sövünmäħ bilä sövüngäylär. (AQP 132/16)*

klä-: İstemek, dilemek, arzu etmek.

{+Ø}

*Kimdir adam, ki klär **tirlik**, sövär künlärin kensiniñ körmägä yaxşıliħta? (AQP 34/13)*

*Klämädi ol **añlama yaxşıliħni**, töräsizlikni sayışladi töşäkinä kensiniñ. (AQP 36/4)*

*Baxar yazıħlı artarga da klär **öldürmä anı**, yoħsa Biy xoymazdır anı ħoluna anıñ, da suçlu etmäz anı, ħaçan yarıu etsär añar. (AQP 37/32, 33)*

*Klädi Biy **xutxarma meni**, da Biy boluşma maña baxtı. (AQP 40/14)*

{+n/+nI}

*Eyämizdän toyruklar yürügäni adamnıñ, **yolun anıñ** ol klär asrı. (AQP 37/23)*

*Eğär **artarlıħımni menim** klämägäylär da aytkanım menim saħlamagaylar. (AQP 89/32)*

*Dügül ki sen ol Teñrisen, ki klägäysen **töräsizlikni**, turmasarlar alniña seniñ yamanlar turmagaylar töräsizlär alnına sözüñnıñ seniñ. (AQP 5/5)*

*Yetiştilär maña künläri ħıynalmaħımniñ menim, boldu biy ħuvatlatuçım da çiħardi meni sekinlikkä, da ħutxargay meni Biy, ki klädi **meni**. (AQP 18/19, 20)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Küç etiyir edilär maña da izdiyir edilär boyumnı, kimlär ki kliy edilär **yamannı üstümä menim**, sayış ettilär töräsizlikni da aldanmaħni kün uzun sayış ettilär. (AQP 38/13)*

klän-: Dilenmek.

{+Ø}

Oylan edim men, da xərtaydım, da körmədim artarni, ki heç bolgay, da ne oylan anıñ, ki klängäy ötmäk. (AQP 37/25)

klänči bol-: Dilenci olmak.

{—}

Bolsun oylanları anıñ öksüz, da xatunu anıñ tul, çıxkaylar, teşkilgäylär oylanları anıñ, klänči bolgaylar da çıxkaylar övlärindän kensiläriniñ. (AQP 109/9, 10)

kökrä-: Gürlemek.

{—}

Avazı Eyämizniñ suv üsnä, da Teñri avazından kökrädi haybatı bilä, da Biy kensi suv üsnä turdu. (AQP 29/3)

Biy mindi kökkä, da kökrädi, da kensi yaryu etär sözlämiyin. (AQP 72/S-2/10)

kökrät-: Gürlemek.

{+DAn}

Kökrätti Biy köktän, da biyiklängän berdi avazın kensiniñ, hradga da uçxunlarına otnuñ. (AQP 18/14)

kölegä bol-: Sığınak olmak.

{+ŋAr}

Zera maña umsandı, da xutxariyim anı, kölegä bolıyım añar, ki tanıdı atımni menim. (AQP 91/14)

köm-: Gömmek.

{+n/+nI}

Töktülär xanın alarnıñ, neçik suv, çövräsina Erusağemniñ, da kimsä yoç edi, ki kömgäy edi alarnı. (AQP 79/3)

köni bol-: Doğru olmak.

{—}

Da aytqay adam, ki köni bolgay mi yemişi artarnıñ, da bar Teñri, ki yaryular alarnı yerdä. (AQP 58/12)

könü et-: Doğruluk vermek.

{+A/+GA}

Könü etkäy yarlılarga žoyovurtnuñ, da tirgizgäy oylanların miskinlärniñ, da aşaylatkay öktämlärni. (AQP 72/4)

könül-: Aklanmak, temize çıkmak.

{+A/+GA}

İşit maña artarlıxıñ bilä seniñ da kirmä yaryuga xuluñ bilä seniñ, zera könülmäz alnıña seniñ barça ten bilä bolganlar. (AQP 143/2)

könülük et-: Adil davranmak.

{+A/+GA}

Oyan da bağ, Biy, könülükümä menim, Teñrim da Biyim, yaryuma menim, da könülük et maña artarlıxıña körä seniñ, Biy Teñrim. (AQP 35/23, 24)

Yaryu et maña da könülük et maña yaryuma menim. (AQP 43/1)

Yaryu etiñiz öksüzgä da tulga, könülük etiñiz yarlıga da xonarhga. (AQP 82/3)

Etär yarlıyamağ Biy, da könülük barça ziyanlılarga. (AQP 103/6)

könüsüzlük et-: Haksızlık etmek.

{+A/+GA}

Öktämlär könüsüzlük ettilär maña asrı, yoğsa orənk'indän seniñ men bularmadım. (AQP 119/51)

köp bol-: Çoğalmak.

{+A/+GA}

Tarlıxlar yüräkimä menim köp boldular asrı, da xıyınımndan menim çıxar meni. (AQP 25/17)

köplän-: Artmak.

{+DA}

Köpländi mendä könüsüzlükü öktämlärniñ, yoğsa men töğäräk yüräkim bilä menim tergädim buyruxuñnu seniñ. (AQP 119/69)

köplär bol-: Çoğalmak.

{+A/+GA}

Biy, zera köp boldular xıynavuçılarım menim, da köplär boldular üstümä menim! (AQP 3/2)

köp et-: Arttırmak, çoğaltmak.

{+Ø}

Tüzlär köp etkäylär aşılx, çañırgaylar da alıışlagaylar. (AQP 65/14)

{+n/+nI}

Tarlasın anıñ suvardiñ da köp ettiñ täräkäsin (= bäräkäsin) anıñ. (AQP 65/11)

*Neçik ki köp ettiñ **yarlıyamañıñnı**, Teñri, yoğsa adam oylanları kölegäsinä xanatlarıñnıñ umsangaylar. (AQP 36/8)*

*Köp ettiñ sen, Biy Teñrim, **sk'ançelikiñni**, sayışlarıñdan seniñ yoxtur kimsä saña oğşaş. (AQP 40/6)*

kör-: Görmek.

{+Ø}

*Kirgäy ol, neçik dñnsi atalariniñ, meñilikkä dirä **yarıx** körmägäy. (AQP 49/20)*

*Tüştü ot, da körmädilär **günüş**, neçä ki eslärinä algıy edilär tegänäklärin kensiläriniñ, ... (AQP 58/9, 10)*

*Nişan biz **nemä** körmädix, da bolmaz dayi bolma markarə da bizni kimsä nemä tanımisar. (AQP 74/9)*

{+n/+nI}

*Bu millättir, ki xolarlar Biyni, xolar körmä **yüzün Teñrisiniñ Jagopnuñ**. (AQP 24/6)*

*Köriyirsən **anı** ayrıx içinä, da yüräklänmäxtä baxarsen, seniñ üstünjä saldılar yarlini, da öksüzgä sensin boluşuçi. (AQP 10/14)*

*Kördüm **öktämni kötürülgän, biyiklängän**, neçik ormanı Lipananıñ. (AQP 37/35)*

*Artardir Biy, artarlıxni sövər, **toyruluxnu** körär yüzləri anıñ. (AQP 11/7)*

{+Ø },{+A/+GA}

***Yazıx** egär körsäm edi **yüräkimä menim**, şahat, işitkäy edi maña Biy. (AQP 66/18)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Alar kördülär **işin Eyämizniñ**, da **sk'ançelikin anıñ teränlixiña antuntk'nuñ**. (AQP 107/24)*

*Äväldän körär edim **Biyni alnıma menim** här saxat, ki edi oñuma menim, ki seskänmägäymen. (AQP 16/8)*

*Saldım barcani artıma menim, ki dayin körmisärmen **xutxarmañin Eyämizniñ ulusuna tırlärniñ** da dayi körmisärmen adamni turganları bilä kensiniñ birgä. (AQP 106/I-38/10, 11)*

{+n/+nI},{+DA}/{+DA},{+n/+nI}

Sal, Biy, da ayır tillärin alarnıñ, zera kördüm töräsizlikni da xarşı bolmaxnı şähärdä. (AQP 55/10)

Kimdir neçik Biy Teğrimiz bizim, biyikliktä turgan, xonarxnı körär köktä da yerdä, ... (AQP 113/5, 6)

Körgäymen köktä işin barmaqlarınñ senin, aynı da yılduzlarnı, xaysın ki sen toxta[t]tıñ. (AQP 8/4)

{+n/+nI},{bilä}

Saldım barçanı artıma menim, ki dayın körmisärmen xutxarmañın Eyämizniñ ulusuna tirilärniñ da dayı körmisärmen adamnı turganları bilä kensiniñ birgä. (AQP 106/I-38/10, 11)

{bilä},{+Ø}

Sendändir, Biy, çovrañı tirlikniñ, da yarıñı bilä yüzüñnün senin körärbiz yarıñ. (AQP 36/10)

köräl(mä-): Sevmemek, hoşlanmamak.

{+n/+nI}

Biy tergär artarnı da yazıñlinı, kim sövär yazıñnı, körälmäz boyun kensiniñ. (AQP 11/5)

Körälmädım men yıñın yamanlarnıñ, da dinsizlär bilä men olturmadım. (AQP 26/5)

Ölümü yazıñlinıñ yamandır, evet kim ki körälmädi artarnı, poşuman bolgay. (AQP 34/22)

Bağ duşmanlarımñı, ki köp boldular, körälmämäx, ki boş körälmädilär meni. (AQP 25/19)

körgüz-: Göstermek.

{+n/+nI}

Körgüzdü Biy xutxarmañın kendiniñ, alnına millätlärniñ belgirtti artarlıñın kensiniñ. (AQP 98/2)

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

Körgüz yüzüñnü senin xuluña senin, tirgiz meni, Biy, yarlıyamañıña körä senin, Biy, uyatlı bolmagaymen, zera sarnadım alnıña senin. (AQP 31/17, 18)

Yoluñnu senin, Biy, körgüz maña da izläriñni övrät maña. (AQP 25/4)

Köplär aytırlar edi, ki kimlär körgüzgäy bizgä yaxşıliñın Eyämizniñ, nişanlandı

bizgä yarix yüzündän seniñ, da berdiñ färahlik yüräkimizgä bizim. (AQP 4/7)

*Körgüzdün **maña yolun seniñ tirlikiñniñ**, toldurduñ meni färahlik bilä yüzläriñdän meñärüçi oñuñdan seniñ soñyuga dirä. (AQP 16/11)*

*Kün kündän axtırır sözni, kečä **kečägä** körgüzür **biliklikni**. (AQP 19/3)*

{+A/+GA...+Ø}

*Ne xadar körgüzdün **maña tarliñ köp** da **xiyñ**, xaytıp övündürdün meni da xaytıp övündürdün meni da teränliñindan antuntk'nuñ yerdän çixardıñ meni. (AQP 71/20)*

{+ñAr...+n/+nI}

*Xutxargaymen da haybatlı etkäymen anı, uzunkünlär bilä toldurgaymen da körgüzgäymen **añar xutxarmañniñ meniñ**. (AQP 91/15, 16)*

{+DA},{+ñAr...+n/+nI}

*Xurban alyışnıñ haybatlı etkäy meni, da andadır yol, **xayda** körgüzsäm **añar xutxarmañniñ Teñriniñ**. (AQP 50/23)*

körmämiş et-: Görmezden gelmek.

{+n/+nI}

*Xulağ xoy, Asduaçz, alyışima meniñ, da körmämiş etmä **xoltxamnı meniñ**. (AQP 55/2)*

körün-: Görünmek.

{+A/+GA}

*Köründilär **maña**, neçik aslan, ki hadirlänir ulama, neçik balası aslannıñ, ki olturur ulama (AQP 17/12)*

*Xaçan kelip körüngäymen **yüzünä Asduaçznıñ**? (AQP 42/3)*

*Biy Teñrimiz bizim köründi **bizgä**, etiñiz ulukün, färahliktän burun buçxañına dirä seyanñıñ. (AQP 118/27)*

*Köründilär yaşnamañlarıñ **dünyägä**, seskändi da titrädi yer. (AQP 77/19)*

{+DA}

*Yasar Biy Sionnu da körüngäy haybatı bilä kensiniñ **anda**. (AQP 102/17)*

{+DAn}

*Neçik köründün **köktän** sen, belgili boldu öçäşlänmäñiñ seniñ. (AQP 76/9)*

*Könülük yerdän östi, artarlıñ **köktän** köründü. (AQP 85/12)*

{+A/+GA},{+DA}

Alyış bergäy, kim orenk' xoyar, bargay ol xuvattan xuvatka da körüngäy Teñri frištälärgä Sionda. (AQP 84/8)

{bilä},{+A/+GA}

Bu türlü surplar bilä körüngäymen saña - körmägä maña xuvatıñni seniñ da hörmätiñni seniñ. (AQP 63/3)

kötür-: 1. Saygı göstermek amacıyla önüne kapanmak.

{+A/+GA...+n/+nI}

Alnıña seniñ, Biy, kötürdüm boyumnu menim, Teñrim saña umsandım uyalmagaymen, da külmägäylär mendän duşmanlarım menim. (AQP 25/1)

Yarlıya maña, Biy, ki alnıña çañırdım kün uzun, färah et boyun xuluñnuñ seniñ, zera alnıña, Biy, kötürdüm közlärimni. (AQP 86/4)

Körgüz maña yol, ki bargaymen, zera alnıña seniñ, Biy, kötürdüm boyumnu menim. (AQP 143/8)

2. Taşımak.

{+n/+nI},{+A/+GA},{+A/+GA},{+n/+nI}

Yaydı xanatlarin kensiniñ, da yöpsündü anı, da kötürüp keltirdi anı arçası üsnä kensiniñ. (AQP 36/De-32/11)

Ögütlädi anı da saıladı anı, neçik kirpigin köznüñ, neçik xaraıuş xanatları üsnä kötürdi anı, da neçik balaları üsnä kendiniñ, şayavatlandı. (AQP 36/De-32/10, 11)

Arçası üsnä kensiniñ kötürğäy seni, kölegäsinä xanatlariniñ umsangaysen. (AQP 91/4)

Biläkläri üsnä kensiläriniñ kötürğäylär seni, ki heç urunmagay taşka ayaılarıñ seniñ. (AQP 91/12)

3. El açmak.

{+n/+nI}

Bu türlü alyışliyiñ seni tirlikimä menim, da atıña seniñ kötüriyim xollarimni. (AQP 63/5)

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

Kötürdüm xolumnu kökkä, ant içtim oñum bilä da ayttım, ki tirimen men meñilik. (AQP 55/De-32/40)

Keçä kötürüñüz xollarıñizni siziñ arilikkä da alyışlañiz Biyni. (AQP 134/2)

*Küstündüm alnina Biyniñ kün uzun da kötürdüm **alnıña xollarımnı**. (AQP 88/10)*
Añdım burungi künlärni, sözlädım barça işiñni seniñ, etkänin xoluñnuñ seniñ
*sayış ettim da kötürdüm **alnıña xollarımnı**. (AQP 143/5, 6)*

4. İsyan etmek, baş kaldırmak.

{+n/+nI}

*Zera ošta duşmanlarıñ çañırdılar, da körälmägänläriñ kötürdülär **başlarıñ kensiläriniñ**. (AQP 83/3)*

5. Yöneltmek.

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

*Tay Sion bu, xayda turduñ sen anda, kötür **xoluñnu seniñ üsnä öktämlikläriñ alarnıñ** tügälinçä. (AQP 74/3)*

*Kötürmäñiz **biyiklikkä müñüzüñüzñü** da sözlämäñiz Teñri üçün könüsüzlükñü. (AQP 75/6)*

kötürül-: 1. Götürülmek.

{+A/+GA}

*Işit, Biy, avazına xoltxamnıñ menim, yalbarganıma alnıña seniñ, kötürülgäninä xollarımnıñ menim **ari da dñuriña seniñ**. (AQP 28/2)*

{+DAn}

*Kötürülgäy **yaman yerdän** da körmägäy haybatın Teñriniñ. (AQP 89/I-26/10)*

2. Yükselmek, kabarmak.

{—}

Kötürüldülär axın suvlar, Biy, da kötürüldülär axın suvlar avazlarıñ kensiläriniñ, turgaylar axın suvlar axkanlarıña kensiläriniñ. (AQP 93/3)

kövür-: Göndermek, yollamak.

{+A/+GA...+n/+nI}

*Saldı yüzlärindän alarnıñ gürk'çilarnı da turıyuzdu alarnı povetinä kensiniñ, da kövürdi övlärinä alarnıñ **millätin İsrajelniñ**. (AQP 78/55)*

köz yum-: Gözünü kapatmak.

{bilä}

*Sövünmäsinlär maña duşmanlarım menim, ki körälmäzlär edi meni heç yerdän, köz yumarlar edi menim üçün **közläri bilä kensiläriniñ**. (AQP 35/19)*

közdän sal-: Gözden geçirmek.

{+n/+nI}

Tiydî iti bilä žořovurtun kensiniŋ da žařankliŋ kensiniŋ közdän saldı. (AQP 78/62)

Salmazdır Biy žořovurtun kensiniŋ da žařankliŋ kensiniŋ salmazdır közdän, ... (AQP 94/14)

Biy, yarlıyamaŋiŋ seniŋ meŋilik, işin řoluŋnuŋ seniŋ közdän salmagın. (AQP 138/8)

közet-: Gözetmek, nezaret etmek.

{+n/+nI}

Turdu da ölcüti dünyäni, bařtı da közätti gurb'čılarnı. (AQP 147/H-3/6)

kropit et-: Su serpmek, ıslatmak.

{+n/+nI}

Färah bolsunlar köklär yoşartın, da bulutlar kropit etsinlər artarlıŋnı. (AQP 119/I-42/45:8)

{+DA},{+A/+GA}

Xaçan ki köktü kropit etti yüzündän Tenriniŋ Sineada alnına Teřriniŋ Israjelniŋ. (AQP 68/9)

küč et-: Eziyet etmek.

{+A/+GA}

Küč etiyir edilär maŋa da izdiyir edilär boyumnı, kimlər ki kliy edilär yamannı üstümä benim... (AQP 38/13)

küčä-: Hakim olmak, üstün olmak.

{+A/+GA}

Eğär ki küčämäsälär üstümä. (AQP 19/14)

küčäy-: Güçlenmek.

{+A/+GA}

Küčäygäy yarlıyamaŋi anıŋ üstümüzgä bizim, könülükü Eyämizniŋ řalir meŋilik. (AQP 117/2)

{bilä}

Dügül ki kendi řuvatı bilä küčäyir küčlü, yořsa Biy küčsüzlätir řarşı bolgannı aŋar, Biy surptir. (AQP 72/S-2/9)

küčäyt-: Artırmak, şiddetlendirmek.

{+n/+nI}

*Yiyi etär edi xaytarma öcäşmäxin kensiniñ da küçäytmädi barça **yüräklänmäxin kensiniñ**. (AQP 78/38)*

*Bolsun xolunñ seniñ üsnä adamniñ, onunñ seniñ üsnä adam oylununñ, ki küçäyttiñ **anı** kensiñä. (AQP 80/18)*

küçlü bol-: Güçlenmek.

{+DA}

*Küçlü bolgay **yerdü** butaxı anıñ, toyrı dñınslardan alyışlangay. (AQP 112/2)*

kücsüzlän-: Halsiz düşmek.

{—}

Yuvuxlanganıña maña yamanlarnıñ yemägä tenimni menim xıynavuçılarım da duşmanlarım menim alar kücsüzländilär da tüştilär. (AQP 27/2)

Heç bolsunlar alar, neçik suv, ki tökülür xorulğanına yayıniñ anıñ kücsüzlänsin, neçik balayuz, ki erir, da tügänsinlər. (AQP 58/8, 9)

Oxları oylanlarnıñ boldular yaralar alarga, kücsüzländilär alarda tilläri alarnıñ, da öcäşlängäylär barçası, kimlər baخیyirlar alar üsnä. (AQP 64/8, 9)

kücsüzlät-: Halsiz düşürmek.

{+n/+nI}

*Dügöl ki kendi xuvatı bilä küçäyir küçlü, yoğsa Biy kücsüzlätir **xarşı bolgannı añar**, Biy surptir. (AQP 72/S-2/10)*

kül-: Gülmek.

{+DAn}

*Ki turur köktä, külgäy **alardan**, da Biy heç etkäy alarnı. (AQP 2/4)*

*Alniña seniñ, Biy, kötürdüim boyumnu menim, Teğrim saña umsandım uyalmagaymen, da külmägäylär **mendän** duşmanlarım menim. (AQP 25/2)*

*Ki sen, Biy, külgäysen **alardan**, da heç etkäysen barça gürk'çilarnı. (AQP 59/9)*

{+ηAr}

*Körgäylär artarlar da xorxkaylar, **añar** külgäylär da aytkaylar: ... (AQP 52/8)*

kültkü bol-: Maskara olmak.

{+A/+GA}

*Boldux biz irısvay **duşmanlarimizga bizim** da **xonşularimizga** kültkü da masxara, ki cövrämizgä edilär bizim. (AQP 79/4)*

kültkü et-: Gülünç duruma düşürmək.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Ettiñ **bizni** irisvay xonşularimizga bizim, kültkü da masxara **alarga** ki çövrämizgä edilär bizim. (AQP 44/14)*

*Ettiñ **bizni** irisvay xonşularimizga bizim da kültkü **duşmanlarimizga bizim**. (AQP 80/7)*

küsänč bol-: Özlem duymak.

{+A/+GA}

*Nečik sövüklüdür övüñ seniñ, Biy xuvatniñ, suxlanir da küsänč bolur boyum benim **köşküyä seniñ**. (AQP 84/2, 3)*

*Ayzimni açtım da aldım džan, **buyruxuña seniñ** küsänč boldu boyum benim. (AQP 119/131)*

küstün-: İç çekmek, inlemek.

{+A/+GA}

*Tarlıxıma benim men alnına Biyniñ sarnadım, **alnına Teğrimniñ** küstündüm. (AQP 18/7)*

***Alniña** küstündülär da tirildilər, saña umsandılar da uyalmadılar. (AQP 22/6)*

*Küstündilər **alnına Biyniñ** tarlıxlarına kensiläriniñ, prihodalarından alarniñ xutxardı alarni. (AQP 107/6)*

küt-: 1. (Hayvan için) gütmek.

{+n/+nI}

*Kiçi edim men xardaşlarimdan benim da ini övinä atamnıñ benim, kütär edim **xoylarin atamnıñ benim**. (AQP 151/1)*

*Nečik xoy, tamuška çıxara berilgäylär, da ölüm kütkäy **alarni** da buyruş etkäylär alarga toyrular tañ mañına. (AQP 49/15)*

2. Yönetmek.

{+n/+nI}

*Xutxar žovovurtuñnu seniñ da alyışla žaranklixiñni seniñ, küt da biyiklät **alarni** meñilikkä dirä. (AQP 28/9)*

*Budur Asdua**qz**, Asdua**qz**imiz bizim meñi meñilik, da bu kütkäy **bizni** meñilikkä dirä. (AQP 48/15)*

*Kütmä **Jagopnu**, xulun kensiniñ, da **Israjelni**, žaranlixiñ kensiniñ. (AQP 78/71)*

{+n/+nI},{bilä}

*Kütkäysen **alarni tayax bilä temirdän**, neçik sayitın çölmäkçiniñ, uvatkaysen alarni. (AQP 2/9)*

kütül-: Güdülmek

{+DA}

*Buzdu anı toñuzu ormanniñ, da kiyiki tüznüñ kütüldü **anda**. (AQP 80/14)*

küvür-: Yatırmak.

{+A/+GA...+n/+nI}

*Xurudu, neçik kerpıdž, xuvatım benim, tilim tañlayıma yabuštu, da **toprañına ölümnüñ** küvürdülär **meni**. (AQP 22/16)*

küy-: Yanmak, parlamak.

{—}

Öktämlängäniñä yamannüñ küyär yarlı, tüyilgaylar sayışlarına kensiläriniñ, ki sayış ettilär. (AQP 10/23)

küydür-: Yakmak.

{+n/+nI}

*Tüştü ot da körmädilär günäş, neçä ki eslärinä algıy edilär tegänäklärin kensiläriniñ, neçik tznik, yüräkläñip, tirilä küydürgäy **alarni**. (AQP 58/9, 10)*

*Neçik ot, ki küydürür **ormanni**, neçik yalın, ki örtär taylarni. (AQP 83/15)*

{+n/+nI},{bilä}

*Yeñdi uruşlarni uçundan uçuna dirä dünyäniñ, yaylarni uvattı, yaraylarni sindirdi da **çalğanlarni** küydürdi **ot bilä**. (AQP 46/10)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Yeñmäx da nişan yazovu kečkän zamannüñ, öçäşmäxtän, ol zamanda küydürdi **añın suvlar arasına Asori ulusun** da xaytkanda xirdi Jovap bir dolinada 1200 adam.59. (AQP 60/2)*

{+DA},{+n/+nI}

*Küydürdilär **otta arilikiñni seniñ yerdü**, murdarladılar çatırın atıña seniñ. (AQP 74/7)*

küyül-: Yanmak; yakılmak.

{+DAn}

*Üsnä adam oylunuñ, ki xuvatlattı anı kensiñä, küyülüp **ottan** da buzulup öçäşkäniñdän seniñ tas bolgaylar. (AQP 80/17)*

-M-

maḡta-: Övmek.

{+n/+nI}

Maḡta, Erusaḡem, Biyni. (AQP 147/12)

maḡtal-: Övünmek.

{—}

Zera maḡtalir yazixli suḡlanganina boyununḡ kensiniḡ, kim ki zrgel etär, da ol maḡtar. (AQP 10/3)

maḡtan-: 1. Övmek.

{+n/+nI}

Ne maḡtanir yamanlix bilä xuvatli töräsizlikni? (AQP 52/3)

{bilä},{+n/+nI}

Kündüz men xorḡmagaymen, zera Biygä umsandim, Teḡri bilä maḡtangaymen sözlärimni, Teḡrigä umsandim da xorḡmagaymen- netsär maḡa adam? (AQP 56/5)

{+A/+GA}

Färah boluḡuz da sövünüḡüz, artarlar, Biygä, maḡtanıḡız, barçaḡız, ki toḡrusiz yüräkläriḡız bilä. (AQP 32/11)

Alyışlaḡız, da saymos aytiḡız aḡar, aytiḡız barça sk'ançelikin anıḡ, da maḡtanıḡız ari atına anıḡ. (AQP 105/2, 3)

2. Övünmek.

{+DA}

Maḡtangaylar sendä sövüklüläriḡ atıḡa seniḡ, Biy, yaray kibik, biyanmaḡıḡ bilä seniḡ taḡḡlagaysen bizni. (AQP 5/12, 13)

{bilä}

Biy bilä maḡtangay boyum benim, işitkäylär ivaşlar da färah bolḡaylar. (AQP 34/3)

Teḡri bilä maḡtanıyix, här kündä atına anıḡ tapunıyix meḡilik. (AQP 44/9)

Maḡtanmasın esli sayışi bilä kensiniḡ, maḡtanmasın küçlü kücü bilä kensiniḡ, da ne maḡtanmasın ulu ululuḡu bilä kensiniḡ. (AQP 72/S-2/10)

mani bol-: Destan olmak.

{+A/+GA}

*Aşaxlattım oruç bilä boyumnu benim, da boldu maña bu uyat, ettim tonumnı benim yas da boldum mani **alarga**. (AQP 69/11)*

masxara bol-: Maskara olmak.

{+A/+GA}

*Boldux biz irısvay **duşmanlarımızga** bizim da **xonşularımızga** kültkü da masxara, ki çövrämizgä edilär bizim. (AQP 79/4)*

masxara et-: Maskara etmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Ettiñ **bizni** irısvay **xonşularımızga** bizim, kültkü da masxara **alarga** ki çövrämizgä edilär bizim. (AQP 44/14)*

meñär-: Sahiplenmek, devralmak; ele geçirmek.

{+n/+nI}

*"Meñärälıx biz **arilikin Teyriniñ**. (AQP 83/13)*

*Tur, Biy, da yarıyula yerni, zera sen meñärsärsen **barça gürk'čilarni**. (AQP 82/8)*

*Boyu anıñ yaşılihta tıngay, da oylu anıñ meñärgäy **yerni**. (AQP 25/13)*

*Yamanlar tezindän tas bolsarlar, evät kimlär tözärlär Eyämizgä, alar meñäirlär **dünyäni**. (AQP 37/9)*

{bilä},{+n/+nI}

*Dügöl ki **itiläri bilä kensiläriniñ** meñärgäylär **yerni**, da ne biläkläri alarnıñ **xutxardı alarni**. (AQP 44/4)*

meñärt-: Miras bırakmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Berdi **alarga** şahärlärin **gürk'čilarniñ**, **xazyančın** **žovovurtlarniñ** meñärtti **alarga**,... (AQP 105/44)*

{+n/+nI...+ηAr}

*Olturyuzur anı Biy biylär arasına žovovurtuna kensiniñ, **kensiniñ** dä **olturyuçun hörmätiniñ** meñärtir **añar**. (AQP 72/S-2/8)*

mejilik bol-: Ebedi/sonsuz olmak.

{—}

Bolsun haybatı Eyämizniñ mejilik, Biy färah bolgay yaratkanları üsnä kendiniñ.

(AQP 104/31)

Toxtatır Biy artarlarnı da tanır künün zadasızlarnıñ, žaranklıxı alarnıñ mejilik bolgay. (AQP 37/17, 18)

mejilik et-: Ebedi/sonsuz kılmak.

{+n/+nI}

Aşaylat yüräkimni etmä artarlıxıñniñ seniñ mejilik tölov üçün. (AQP 119/112)

min-: 1. Tırmanmak; yükselmek.

{+A/+GA}

Kim mingäy tayına Eyämizniñ, kim bolgay arilik yerindän aniñ? (AQP 24/3)

{+A/+GA}

Minärlär edi kökkä da enärlär edi antuntka, da boyları alarnıñ boylarına kensiläriniñ oprandılar. (AQP 107/26)

Biy mindi kökkä, da kökrädi, da kensi yarı etär sözlämiyin. (AQP 72/S-2/10)

Egär minsäm kökkä, sen andasen, da egär kirsäm tamuška, anda da yuvuxsen. (AQP 139/8)

2. Binmek.

{+A/+GA}

Mindiñ sen atıñ üsnä atlanganıñ seniñ, xutxarıлмах boldu mingäniñ seniñ. (AQP147/H-3/8)

mindir-: Tırmandırmak, girdirmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

Yeber, Biy, yarıxıñniñ seniñ da könülüküñniñ seniñ, ki uzatkaylar meni mindirgäylär ari tayına seniñ da öviñä seniñ. (AQP 43/3)

miskin bol-: Tükenmek.

{—}

Añmagın yazıxlarimizniñ bizim burungi, tezindän kelgäy bizgä yarlıyamañıñ seniñ, Biy, zera miskin boldux asrı. (AQP 79/8)

miskinlän-: Yoksullaşmak; zayıf düşmek.

{—}

Ulular miskinləndilər, evet kimlər ki xolarlar Biyni, eksilməgəy alarga barça yaxşılıx. (AQP 34/11)

Miskinləndi kücsüzlüktən xuvatim benim, da sövəklərim öcəşləndilər. (AQP 31/11)

Miskinləndim da aşağ boldum asri, kün uzun xayıyulu yürüdüm, zera boyum tolu boldu xiyin bilä da yoxtur sayayma tenimä benim. (AQP 38/7, 8)

möhürlän-: Mühürlenmek.

{—}

Dügöl bu barça yiyiliptir mendä, möhürlänip da saxlanıptir xaznama benim. (AQP 55/De-32/34)

muğra-: Kükremek.

{—}

Açtilar üstümä ayızlarin kensiläriniñ, neçik aslan, ki muğrar da xapar. (AQP 22/14)

Balaları asla[n]niñ muğrarlar, da xaparlar, da xolarlar Teñridän aşların kensiläriniñ. (AQP 104/21)

murdar et-: Zıyan etmek.

{+n/+nI}

*Kişi xan töküçi xorxulu da **ustatni** murdar etärsen, Biy, evet men köp yarlıyamañıña körä seniñ, kiryim öviñä seniñ, yerni öpiyim ari dadžarıñña seniñ xorxuñ bilä seniñ. (AQP 5/7)*

murdarla-: Kirletmek.

{+n/+nI}

*Küydürdilər otta arilikiñni seniñ yerdä, murdarladılar **çatirın** atıñña seniñ. (AQP 74/7)*

*Teñri, kirdilər gürk'çılar žarankliñıña seniñ, murdarladılar **ari dadžarıñni** seniñ. (AQP 79/1)*

{+DA},{+n/+nI}

Xaytardıñ antni xuluñdan seniñ, murdarladıñ yerdä arilikin anıñ. (AQP 89/40)

murdarlan-: Kirilenmek.

{bilä }

*Buzuldular da murdarlandılar **töräsizlikläri bilä kensiläriniñ**, yoxtur kimesä, ki*

etkây tatlılıxni. (AQP 14/1)

{+DA}

*Murdarlandılar alar **Pelpekovrda**, ki yedilər xurbanin gurk'larniñ da ölünü.
(AQP 106/28)*

-N-

net-: Ne etmək.

{+A/+GA}

*Kündüz men xorçmagaymen, zera Biygä umsandim, Teñri bilä mahtagaymen sözlärimni, Teñrigä umsandim da xorçmagaymen - netsär **maña** adam? (AQP 56/4, 5)*

*Ošta tanidim, ki Teñrim sensen menim Asduaǵznı alyışliyim işlärim bilä, da Biyni ögiyim sözlärim bilä, Asduaǵzga umsandim da xorçmagaymen- netsär **maña** adam? (AQP 56/10, 11, 12)*

nışanlan-: (Işık) belirmek.

{+A/+GA... +DAn}

*Köplär aytırlar edi, ki kimlär körgüzgäy bizgä yaǵşılıxın Eyämizniñ, nışanlandı **bizgä** yarıx **yüzüñdän seniñ**, da berdiñ färahlik yüräkimizgä bizim. (AQP 4/7, 8)*

-O-

oqzel et-: Mesh etmək.

{+n/+nI...bilä}

*Bunun üçün oqzel etti **seni** Asdua~~qz~~, Asdua~~qzi~~ñ **seniñ yayı bilä färahlikniñ** artıx, ne ki siñarlarıñniñ **seniñ**. (AQP 45/8)*

oxša-: Benzemek.

{+A/+GA}

*Kim oxşar **saña**, Teñri, da Biy, ya kim oxşagay **saña** haybatlangan arilärdän? (AQP 18/E-15/11)*

*Alniña, Biy, sarnadim, Teñrim, tüyilma mendän, ne bir vaxt tüyilmagaysen mendän, oxşagaymen **alarga**, ki kirirlär çuyurga. (AQP 28/1)*

*Adam hörmättä edi da anlamadi, teñ boldu džanavarlarga tilsiz da oxşadi **alarga**. (AQP 49/13)*

*Kim bar bulutka, ki teñ bolgay saña ya kim oxşagay **Eyämizgä** oylanlarından Teñriniñ? (AQP 89/7)*

oxšaš bol-: Benzemek.

{+A/+GA}

*Teñri, kim **saña** oxšaš bolgay? (AQP 83/2)*

*Adam hörmättä edi da anlamadi, teñ boldu džanavarlarga tilsiz da oxšaš boldu **alarga**. (AQP 49/21)*

oltur-: 1. Oturmak.

{+A/+GA}

*Sandir ol kişiğä, ki barmadi keñäšinä dinsizlärniñ, yoluna yazıxlılarniñ turmadi, da **olturıuçına töräsizlärniñ** ol olturmadi. (AQP 1/1)*

*Ettiñ yaryumnu da könülüknü, olturduñ **olturıuçka** yaryuçi toyruluxtan. (AQP 9/5)*

*Menim üçün sayış etärlär edi, kimlär oltururlar edi **eşik alnina**, meni panpas etärlär edi, kimlär içär edilär çayır. (AQP 69/13)*

*Yol etiñiz añar, ki olturur **köklär kökünä** kün toyušta. (AQP 68/34)*

{+DA}

*Alıışlısen, ki olturupsen **k'ęrovpeärda** da baçıyırsen tıbsızlıkkä,... (AQP 151/Da-3/54)*

{bilä}

*Olturur ulama **ulular bilä** yapux öldürmä zadasizni. (AQP 10/8)*

*Körälmädim men yiyinin yamanlarniñ, da **dinsizlär bilä** men olturmadim. (AQP 26/5)*

*Közlärim inamlilari bilä dünyäniñ, ki olturgaylar alar **menim bilä**. (AQP 101/6)*

2. Toplanmak.

{—}

Zera olturdular biylär da yaman sözli[y] edilär benim üçün, yoğsa xuluñ sayış etär edi könülükünä seniñ. (AQP 119/23)

olturyuz-: 1. Dindirmek.

{+n/+nI}

*Biy **potoplarni** olturyuzur da aşaylatir, xanlıx etkäy Biy meñilik. (AQP 29/10)*

2. Yerleştirmek; oturtmak.

{+n/+nI}

*Xuvaladi duşman boyumnu benim, aşay etti yergä tirlikimni benim, olturyuzdu **meni** xarañyuluhta, neçik ölinü meñilik. (AQP 143/3)*

{+n/+nI...+A/+GA}

*Olturyuzur **anı** Biy **biylär arasına** žoyovurtuna kensiniñ, kensiniñ dä olturyuçun hörmätiniñ meñärtir añar. (AQP 72/S-2/8)*

{+n/+nI},{bilä}

*Olturyuzur **alarni buyruğci biylär bilä** žoyovurtuna kensiniñ, Turyuzur toyurmaganni övdä färäh esli, neçik ana, oylanlarından sövüngäy? (AQP 113/8, 9)*

3. Oturmak.

{+A/+GA}

*Yemişindän içiñniñ seniñ olturyuziym **olturyuçuna seniñ**. (AQP 132/11)*

oñ-: 1. İyi gelmek, yaramak.

{+A/+GA}

*Ošta yazıxlidirlar, da oñuptur **alarga**, tiridirlär, da bar alarda ululuğu dünyäniñ. (AQP 73/12)*

*Barça buyruqlariñ seniñ oñdular **maña**, zera körälmädim men yolun yamanlarniñ. (AQP 119/128)*

{+A/+GA},{+A/+GA}

*Tilçi **adamga** oymagay **yer yüzünä**, yazıxlı adamni yamanlıxi kensini ulagay tas bolmaxlıxka. (AQP 140/12)*

2. Olmak.

{+A/+GA}

*Turmaz edi övim içinä benim, kim etär edi öktämlikni, da kim sözlär edi töräsizlikni, oymaz edi **alnına közlärini** benim. (AQP 101/7)*

*Evet sen olsen, da yılların keçmäzdir, oylanları xullarınin senin turgaylar anda, **budaxlarına alarnın** meñilik oñay. (AQP 102/29)*

oñar-: Düzeltmek.

{+n/+nI}

*Işin xolumuznuñ bizim toyru et bizgä, Biy, **işin xolumuznuñ bizim** oñar bizgä. (AQP 90/17)*

opran-: 1. Bitmek, halsiz düşmek.

{—}

Oylanları yatlarınin yalyan sözlädilär maña, oylanları yatlarınin oprandılar da axşadılar izlärinä kensiläriniñ. (AQP 18/46)

2. Yok olmak; erimek.

{+A/+GA}

*Öcäşlände yüräklänmäxtän közüüm benim, oprandim men **duşmanlarim üsnä benim**. (AQP 6/8)*

*Tiñildim men, da oprandim barça söväklärim küstünmäximdän **alnına Biynin** tiñyisiz kündüz u kečä. (AQP 32/3)*

*Körälmäğänläriñni körälmädim da **üsnä duşmalarıñni** oprandim. (AQP 139/21)*

{+DA}

*Boluşları alarnın opransın **tamuxta** da hörmätlärindän kensiläriniñ tüşsünlär. (AQP 49/15)*

3. Kurumak.

{—}

Emgändim men küstüngänimä, da oprandi boyurdaxim. (AQP 69/4)

4. Yerle bir olmak, sarsılmak.

{—}

Oprandi dünyä da barča turganlar anda, men toxtattım teräklärin anıñ. (AQP 75/4)

5. Yıpranmak.

{—}

Barçası, neçik kiyiniş, oprangaylar, da, neçik üst tonu, teşkirgäysen alarnı da teşkirilgäylär. (AQP 102/27)

oprati- Yıpratmak.

{+n/+nI}

*Azarlamaş bilä yazıx üçün ögütlädiñ adamnı, oprattıñ, neçik pavuçınanı, **boyun anıñ**. (AQP 39/12)*

*Ot yandı yıñınına alarnıñ, da yalın oprattı **yazıxlılarnı**. (AQP 106/18)*

*Oprattı **meni** paçillikıñ senıñ, zera unuttular sözläriñni senıñ duşmanlarım menim. (AQP 119/139)*

oręnk‘/orenk‘ bilüçi et- Kanun bilir hâle gelmek.

{+n/+nI}

*Könülüküñdän senıñ men yañımadım, zera sen oręnk‘ bilüçi ettiñ **meni**. (AQP 119/102)*

{+n/+nI}, {+A/+GA}

*Orenk‘ bilüçi et **meni**, Biy, yoluna könülüküñnüñ senıñ, da çolıyım anı här sahat. (AQP 119/33)*

oręnk‘ çoy- Yasa koymak.

{+A/+GA}

*Toxtattı tanıxlıxın kensiniñ Jagopta, da oręnk‘ çoydu **üsnä Israjelniñ**. (AQP 78/5)*

orunč al- Rüşvet almak.

{+A/+GA}

*Kümüşün kensiniñ yalga ol bermäsin, orunč **könülük üsnä** ol almasın, kim bunı etsä, ol heç seskänmäğäy meñilik. (AQP 15/5)*

oyan- Kendine gelmek, uyanmak.

{+A/+GA}

*Oyan **alnıma menim** da baçsen, Biy çuvattan, Asduaç Israjelniñ. (AQP 59/5,*

6)

*Öčäšmäx bilä oyangaysen **dünyä üsnä** da öčäšmäx bilä tutkaysen gurk'čilarni.*
(AQP 147/H-3/12)

{+DAn}

*Oyandï, nečik **yuxudan**, Biy, nečik xuvatli, ki oyanir **čayïrdan**.* (AQP 78/65)

{bilä}

*Oyanïñiz, haybatlarim, oyanïñiz **saymos bilä** da **alyış bilä**, da men oyangaymen ertä.* (AQP 57/9)

oyat-: Uyandırmaq.

{+n/+nI}

*Oyat **xuvatïñni seniñ**, da kel tirgizmä meni.* (AQP 80/3)

*Oyat **közlärimni benim**, da baxkaymen sk'ančelikinä körä orenk'ïñniñ.* (AQP 119/18)

-Ö-

öç al-: İntikam almak.

{—}

Kününä öç alıp tölämäxnij töliyim alarga, zamanına, xaçan ki urunsa taška ayaqları alarnij. (AQP 55/De-32/35)

öç saxla-: Kin gütmek.

{+A/+GA}

*Avazına duşmannij da inçitkänindän yazıxlınıñ yañıldılar maña, egirliklari bilä yüräklänip öç saxlarlar edi **maña**. (AQP 55/4)*

öçäş-: Kızmak.

{+A/+GA}

*Öçäş **kazanına xamışlıxnij, yığınına ögüzlärnij da böläklärinä tişlärinij. (AQP 68/31)***

*Öçäştij **gurk'çilarga, da tas boldu yaman etüçi, ... (AQP 9/6)***

*Meñilik öçäşmä **bizgä, da salma öçäşmäxnijni senij pokolen'a pokolen'adan. (AQP 85/6)***

*Öçäšti **Xizil teñizgä da xurudu, yol körgüzdü alarga antunt aşıra, neçik anadad aşıra. (AQP 106/9)***

öçäşlä-: Kızmak.

{+A/+GA}

*Biy Teñri xuvatnıñ, negä dinçä öçäşlägäysen **alıışına xullarıñnıñ senij? (AQP 80/5)***

öçäşlän-: Sinirlenmek, öfkelenmek.

{+A/+GA}

*Torçunlandi (=Tolçunlandi) da titrädi yer, da himläri taylarnij seskändilər, zera öçäşländi **üstlärinä alarnij Teñri. (AQP 18/8)***

*Nek saldıñ, Teñri, soñyuga dirä, öçäşländi yüräklänmäxnij **senij üsna böläkiñnıñ senij? (AQP 74/1)***

*Teñri, saldıñ da buzduñ bizni, öçäşländiñ da şayavatlangaysen **bizgä. (AQP 60/3)***

{+DA}

*Yüräkim öçäşländi **mendä, da ketti küçüm menim yarıxı közlärimniñ menim da***

bu bolmadı benim bilä. (AQP 38/11)

öçäşlängän bol-: Öfkelenmek.

{—}

Biy, erkiñ bilä seniñ berdiñ körkümä benim xuvat, çövärdüñ yüzüñnü seniñ mendän da men boldum öçäşlängän. (AQP 30/8)

öçäştir-: Kızdırmak.

{+n/+nI}

*Ne üçün öçäştirdi yazıxlı **Tejrini** köp öçäşlänmäxinä kensiniñ, egär tergämäsä? (AQP 10/4)*

*Ki ne üçün öçäştirdi yaman **Tejrini**, ki ayttı yüräkinä kensiniñ, ki tergämäs. (AQP 10/13)*

*Ol sahat sözlägäy alar bilä öçäşmäxi bilä kensiniñ da yüräklänmäxi bilä kensiniñ öçäştirgäy **alarnı**. (AQP 2/5)*

*Teprättiñ yerni da öçäştirdiñ **bunu**, sayayt yaralarin bunıñ, ki seskändi. (AQP 60/4)*

{+n/+nI},{bilä}

*Öçäştirdilər **meni** yatları bilä kensiläriniñ da gürk'ları bilä kensiläriniñ açittılar meni. (AQP 36/De-32/16)*

*Xaytıp öçäştirdilər **anı** gürk'ları bilä kensiläriniñ da balçıxtan etkänläri bilä kensiläriniñ paçillik saldılar anar. (AQP 78/58)*

*Öçäştirdilər **anı** işläri bilä kensiläriniñ, yüyiländi üstlärinä alarnıñ sinixliñ. (AQP 106/29)*

{+n/+nI},{+DA}

*Öçäştirdilər **Movşesni** obozda da Aharonnu, surpun Eyämizniñ. (AQP 106/16)*

2. Kıskanmak.

{+n/+nI}

*Zera açittılar sözüñ Tejriniñ da **sayışın** Biyiktäğiniñ öçäştirdilər. (AQP 107/11)*

*Negä dinčä, Asduaçz, azarlagay duşman öçäştirir çarşı bolgan **ari** atıñniñ seniñ? (AQP 74/10)*

*Bu belgili bolsun saña, ki duşman azarladı Biyni, zoğovurt harsiz öçäştirdi **ari** atıñniñ seniñ. (AQP 74/18)*

ög-: Övmek.

{+n/+nI}

Zera yaxşıraxtır maña yarlıyamağın senin, ne ki tirlikim, da erinlərim öggäylär seni. (AQP 63/4)

*Künüzün alyışlagaymen seni da öggäymen **atığın seni** meşi da meşi meşilik. (AQP 145/2)*

{+n/+nI},{bilä}

*Ošta tanıdım, ki Teşrim sensen benim Asduağznı alyışlâyım işlərim bilä, da **Biy**ni ögiyim **sözlərim bilä**, Asduağzga umsandım da xorçmagaymen- netsär maña adam? (AQP 56/10, 11, 12)*

{+DAn},{+n/+nI}

*Millät millättän öggäylär **işini seni** da xuvatiğini seni aytkaylar. (AQP 145/4)*

ögül-: Övülmek.

{+DAn}

*Sen arilärdä tinipsen da ögülpesen **Israjeldän**. (AQP 22/4)*

ögün-: Övünmek.

{bilä}

*Färah bolgay artar Biygä da umsangay añar, **anin bilä** ögünsünlər barçası, kimlər toyrudurlar yüräkləri bilä. (AQP 64/11)*

ögütlä-: Uyarmak, ögütlemek.

{+n/+nI}

*San adamga, **ğaysin** ki ögütlärsen sen, Biy, da orənk'indän seni övrätirsən añar. (AQP 94/12)*

*Azarlamağ bilä yazıx üçün ögütlädiñ **adamni**, oprattıñ, neçik pavuçinanı, boyun anin. (AQP 39/12)*

*Kim ögütlär **millätlärni**, neçik azarlamagay mi, kim övrätir adamga bilmäxliğini, Biy tanir sayışın adamnin, ki bošturlar. (AQP 94/10, 11)*

*Biy, yüräklänmäğin bilä seni azarlama meni, da ne öçäşmäğin bilä seni ögütlä **meni**. (AQP 6/2)*

ögütlän-: Ders almak.

{—}

Xaytîp, xanlar, buni eskä aliñiz, ögütläniñiz barçañiz, ki yaryu etärsiz dünyädä.
(AQP 2/10)

öksüz bol-: Öksüz kalmak.

{—}

Bolsun oylanlarî anîñ öksüz, da xatunu anîñ tul, çixkaylar, teşkirilgäylär oylanlarî anîñ, klänçi bolgaylar da çixkaylar övlärindän kensiläriniñ. (AQP 109/9, 10)

öktämlän-: Kibirlenmek.

{—}

Tayî Teñriniñ tayî semiz, tay uyugan da tay semiz, da ne sayış etärsiz, taylar öktämlängänlär? (AQP 68/17)

öktämlät-: Gururlandırmak.

{+n/+nI}

*Egär öktämlättim esä **boyumnu menim**, bu türlü bolgay tölövi boyumnuñ menim, umsandî Israjel Biygä bundan meñilikkä dirä. (AQP 131/2, 3)*

öl-: Ölmek.

{—}

Xaçan bolgay, ki ölgäy, tas bolgay atî anîñ? (AQP 41/6)

Seniñ üçün ölärbiz här kün, sayışlandıx, neçik xoy öldürmäxliçka. (AQP 44/23)

Xaçan körsäñ, ki eslilär öliyir, birgä xarsızlar tas bolgaylar da xoygaylar yatlarga ululuqların kensiläriniñ. (AQP 49/11)

ölč-: Ölçmek.

{+n/+nI}

*Biyiklängäymen, ayirilgaymen tarlıxtan da **tüzlärin övniñ** ölçiyim. (AQP 60/8)*

*Biyik bolgaymen da üläşkäymen tarlıxnı da **salaşın övnüñ** ölcäymen. (AQP 108/8)*

*Turdu da ölätü **dünyäni**, baxtı da közätti gürk'čilarnı. (AQP 147/H-3/6)*

öldür-: Öldürmek.

{+n/+nI}

*Xaytardî xanga axın suvların alarnıñ, da öldürdü **barça balıqların alarnıñ**. (AQP 105/29)*

*Olturur ulama ulular bilä yapux öldürmä **zadasizni**. (AQP 10/8)*

Tulnu da yatnî öldürdülär da öksüzlärni xirdılar, da ayttılar, ki körmäzdir buni Biy, da ne esinä almaz Tejrısı Jagopnuş. (AQP 94/6, 7)

Egär öldürsän yazıxlılarnî, Tejrı, xanlı kişilər keri boluñuz mendän. (AQP 139/19)

{+n/+nI},{+DA}

Ertä öldürgäy edim barça yazıxlılarnî yerdä, tas etkiy idim şähärinä Eyämizniñ barçasın, ki etärlär töräsizlikni. (AQP 101/8)

öp-: Öpüşmek.

{—}

Yarlıyamañ da könülük yoluñkay, artarlıñ da eminlik öpkäy. (AQP 85/11)

ört-: Kaplamak.

{+n/+nI}

Neçik ot, ki küydürür ormannî, neçik yalın, ki örtärlär taylarnî. (AQP 83/15)

ös-: Yükselmek.

{+DAn}

Könülük yerdän östi, artarlıñ köktän köründü. (AQP 85/12)

östür-: Yetiştirmek.

{+n/+nI}

Indžır bermägäy yemişin kensiniñ, da borlaliñta yemiş tapulmagay, zäytilnär suvarılomagaylar, da yer östürmägäy yaş otnî. (AQP 147/H-3/17)

{+Ø},{+DA}

Östürdün yaş ot taylarda, yaş ot xuluxuna adamlarniñ. (AQP 104/14)

Östürdi biçän taylarda, yaş ot xuluxuna adamniñ; Kim berir džanavarlarga aş, balalarına xarçalarniñ, ki sarnarlar alnına. (AQP 147/8, 9)

ötünč ber-: Borç vermek.

{—}

Tatlı adam yarlıyar da berir ötünč, tüzär işin kensiniñ yarıyuda, ki meñilik ol seskänmägäy. (AQP 112/5, 6)

Kim här kez yarlıyar, da berir ötünč, butaxı anıñ alyışlı bolgay meñilik. (AQP 37/26)

öv bol-: Sığınak olmak.

{—}

Ki bolduñ benim baıucım da öv berklikkâ kününâ tarlıımnıñ benim. (AQP 59/17)

Kerezmanları alarnıñ övlâri bolsun alarnıñ, da ıalupası alarnıñ uruı uruıdan, da sarnalgay atları alarnıñ topraılarıñ kensilarınıñ. (AQP 49/12)

övrän-: Öğrenmek.

{+Ø}

*Baıtı yaman da dayı övränmägäy **etmä yerdä artarlııñ könlükñüñ**. (AQP 89/I-26/10)*

{+n/+nI}

*Yaııdır maıa, ki aıaı ettiñ meni, neıık övrängäyмен **artarlııññı seniñ**. (AQP 119/71)*

*Zera yarııtır buyruııñ seniñ yerdä, övräñiñiz **toıruııñnu**, turganlar yerdä. (AQP 89/I-26/9)*

*Xollarıñ etti da yarattılar meni, esli et meni, da övrängäyмен **buyruııñnu seniñ**. (AQP 119/73)*

{+n/+nI...+DAn}

*Tapunıyım saıa, Biy, toıruııñ bilä yüräkimniñ benim, neıık övrängäyмен **toıruııññun artarlııññdan seniñ**. (AQP 119/7)*

övrät-: 1. Öğretmek.

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

*Xuvatıdır Biy kensindän ıorıkanlarıñıñ da **bitikläriñ kensiniñ** övrätir **alarga**. (AQP 25/14)*

*Keliñiz, oılanlarıñ da işitiñiz maıa, da **ıorııusun Eyämiziñ** övrätiyim **sizgä**. (AQP 34/12)*

*Yoluñnu sesniñ, Biy, körgüz maıa da **izläriñni** övrät **maıa**. (AQP 25/4)*

*Bunuñ üçün törä bilüçi etärsen yazıılıñı, yolda yol körgüzürsen ivaıłarga yarııda, da övrätirsın **ivaıłarga yoluñnu seniñ**. (AQP 25/8, 9)*

{+DAn...+ıAr}

*San adamga, ıayıñ öğütlärsen sen, Biy, da **oreñk'indän seniñ** övrätirsın **aıar**. (AQP 94/12)*

2. Eğitmek, yetiştirmek.

{+n/+nI}

Oıuñ seniñ yöpsündü meni, da öğütiñ seniñ turıuzdu meni soııyuga dirä, da

ögütüñ senin övrätkäy meni. (AQP 18/36)

*Yol körgüz maña könülükündän senin da övrät meni, zera sensin Teñri
xutxaruçim da da men saña tözdüm kündüz här sahat. (AQP 25/5)*

*Teñrim, övrättiñ meni oylanlıxımdan menim, da xaytıp aytkaymen artarlıxıñni
senin. (AQP 71/17)*

3. Alıştırmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Alyışlıdır Biy Teñrim, ki övrätti xollarimni uruşka da barmaxlarimni dżagad
uruşuna. (AQP 144/1)*

*Övrättiñ xollarimni çerüvçilikkä, da ettiñ biläkimni, neçik yay baziç, da berdiñ
maña hörmätlänmäx xutxarmañıñdan senin. (AQP 18/35)*

övün-: Teselli bulmak.

{+A/+GA}

*[Y]aryular Biy žoyovurtun kensiniñ da xullarına kensiniñ övünür, Ki kördi
alarni salgan, çeşilgän da çixara berilgän yäsirlikkä. (AQP 55/De-32/36)*

övündür-: 1. Teselli vermek.

{+A/+GA}

*Da övündürdün xuvatiñ bilä senin obozlarına arilikiñdän senin, işitti dżıns da
öçäşländilär, da xorxu aldı turganlarni P'şdaçı ulusta. (AQP 18/E-15/13, 14)*

2. Cesaretlendirmek.

{+n/+nI}

Ulu tayañıñ da kavazanıñ, alar övündürgäylär meni. (AQP 23/4)

*Körgäylär klämägänlär meni da uyalgaylar, zera sen, Biy, boluştıñ maña da
övündürdün meni. (AQP 86/17)*

3. Korumak.

{+n/+nI}

*Kirgäy alnıña senin küstünmäxi baylılarnıñ; ululuñıña körä biläkiñniñ övündür
sen oylanlarin öldürgänlärniñ. (AQP 79/11)*

övüngän bol-: Övünenlerden olmak.

{—}

*Xaytarganıña Eyämizniñ yäsirlikin Sionnuñ, da boldıx biz övüngänlär. (AQP
126/1)*

-P-

pağillan-: 1. Gıpta etmek.

{+A/+GA}

Pağillanmagın yamanlarga, ne alarga, ki etärlär töräsizlikni. (AQP 37/1)

*Hnazant bol Eyämizgä da pağillanma **alarga**, kimlär ki keräksiz boldu yolları alarniñ adam bilä. (AQP 37/7)*

*Tiyil yüräklänmäxtän, da tin öcäşlänmäxtän, da pağillanma **yamanlarga**. (AQP 37/8)*

2. Kızmak.

{+A/+GA}

*Pağillandim men **töräsizlärgä** eminlikinä yazıxlılarniñ, neçik körär edim, ki yoxtur çarä ölümlärinä alarniñ. (AQP 73/3, 4)*

pağillandır-: Kışkandırmak.

{+n/+nI},{bilä}

*Zera bir bularyñ millättirlär alar, da oylanlar biyanmagan, alar pağillandirdilar meni **yalyan teñriläri bilä kensiläriniñ** da açittilar meni gürk'larına kensiläriniñ. (AQP 36/De-32/20, 21)*

pağillat-: Kışkandırmak.

{+n/+nI},{bilä}

*Xaytıp men dä pağillatıyım **alarniñ hörmätsiz millät bilä** da essiz millät bilä açitiyım alarniñ. (AQP 36/De-32/21)*

pağillik sal-: Kışkandırmak.

{bilä},{+ηAr}

*Xaytıp öcäştirdilär anı gürk'ları bilä kensiläriniñ da **balçıxtan etkänläri bilä kensiläriniñ** pağillik saldilar **añar**. (AQP 78/58)*

palayla-: 1. (Öfke, kıskançlık) artmak, kuvvetlenmek.

{—}

Zamanına, neçik palaylasa öcäşmäxi anıñ. (AQP 2/12)

Negä dinçä yüräklängäysen sen soñyuga dirä, palaylagay, neçik ot, pağillikiñ seniñ? (AQP 79/5)

Yegäy yerni da barça östürgänin anıñ yerniñ, yansınlar ot bilä, palaylasın himläri taylariniñ alarniñ. (AQP 55/De-32/22)

2. (Alev alev) yanmak.

{+A/+GA}

Ot **alnına anıñ** palaylagay, da cövräsinä anıñ yaşınnamaḡ asrı. (AQP 50/3)

Biy, şähäriñä seniñ sürätlärin alarnıñ heç etkäysen, zera ot palayladı **yüräkimä menim** da bövräklärim teşkirildilər. (AQP 73/20, 21)

Bunuñ üçün işitti bunı Biy da keçiktirdi, ot palayladı **Jagop üsnä** da öcäşmäxi anıñ çixtı Israjel üsnä. (AQP 78/21)

Xaytardı yaymurun alarnıñ, da ot **uluslarına alarnıñ** palayladı. (AQP 105/32)

panbas bol-: Maskara olmak.

{+A/+GA}

Boldum men panbas **alarga**, kördilər meni da çayxadılar başlarin kensiläriniñ. (AQP 109/25)

panpas et-: Çekiştirmek.

{+n/+nI}

Menim üçün sayış etärlär edi, kimlär oltururlar edi eşik alnına, **meni** panpas etärlär edi, kimlär içär edilär çayır. (AQP 69/13)

poşmanlıx et-: Pişmanlık duymak.

{+A/+GA}

Xaçan öldürür edi alarnı, xolarlar edi alarnı, xaytıp da poşmanlıx etärlär edi **alnına Teñriniñ**. (AQP 78/34)

poşuman bol-: Pişman olmak.

{+A/+GA}

Öcäşläniñiz, da yazıx etmäñiz, ne ki dä aytsañız yüräkiñizgä siziñ, **töşäkiñizgä siziñ** poşuman boluñuz. (AQP 4/5)

pusta bol-: Çöl olmak.

{—}

Bolsun turgan yerläri alarnıñ pusta, da övlärinä alarnıñ kimsä bolmagay, ki turgay. (AQP 69/26)

-S-

sabapla-: İspatlamak.

{+n/+nI}

*Teñ bolmagay saña olturyuç töräsizliktän, kim sabaplar **ħazıančın** buyruħka ħarşı. (AQP 94/20)*

sač-: 1. Dağıtmak; bozmak.

{+n/+nI}

*Zamanına, ne türlü üläşti Biyıklängän barča millätni, ne türlü sačtı **ol oylanların Adam atamızın**. (AQP 36/De-32/8)*

*Biy saçar sağıšnı **gurk'čılarnıñ**, heč etär Biy sağışın žoyovurtnuñ,... (AQP 33/10)*

{+n/+nI...bilä }/{bilä...+n/+nI}

*Sač **alarnı ħuvatıñ bilä senıñ** da belgisiz et, zera sensen hörmätlämähim menim, Biy. (AQP 59/12)*

*Sen aşılatırsen, nečik yarlılarnı, öktämlärni, **ħuvatı bilä biläkiñniñ** sačtıñ **duşmanlarıñniñ** senıñ. (AQP 89/11)*

{+A/+GA...+n/+nI}

*Berdiñ bizni, nečik ħoynu, soyma da **gurk'čılar arasına sačtıñ bizni**. (AQP 44/12)*

2. Dökmek; serpiştirmek.

{+Ø}

***Suv** sačkanına anıñ açıħ bolgay öskänläri anıñ, alyışlangay bsagı yelniñ tatlılıħıñdan senıñ. (AQP 65/11)*

{+A/+GA},{bilä}

*Sač **maña ayzok [= zoba] bilä**, da aruv bolgaymen, yuvundum da ħardan aħ boldum. (AQP 51/9)*

3. Göndermek.

{+n/+nI}

*Sač, Biy, **yarıħıñniñ** senıñ, kimlär ki tanırlar seni, artarlıħıñniñ senıñ, kimlär ki toyrudur yüräkläri bilä. (AQP 36/11)*

{+Ø...+A/+GA}

***Yarıħ** sačtı **artarlarga**, toyrularga yüräkläri bilä boldu färählik. (AQP 97/11)*

{+n/+nI...+A/+GA}

Saçma yarixni üstünə bularniñ, xaysi ki oturup ediñ xaramyuluxta, da kölgäsinä ölümniñ tüzätmä ayaqlarimizni bizim yoluna eminlikniñ. (AQP 151/L-1/79)

4. Yağmak.

{+DAn...+A/+GA}

Neçik rosa, ki saçar Hermondan üsnä tayiniñ Sionnuñ. (AQP 133/3)

5. Anlatmak.

{+A/+GA},{+n/+nI}

Saçtım alnina Eyämizniñ alyışimni, da tarlixiimni alnina aniñ ayttım. (AQP 142/2)

saçıl-: Saçılmak, yayılmak, dağılmak.

{+A/+GA}

Saçılğay oylanları alarniñ gürk'çılar arasına, saçılğay oylanları alarniñ uluslarda. (AQP 106/27)

Neçik xaliniñ toprañniñ, ki yayılıptır dünyädä, saçılğaylar söväkləri alarniñ yovux tamuñka. (AQP 141/7)

{+DA}

Saçılğay oylanları alarniñ gürk'çılar arasına, saçılğay oylanları alarniñ uluslarda. (AQP 106/27)

sayayma bol-: İyileşmek.

{—}

Öčäşmäxi azdahanıñ çayır alarniñ, yüräklänmäxi izniñ çaräsiz sayayma bolmaz. (AQP 55/De-32/33)

sayayt-: 1. Tedavi etmek, iyileştirmek.

{+n/+nI}

Teprättiñ yerni da öčäştirdiñ bunu, sayayt yaralarin bunuñ, ki seskändi. (AQP 60/4)

Kim boşatır yazixiñni seniñ, sayaytır barça xastalixiñni seniñ?(AQP 103/3)

Sayaytır singan yüräkni da çürgär barça yaralarin aniñ. (AQP 147/3)

Biy Teñrim, sarnadım alniña seniñ da sayay[t]tüy meni. (AQP 30/3)

2. Onarmak, düzeltmek.

{+n/+nI}

Zamannî sayaytmazsüz, yeberiyim üstlärinä alarnîñ kazanlarîñ anabadnîñ ki o yarî bu yarî tartxalagaylar alarnî yergä dirä. (AQP 55/De-32/24)

sayîn-: Düşünmek.

{+n/+nI}

*Keçövlü sayındim **barça yazıxlılarîñ dünyüniñ**, anîñ üçün sövdüm buyruxuñnu seniñ. (AQP 119/119)*

*Biy, kimdir adam, ki belgirgäysen sen anar, ya oylu adamnîñ, ki sayıngaysen **anı** nemä? (AQP 144/3)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Teñri, töräsizlär turdular üstümä menim, da yüyünlari xuvatlılarnîñ izdädilär boyumnî menim, da sayınmadılar **seni**, Teñri, **allarına kensiläriniñ**. (AQP 86/14)*

sayış sayışla-: Düşünmek.

{—}

Bulardılar sendän yamanlıx bilä, sayışladılar sayış, xaysin ki bolmadılar toxtama. (AQP 21/12)

sayış et-: 1. Düşünmek.

{+Ø}

*Zera bir džins sayışın tas etüçidirlär alar, da yoxtur alarda eslilik da sayış etmädilär **eskü alma bunî barça**, xaytip yöpsüngäylär uyat boylarına kensiläriniñ. (AQP 55/De-32/28, 29)*

*Kimlär xuvatlattılar boyларın kensiläriniñ yaman sözlärdän, sayış ettilär **yaşırma maña sırtmağ** da ayttilar: körmäzdir bunî Biy. (AQP 64/6)*

*Tayî Teñriniñ tayî semiz, tay uyugan da tay semiz, da **ne** sayış etärsiz, taylar öktämlängänlär? (AQP 68/16, 17)*

{+n/+nI}

*Añdim burungi künlärni, sözlädim barça işiñni seniñ, **etkänin xoluñnuñ seniñ** sayış ettim da kötürdüm alnıña xollarimni. (AQP 143/5, 6)*

*Küç etiyir edilär maña da izdiyir edilär boyumnî, kimlär ki kliy edilär yamannî üstümä menim, sayış ettilär **töräsizlikni** da **aldanmağnî** kün uzun sayış ettilär. (AQP 38/13)*

Tek yalyiz **hörmätimni** sayış ettilär salma mendän da bardılar susaganlarına kendiläriniñ. (AQP 62/5)

Sayış ettilär da sözlädilär yamanlıx bilä, **keräksizlikni** biyiklikkä sayış ettilär. (AQP 73/8)

{+Ø},{+A/+GA}

Üsnä zoğovurtuñnuñ ustatlıx ettilär, **bilmäxläx** sayış ettilär **üsnä ariläriñniñ seniñ** da ayttılar: “Keliñiz, tas etiñix alarnı millättän, da añılmaqay atı Israjelniñ dayı da”. (AQP 83/4)

{+n/+nI...+A/+GA}

Här kündä **egirlikni** sayış etti **tilinä kensiniñ**. (AQP 52/4)

2. Kafa yormak.

{+A/+GA}

Sayış etkiy idim **buyruñuñ seniñ**, xaysin ki sövdüm. (AQP 119/47)

Sayış ettim **barça işiñä seniñ**, da **xoluñnuñ işiñä** sayış ettim. (AQP 77/13)

Zera olturdular biylär da yaman sözli[y] edilär menim üçün, yoğsa xuluñ sayış etär edi **könülüküñä seniñ**. (AQP 119/23)

sayışla-: 1. Düşünmek.

{+n/+nI}

San ol kişigä, xaysiniñ ki sayışlamazdır Biy **yazıñın anıñ**, da yoxtur ustatlıx ayzına anıñ. (AQP 32/2)

Keldi üstümüzgä bizim küstünmäx, da ögütländix, xaytip kim bilgäy xuvatni öçäxmäxiñdan **seniñ yüräklänmäxiñni** sayışlagay. (AQP 90/11)

San añar, kim sayışlar **yarlini** da **çaräsizni**, yaman kündä xutxarir anı Biy. (AQP 41/2)

{+n/+nI},{+A/+GA}

Klämädi ol anlama yaxşıliñni, **töräsizlikni** sayışladı **töşäkinä kensiniñ**. (AQP 36/4)

Yatlar turdular üstümä menim, da küçlülär izdädilär boyumnu da sayışlamadılar **seni**, Asduağz, **allarına kensiläriniñ**. (AQP 54/5)

Sayışladılar **töräsizlikni yüräklärinä kensiläriniñ**, künnü hadirländilär uruşka. (AQP 140/3)

{bilä...+n/+nI}

*Sayıslama dınsızlär **bilä boyumnı menim** da ne alar bilä, ki etärlär töräsizlikni, tas etmə meni, ... (AQP 28/3)*

{bilä}

*Zera toldu xıyın bilä boyum menim, da tirlikim menim tamuıka yuvuılandı, da sayısladım men **alar bilä**, ki tüşärlär çıyurga. (AQP 88/4, 5)*

2. Konuşmak.

{+n/+nI}

*Ayzı artarnıñ sayıslar **eslilikni**, da tili anıñ sözlär könülükni. (AQP 37/30)*

sayıslan-: Düşünmek.

{+A/+GA}

*Men heçlängän boldum da bilmädim, neçik sıyır sayıslandım **alnıña seniñ**, da men här sahat seniñ bilä men. (AQP 73/22, 23)*

saymos ayt-: İlahi okumak.

{+A/+GA}

*Ne türlü saymos ayt kaylar **saña** hörmätim, da dayı poşuman bolmagaymen, Biy Teğrim, meñilik tapungaymen saña. (AQP 30/13)*

*Saymos aytiñiz **Eyämizgä**, ki turur Sionda, aytiñiz gürk'çilarga haybatın anıñ. (AQP 9/12)*

*Çövräsınä bolıyım da sunıyım xoranına anıñ xurban alyıştan, alyışliyım da saymos aytiyım **Eyämizgä**. (AQP 27/6)(K)*

{+ıAr}

*Alyışlanıñ, da saymos aytiñiz **añar**, aytiñiz barça sk'ançelikin anıñ, da maıxtanıñiz ari atına anıñ. (AQP 105/2, 3)*

{+A/+GA},{+A/+GA}

*Tapungaymen saña žoyovurt içinä, Biy, da saymos ayt kaymen **saña dñns lar arasına**. (AQP 108/4)*

*Tapunıyım saña, Biy, töğäräk yüräkim bilä, **alnına frıştälärniñ** saymos aytiyım **saña**. (AQP 138/1)(K)*

*Tapungaymen saña žoyovurt içinä, da saymos ayt kaymen **saña millätläär içinä**. (AQP 57/10)*

{+A/+GA},{bilä}/{ bilä},{+A/+GA}

Xaytıp men dä tapungaymen saña hadirlikinä saymosnuñ, könü Teğri, saymos

aytkaymen **saņa alyış bilä**, surpu Israjelniñ. (AQP 71/22)(K)

Saymos aytiñiz **Teñrimizgä bizim alyış bilä, alyış bilä da avazı bilä saymosnuñ.** (AQP 98/5)(K)

Teñri, alyış bilä yäñi alyışliyım seni, **10 stron bilä saymosaran bilä saymos** aytkaymen **saņa**. (AQP 144/9)(K)

{+ηAr},{bilä}/{ bilä},{+ηAr}

Alyışlanız Biyni alyış bilä yäñi, ki yaxşıdır, saymos aytiñiz **añar alyış bilä**. (AQP 33/3)

Sövünüñüz; artarlar, Biygä, xosdovanel boluñuz Teñrigä alyış bilä, **10 stron bilä** saymos aytiñiz **añar**. (AQP 33/2)

sağla-1. Korumak.

{+n/+nI}

Eqär ki Biy sağlamasa **şähärni**, boş emgänirlär közätüçiläri anıñ. (AQP 127/1)

Sağla **boyumnu**, surp Biy, xuthar xuluñnu seniñ, Teñrim, ki saņa umsandım. (AQP 86/2)

Biy sahlagay **seni**, da Biy yöpsüngäy oñ xolu bilä kensiniñ. (AQP 121/5)

{+n/+nI},{+A/+GA}

Friştälärinä kensiniñ simarlaptır seniñ üçün sağlama **seni barça yollarıña se[ni]ñ**. (AQP 91/11)

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

Sen Biy, sağladıñ **bizni** da tırgızdıñ bizni, bu **millättän** meñilikkä dirä. (AQP 12/8)

Baxkay ol yarlıga da çaräsizgä da boyları çaräsizlärniñ tırgızgäy, **dävidän** da **yamandan sağlagay boyların alarnıñ**. (AQP 72/13, 14)

Yapuxlarımnan menim aruv et meni, da **yattan sağla xuluñnu seniñ**,... (AQP 19/13, 14)

Millättän, neçik dügüldür surp, **adamdan yazıxlı** da **ustat sağla meni**. (AQP 43/1)

2. Saklamak, gizlemek.

{+Ø}

Eqär artarlıxımni menim klämägäylär da **aytkanım menim sağlamagaylar**. (AQP 89/32)

{+n/+nI}

*Sinadılar, açittılar Tejrini Biyiklängän da **tanıxlıxın anıj** saqlamadılar. (AQP 78/56)*

*Saxlar edilär **tanıxlıxın anıj** da **buyruğun**, ki berdi alarga. (AQP 99/7)*

*Kimlər saxlarlar **boşluğunu** da **yalyannı**, yarlıyamaqlarından kensiläriniñ salındılar. (AQP 119/J-2/9)*

{+n/+nI},{+DA}

***Xuvatımnı sendä** saxlıyım, zera Asdua**qz** boluşuçımdır benim. (AQP 59/10)*

3. Yolunu tutmak, yolundan gitmek.

{+n/+nI}

*Töz Eyämizgä da saxla **yolların anıj**, biyiklätkäy seni meñärmä yerni, da tas bolganlarin yazıxlılarnıñ körgäysen. (AQP 37/34)*

*Ayttim, ki saxlıyım **yolumnu benim**, ki yazıx etmägäymen tilim bilä. (AQP 39/2)*

*Men saxlıyım **yolun Eyämizniñ**, da inamsız bolmagaymen Tejrimdän benim. (AQP 18/22)*

4. (Sözünü) tutmak, sadık kalmak.

{+n/+nI}

*Kimlər saxlarlar **antın anıj**, añarlar simarlaganın anıj da etärlär anı. (AQP 103/18)*

*Ki saxlagaylar **tanıxlıxların anıj** da orënk'in anıj xolgaylar. (AQP 105/45)*

*Tölä huluğna seniñ, ki tirilgäymen da saxlagaymen **sözläriñni seniñ**. (AQP 119/17)*

*Neçä ki aşaxlanmıyır edim, yazıx ettim men, anıj üçün **sözüñnü seniñ** saxladım bek. (AQP 119/67)*

{+n/+nI},{bilä}

*Esli et meni, da tergiyim orënk'ıñni, da saxlıyım **anı tögäräk yüräkim bilä** benim. (AQP 119/34)*

saxlan-: 1. Sakınmak.

{+DAn}

*Boliyim men dä zadasız anıj bilä da saxlanıyım **töräsizlikimdän benim**. (AQP 18/24)*

2. Gizlenmek.

{+A/+GA}

*Dügöl bu barça yüyüliptür mendä, möhörlänip da saxlanıptır **xaznama menim**.*
(AQP D /34)

saxt bol-: Dikkatli olmak.

{+A/+GA}

*Simarlaganıñni senin **xayyurdum** da **saxt boldum yoluña senin**.* (AQP 119/15)

sal-: 1. Kovmak.

{+n/+nI}

*Yaryu et alarga, Teñri tüşkäylär sayışlarından kensiläriniñ; köp dinsizliklärinä körä alarniñ, **sal alarni**, zera açittılar seni.* (AQP 5/11)

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

*Salma **meni**, Biy, **yüzüñdän senin** da Ari Džanıñni senin **çıxarma** mendän.*
(AQP 51/13)

*Saldı **yüzlärindän alarniñ gürk'čilarni** da turğuzdu alarni povetinä kensiniñ, da kövürdi övlärinä alarniñ millätin Israjelniñ.* (AQP 78/55)

2. Bırakmak, terk etmek.

{+n/+nI}

*Semirdi, boşlandı, keñardı, **saldı Biy Teñrisin yaratuçisın kensiniñ** da xayttı Teñridän **xutxaručisından kensiniñ**.* (AQP 36/De-32/15)

*Oyan, nek yuxlıyırsen, Biy? Tur da salma **bizni** soğyuga dirä.* (AQP 44/24)

*Salma **meni**, Biy, zamanına **xartliñniñ**, eksilgänimä **xuvatimniñ** **menim xoyma meni**.* (AQP 71/9)

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Saldım **barcani artıma menim**, da aytım, ki dayin körmisärmen **xutxarmañin** Eyämizniñ ulusuna tirilärniñ da dayi körmisärmen adamni turganları bilä kensiniñ birgä.* (AQP 106/I-26/10, 11)

{+n/+nI},{+DA}

*Saldı kensindän **čatirni Selovda**, čatir, ki **xoyup** edi ortasına adamlarniñ.* (AQP 78/60)

3. Sürmek.

{+n/+nI...+A/+GA}

*Atlılarin da **atlarin** **saldı teñizgä** boluşuçi da yöpsünüçim **menim Biy** da bol[d]u*

maña xutxarılmaχ. (AQP 18/E-15/1)

Taylama adamların, da taylama yaraylıların, da atların, da barça xuvatın p'arawonnıñ saldı teñizgä. (AQP 18/E-15/4)

Işit, Biy, avazıma menim, zera saldıñ meni terünliğinə teñizniñ, da aχını irikalarnıñ çövrämni aldılar. (AQP 119/J-2/4)

4. Göndermek.

{+n/+nI}

Saldı litorosun kensiniñ teñizgä dirä, aχın suvlarga dirädir budaxları anıñ. (AQP 80/12)

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

Ettilər Erusayemni, neçik yemiş sahlamaχ yeri, saldılar tenlärin xullarıñniñ seniñ yaman uçarlarına köknüñ da tenlärin arılariñniñ kazanlarına yerniñ. (AQP 79/1, 2)

Sal Biygä xayyuñnu seniñ, da ol yedirir seni da bermäs meñilik seskänmäχ artarga. (AQP 55/23)

Keldilər üstümä, neçik çulu, yandılar, palayladılar, neçik tegänäklik, ot içinä Eyämizniñ saldim alarnı. (AQP 118/12)

{+n/+nI},{+DAn}

Meñilik öçäşmä bizgä, da salma öçäşmäxiñni seniñ pokolen'a pokolen'adan. (AQP 85/6)

5. Yıkmak.

{+n/+nI}

Neçä turgaysız üsnä adamniñ öldürmä barçañız, neçik duvarnı buzmaga da çetünni salmaya? (AQP 62/4)

6. Kanuna uymamak.

{+n/+nI}

Egär salsalar oylanları anıñ oręnk'imni menim da sımırlaganimni menim saxlamasalar... (AQP 89/31)

Xayyu aldı meni yazıxlılardan da kimlär saldılar oręnk'iñni seniñ. (AQP 119/53)

{+n/+nI...+A/+GA}

Xoymazdır Biy kavazanın yazıxlınıñ povetinä artarnıñ, da artarlar salmasınlar

ğollarin kensiläriniñ töräsizlikkä. (AQP 125/3)

7. Serbest bırakmak.

{+n/+nI}

*Uvatıyıx bayın alarniñ da salıyıx bizdän **xoşulmağın alarniñ.** (AQP 2/3)*

salın-: Atılmak.

{—}

Men ayttım tañlaganıma menim, ki salındım xaydesä yüzündän közläriñniñ seniñ. (AQP 31/23)

Anda tüşsünlär barçası, kimlär ki etärlär töräsizlikni salıngaylar da dayı bolmagaylar toxtama. (AQP 36/13)

Kimlär saıxlarlar boşluınu da yalıñni, yarlıyamaıxlarından kensiläriniñ salındılar. (AQP 119/J-2/9)

san ber-: Ün kazandırmak.

{+ηAr}

*Añar alyışlangaylar barça milläti yerniñ, da barça dñinslar san bergäylär **anar.** (AQP 72/17)*

sanlı et-: Saygın yapmak.

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Biy xutıarır anı da tirgizir, sanlı etär **anı yer üsnä,** çıxara bermäz anı xoluna duşmanlarıñniñ. (AQP 41/3)*

sarna-: 1. Dua etmek; yalvarmak.

{+A/+GA}

*Men **saña,** Biy, sarnadım, ki işittiñ maña, Teñri, aśaxlat xulaııñniñ seniñ da işit sözlärimä menim. (AQP 17/6)*

*Tarlıxta sarnadım **Biygü,** da işitti mana sekin. (AQP 118/5)*

*Xaysılar ki yerlär edi žoıovurtumnu, neçik aśın ötmäkiñ, da **Teñrigü** sarnamadılar? (AQP 53/5)*

{+ηAr}

*Yuvuxtur barçasına, ki sarnarlar **anar,** barçasına, ki sarnarlar anar könülük bilä. (AQP 145/18)*

{+DAn},{+A/+GA}

*Učundan yerniñ sarnadım **saña** emgängäñinä dirä yüräkiñniñ menim. (AQP*

61/3)

{bilä},{+A/+GA }/{+A/+GA},{bilä}

Avazim bilä benim men *Biygä* sarnadim, *avazim bilä benim Teñrigä*, da *baxti maña*. (AQP 77/2)

Sarnadim saña tögäräk yüräkim bilä benim, *işit maña*, *Biy*, zera *artarlıxıñni seniñ* *χoldum*. (AQP 119/145)

2. Söylemek.

{+n/+nI}

Neçik yaymur sliz üsnä, *neçik rosa yaş ot üsnä*, zera *atın Eyämizniñ* sarnalıx, *beriniz alyış Eyämiz Teñrimizgä* bizim. (AQP 36/De-32/2, 3)

Tarlıxni da küçnü taptim da atın Eyämizniñ sarnadim. (AQP 116/3, 4)

Tapunalıx saña, *Asdua* ~~çz~~, *tapunalıx da sarnalıx atıñni seniñ*. (AQP 75/2)

{+n/+nI},{+DA}

Evet neçik sarnıyıx alyışın Eyämizniñ yat ulusta? (AQP 137/4)

{bilä},{+n/+nI}

Biy, egär *erinklärिमni açsañ*, *ayzım avaz bilä sarnagay alyışıñni*. (AQP 51/17)

Yapuşkay tilim tañlayıma, egär *añmasam seni*, eger *äväl avaz bilä sarnamasam seni*, *başlaganıma färah bolmagay*. (AQP 137/6)

{+A/+GA},{bilä}/{bilä},{+A/+GA}

Alnına anıñ ayzım bilä benim sarnadim, da *biyiklätkäymen anı ayzım bilä* benim. (AQP 66/17)

Avazim bilä benim men alnına Biyniñ sarnadim, *avazim bilä benim Biyni* *χoldum*. (AQP 142/1)

sarnal-: Okunmak.

{+n/+nI}

Kerezmanları alarniñ övläri bolsun alarniñ, da *yalupası alarniñ uruγ uruγdan*, da *sarnalgay atları alarniñ toprağlarıñ kensiläriniñ*. (AQP 49/12)

sat-: Satmak.

{+n/+nI}

Sattıñ žoyovurtuñnu satılmasız, da *yoxtur sanı küstünmäximizniñ* bizim. (AQP 44/13)

satıl-: Satılmak.

{+A/+GA}

*Yeberdi allarına alarniñ adam, **ıulluxka** satıldı Jovsep. (AQP 105/17)*

säbäplä-: İspatlamak.

{+n/+nI},{bilä}

*Sabaplama **sababın yazıxnıñ adam bilä**, ki etärlär töräsizlikni, bolmagaymen üliüslü tanlaganlarna alarnıñ. (AQP 141/4)*

sekinlät-: Dindirmek.

{+n/+nI}

*Sen biylik etärsen xuvatına teñizniñ, **bulıanganın tolyunlariniñ anıñ** sen sekinlätirsən. (AQP 89/10)*

sekinlik et-: Huzur vermek.

{+A/+GA}

*Sarnaganıma benim işittiñ maña, Asdua**d**, artarlıxka körä tarlıxtan **maña** sekinlik ettiñ, yarlıya maña da işit alyşıma benim. (AQP 4/2)*

*Yoluna buyruıñnuñ seniñ yürüdüm, zera sekinlik ettiñ **yüräkimä benim**. (AQP 119/32)*

semir-: Şışmanlamak; bereketlenmek.

{—}

Semirdi, boşlandı, keñärdi, saldı Biy Teñrisin yaratuçisın kensiniñ da xayttı Teñridän xutxaruçisından kensiniñ. (AQP 36/De-32/15)

seskän-: Sarsılmak; titremek.

{+DA}

*Ayırlandı mendä **d**zanım benim, da yüräkim seskändi **mendä**. (AQP 143/4)*

{+DAn}

*Biy işançım tirlikimdän benim,- men **kimdän** seskängäymen?(AQP 27/1)*

*Öčäşmäxiñdan seniñ xaçkaylar da **avazından kökrümäxiñniñ** seniñ seskängäylär. (AQP 104/7)*

seskändir-: Korkutmak.

{+n/+nI}

*Mendä toxtaldı yüräklänmäxiñ seniñ, tezlängäniñ seniñ seskändirdi **meni**. (AQP 88/17)*

sımarla-: 1. Emanet etmek.

{+A/+GA...+n/+nI}

Sensin hörmətim mənim, Biy, da xolunğa seniñ sımərlərmən dʒənīmni mənim.

(AQP 31/5, 6)

Andi mənilik antin kensiniñ, xuvətin işiniñ kensiniñ sımərlədi žovovurtuna kensiniñ, (AQP 111/5, 6)

2. Söyləmək.

{+n/+nI...+A/+GA}

Kündüz sımərlədi Biy yarlıyamañin kensiniñ, kečä alıñışın yäñi da xoltxam Teñrigä tirlikim üçün mənim. (AQP 42/9)

3. Kalıcı kılmak.

{+n/+nI}

Xutxarmax yeberdi Biy žovovurtuna kensiniñ, sımərlədi mənilik ari antin kensiniñ, da xorxuludur atı anıñ. (AQP 111/9)(K)

Sımərlədin artarlıñın tanıxlıñıñdan seniñ, da köñüdüür asrı. (AQP 119/138)

4. Emretmək.

{+A/+GA}

Teñri, tirlikimni mənim aytkaymen saña, xoyıyım yaşımnı alnıña seniñ, ne türlü sımərlədiñ sen maña. (AQP 56/9)

{+Ø...+A/+GA}/{+A/+GA...+Ø}

Sen sımərlədiñ sımərləməñin seniñ saxlamaga maña bek. (AQP 119/4)

Friştälärinä kensiniñ sımərləptir seniñ üçün saxlama seni barça yollarıña se[ni]ñ. (AQP 91/11)

Ne ki bir kerät sımərlədi atalarımızga körgüzmä bunı oylanlarıña kensiläriniñ, ki tanığaylar özgä millät. (AQP 78/5, 6)

sın-: Kırılmak, parçalanmaq.

{—}

Köp tarlıxlari bar artarlarnıñ, barçadan xutxarir alarnı Biy da saxlar barça sövəklärin alarnıñ, da biri dä alardan sınmagay. (AQP 34/21)

Dayı da sınmıyırbiz, yoxxa sıngaylar törəsizläri yernıñ. (AQP 89/I-26/18)

sına-: Sınmaq.

{+n/+nI}

Negä dinčä kəlgäy sözü anıñ, da sözü Eyämizniñ sınıadı anı. (AQP 105/19)

*Sinadiñ **yüräkimni** da tergädiñ kečä, sinadiñ **meni** da tapmadıñ mendä egirlik.*
(AQP 17/3)

*Sına **meni**, Biy, da tergä meni, sina **bövräklärimni** da **yüräkimni** **menim**.* (AQP 26/2)

{+n/+nI},{ bilä}

*Sinadılar **Tejrini** **yüräkläri bilä kensiläriniñ**, xolmaga aš boylarına kensiläriniñ.* (AQP 78/18)

{+DA},{+n/+nI}

*Kününä sinalmañniñ **anabadda** sinadılar **meni** atalarıñız senıñ, tergädilär meni da kördilär işimni 40 yılga diyin.* (AQP 95/8, 9, 10)

sinal-: Sınanmak.

{—}

Sözläri Eyämizniñdir sözlär surp, neçik kümüš tañlangan da sinalgan, toprañtan arıtkan da açkan 7 k[e]rät toprañtan. (AQP 12/7)

sındır-: Ezmek; parçalamak.

{+n/+nI}

*Tejri uvatkay tişlärin alarnıñ ayızlarına alarnıñ, da **žanıklärin aslanlarnıñ** sındırdı Biy.* (AQP 58/7)

*Surp bilä surp bolgaysen, zadasız kişi bilä zadasız bolgaysen, tañlama bolgaysen, da **yamanlarnı** sındırgaysen.* (AQP 18/26, 27)

*Evet, ustatlıñı üçün alarnıñ buzulgan yazov kibik etkäysen alarnı, sındırgaysen **alarnı** öktämliklərindän kensiläriniñ.* (AQP 73/18)

*Yeñdi uruşlarnı uçundan uçuna dirä dünyäniñ, yaylarnı uvattı, **yaraylarnı** sındırdı da xalğanlarnı küydürdi ot bilä.* (AQP 46/10)

{+DA},{bilä...+n/+nI}

*Neçik **ormanda balta bilä** sındırırılar **eşiklärin anıñ**, balta bilä da çakuč bilä buzdılar anı.* (AQP 74/5, 6)

sındıryala-: Ezmek.

{+n/+nI}

*Ol künnü çixara berildim men ertädän, neçik xoluna aslannıñ, ol türlü sındıryaladı, uvattı **söväklärimni**, zera ertädän kečägä dirä çixara berildim.*
(AQP 106/I-38/13)

*Sindiryalagay öcäştän kününä **xañlarni**, yaryular gurf'çilarni, da köp etär yaralar, da sindiryalagay başlarin köplärniñ yerdä. (AQP 110/5, 6)*

{+n/+nI},{+DA}

*Sindiryalagay öcäştän kününä **xañlarni**, yaryular gurf'çilarni, da köp etär yaralar, da sindiryalagay **başlarin köplärniñ yerdä**. (AQP 110/5, 6)*

sinyala-: Kırılmak.

{—}

Sinyalasın biläkləri yazıxlınıñ da yamannıñ, izdälgäy yazıxları anıñ da kensi tapulmagay. (AQP 10/15)

Xiliçları alarnıñ kirsın yüräklärinä alarnıñ, da yayları alarnıñ sinyalasın. (AQP 37/15)

Igidir az nemäsi artarlarnıñ, ne ki köp ululuğu yazıxlınıñ, da biläkləri öktämlärniñ sinyalagay. (AQP 37/16, 17)

sınarlıx et-: Dostluk/yarenlik etmek.

{+A/+GA}

*Tegri, boluş maña, bağ da, Biy, sınarlıx et **maña**, džaxatlan. (AQP 70/2)*

sirtmağ bol-: Tuzak olmak.

{+A/+GA}

*Bolsun stolları **alarnıñ allarına alarnıñ sirtmağ**, tölövğä da yañılmağka. (AQP 69/23)*

sirtmağ et-: Tuzak kurmak.

{—}

Battılar gurf'çılar buzulmağları bilä kendiläriniñ, ki ettilär sirtmağ, da yaşırdılar, tüşkäy ayağları alarnıñ. (AQP 9/16)

sirtmağ xoy-: Tuzak kurmak.

{+A/+GA}

*Xoydular **maña** yazıxlılar sirtmağ, buyruğundan seniñ men bularmadım. (AQP 119/110)*

sirtmağ sal-: 1. Tuzağa düşürmek.

{+n/+nI}

*Saldıñ **bizni** sirtmağka, xoyduñ tarlıxnı arğamizga bizim da keçirdiñ adamlarnı üsnä başimizniñ bizim. (AQP 66/11, 12)*

2. Tuzak kurmak.

{+A/+GA}

*Iplar saldılar sirtmaḫ **ayaḫlarima benim**, çövräsinä steškalarimniḫ benim
ḫoydular maḡa poḡoršen`a. (AQP 140/6)*

sirtmaḫ tüz-: Tuzak kurmak.

{+A/+GA}

*Sirtmaḫ tüzdilär **ayaḫlarima benim** da ašaxlattılar boyumni benim, ḫazdılar
alnima benim terän çuḡur da tüštülär kensiläri anda. (AQP 57/7)*

sk`ançeli/skançeli bol-: Büyülenmek.

{+DAn}

*Yürümädim men ulular bilä, da ne alar bilä, sk`ançeli boldular **mendän**. (AQP
131/1)*

*Skançeli boldu bilmäḫiḡ seniḡ **mendän**, ḫuvatlandi, da tözälmän buḡar. (AQP
139/6)*

sk`ançeli/skançeli et-: Büyülemek.

{+n/+nI}

*Ariläriḡä, ki seniḡ mämläkätiniḡädirlär, sk`ançeli ettiḡ **barça klägünimni** alarga.
(AQP 16/3)*

*Skançeli ettiḡ **yarliḡamaḫiḡni seniḡ**, e, ḫutḫarirsən alarni, ki umsaniptirlar saḡa,
alardan, ki ḫaršidirlar oḡuḡa seniḡ. (AQP 17/7)*

sor-: Sormak.

{+n/+nI}

*Soruḡuz **sayliḡin Erusaḡemniḡ** da **yasalmaḡin**, kimlär sövär Biyni. (AQP 122/6)*

{+n/+nI...+A/+GA}

*Turdular üstümä benim yamanlar[n]iḡ, **ḫaysin** ki bilmäz edim, sorarlar edi
maḡa. (AQP 35/11)*

söv-: 1. Sevmek.

{+Ø}

***Yarliḡamaḡ** da **könülük** sövär Biy Teḡri, başḫiḡ da hörmät bergäy. (AQP 84/12)*

{+n/+nI}

*Biy, sövdüm **meñärmäxñ** övünñüñ **seniñ**, da yerin içkäriki haybatññüñ **seniñ**. (AQP 26/8)*

*Doyrudur sımırlaganı Eyämizniñ, da barça işlari anıñ inam bilädir, da sövär **yarlıyamaññı** da **könülükñü**. (AQP 33/4, 5)*

*Keçövlü sayındım barça yazıxlıların dünyanıñ, anıñ üçün sövdüm **buyruñnu** **seniñ**. (AQP 119/119)*

*Söviyim **seni**, Biy, xuvatım benim, Biy toxtatuçım, umsam da xutxaruçım. (AQP 18/2, 3)*

2. Övmek, methetmek.

{+n/+nI},{bilä}

*Sövdülär **anı** ayızları **bilä** kensiläriniñ da tillari bilä kensiläriniñ yalın xaldılar, da yüräklari alarnıñ düğül edi toyru anıñ bilä, da inanmadılar antına anıñ. (AQP 78/36, 37)*

sövün-: Sevinmek.

{+A/+GA}

*Ne türlü aytkaymen barça alyışiññi **seniñ** eşikinä xiziniñ Sionnuñ da sövüngäy men **xutxarganıña** **seniñ**. (AQP 9/15)*

*Uyalsınlar da uyatlı bolsunlar, kimlär sövünürlär **yamanıma** **menim**, kiysinlär uyatñı da heçlikni, kimlär ki üstümä **menim** ulu sözlädilər. (AQP 35/26)*

*Zera bolduñ maña boluñ, **kölägäsinä** **xanatlarıññıñ** **seniñ** sövüngäy men. (AQP 63/8)*

*Artarlar färah bolgaylar, sövüngäylär **alnıña** **anıñ** da sövüngäylär **färahliklärinä** **kensiläriniñ**. (AQP 68/4)*

{+DA}

*Sövüngäylär **sendä** barçası, kimlär umsanıptırlar saña, meñi sövüngäylär, da tıngaysen sen alarda. (AQP 5/12)*

*Sövünmäsinlär **mendä** duşmanlarıñ **menim** da aytmasıñlar yüräklärinä kensiläriniñ: “Şabaş, şabaş boyumuzga bizim, ki yixtiñ **anı**”. (AQP 35/24)*

{+DAn}

*Biy, xuvatıñdan **seniñ** färah bolgay xan, **xutxarmaññıñdan** **seniñ** sövüngäy asrı. (AQP 21/2)*

*Xutxar meni xandan, Asdua~~ç~~, Asdua~~ç~~ xutxarımaññıñ **menim**, sövüngäy*

tilim *artarlîxîndan* *senî*. (AQP 51/16)

Turyuzur toyurmagannî övdä färâh esli, neçik ana, oylanlarîndan sövüngäy?(AQP 113/9)

{bilä}

Añılmağ köp tatlılîxîndan senî çîxkay, da artarlîxî bilä sövüngäylär. (AQP 145/7)

sövünçlü bol-: Mutlu olmak.

{—}

Ulu etti Biy etkäninä bizgä, da biz bolduğ sövünçlü. (AQP 126/3)

sövünçlük ki-: Sevince bürünmek.

{—}

Örlär sövünçlük kiysinlär, da kiysinlär tişisin xoylarnî, Tüzlär köp etkäylär aşlîx, çağîrgaylar da alyîşlagaylar. (AQP 65/13)

sövündür-: Sevindirmek; teselli etmek.

{+n/+nI}

Biyik ettiğ oğun xîynavuçîlarîniğ anîğ, sövündürdüy barça duşmanlarîniğ. (AQP 89/43)

Biyiklätirmen seni, Biy, ki yöpsündüy meni, da sövündürmädîğ duşmanlarîmnî benim üçün. (AQP 30/2)

Sövündürgäy meni aşaylanganîma benim, zera sözüy senî tîrgîzir seni. (AQP 119/50)

söz ber-: Söz vermek.

{+A/+GA},{+A/+GA}

*Berdi **alarga** sözün nişanlarîniğ kensiniğ da peşäsin kensiniğ **ulusuna Kamnîğ.*** (AQP 105/27)

söz et-: Bahsetmek.

{—}

Ot da hrad, çar da buz, yel da fırtîna ki etärsîz sözün anîğ. (AQP 148/8)

sözlä-: 1. Konuşmak.

{bilä}

*Ol sağat sözlägäy **alar bilä** öçäşlänmäxi bilä kensiniğ da yüräklänmäxi bilä kensiniğ öçäştîrgäy alarnî.* (AQP 2/5)

Kimləri sözlər edi eminliktə **sınarları bilä kensiläriniñ** da yamanlıxtır yüräklärinä alarniñ. (AQP 28/3)

İşit, žořovurtum, da sözliyim **seniñ bilä**, da İsrail saña tanıxlıx beriyim, ki Asdua**qz**, Asdua**qziñ** seniñ menmen. (AQP 50/7)

Eğär anşam edi seni töşägimä benim, ertä turup sözlägäy edim **seniñ bilä**, Zera bolduñ maña boluş, köläğäsinä xanatlarıñniñ seniñ sövüngäymen. (AQP 63/7, 8)
{+DAn},{bilä}

Sarnar edilär alnına Biyniñ, da ol işitir edi alarga, da **bulut sündan[sundan]** sözlär edi **alar bilä**. (AQP 99/6, 7)

2. Hitap etmək.

{bilä},{+DAn...+A/+GA}

Boş sözlädi kişi sınarı bilä kensiniñ, ustat **ayzı bilä yüräktän yüräkkä** sözlädi. (AQP 12/3)

3. Söylemek.

{+Ø}

İşittix, **ne** sözlär Biy Teñrimiz bizim, sözlägäy eminlikin žořovurtuñ kensiniñ alnına arilärniñ, ki xaytıptırlar anar yüräkləri bilä. (AQP 85/9)

{+n/+nI}

Sözlämägäy ayzım **işlärin adam oylanlarıñniñ**, seniñ ayzıñniñ sözləri üçün men saxlıyım yolnuñ ayırın. (AQP 17/4)

Tiy tiliñni seniñ yamanlıxtan, erinläriñ seniñ sözlämäsini **ustatlıxni**. (AQP 34/14)
Duşmanlar boyumnuñ cövräsini aldılar, da yaylarından tiyildilər, da ayızları alarniñ sözlädilər **öktämlikni**. (AQP 17/9, 10)

Ayzı artarniñ sayışlar eslilikni da tili anıñ sözlär **könülükni**. (AQP 37/30)

{+n/+nI...+A/+GA}

Kim ki yürür zadasiz, etär artarlıxni, sözlär **könülükni yüräkinä kensiniñ**. (AQP 15/2)

{+n/+nI},{+A/+GA}

İşittix, **ne** sözlär Biy Teñrimiz bizim, sözlägäy **eminlikin žořovurtuñ kensiniñ alnına arilärniñ**,... (AQP 85/9)

Sözlägäy idim **tanıxlıxıñni seniñ alnına xanlarıñni** da uyalmagay edim. (AQP 119/46)

{bilä},{+Ø}

Menim bilä eminlik sözlärlär edi, da kensiläri öçäsmäx bilä ustatlıxni sayışlarlar edi. (AQP 35/20)

{bilä},{+n/+nI}

Yeñmäxi üçün uruśni xulunuñ Tawit'niñ, ki sözlädi Eyämiz bilä sözlärin alyışniñ, xaysi künni ki xutxardı anı Biy xolundan duşmanlariniñ da xolundan Sawuynun, da ayttı, 17. (AQP 18/1)

4. Anlatmak.

{+n/+nI}

Açıym mani bilä ayzimni menim, sözlägäymen manini burungi. (AQP 78/2)

suçlu çıx-: Suçlu çıkmak.

{+DAn}

Törälärindän kensiläriniñ çıxkay suçlu, da alyışi anıñ yazıxka xaytkay. (AQP 109/7)

suçlu et-: Suçlamak.

{+n/+nI}

..., yoxxsa Biy xoymazdır anı xoluna anıñ, da suçlu etmäs anı, xaçan yarğu etsä añar. (AQP 37/33)

suxlan-: 1. Özlemek; özlem duymak.

{+n/+nI}

Suxlandılar suxlanmañın anabadniñ, sinadılar Teñrini suvsuzluxta. (AQP 106/14)

{+A/+GA}

Neçik suxlanır yednorožec čovrañ suvuna, ol türlü küsänçtir boyum saña Teñri. (AQP 42/2)

Ošta suxlandım buyruñña seniñ, artarlıxıñ bilä tırgız meni. (AQP 119/40)

Suxlandı boyum menim hutxarmañña seniñ, zera men sözüñä seniñ umsandım. (AQP 119/81)

Neçik sövüklüdür övüñ seniñ, suxlanır da küsänč bolur boyum menim köşkünü seniñ. (AQP 84/3)

2. Hayranlık duymak, kapılmak.

{+A/+GA}

*Işit, xiz, da baχ, aşaxlat xulaχiñni, unut žoyovurtuñnu da övin atañniñ, zera suχlandi **χan körkiñä**. (AQP 45/11, 12)*

*Umsanmañiz **egirlikniñ damahlikinä**, suχlanmañiz; ululuχ, ki χaydan kelgäy, tariχmasin yüräkiñiz sizniñ. (AQP 62/11)*

sun-: Sunmak, armağan etmek.

{+Ø...+A/+GA}/{+A/+GA...+Ø}

*Sunuñuz **Teyrigä haybat** da **hörmät**, sunuñuz **Eyämizgä haybat** atına anıñ, yerni öpüñüz **Eyämizgä köşkünä** arilikindän anıñ. (AQP 29/1)*

*Sun **Teyrigä χurban** alyıştan, tügällä Biyiklängängä atıñniñ **seniñ**. (AQP 50/14)*

*Men erkim bilä benim **χurbanlar** sungaymen **saña**, tapungaymen atıña **seniñ**, Biy, zera yaxşıdır. (AQP 54/8)*

{+Ø...+ηAr}/{+ηAr...+Ø}

*Xanlar Tarşıstan da otraçtan **bernä** sungaylar **añar**, χanlar Arapistandan da Sapadan bernä keltirgäylär **añar**. (AQP 72/10)*

*Sungaylar **añar χurban** alyıştan da aytkaylar işin anıñ sövünçlük bilä. (AQP 107/22)*

{+A/+GA...+n/+nI}

*Sunuñuz **Eyämizgä**, oylanları **Teyriniñ**, sunuñuz **Eyämizgä oylanlarıñ** **χoylarıñniñ**. (AQP 29/1)*

{+Ø...+A/+GA},{bilä}

***Xurbanlar tüz u tolu** suniyim **saña χoy bilä** da **temyan bilä**, da suniyim ögüzlär da eçkilär. (AQP 66/15)*

{+DAn},{+A/+GA...+Ø}

***Dadžariñdan** **seniñ Erusaşemdän** **saña** sungaylar **χanlar χurbanlar**. (AQP 68/30)*

surp bol-: Kutsal olmak.

{bilä}

***Surp bilä** **surp** bolgaysen, **zadasiz** kişi **bilä** **zadasiz** bolgaysen, **tañlama** bolgaysen, da **yamanlarıñ** **sindirgaysen**. (AQP 18/26, 27)*

susa-: 1. Susamak.

{—}

Açıxtılar da susadılar, da boyları alarniñ alarda eksildi. (AQP 107/5)

2. Çok istemek, özlem duymak.

{+A/+GA}

*Susamıştir **sağa** boyum, Asdua**qz** xuvatlı da tiri. (AQP 42/3)*

*Teğri, Teğrim benim, men alniña ertä tururmen, susadı **alniña** džanım, neçä kez dayı tenim, Neçik yer anabadda suvsuz, xayda ki yoxtur anda yol. (AQP 63/2)*

suvar-: Sulamak.

{+n/+nI}

***Tarlasın anıñ** suvardiñ köp ettiñ täräkäsini (=bäräkäsini) anıñ. (AQP 65/11)*

*Çıxkanına ertä keçäğä färahlangaylar, baxtıñ yergä, suvardiñ **anı** da köp ettiñ ululuğun anıñ. (AQP 65/9, 10)*

suvarıl-: Sulanmak.

{—}

Indžır bermäğäy yemişin kensiniñ, da borlalıxta yemiş tapulmagay, zäytilär suvarılmagaylar, da yer östürmäğäy yaş otni. (AQP 147/H-3/17)

sür-: Sürmek, kovmak.

{+n/+nI}

*Sürdüñ **alarni**, ki etärlär töräsizlikni, tas etärsen barçasın, ki sözlärlär yalğan. (AQP 5/6)*

*Sürdü **miskin da yarlu adamni** öldürmä anı, ki xonarxdır yüräki bilä. (AQP 109/16)*

*Anda sorarlar edi yäsir etüçilär bizni, sözlärin alıñniñ, da sürgün etüçilär sürüp **bizni** da ayırlar edi: “Alyışlañiz bizni alyışından Sionnuñ” Evet neçik sarniñiñ alyışın Eyämizniñ yat ulusta? (AQP 137/3, 4)*

*Barça buyruğun senin köñüdür, boş sürdülär **meni**, boluş maña. (AQP 119/86)*

{+n/+nI...+A/+GA}

*Kim ki sözlär yazıx sıñarı üçün, **anı açıx yergä** sürgäy edim. (AQP 101/5)*

{+n/+nI},{bilä}

*Bu türlü sürgäysen **alarni povetrañ bilä senin** da öçäşmäñiñ bilä senin xozyalıkaysen alarni. (AQP 83/16)*

sürt-: Temizlemek.

{+n/+nI}

*Sözləri törəsizlərinin xıvatlandılar üstümüzgä bizim, **yamanlıxımızı bizim** sen sürtkäysen. (AQP 65/4)*

sürülgän et-: Sürgün etmək.

{+n/+nI}

***Duşmanlarımni** sürülgän ettiñ da körälmäğänlärimni tas ettiñ. (AQP 18/41)*

*Etkäysen **alarni** sürülgän, xalğanıña senin hadirlägäysen yüzlärinä alarnin. (AQP 21/13)*

sürül-: Sürgün edilmek.

{—}

Törəsizlər sürülgäylär birdän, da budaçi yamanlarnin tas bolgaylar. (AQP 37/28)

Törəsizlər sürülgäylär birdän, da budaçi öktämlärnin tas bolgay. (AQP 37/38)

süvünçlük ber-: Müjdelemek.

{+n/+nI},{+DA}

*Süvünçlük berdim **artarlıxıñni** senin ulu yäxövlärdä, ošta ayzımni menim tiymandır sendän. (AQP 40/10)*

-Ş-

şayavat et-: Merhamet etmək.

{+A/+GA}

*Bağ da şayavat et **barça gürk'çilarga**, yarlığama barçasına, kimlər etərlər törəsizlikni. (AQP 59/6)*

şayavatlan-: Şefkat göstərmək.

{+A/+GA}

*Biyəndilər xulların taylarına anın da **topraxına anın** şayavatlansınlar. (AQP 102/15)*

*Sen turup şayavatlangaysen **üsnä Sionnuş**, zamana şayavatlanma üsnä yetiştir zaman. (AQP 102/14)*

*Təşri, saldıñ da buzduñ bizni, öcəşləndiñ da şayavatlangaysen **bizgä**. (AQP 60/3)*

*Təşri xıvatnıñ, xəytip bağ köktən da kör, şayavatlan bu **borlalıxka**, dərman et buñar, xəysin ki tiki oñuñ seniñ, ... (AQP 80/15)*

şipildaşla-: Fısıldaşmaq.

{—}

Çıxarı çıxar edi da yänä anı sözlər edi, benim üçün şipildaşlar edilər barça düşmanlarım. (AQP 41/7, 8)

şükürlən-: Şükretmək.

{+DAn}

*Artarlar şükürlənsinlər **atından seniñ**, turgaylar toyrular alnına yüzünñüñ seniñ. (AQP 140/14)*

*Çıxar zindandan boyumnu benim, şükürləngäymen **atından seniñ**. (AQP 142/7)*

şükürlü bol-: Müteşəkkir olmaq.

{+DAn}

*Şükürlü bolgaymen **sendän** Biy, tögärək yürəkim bilä benim aytkaymen barça sk'ançelikiñni seniñ. (AQP 9/2)*

-T-

tabi et-: Tâbi etmək, bağlamak.

{+n/+nI}

Öcäşmäx bilä žoğovurtlarni tabi etkäysen. (AQP 56/8)

tadžla-: Taçlandırmaq.

{+n/+nI}

*Maytangaylar sendä sövüklüläriñ atıña seniñ, zera alyışlagaysen artarni, Biy, yaray kibik, biyanmañiñ bilä seniñ tadžlagaysen **bizni**. (AQP 5/12, 13)*

*Az nemä aşay ettiñ anı friştäläriñdän seniñ: haybat bilä da hörmät bilä tadžladiñ **anı** da xoyduñ barça xoluñdan yaratılğanlar üsnä anı. (AQP 8/6, 7)*

*Kim xutxarir buzulmañtan tirlikiñni seniñ, tadžlar **seni** yarliñyamañ bilä da şayavat bilä? (AQP 103/4)*

taylan-: Dağ tırmanmaq.

{—}

Çixarlar, taylanirlar da enärlär, tüzlänilär yerlärinä, ki toxtat[t]iñ alarni. (AQP 104/8)

talaş-: Birbirine düşmək.

{—}

Uyalsınlar da talaşsınlar asri barça duşmanlarim benim, xaytsınlar kötünkeri da uyalsınlar asri tezindän da talaşsınlar. (AQP 6/11)

talaştir-: Kavgaya sürüklemek.

{+n/+nI}

*Çöp çövrämni aldılar ayrixi ölümniñ, axini töräsizlikniñ talaştirdi **meni**. (AQP 18/5)*

tanı-: 1. Gözetmek.

{+n/+nI}

*Zera tanir Biy **yolun artarlarniñ** yolları dınsızlärniñ tas bolgay. (AQP 1/6)*

2. Kabul etmək.

{+Ø}

*Xoydılar nişanlarin kensiläriniñ nişanga, da kendiläri tanımadılar **çixmañni yoyartın**. (AQP 74/5)*

{+n/+nI}

*Zera maña umsandi, da xutxariyim anı, kölegä bolıyım anar, ki tanıdı **atımni** **menim**. (AQP 91/14)*

*Xurban ettilär şaytanlarga, da dügül Tejrigä, **gurk'larnı**, ki bilmäz edilär, yäñi da keçövlü, xaysın ki heç tanımazlar edi ataları alarnıñ. (AQP 36/De-32/17)*

*Saç, Biy, yariñniñni senıñ, kimlär ki tanırlar **seni**, **artarlıñniñni** **senıñ**, kimlär ki toyrudur yüräkläri bilä. (AQP 36/11)*

*Ögütlägäylär meni xorıkanlar sendän, da kimlär tanırlar **tanıñliñniñni** **senıñ**. (AQP 119/79)*

3. Bilmek.

{+n/+nI}

*Uludur haybatı Eyämizniñ, biyiktir Biy, xonarhniñ körär, **biyiklikin** yıraxtan tanı. (AQP 138/5, 6)*

*Tejri, sen tanıdıñ **harsizliñimni** **menim**, da yazıñim sendän yapılmadı. (AQP 69/6)*

{+DA},{+n/+nI}

*Tanıma **yerdü yollarıñni** **senıñ**, barça millätlär xutxarmañniñni **senıñ**. (AQP 67/3)*

tanıñlat-: Şahitlik etmek.

{+A/+GA}

*Işit, žoğovurtum, da tanıñlatırmen **saña**, da Israjel, egär işitsäñ maña. (AQP 81/9)*

tanıñliñ ber-: Tanıklık etmek.

{+A/+GA}

*Işit, žoğovurtum, da sözliyim senıñ bilä, da Israjel, **saña** tanıñliñ beriyim, ki Asdua~~dz~~, Asdua~~dzi~~ñ senıñ menmen. (AQP 50/7)*

tañga xal-: Şaşırmak.

{—}

Yarli da emgäklimen men oylanliñimdan menim, biyikliktäñ aşağlandım da tañga xaldım. (AQP 88/16)

tañla-: Seçmek.

{+n/+nI}

*Saldı ol çatırın Jovsepniñ da **džänsin** **Ep'remniñ** tañlamadı. (AQP 78/67)*

{+n/+nI...+A/+GA}

San ol millätkä, xaysina ki Biy Teñri boluşuçıdır anar, žoyovurt, xaysin ki tañladı žaranklıxka kensinä. (AQP 33/12)

Tañladı bizni kensinä žaranlıxka, körkündän Jagopnuñ, xaysin ki sövdi. (AQP 47/5)

Jagopnu tañladı kensinä Biy da Israjelni žaranklıxka kensiniñ. (AQP 135/4)

tañlama bol-: Seçilmiş olmak.

{—}

Surp bilä surp bolgaysen, zadasız kişi bilä zadasız bolgaysen, tañlama bolgaysen, da yamanlarnı sindirgaysen. (AQP 18/26, 27)

tañlanmalı bol-: Seçilmiş olmak.

{—}

Avazından köp suvnuñ tañlanmalı boldı turganı teñizniñ. (AQP 93/4)

tañlan-: Seçilmek.

{—}

Sözləri Eyämizniñdir sözlär surp, neçik kümüş tañlangan da sinalgan, toprañtan arıtkan da açkan 7 k[e]rät toprañtan. (AQP 12/7)

Kensiləri kördilär bu türlü tañlandılar, öçäşländilär seskändilär da titrämäx aldı alarnı. (AQP 48/6, 7)

Heç bolgaylar, kimlär tañlanıptırlar kümüş aşıra, saç gurk ‘çilari da kimlär klär uruş bilä. (AQP 68/31)

tap-: Bulmak.

{+Ø}

..., öçäşlänsinlär barçası, kimlär ki essizdirlär yüräkləri bilä, yuxladılar yuxularin kensiləriniñ da nemä tapmadılar. (AQP 76/6)

Zera çipçiñ taptı kensinä öv, horlica uya, xayda ki xoygay balalarin kensiniñ. (AQP 84/4)

{+n/+nI}

Azgina dayı – da soñra bolmısar yaman, izdägäysen yerin anıñ da tapmagaysen. (AQP 37/10)

Tapulgay xoluñ seniñ üstünä duşmanlarıñniñ, da oñuñ tapkay barça körälmägänläriñni seniñ. (AQP 21/9)

*Taptim Tawit' **xulumnu benim** da ari yayim bilä benim yaxtim anı. (AQP 89/21)*

*Čövrälädilär meni inçxamaqları ölümniñ, da prihodaşı tamuxnuñ taptilar **meni**. (AQP 116/3)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Ošta, işittiñ anıñ üçün Jefra[t]ta da taptıñ **anı tüzlärinü ormannıñ**. (AQP 132/6)*

{+n/+nI},{+DAn}

*Saxlamadıñ da etmədiñ, neçik simarladıñ sen bizgä, ki **yaxşını** tapkaybiz biz **sendün**. (AQP 151/Da-3/30)*

{+DA},{+Ø }

*Sınadıñ yüräkimni da tergädiñ keçä, sınadıñ meni da tapmadıñ **mendü egirlik**. (AQP 17/3)*

*Bulardılar alar anabadda, suvsuzluğa, **yolda şahür** turmaga tapmadılar. (AQP 107/4)*

tapul-: Bulunmak.

{+A/+GA}

*Tapulgay xoluñ seniñ **üstünü duşmanlarıñnıñ**, da oñuñ tapkay barça körälmägänläriñni seniñ. (AQP 21/9)*

*Yasnost, neçik yarıxtan, da rohlar **xoluna anıñ** tapuldı, da anda toxtaldı xuvati haybatıñnıñ anıñ. (AQP 147/H-3/4)*

*Eksilgäylär böläklär kütövdän, da ögüzlär tapulmagaylar **yaslalarına**. (AQP 147/H-3/17)*

{+DA}

*Indžır bermägäy yemişin kensiniñ, da **borlalığa** yemiş tapulmagay, zäytilär suvarılmagaylar, da yer östürmägäy yaş otnı. (AQP 147/H-3/17)*

{+DAn}

*Bu türlü yöpsünövlü bolsun xurbanimiz bizim bu kün alnıña seniñ, ki tügäl tapulgaybiz **artıñdan seniñ** da dügül uyat umsanganlarga saña. (AQP 151/Da-3/40)*

tapun-: 1. Kulluk etmek; tapmak.

{+A/+GA}

*Tapuniyim **Eyämä** artarlıxına körä anıñ, saymos aytıyım atına Eyämizniñ*

biyiklängänni. (AQP 7/18)

Ne türlü saymos aytkaylar saña hörmätim, da dayi pošuman bolmagaymen, Biy Teñrim, meñilik tapungaymen **saña**. (AQP 30/13)

Tapunuñiz **Eyämizgä**, da alyışlañiz atın anıñ. (AQP 100/4)

Tapunsunlar **alnıña seniñ** žoyovurt, Teñri, tapunsunlar **alnıña seniñ** žoyovurt barçası. (AQP 67/4)

Tapunıyım **alnıña seniñ**, Biy Teñrim, tögäräk yüräkim bilä menim haybatlıyım atıñni meñilik. (AQP 86/12)

{+ηAr}

Añar umsandı yüräkim, faydalı boldu da açıldı boyum, da men erkim bilä menim tapungaymen **añar**. (AQP 28/7)

Umsan Teñrigä, tapun **añar**, xutxaručısı yüzümnüñ menim Teñridir. (AQP 42/6)

{+A/+GA},{+A/+GA}

Tapungaymen **saña žoyovurt içinä**, da saymos aytkaymen saña millätlär içinä. (AQP 57/10)

Tapungaymen **saña žoyovurt içinä**, Biy, da saymos aytkaymen saña džinslar arasına. (AQP 108/4)

{+A/+GA},{+DA}

Tapungaymen **saña**, Biy, **ulu yühövlärdä**, köp yiyinlarda alyışlagaymen seni. (AQP 35/18)

{+A/+GA},{bilä}/{bilä},{+A/+GA}

Tapungaymen **saña alyış bilä**, Teñri, Teñrim. (AQP 43/4)

Yoxsa men tapunıyım **alnına Biyniñ bek ayzım bilä menim**, arasına köplärniñ alyışlgaymen seni. (AQP 109/30)

Tapungaymen **saña**, Biy, **tögäräk yüräkim bilä menim**, sayışi bilä toyrularniñ žoyovurtta uludur işi Eyämizniñ, da tergälgändir barçasında erki anıñ. (AQP 111/1, 2)

Yoxsa men **avazı bilä alyışnıñ** tapungaymen **saña**, sungaymen xurban Eyämizgä [da tügälliym] men antimni xutxarmañña seni. (AQP 119/J-2/10)

2. Tanımak, kabul etmek.

{+n/+nI}

Xaysin ki tapunduñ ävöldän, Biy, tapunduñ aruvluñ bilä, xaysin ki hadirlädilär

χollariñ seniñ, da Biy χan meñi meñilik dayi da. (AQP 18/E-15/17, 18)

*Tapunsunlar köklär sk'ançelikläriñä seniñ, Biy, da **könülüküñnü seniñ** yixövläri arilärniñ. (AQP 89/6)*

*Teñrimiz bizim, tapun **bizni**, zera sendän başça özgäni bilmäzbiz da atıñni seniñ anarbiz här kün. (AQP 89/I-26/13)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Bunuñ üçün tapunurmen **seni gürk'çilar arasına** da atıña seniñ saymos ayt kaymen. (AQP 18/50)*

3. Anmak.

{bilä},{+n/+nI}

*Bu kensidir Biyiñ seniñ, yerni öpkäysen buñar, **χurban bilä yüzün anıñ** tapungaylar ululari žoγovurtnuñ. (AQP 45/12, 13)*

4. İnanmak.

{+A/+GA}

*Tapunsunlar köklär **sk'ançelikläriñä seniñ**, Biy, da könülüküñnü seniñ yixövläri arilärniñ. (AQP 89/6)*

tapundur-: İbadet ettirmek, tapındırmak.

{+A/+GA}

*Şahat, ki ölülgä etkäysen sk'ançelikni, ya hakimlär turyuzgaylar mi da tapundurgaylar **saña**? (AQP 88/11)*

tarix-: İçi sıkılmak.

{—}

Umsanmañiz egirlikniñ damahlikinä, suhlanmañiz; ululuχ, ki χaydan kelgäy, tarixmasin yüräkiñiz sizniñ. (AQP 62/11)

Sözlädim kečä yüräkimä menim, χayγurur edim, da tarixir edi džanım menim. (AQP 77/7)

tarlix et-: Sıkıntı vermek.

{+A/+GA}

*Köplärdir, ki süriyirlär da tarlix etiyirlär **maña**, tanixlixinñdan seniñ men yañilmadim. (AQP 119/157)*

tart-: Bırakmak.

{+Ø}

*Alar haryarlar, da sen alyışlagaysen, kimlär turupturlar üstümä benim, **uyat** tartkaylar, yoḡsa ḡuluḡ seniḡ fārah bolgay sendä. (AQP 109/28)*

{+n/+nI}

*Tartsinlar **uyatnī** bu sahat tezindän, kimlär aytir edilär maḡa: vaḡ vaḡ. (AQP 40/16)*

tartḡala-: Karıştırmak.

{+n/+nI}

*Zamannī sayaytmazsüz, yeberiyim üstlärinä alarniḡ kazanlarin anabadniḡ, ki o yari bu yari tartḡalagaylar **alarnī** yergä dirä. (AQP 55/De-32/24)*

tas bol-: Yok olmak; ortadan kalkmak, kökü kazınmak.

{+A/+GA}

*Tas boldılar alar **čovraḡına Tovranīḡ** da boldular nečik hinoy yerniḡ. (AQP 83/11)*

{+DAn}

*Biy ḡan meḡi meḡilik, tas bolgaylar gurk‘čılar **yerindän anīḡ**. (AQP 10/16)*

*Yemiši **alarniḡ yerdän** tas bolgay, da oylanlarē alarniḡ oylanlarindan adamniḡ. (AQP 21/11)*

*Yöp körünüz öḡütün anīḡ, ki öčäšlänmägäy Biy da tas bolgaysüz **yollarindan toyruluḡnuḡ**. (AQP 2/12)*

*Tas bolgay **yerdän** jišadagi anīḡ, ornuna, ki aḡmadī etmä oḡormut‘iun. (AQP 109/15)*

tas et-: Yok etmek.

{+n/+nI}

*Sürdüḡ alarnī, ki etärlär töräsizlikni, tas etärsen **barčasın**, ki sözlärlär yalyan. (AQP 5/6)*

*Tas et, Biy, **barča ustat ayiznī**, da **ulu sözlü tilni**. (AQP 12/4)*

*Dušanlarimni sürülgän ettiḡ da **körälmägänlärimni** tas ettiḡ. (AQP 18/41)*

*Sayıšlama dinsizlär bilä boyumnī benim da ne alar bilä, ki etärlär töräsizlikni, tas etmä **meni**,... (AQP 28/3)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Ertä öldürgäy edim barča yazıḡlılarnī yerdä, tas etkiy idim **šähärinä Eyämizniḡ***

barçasın, ki etärlär töräsizlikni. (AQP 101/8)

{+n/+nI...+DAn},{+DAn ...+n/+nI}

Biy, tas et *alarni dünyädän*, ayır da *çapanel* et alarni tirliklərindən kensiläriniñ.

(AQP 17/14)

Azgına dayı- tas etiyir edilär *meni yerdän*, yoğsa men *çoymadım buyruğunı* senin. (AQP 119/87)

Yüzləri Eyämizniñ üstlərinä yaman etüçilärniñ - tas etmə *yardän jışadaglarin alarniñ*. (AQP 34/17)

{bilä},{+n/+nI}

Tas etməgin *dinsizlər bilä boyumnu benim*, da ne *çan töküçilər bilä tirlikimni* benim. (AQP 26/9)

tatlı bol-: Hoş görünmek.

{+ηAr}

Tatlı bolgay añar alyışım benim, da men *färah bolgaymen Biygä*. (AQP 104/34)

tatlılan-: Hoşnut olmak.

{—}

Tüyldilər yovuç çayaga yaryučilari alarniñ, işitkäylär sözlärimä benim da *tatlilangaylar*. (AQP 141/6)

tatliliç et-: İyilik etmek.

{bilä}

Tatliliç ettiñ çuluñ bilä seniñ, Biy, söziñä körä seniñ. (AQP 119/65)

tayıl-: Tökezlemek.

{—}

Eğär tayılsa da, ol *yışılmagay*, zera Biy *çol kötürüçisidir anıñ*. (AQP 37/24)

Evet ki benim - azgına dayı tayıldılar ayaçlarım benim, *azgına dayın yañıldılar yürügänlärim benim*, - ... (AQP 73/2)

teñ bol-: Denk olmak.

{+A/+GA}

Adam hörmättä edi da anlamadı, *teñ boldu dżanavarlarga tilsiz da oğşadı* alarga. (AQP 49/13)

Adam hörmättä edi da anlamadı, *teñ boldu dżanavarlarga tilsiz da oğşaş boldu* alarga. (AQP 49/21)

*Kim bar bulutka, ki teŋ bolgay **saŋa** ya kim oŋsaŋay Eyämizgä oylanlarından Teŋriniŋ? (AQP 89/7)*

teprän-: Sarsılmak.

{+A/+GA}

*Alyışlagay anı kök da yer, teŋiz da barça, ki tepränir **içinä**. (AQP 69/35)*

teprät-: 1. Sallamak, sarsmak

{+n/+nI}

*Barçası, kimlär körärlär edi meni, heç etärlär edi, menim üçün sözlärlär edi erinläri bilä da teprätirlär edi **başlarin kensiläriniŋ**. (AQP 22/8)*

*Avaz[i] Eyämizniŋ kesär yalınin otuŋ, avazı Eyämizniŋ teprätir **anabadnı** da zburit etär ulu ormanın Gatesniŋ. (AQP 29/7, 8)*

*Teprättiŋ **yerni** da öcäštirdiŋ bunu, saŋayt yaraların bunuŋ, ki seskändi. (AQP 60/4)*

2. (Orduyu) yıpratmak.

{+n/+nI}

*Tamaşa ulu budur, ki ne türlü bir miŋni xıvalar ya eki **tümänlärni** teprätirlär, Egär ki Biy Teŋri çıxara bermäsä edi alarnı ya bermäsä edi alarnı xollarına duşmanlarıniŋ. (AQP 55/De-32/30)*

tergä-: 1. Kontrol etmek, denetlemek.

{+n/+nI}

*Közläri aniŋ yarlılarga baŋar, kirpikläri aniŋ tergärlär **adam oylanların**. (AQP 11/4)*

*Sinadiŋ **yüräkimni** da tergädiŋ keçä, sinadiŋ meni da tapmadiŋ mendä egirlik. (AQP 17/3)*

*Biy tergär **artarnı** da **yazıxlını**, kim sövär yazıxnı, körälmäz boyun kensiniŋ. (AQP 11/5)*

*Sına meni, Biy, da tergä **meni**, sina bövräklärimni da yüräkimni menim. (AQP 26/2)*

2. Anlamak, özümsemek.

{+n/+nI}

*San alarga, ki tergärlär **tanıxlıxın anıŋ**, tögäräk yüräkläri bilä kensiläriniŋ xolgaylar anı. (AQP 119/2)*

*Keri boluñuz mendän, yamanlar, da tergiyim **buyruñun Teñrimniñ menim.***
(AQP 119/115)

*Yoluna artarlıñıñniñ seniñ esli et meni, da tergägäymen **sk'ançelikiñni seniñ.***
(AQP 119/27)

*Xartlardan esli boldum, zera **buyruñuñnu seniñ** tergädim.* (AQP 119/100)

{bilä},{+n/+nI}

*Köpländi mendä könüsüzlükü öktämlärniñ, yoñsa men **tögäräk yüräkim bilä menim** tergädim **buyruñuñnu seniñ.*** (AQP 119/69)

teşkir-: 1. Değıstirmek.

{+n/+nI}

*Barçası, neçik kiyiniş, oprangaylar, da, neçik üst tonu, teşkirkäysen **alarnı** da teşkirilgäylär.* (AQP 102/27)

*Ettilər bizovnı Koreptä da yerni öptilər badgerkinä, da teşkirdilər **hörmätin kensiläriniñ** yaş ot yevüçi.* (AQP 106/19, 20)

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Zamanına, ki teşkirdi **sözün kensiniñ alnına Apimelikniñ**, da soñra yeberdi anı,*
33. (AQP 34/1)

2. Getirmek.

{+Ø...+DAn}

***Borlalıñ Ekibdostan** teşkirdiñ, çıñardiñ gurl'čılarnı da alarnı tiktıñ, da yol körgüzdüñ añar.* (AQP 80/9)

teşkiril-: 1. Çıkmak, gitmek.

{+A/+GA}

*Biygä umsandım, neçik aytıñız boyuma, teşkirilsin **tañga**, neçik čipčıñ.* (AQP 11/1)

2. Değışmek.

{+DAn}

*Tizlärim ayırdılar oruçtan, da tenim teşkirildi **yüzdän.*** (AQP 109/24)

3. Devrilmek.

{+A/+GA}

*Bunuñ üçün xorçmañlıñ biz bulıanganına yerniñ, teşkirilğanına tañlarniñ **yüräkinä teñizniñ.*** (AQP 46/3)

4. İncinmek.

{—}

Biy, şahāriṅä seniṅ sürätläriñ alarniṅ heç etkäysen, zera ot palayladı yüräkimä menim da bövräklärim teşkirildilər. (AQP 73/21)

tix- Tıkamak.

{+n/+nI}

Yüräklägänläri alarniṅ oḡşaşına alarniṅ, neçik izniṅ da karpniṅ, ki tixiptir xulaxın kensiniṅ, (AQP 58/5)

Körgäylär toyrular da färäh bolgaylar, barça töräsiz tixkay ayzın. (AQP 107/42)

tin- 1. Sakinleşmek, dinmek.

{—}

Boyu anıñ yaxşıliḡta tıngay, da oylu anıñ meñärgäy yerni. (AQP 25/13)

İñir vaḡtına tıngaylar yıylamaḡlar, ertäsi bolgay färählik. (AQP 30/6)

Xoy meni, ki tıngaymen, negä dinčä ketmiyirmen, ḡayda ki dayı tapulmisarmen. (AQP 39/14)

2. Huzur bulmak.

{+DA}

*Sövüngäylär sendä barçası, kimlär umsanıptırlar saḡa, meñi sövüngäylär, da tıngaysen sen **alarda**. (AQP 5/12)*

*Sen **arılärdä** tınıpsen da ögölüpsen Israjeldän. (AQP 22/4)*

3. Uzak durmak, kaçınmak.

{+DAn}

*Tiyil yüräklänmäḡtän, da tin **öçäşlänmäḡtän**, da paḡıllanma yamanlarga. (AQP 37/8)*

4. Yatmak.

{+DA}

*Teḡri tındırır bir yergä tutkanlarni övdä da çıḡarır baylılarni ḡuvatı bilä kensiniṅ, ol türlü açıtkanlarni, ki tınıptırlar **kerezmanlarda**. (AQP 68/7)*

5. Oturmak, bulunmak.

{+A/+GA}

*Kim dä tınıptır boluşluḡundan Biyiktäğiniṅ, **kölägäsi tıbinä Teḡriniṅ** köktä tıngay. (AQP 91/1)*

{+DA}

Kim də tınıptır boluşluxundan Biyiktəginin, köləgəsi tibinə Tejrinin köktə tıngay. (AQP 91/1)

tındır-: Barındırmak.

{+n/+nI},{+DA}/{+DA},{+n/+nI}

Yaş otlu tüz yerdü tındırdı meni da suvnuş tınçlıxına beslədi meni. (AQP 23/2)

Tejri tındırır bir yergü tutkanlarni övdä da suvnuş tınçlıxına beslədi meni. (AQP 68/7)

tüy-: 1. Esirgemek.

{+n/+nI...+DAn}

Küsəncin yürəkiniş aniş berdiş anar, da kläg[ün]in erinlərinin aniş tıymadiş andan. (AQP 21/3)

Evet yarlıyamaşimni benim tıymiyim alardan, da ustatlıx etmiyim könülükümä benim, da heç etmiyim antimni benim da ne ki çixsa ayzimdan benim, anı heç etmiyim. (AQP 89/34, 35)

Ya soşşuga dirä tıygay yarlıyamaşin kensiniş mendän ya tügällägäy sözün kensiniş millät millättän? (AQP 77/9)

Sövünçlük berdim artarlıxiniş senin ulu yixövlärdä, ošta ayzimni benim tıymandır sendän. (AQP 40/10)

2. Kaçınmak; uzak tutmak.

{+n/+nI ...+DAn}/{+DAn ...+n/+nI}

Tüy tilişni senin yamanlıxtan, erinlərin senin sözlämäsini ustatlıxni. (AQP 34/14)

Barça yollardan yaman tıydım ayaxlarimni, ki neçik saxlagaymen sözünni senin. (AQP 119/101)

3. Engellemek.

{+n/+nI}

Al yaray da tarçaşni da kel boluşma maşa, çixar xiliçiniş xarşilarına xuva[la]ganlarniş meni, tıy alarni da ayt sen boyuma benim, ki xutxarılmaşin senin menmen. (AQP 35/2, 3)

{+n/+nI...+DAn}

Ayttim, ki saçiyim alarni da tıyiyim anılmaşin alarniş dānstan. (AQP 55/De-

32/26)

4. Değiştirmek.

{+n/+nI...bilä}

Ya unutkay mi şayavatlanma Tejrim dayi da, ya tiygay şayavatın kensiniñ öçüşmäx bilä kensiniñ? (AQP 77/10)

5. Önünü kesmek, durdurmak.

{bilä},{+n/+nI}

Tiydi iti bilä žoğovurtun kensiniñ da žarankliğin kensiniñ közdän saldı. (AQP 78/62)

6. Yatırtmak, dindirmek.

{+n/+nI}

Tiydiñ barça yüräklänmäxiñni seniñ, xayttiñ öçäšip yüräklänmäxiñdan seniñ. (AQP 85/4)

tiyil-: 1. Susmak; sessiz kalmak, kayıtsız kalmak.

{+A/+GA}

Öktämlängäninä yamanniñ küyär yarli, tiyilgaylar sayışlarına kensiläriniñ, ki sayış ettilär. (AQP 10/2)

Išit, Biy, xoltxama menim, xulağ xoy alyışima menim, yašlarima menim tiyilma. (AQP 39/13)

Bunu barça ettiñ, da tiyildim saña; sayindiy töräsiz esiñä seniñ, ki men saña oğşagaymen. (AQP 50/21)

Tejri, alyışima menim tiyilma, zera ayzi yazixliniñ, ayzi ustatniñ açildi üstümä menim. (AQP 109/1)

2. Uzak durmak.

{+DAn}

Alniña, Biy, sarnadim, Tejrim, tiyilma mendän, ne bir vaht tiyilmagaysen mendän, oğşamagay men alarga, ki kirirlär çuyurga. (AQP 28/1)

Tiyil yüräklänmäxtän, da tin öçäšlänmäxtän, da pağillanma yamanlarga. (AQP 37/8)

3. Durmak.

{+A/+GA}

Tiyildilar yovuğ xayaga yaryučilari alarniñ, ištikäylär sözlärinä menim da

tatlilangaylar. (AQP 141/6)

tik-: 1. (Bitki) dikmek, fidelemek.

{+Ø}

*Urdular saban, da tiktilär **borlalix** da ettilär yemiş tarlovlarından kensilärini.*
(AQP 107/37)

{+n/+nI}

*Borlalix Ekibdostan teşkirdiñ, çixardiñ gurb'çilarni da **alarni** tiktñ, da yol körgüzdüñ añar. (AQP 80/9)*

*Tenri xuvatniñ, xaytip bañ köktän da kör, şayavatlan bu borlalixka, dərman et bunar, **xaysin** ki tiki oñuñ seniñ, ... (AQP 80/16)*

{+Ø...+A/+GA}

*Yoxsa töräsinä Eyämizniñ dir erki anñ, da töräsinä anñ sayış etkäy ol kündüz u kečä, da bolgay ol, neçik **teräk**, ki tikkändir **axini**na suvnuñ. (AQP 1/2)*

{+n/+nI...+A/+GA}

*Eltip tikkäysen **alarni** tayına **zaranklixini**ñ seniñ. (AQP 18/E-15/17)*

2. Yaratmak.

{+n/+nI}

*Neçik ki, kim tiki **xulaxni**, kensi işitmäz mi ya, kim yarattı közni, kensi körmäz mi? (AQP 94/9)*

tikilgän bol-: Dikilmek.

{+A/+GA}

*Tikilgän bolgaylar **övinä** Eyämizniñ, da eşikinä Tenrimizniñ bizim çičäklängäylär. (AQP 92/14)*

tilä-: Dilemek.

{+Ø}

*Uyalsınlar da eksilsinlər, kimlər yamanlarlar boyumnu benim, kiysinlər uyatni da yeñilikni, kimlärlär tilärlär maña **yaman**. (AQP 71/13)*

{+n/+nI}

*Biy saçar sayışni gurb'çilarniñ, heç etär Biy sayışin **žovovurtnuñ**, da tilämäz **sayışin** buyruçilarniñ. (AQP 33/10)*

tirgiz-: 1. Kurtarmak.

{+n/+nI}

*Toldurgay Biy barça xoltxañni seniñ, hali bildiñ, ki tırgızdı Biy **pomazanecin kensiniñ**. (AQP 20/6, 7)*

*Biy, tırgız **xannı** da işit bizgä, ne kün ki sarnasañ alniña seniñ. (AQP 20/10)*

*Sen **xonarx žoyovurtnu** tırgızırsen da közlärin öktämlärniñ sen aśaxlatırsen. (AQP 18/28)*

*Tırgız **meni**, Biy, zera eksildi surp, eksildilär könülükler oylanlarından adamniñ. (AQP 12/2)*

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

*Sen Biy, sañladıñ bizni da tırgızdıñ **bizni, bu millättän** meñilikkä dirä. (AQP 12/8)*

*Tırgızdı **alarnı xolun[dan] körälmägänlär[iñ]** alarnıñ da xutxardı alarnı xolundan duşmanlariniñ alarnıñ. (AQP 106/10)*

*Küstündilär Biygä tarlıxlarıña kensiläriniñ, **prihodalarından alarnıñ** tırgızdı **alarnı**. (AQP 107/19)*

2. Diriltmek, canlandırmak.

{+n/+nI},{bilä}

*Yuvuxtur Biy alarga, ki opranıptırlar yüräkläri bilä, da aśaxlarnı **džanları bilä** tırgızır. (AQP 34/19)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Xaytar közlärimni, ki körmägäymen boşluñnu, **yoluña seniñ** tırgız **meni**. (AQP 119/37)*

tırgızüçi bol-: Diriltlen olmak.

{+n/+nI}

Bolsuñ xoluñ seniñ tırgızüçi meni, ki buyruñuñnu seniñ tañladım. (AQP 119/173)

tiri bol-: Canlı kalmak.

{—}

Budañi anıñ meñilik tiri bolgay, da olturyuçı anıñ, neçik günäş, alnıma menim, neçik ay, ki toxtalgandır köktä meñilik tanıñ könülük bilä. (AQP 89/37)

Kimdir adam, ki tiri bolgay da körmägäy ölüm ya xutxargay boyun kensiniñ xolundan tamuñnuñ. (AQP 89/49)

tiril-: 1. Dirilmek, canlanmak.

{—}

Alniņa küstündülär da tirildilär, saņa umsandilar da uyalmadilar. (AQP 22/6)
Körsünlär yarlılar da sövünsünlär, xoluñuz Teñrini, da tirilgäy boyuñuz siziñ. (AQP 69/33)

2. Yaşamak.

{—}

Tirilgäy yüräkläri alarniñ meñi meñilik, añağaylar da xaytkaylar Biygä barça učları dünyäniñ. (AQP 22/27, 28)

3. İkamet etmek, oturmak.

{+DA}

*Tirildi ol **barça yollarda**, ki düğöldür yaxşı, da yamandan ol ayırlanmadı. (AQP 36/5)*

4. Kurtulmak.

{+DAn}

*Boyumuz bizim tirildi, neçik çipçiğ **sirtmağından ulavuçiniñ**. (AQP 124/7)*

tirilgän bol-: Canlanmış olmak.

{—}

..., ki uzağ tirilgän bolmagaylar da biyikläñip öktämläñip duşmanlar da aytmagaylar, ... (AQP 55/De-32/27)

tirilmä bol-: Canlanmak.

{—}

Xiyniyim alarni, ki bolmagaylar tirilmä, da tüşkäylär ayağlarım tibiñä menim. (AQP 18/39)

titrä-: 1. Titremek.

{—}

Torğunlandi (=Tolğunlandi) da titrädi yer, da himläri taylarniñ seskändilar, zera öçäşlände üstlärinä alarniñ Teñri. (AQP 18/8)

Teñri, çixkanıña seniñ alniña žoyovurtnuñ seniñ da kečkäniña seniñ anabaddan yer titrädi. (AQP 68/8, 9)

Köründilär yaşnamağlarıñ dünyägä, seskändi da titrädi yer. (AQP 77/19)

2. Korkmak.

{+DAn}

*Xorğay Eyämizdän barça dünyä, da **andan** titrägäy barça turganlar dünyädä.*

(AQP 33/8)

titrämäx al-: Titremek.

{+n/+nI}

Ol sahat d̡ẓâxtlandılar yaryuçıları Edomnuñ da biyləri Movapacilärniñ, aldı

alarni titrämäx, eridilər barça turganlar K'ananaçı ulusta. (AQP 18/E-15/15)

Kensiləri kördilər bu türlü tanılandılar, öcäşländigär seskändigär da titrämäx aldı alarni. (AQP 48/6, 7)

titrämäx ber-: Titretmek

{+A/+GA}

Ol, ki xoydu boyumnu benim tirlikkä da bermädi titrämäx ayaqlarima benim. (AQP 66/9)

titrät-: Titretmek.

{+n/+nI}

Oyandı yayıñ seniñ, oxların sadañiñniñ seniñ içirdiñ, añınlarni saçtıñ, yerni titrättiñ küçlülükündän yaymurnuñ, ki keçärlär mundan. (AQP 147/H-3/9, 10)

Kelmägäy üstümüzgä bizim ayañi öktämlärniñ, da xolları yazıxlılarniñ titrätmägäylär meni. (AQP 36/12)

tiy-: Yaraşmak, yakışmak.

{+A/+GA}

Övüñä seniñ tiyär aruvluñ, Biy, uzañ künlärgä dirä. (AQP 93/5)

tiz-: Dizmek.

{+n/+nI}

Ayziñ yiyi sözlär edi yamanni, da tiliñ seniñ tizär edi ustatlıñni. (AQP 50/19)

tizil-: Dizilmek.

{+A/+GA}

D̡ẓan xuvatıñdan, yüräklänmäñiñdan seniñ ayırıldılar suv[l]ar, tizilip turdular, neçik mur taştan, suvları teñizniñ, da buzladılar tizilip tolyunları suvnuñ içinä teñizniñ. (AQP 18/E-15/8)

todul-: Telaşa kapılmak.

{—}

Todulsunlar gurk'çılar da xorxsunlar turganlar yerdä nişanlarıñdan seniñ.

(AQP 65/9)

Eksildix biz öcäşmäxindan seniñ da yüräklänmäxiñdän seniñ toduldux. (AQP 90/7)

Barça künlärimiz bizim eksildi, da öcäşmäxiñdan seniñ toduldux. (AQP 90/9)

toý- 1. Doğmak.

{+DA}

*Sionga aytirlar ana, ki adam toýdî **anda** da kendi him saldı anda Biyiklängän. (AQP 87/5)*

2. Doğurmak.

{+DAn...+n/+nI}

*Seniñ bilädir maña başlanmaş künlärniñ xuvattan, roskoşuna ariläriñniñ seniñ **xoynumdan** burun günäştän toýdum **seni**. (AQP 110/3)*

toýru bol- 1. Dürüst olmak.

{—}

Bular çapanel boldular, tüştülär, biz turduş da toýru boldu. (AQP 20/9)

Dügül yazıxım da dügül yañılmaşım, yazıxsız yürüdüm da toýru boldum. (AQP 59/4, 5)

2. Yükselmek.

{+A/+GA}

*Toýru bolsun alyışım benim, neçik temyan, **alnıña seniñ**, Biy, kötürülgänin çollarımniñ benim çurban kečägi. (AQP 141/2)*

toýru et- Doğrultmak.

{+n/+nI}

***Işin çolumuznuñ bizim** toýru et bizgä, işin çolumuznuñ bizim oñar bizgä. (AQP 90/17)*

*Millät yaman da açıtuçı millät, ki toýru etmädi **yüräkin kensiniñ** da toxtatmadı Teñridä džanın kensiniñ. (AQP 78/8)*

***Yolumnu benim** toýru et maña sözüñä körä, da buyruş etmägäy maña barça yazıx. (AQP 119/133)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Biy, yol körgüz maña artarlıxıña seniñ, toýru et **alnıma benim yoluñnu seniñ**. (AQP 5/8)*

toyrul-: Doğrulamak.

{—}

Xorul, toyrul da xanlıx et könülük üçün, ivaşlık da artarlıx üçün, da yol körgüzgäy saña tanlanmalı oñuñ seniñ. (AQP 45/5)

toyrula-: Düzeltmek.

{+n/+nI}

*Eyämizdän toyrular **yürügäni adamniñ**, yolun aniñ ol klär asrī. (AQP 37/23)*

toyrur-: 1. Doğurmak.

{+Ø}

Toyurmagan toyrurdu 7, da köp toyrurgan eksildi toyrurmañtan. (AQP 72/ S-2/5)

*Yoxsa, tirilär, alyşliyiñ seni, Biy, neçik men bundan soñra **oñlanlar** toyrugaymen, ki aytkaylar artarlıxiñni, Biy xutxarıлмаñimniñ benim. (AQP 106/I-38/19)*

{+n/+nI}

*Oylum benim sensen, da men bu kün toyrurdum **seni**. (AQP 2/7)*

*Bu türlü bolduñ sövüküñdän seniñ, ah da xorxuñnu seniñ başladıñ, toyruduñ inçxamañ bilä **džanni** xutxarmañiñdan seniñ. (AQP 90/I-89/17, 18)*

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Töräsizlik bilä başlandim, da **yazıñ içinä** toyrurdi **meni** anam. (AQP 51/7)*

2. Yaratmak.

{ +n/+nI}

*Saldıñ Biyni, ki toyrurdu **seni**, unuttuñ Teñrini, ki yedirdi anı. (AQP 36/De-32/18)*

toxta-: Güç bulmak, güç almak.

{+DA}

*Toxtadı yüräkım **Bıydä**, da biyikländi münjüzüm Teñri xutxaruçım bilä benim. (AQP 72/S-2/1)*

{+DA},{+DAn}

***Sendä** toxtadım men **xoynundan yüräkiniñ anamnıñ benim**, sendändir boluşluğım benim hər sahat. (AQP 71/6)*

toxtal-: 1. Oluşmak.

{—}

Yarlıyamañ bilä Eyämizniñ toludu[r] yer, da sözü bilä Eyämizniñ kök toxtaldı,

da *džani bilä ayziniñ anıñ barça xuvatları anıñ. (AQP 33/6)*

Ol aytı, da boldu, buyurdu, da toxtaldı. (AQP 33/9)

Biy, išanç bolduñ bizgä pokolen'a pokolen'adan, neçä ki taylar toxtalmıyır edilär, yarattıñ dünyanı da barça uçları. (AQP 90/3)

2. İnnek.

{+DA}

*Zera oxlarıñ uruldı maña da **mendä** toxtaldı xoluñ seniñ. (AQP 38/3)*

***Mendä** toxtaldı yüräklänmäxiñ seniñ, zabawañni, müşxüllüxiñni seniñ keltirdiñ üstümä menim (AQP 88/8)*

3. Durmak, oturmak.

{+DA}

*Budañi anıñ meñilik tiri bolgay, da olturıçu anıñ, neçik günäş, alnıma menim, neçik ay, ki toxtalgandır **köktä** meñilik tanıx könülük bilä. (AQP 89/38)*

4. Durulmak, sakinleşmek.

{—}

Toxtalgan edi xiynları alarnıñ, xazıyanmañından adamlarnıñ düğüllär da adamlar bilä xiynalmısarlar. (AQP 73/4)

5. Kurulmak.

{+A/+GA}

*Artarlıx da toyruluñ toxtalıptır **olturıçuña** seniñ, yarlıyamañ da könülük bargaylar alnına yüzüñniñ seniñ. (AQP 89/15)*

6. Güçlenmek.

{—}

Toxtalıptır yüräki anıñ, da ol xorxmagay, negä dinçä körgäy duşmanın kensiniñ. (AQP 112/8)

toxtama bol-: Ortaya çıkmak.

{—}

Bulardılar sendän yamanlıx bilä, sayışladılar sayış, xaysın ki bolmadılar toxtama. (AQP 21/12)

toxtat-: 1. Çevirmek, yöneltmek.

{+A/+GA...+n/+nI}

*Esli etiyim seni da ağıllı yolda, xayda da barsañ, da toxtatıyım **üstüñä** seniñ*

sözlərimni. (AQP 32/8)

2. Gücləndirmək.

{+n/+nI}

*Oprandi dünyə da barça turganlar anda, men toxtattım **terəklərin anı**.* (AQP 75/4)

*Toxtatır Biy **artarlarni** da tanir künün zadasizlarni, žaranklixi alarni mehilik bolgay.* (AQP 37/17, 18)

*Toxtatır Biy **barça yixilganlarni** da turuzur barça yixilganlarni.* (AQP 145/14)

*Yaymur erkindən hadirlədiñ Teñri žaranklixiña seniñ, egər xəstalandı da esə, sen toxtattıñ **anı**, da kazanlarıñ seniñ turgaylar anda.* (AQP 68/10, 11)

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Toxtattı **ğaya üsnə ayaqlarimni** benim, da tüzätti yürüganimni.* (AQP 40/3)

{+DA},{+n/+nI}

*Yasadi, neçik yednorožecniñ, aruvluğun anıñ, **yerdə** toxtattı **anı** mehilik.* (AQP 78/69)

{bilä},{+n/+nI}

*Ber maña sövünçlük xutxarılmañtan da **džanı bilä ululuğunıñ** seniñ toxtat meni.* (AQP 51/14)

3. Yaratmaq.

{+n/+nI}

*Seniñdir kün, da seniñdir keçä, yariñni da günäşni sen ettiñ, da sen toxtattıñ **barça yergäsin dünyäni**, ävəl baharni da yazni sen yarattıñ.* (AQP 74/16, 17)

*Körmägäymen köktä işin barmaqlarıñniñ seniñ, **ayni** da **yilduzlarni**, **ğaysin** ki sen toxta[t]tiñ.* (AQP 8/4)

*Avazi Eyämizniñ toxtatır **odnorožecni**, da belgili etär ulu ormanlarni.* (AQP 29/9)

*Seniñdir köklär, da seniñdir yer, **dünyäni** tügälliki bilä sen toxtattıñ, yarimkeçäni da yarimkünni sen ettiñ, T'ap'or da Hermon atıña seniñ sövüngäylär.* (AQP 89/12)

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Toxtattı **yerni üsnə toxtalmañniñ kensiniñ**, ki tepränmägäy mehilik.* (AQP 104/5)

Toxtattı yerni üsnä suvnuñ, ... (AQP 136/6)

{+Ø},{+DA}

Yüräk aruv toxtat mendä, Asduaǵ, da dʒan toyru yäñirt xarnıma menim. (AQP 51/12)

4. (Adımlarını) sıklaştırmak.

{+n/+nI}

Toxta[t]tñ ayaxlarımñı menim, neçik kərgärdänniñ, da xoyduñ meni. (AQP 18/34)

{+n/+nI},{+A/+GA}

Toxtat izimni menim yoluña seniñ, ki yañılmagay yürügänlärim. (AQP 17/5)

5. Durdurmak.

{+n/+nI},{+A/+GA}

Yoxsa meni zadasızlıx üçün menim yöpsündüñ, toxtattñ meni alñıña seniñ meñilik. (AQP 41/13)

6. Ortadan ikiye ayırmak.

{bilä},{+n/+nI}

Sen toxtattñ xuvatñ bilä seniñ teñizni, sen uvattñ başın aždahanñ suv üsnä. (AQP 74/13)

7. Bildirmek.

{+n/+nI},{+DA}/{+DA},{+n/+nI}

Toxtattı tanıxlıxñ kensiniñ Jagopta, da orənk' xoydu üsnä Israjelñiñ. (AQP 78/5)

Toxtat xuluñda seniñ sözüñnü seniñ, xorxuñnu seniñ. (AQP 119/38)

Millät yaman da açıtucı millät, ki toyru etmädi yüräkin kensiniñ da toxtatmadı Teñridä dʒanñ kensiniñ. (AQP 78/8)

tol-: 1. Doymak.

{+DAn}

Neçik yayññ semizlikindän tolğay boyum menim, erinlärimniñ sövünçlükü bilä alyışlagay seni ayzım, ... (AQP 63/6)

{bilä}

Yapuxları bilä kensiläriniñ toldu xarınları alarnñ aşlar bilä, da xoydular xalğanñ oylanlarıña kensiläriniñ. (AQP 17/14)

2. Dolmak.

{bilä}

Alyışlıdır Biy Teñri Israjelniñ, ki etär sk'ançelik yalyız, da alyışlıdır ari haybatlı atı anıñ meñilik, tolgay haybatı bilä anıñ barça yer, bolgay, bolay. (AQP 72/18, 19)

Zera toldu xıyın bilä boyum menim, da tirlikim menim tamuǵa yuvuǵlandı, da sayışladım men alar bilä, ki tüşärlär çuyurga. (AQP 88/4, 5)

Tolduǵ ertä yarlıyamaǵıñ bilä seniñ, sövündüǵ da färah bolduǵ barça künlärinä tirlikimizniñ biznim. (AQP 90/14)

Neçik ki uludur seniñ işiñ, Biy, barça nemäni eslilik bilä ettiñ, toldu yer yaratkanlarıñ bilä seniñ. (AQP 104/24)

{+DA},{ bilä}

Baǵ antiña, zera toldu övläri damahlarnıñ yerdä könüsüzlük bilä. (AQP 74/20)

toldur-: 1. Ferahlatmak.

{+n/+nI},{bilä}

Körgüzdüñ maña yolun seniñ tirlikiñniñ, toldurduñ meni färahlik bilä yüzläriñdän meñäriüçi oñuñdan seniñ soñyuga dirä. (AQP 16/11)

2. Doyurmak.

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

Yemişindän aşıǵıñıñ, çayırnıñ, zäytünnüñ alarnıñ toldurduñ alarnı. (AQP 4/8)

Aytti duşman, aytir: xuvaliyıǵ, yetişiym, urıym, üläşiym iglikni da tolduriym andan boyumnu menim. (AQP 18/E-15/9)

Kim toldurur yaǵşıǵıñtan küsänçiniñni seniñ, yäñirgäy, neçik ǵarayuşnuñ, oylanlıǵıñniñ seniñ? (AQP 103/5)

{+n/+nI...bilä}/{bilä...+n/+nI }

Xaysıların bularnıñ alyışlamaǵ bilä alyışliym, da yarlıların bunuñ tolduriym ötmäk bilä. (AQP 132/15)

Xoldular, da keldi bedänä, da ötmäki bilä köknüñ toldurdu alarnı. (AQP 105/40)

Ki ǵoydu yergäñniñniñ seniñ yemişliktä, beräkäti bilä aşıǵıñıñniñ toldurdu seni. (AQP 147/14)

3. Dileğini gerçekleştirmek.

{+n/+nI}

Toldurgay Biy *barça xoltxañni seniñ*, hali bildiñ, ki tirgizdi Biy pomazanecin kensiniñ. (AQP 20/6)

4. Doldurmak.

{+n/+nI}

Yoxda tolular ötmäktän eksildilər, da açlar toldurdular *dünyäni*. (AQP 72/S-/5)
Menmen Biy Teñri seniñ, ki çıxardım seni ulusundan Misirniñ, aç ayziñni seniñ, da tolduriyim *anı*. (AQP 81/11)

{+n/+nI...bilä}

Toldur *yüzlärin alarniñ uyat bilä*, da xolsunlar atıñni, Biy. (AQP 83/17)

{+DAn... +n/+nI}

İçirir taylarni harmanlarından kensiniñ, da *yemişindän işiniñ kensiniñ* toldurur *yerni*. (AQP 104/12)

tolıunlan-/toryunlan-: Dalgalanmak, sarsılmak.

{—}

Toryunlandi (=Tolıunlandi) da titradi yer, da himlari taylarniñ seskändilar, zera öçäşlände üstlärinä alarniñ Teñri. (AQP 18/8)

Yarliya maña, Biy, zera xıynalıpmen men, tolyunlandi yüräklänmäxiñdän seniñ közlärim, *džanı*m da *xarı*nim. (AQP 31/10)

tolıunlat-: Sarsmak.

{+n/+nI}

Yeberdi oxların kensiniñ da tözdürdü alarni, yiñi etti yaltramañin kensiniñ da tolyunlattı *alarni*. (AQP 18/15)

tolıur-: Doldurmak.

{+A/+GA...+Ø}

Buni aşay etär, da buni yana biyiklätir; *ayañ xoluna Eyämizniñ*, çayır tolu *buzulmagan* tolturgan, da aşaxlatır bundan buñar. (AQP 75/8, 9)

tolu bol-: Dolmak.

{bilä}

Miskinländim da aşax boldum asrı, kün uzun xayıyulu yürüdüm, zera boyum tolu boldu *xıyın bilä* da yoxtur sayayma tenimä benim. (AQP 38/7, 8)

Añın suvu Teñriniñ tolu boldu *suv bilä*, hadir ettiñ aşıñ anıñ, zera bu türlüdür

hadirlik. (AQP 65/10)

tolu et-: Doldurmak.

{+n/+nI...bilä}

Ki toydurdi aç boylarni da küsänč boylarni tolu etti yaxşıliχ bilä. (AQP 107/9)

tolun-: Dolmak.

{bilä}

Tüzläriñ seniñ tolunsun semizlik bilä, semizlängän körklükü anabadniñ. (AQP 65/12, 13)

toy-: Doymak.

{+DAn}

Men artarliχ bilä körüngäymen yüzünä seniñ, toygaymen körüngänindän haybatıñniñ seniñ. (AQP 17/15)

İçirmägä barça kazanlarin yerniñ, toygaylar kiyik eşäklär susamaçlarından kensiläriniñ. (AQP 104/11)

toydur-: Doyurmak.

{+n/+nI}

Ki toydurdi aç boylarni da küsänč boylarni tolu etti yaxşıliχ bilä. (AQP 107/9)

tozdur-: Dağıtmak.

{+n/+nI}

Anda xorçkaylar xorçu, çayda ki bolmasa xorçu, zera Teñri tozdurur söväklärin yüz körgänläriñ. (AQP 53/6)

tök-: 1. (İçini) dökmek.

{+A/+GA},{+n/+nI }

Umsanıñiz añar, barça yiyinlari žoyovurtnuñ, töküñüz alnına anıñ yüräkiñizni sizniñ, zera Teñri boluşuçimizdir bizim meñi zamanalardan. (AQP 62/9)

Xaçan ayırlansa, alnına Eyämizniñ tökkäy alyışın kensiniñ, 101. (AQP 102/1)

2. (Öfkesini) kusmak.

{+n/+nI...+A/+GA}

Tök öčäsmäçüñni seniñ ol millät üsnä, ki seni tanımadılar, çanlar üsnä, ki atıña seniñ sarnamadılar, ki yedilär Jagopnu da yerin anıñ buzdular. (AQP 79/6, 7)

3. Akıtmak.

{+Ø}

*Xoydular er oylanların da xizlərin kensilərinin şeytanlarga, da töktülər zadasız **xan**, Xanə erlərinin da xizlərinin alarnin, ki xurban ettilər gurk'larına Kanannin. (AQP 106/37, 38)*

{+n/+nI...+A/+GA}

*Töktülər **xanın alarnin**, neçik suv, **čövrəsinə Erusayemnin**, da kimsə yoq edi, ki kömgäy edi alarni. (AQP 79/3)*

3. Yağdırmak.

{+A/+GA ...+n/+nI}

*Eksittin künlərin zamanasinin anin da töktün **üsnə uyatni**. (AQP 89/46)*

tökül-: Dökülmək.

{+A/+GA}

*Zera töküldülər **üstümə** suvlar boyuma dirə, da antuntk' çarəsiz čövrələdilər meni. (AQP119/J-2/6)*

tölə - : Karşılığını vermek, ödemək.

{+n/+nI}

*Biyik bol, ki yarçularsen dünyəni, tölə **tölövin öktämlərinin**. (AQP 94/2)*

{+A/+GA}

*Töləgäy **maña** Biy artarlıxıma körə benim, zadasızlıxıma körə benim töləgäy **maña**. (AQP 18/21)*

*Teşrinindir xuvat, da senindir, Biy, yarlıyamaşin, da sen tölərsen **hər birinə** işinə körə. (AQP 62/13)*

*Ber alarga, Biy, işlərinə körə alarnin, törəsizlik bilə yürüganlərinə körə tölə **alarga**. (AQP 28/4)*

*Sövünüz Biyni, barça ariləri anin, zera toyruluxnu izdər Biy da tölər **alarga**, kimlər ki artıxsı etərlər öktämlikni. (AQP 31/24)*

{+A/+GA...+Ø}

*Ki tölədilər **maña yaman** ornuna yaxşılıxinin, yaman sözlər edilər benim üçün, ki men barir edim artından yaxşı artarlıxinin. (AQP 38/21)*

*Tölədilər **maña yamanlıx** ornuna yaxşılıxinin, körəlməməx ornuna sövükümnin benim. (AQP 109/5)*

{+A/+GA...+n/+nI},{+n/+nI...+A/+GA}

*İşlərinə körə xollarinin tölə **alarga tölövün alarnin alarga**. (AQP 28/4)*

*Dügöl ki bu oldur, **χaysin** ki **Eyämizgä** tölär ediñiz, siz žoyovurt essiz da dügül esli. (AQP 36/De-32/6)*

*Töliyim **tölovün duşmanlarima meni** da körmäzlärgä meni töliyim tölovün alarga, ... (AQP 55/De-32/41)*

*Tölä **χonşularimizga** bizim 7 kerät artıχ χoyunlarına alarniñ **uyatni**, ki uyatladılar seni, Biy. (AQP 79/12)*

tölä-: Karşılığı verilmek, ödenmek.

{+A/+GA}

*Izdämäχ bilä izdäldi öč **χanına** oylanlarıniñ, tölovü duşmanlarıniñ alarniñ töländi **alarga**. (AQP 55/De-32/43)*

*Biy Teñrimiz bizim, ber bizgä eminlikiñni seniñ, zera barça **χilinganımızga** körä bizim töländi **bizgä**. (AQP 89/I-26/12)*

törä bilüci et-: Kanun tanıyan, kural tanıyan olmak.

{+n/+nI}

*Bunuñ üçün törä bilüci etärsen **yazıχlini**, yolda yol körgüzürsen ivaşlarga yarγuda, da övrätirsın ivaşlarga yoluñnu seniñ. (AQP 25/8, 9)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Törä bilüci etär **anı yoluna**, χaysin ki biyandı. (AQP 25/12)*

*Törä bilüci et **meni**, Biy, **yoluña seniñ** da yol körgüz maña izläriñä seniñ toyru. (AQP 27/11)*

töräsizlä-: Dinsizleşmek.

{—}

Yazıχ ettiχ biz atalarimiz bilä bizim, töräsizländiχ da yañıldıχ. (AQP 106/6)

Töräsizländiχ, aşındiχ barça bolup sendän, yazıχlı bolduχ barçada, da buyruχlarıña seniñ biz işitmädiχ. (AQP 151/Da-3/29)

töräsizlik et-: Kanunsuzluk yapmak.

{+A/+GA},{+DA}

*Xaçan ki **siziñ** dä **yüräkiñizgä** töräsizlik etärsiz **yerdä**, egirlikni χollarıñiz siziñ tüzär. (AQP 58/3)*

törmellän-: Solmak.

{—}

Ertä, neçik yaş ot, öskäylär, ertä neçik yaş ot, färah bolgaylar da

çiçäklängäylär, kečägä törmellänip da xurup tüškäylär. (AQP 90/6)

töz-: Güvenmek, inanmak; tevekkül etmek.

{+A/+GA}

*Barçası, kimlär ki tözärlär **saña**, uyalmagaylar, yoğsa uyalgaylar töräsizlär boşluqlarından kensiläriniñ. (AQP 25/3)*

*Tapungaymen saña meñilik, ki ettiñ, da tözgäymen **afıña seniñ**, zera tatlısen alnına ariläriniñ. (AQP 52/11)*

*Inandım körmägä maña yaxşıliğin Eyämizniñ ulusuna tirilärniñ, töz **Eyämizgä** da smilä bol, xuvatlısın yüräkiñ, da töz **Eyämizgä**. (AQP 27/13, 14)*

*Boyumuz bizim tözsün **Eyämizgä**, zera boluşuçı da yedirüçidir bizni. (AQP 33/22)*

2. Katlanmak.

{+A/+GA}

*Seniñ üçün tözär edim **azarlamaşka**, da yaptı uyat yüzümnü benim. (AQP 69/8)*

tözäl(mä)-: Katlanamamak.

{+ŋAr}

*Sk'ançeli boldu bilmäxiñ seniñ mendän, xuvatlandı, da tözälmän **buñar**. (AQP 139/6)*

tözdür-: Bekletmek.

{+n/+nI}

*Yeberdi oqların kensiniñ da tözdürdü **alarnı**, yığı etti yaltramaşın kensiniñ da tolyunlattı alarnı. (AQP 18/15)*

tul bol-: Dul kalmak.

{—}

Bolsun oylanları anıñ öksüz, da xatunu anıñ tul, çixkaylar, teşkirilgäylär oylanları anıñ, klänçi bolgaylar da çixkaylar övlärindän kensiläriniñ. (AQP 109/9)

tur-: 1. Hareketsiz durumda olmak, beklemek.

{—}

Nek, Biy, turduñ yıraxtan, başmas bolduñ keräкли tarlıx zamanına? (AQP 10/1)

Čaräsizlixi üçün yarlıniñ da küstünmäxi üçün miskinniñ hali turıyım, aytı Biy, xoyıyım xutxarmaşimni da yeberiyim alarga. (AQP 12/6)

Bular xapanel boldular, tüştülär, biz turdux da toyru boldux. (AQP 20/9)

Şaxat, kimlär yuxlarlar, dayi turmagaylar mi? (AQP 41/9)

2. Biraz zaman geçsin anlamında kullanılan bir söz

{—}

Tur, Biy, da küçäymäsin adam, yaryu bolsun gurk'çilarga alniña seniñ. (AQP 9/20)

3. Engel olmak.

{+A/+GA}

Sandir ol kişigä, ki barmadi keñäşinä dinsizlärniñ, yoluna yazıx[li]larniñ turmadi, da olturıuçına töräsizlärniñ ol olturmadi. (AQP 1/1)

Dügül ki sen ol Teñrisen, ki klägäysen töräsizlikni, da turmasalar alniña seniñ yamanlar, turmagaylar töräsizlär alniña sözüñniñ seniñ. (AQP 5/5)

Bunuñ üçün turmısarlar dinsizlär yaryuga, da ne yazıxlılar sayışına artarlarniñ. (AQP 1/5)

4. Bir görevde bulunmak.

{+A/+GA}

Turdu ol oñuna yarlınıñ xutxarma meni alardan, ki sürärlär boyumnu. (AQP 109/31)

E kiydirdiñ maña xuvat çerüvdä, turganlarni üstümä menim tibimä ettiñ menim. (AQP 18/40)

Teñri, töräsizlär turdular üstümä menim, da yiyinlari xuvatlılarniñ izdädilär boyumnı menim, da sayınmadılar seni, Teñri, allarına kensiläriniñ. (AQP 86/14)

Neçä turgaysız üsnä adamniñ öldürmä barçañiz, neçik duvarni buzмага da çetänni salмага. (AQP 62/4)

{bilä},{+A/+GA}

Kim turgay menim bilä üsnä yamanlarniñ? (AQP 94/16)

5. Varlığını sürdürmek, yaşamak.

{bilä}

Kepay, Amon, Amañeg da özgä millätlär barça turganlari bilä Džuranıñ; Da Asur da kelip edi alar bilä: barçası bular çerüvündän edilär oylanlariniñ Lovdmuñ. (AQP 83/8, 9)

Köp kez turdu boyum menim alar bilä, ki klämäzlär edi bäraxmamni. (AQP

120/6)

6. İkamet etmək, oturmak.

{+A/+GA}

*Biy, kim turgay **čatüriŋa seniŋ**, ya kim turgay **ari tayiŋa seniŋ**. (AQP 15/1)*

*Turgaymen **öviŋä seniŋ** meŋilik da yapungaymen kölegäsi tibinä xanatlarıŋniŋ. (AQP 61/5)*

*San, kimläri taŋladıŋ da yöpsündüŋ, da turgaylar **eŋikiŋä**. (AQP 65/5)*

*Egärki Eyämiz boluŋmagay edi maŋa, azgına dayın tursar edi boyum **tamuŋ içinä**. (AQP 94/17)*

{+DA}

*Saymos aytıŋız Eyämizgä, ki turur **Sionda**, aytıŋız gurk'čilarga haybatın anıŋ. (AQP 9/12)*

*Xorxkay Eyämizdän barča dünyä, da andan titrägäy barča turganlar **dünyädä**. (AQP 33/8)*

*Da övündürdüŋ xuvatiŋ bilä seniŋ obozlarına arilikiŋdän seniŋ, da xorxu aldı turganlarıni P'ŋşdaçı **ulusta**. (AQP 18/E-15 /13, 14)*

*Ki turur **köktä**, külgäy alardan, da Biy heč etkäy alarni. (AQP 2/4)*

7. Konaklamak.

{+DA}

*Aytir edim: bersä edi maŋa kimsä xanat, nečik kügü[r]či[n]niŋ, ki uçup biyikläniŋ yıraçlanıŋ turgıy edim **anabadda**. (AQP 55/7, 8)*

8. Sözünde durmak.

{+A/+GA}

*Turmadılar alar **antına Eyämizniŋ** da toyruluŋuna körä anıŋ klämädilər barma. (AQP 78/10)*

9. Dinmek, kesilmek.

{—}

Aytti, da turdu yel da fırtına, da biyikländilər tolyunları anıŋ. (AQP 107/25)

10. Basmak.

{+DAn}

*Ayaçım turgay **toyruluŋtan**, ulu yiyinlarda alyiŋslagaymen seni. (AQP 26/12)*

turguz-: Yol göstermek.

{+Ø...+A/+GA}

*Yol turguzduñ, neçik xoylarga, žořovurtuñ **seniñ** Movşes da Aharon ötläş.*
(AQP 77/21)

turğuz-: 1. Durdurmak; kaldırmak, dikmek.

{+n/+nI}

*Toxtatır Biy barça yixilganlarni da turğuzur **barça yixilganlarni**.* (AQP 145/14)
*Oñuñ **seniñ** yöpsündü meni, da ögütüñ **seniñ** turğuzdu **meni** soñyuga dirä, da*
*ögütüñ **seniñ** övrätkäy meni.* (AQP 18/36)

{+n/+nI},{+DA}

*Biy, Biy berdi maña xuvat da turğuzdu **ayağlarimni toxtatmañliñta**, boynu üsnä*
duşmanniñ xoydu meni, da tıngaymen tez tez. (AQP 147/H-3/19)

{+A/+GA},{+Ø}

*Turğuz **üstlärinä alarniñ yazıñli**, şaytan turgay oñlarına alarniñ.* (AQP 109/6)

{+n/+nI},{+DA}

*Turğuzur **toğurmaganni övdä** färah esli, neçik ana, oylanlarından*
söviñgäy?(AQP 113/9)

{+n/+nI...+DAn}

*Turğuzur **yarlunu yerdän**, biyik etär miskinni çöplüktän,...* (AQP 113/7)

{ bilä},{+n/+nI}

*Eminlik bilä bu da bunda yuxlalıñ, zera sen, Biy, yalyz **başxa umsañ bilä***
*turğuzduñ **bizni**.* (AQP 4/9)

{+Ø...+DAn}

*Turğuzdu **müñüz xutxarılmañniñ övündän Tawit' niñ**, xulunuñ kendiniñ, neçik*
sözlädi ayızları bilä ariläriniñ, ki meñiliktän markarılär edilär. (AQP 151/L-
1/69)

2. Ayakta tutmak.

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Ayirdi teñizni da keçirdi alarni, turğuzdu **suvnu**, neçik sayit **içinä**.* (AQP 78/13)

3. İkamet ettirmek.

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Saldı yüzlärendän alarniñ gürk'çilarni da turğuzdu **alarni povetinä kensiniñ**, da*
köväirdi övlärinä alarniñ millätin İsrajelniñ.(AQP 78/55)

turma bol-: Karşı gelmek.

{+A/+GA}

*Sen xorxulusen, da kim bolur turma **alnıña seniñ**? (AQP 76/8)*

tut-: 1. Tutmak, yakalamak.

{+n/+nI}

*Biy tutkay **meni**, da maña nemä eksilmägäy. (AQP 23/1)*

*Öčäşmäx bilä oyangaysen dünyä üsnä, da öčäşmäx bilä tutkaysen **gurk'čılarni**. (AQP 147/H-3/12)*

{+n/+nI},{+DA}

*Yeñmäx žoçovurt üçün, ki aruvluıxtan yıraılanıp edilär, zamanin, ki tutup edilär **anı** yat millät **Kettä**, Tawit' niñ nišan yazavı, 55. (AQP 56/1)*

2. Kapmak, kavramak.

{+n/+nI}

*Yetiškäy üstlärinä alarniñ sırtmaıx, çaysin ki bilmägäylär, da ulamaıxni, ki yaşırdılar, tutkay **ayaxlarin alarniñ**, da ol sırtmaıxka tüşkäylär. (AQP 35/8)*

tutaş-: Tutuşmak.

{—}

Biy, aşıxlat kökni da en, yovuxlan taylarga, da tutaşsinlar. (AQP 144/5)

tügällä-: Gerçekleştirmek; tamamlamak.

{+n/+nI}

*Bergäy saña Biy yüräkiñä körä seniñ, da **barça sayışiñni** ol tügällägäy. (AQP 20/5)*

*Tügällä **antlarin ant etkanların** da alyışlar yıllarin artların. (AQP 72/S-2/8)*

*Sun Tenrigä çurban alyıştan, tügällä **Biyiklängängä atıñni seniñ**. (AQP 50/14)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

***Antlarimni** tügällägäymen **alnına barça xorçkanların** **anıñ**. (AQP 22/26)*

{+n/+nI},{+DAn}

*Ya soıyuga dirä tiygay yarlıyamaıxin kensiniñ mendän ya tügällägäy **sözün kensiniñ millät millättän**? (AQP 77/9)*

tügällä-: Tamamlanmak.

{+A/+GA}

*Ki heç biyiklänmägäylär sayışları alarniñ, tügällänmägäy **uçına soıyulariniñ***

alarniñ, xazınganı ayızlarınin kensiläriniñ yapkay alarni. (AQP 140/9, 10)

*Ermeni t'vaganniñ 1024-inä, latin t'vaganniñ 1575-inä, frank ayına yulistä tügälländi bu saymosaran, **Ilâx ulusuna, Ilöv şähärinä.** (AQP 119/J-2/C)*

tügän-: Tükenmek.

{—}

Heç bolsunlar alar, neçik suv, ki tökülür; xorulğanına yayınıñ anıñ küçsüzlänsin, neçik balayuz, ki erir, da tügänsinlər. (AQP 58/8, 9)

Xarıştä da yalyanlıxta çıxara berilgäylär, soñyuda öçäşlänmäx bilä tügängäylär da tapulmagaylar. (AQP 59/13, 14)

Evet açiliki anıñ tügänmägäy, da içkäylär anı barça yazıxlıları dünyäniñ. (AQP 75/9)

tügät-: 1. Yok etmek.

{+n/+nI}

*Xuvaliyim duşmanlarimni, da yetişiym alarga, da xaytmıym alardan tügätkinçä **alarni.** (AQP 18/38)*

{bilä},{+n/+nI}

*Yıyım yamanlıxnı barça üstlärinä alarniñ da **oxlarım bilä benim** tügätiym **alarni.** (AQP 55/De-32/23)*

2. Yemek.

{+n/+nI}

*Yedi barça yaş otun ulusunuñ alarniñ, tügätti barça **yemişin tüzlär[i]niñ** **alarniñ.** (AQP 105/35)*

tüş-: 1. Yorulmak.

{—}

Bular xapanel boldular, tüştülär, biz turduñ da toyrı bolduñ. (AQP 20/9)

Yuvuxlanganıma maña yamanlarniñ yemägä tenimni benim xıynavuçılarım da duşmanlarım benim alar küçsüzländilär da tüştülär. (AQP 27/2)

2. Düşmek.

{+A/+GA}

*Xiyniyim alarni, ki bolmagaylar tirilmä, da tüşkäylär **ayaqlarım tibiñä benim.** (AQP 18/39)*

*Yedilär da yerni öptilär anar barça xodžaları yerniñ, **alnına anıñ** tüşkäylär,*

barçası kirirlər toprağa. (AQP 22/30)

*Biy, çıxardıñ tamuıtan boyumnu benim, xutıardıñ meni alardan ki tüşärlär
çuyurga. (AQP 30/4)*

*Alnıña seniñ, Biy, sarnadım, da alnıña Teırimniñ küstündüm, egär tüşsäm men
buzulmaılııka. (AQP 30/9, 10)*

{+DA}

*Sırtmaı tüzdilär ayaılarıma benim da aıaılattılar boyumnı benim, xazdılar
 alnıma benim terän çuyur da tüştülär kensiläri **anda.** (AQP 57/7)*

{+DAn}

*Boluıları alarnıñ opransın tamuıta da **hörmätlärendän kensiläriñiñ** tüşsünlär.
 (AQP 49/15)*

{+A/+GA... +DAn}

***Saıa** tüştüm men **içindän xarıñniñ anamnıñ benim,** sensen Teırim. (AQP
 22/11)*

3. Kurtulmak.

{+DAn}

*Yarı et alarga, Teıri, tüşkäylär **sayııılarından kensiläriñiñ;** köp dinsizliklärinä
 körä alarnıñ, sal alarnı, zera açıtılar seni. (AQP 5/11)*

4. Yağmak.

{+A/+GA}

*Tüşkäy **üstlärinä alarnıñ** ah da xorıı, da xuvatından biläkiñniñ seniñ taı
 xaytkaylar. (AQP 18/E-15/16)*

*Engäy, neçik yaymur üsnä volnaniñ, neçik rosa, ki tüşär **yer üsnä.** (AQP 72/6)*

*Färah boldu Ekibdos çııkanına alarnıñ, zera tüşti ahı Eyämizniñ **üstlärinä
 alarnıñ.** (AQP 105/38)*

{+DAn}

*Çııti tütün öçäımaıından anıñ, da ot yüzündän anıñ yaltradi, da uçıunlar tüşti
andan. (AQP 18/9)*

*Zera rosa, ki tüşär **sendän,** bu hakimliktir alarga, evet yamanlıı bilä tas bolgay.
 (AQP 89/I-26/19)*

{+DAn...+A/+GA}

*Paıılliki öviñniñ seniñ yedi meni, azarlamaı **azarlavuçiläriñdan seniñ** tüştilär*

üstümä benim. (AQP 69/10)

5. Kapana kısılmak, tuzağa düşmek.

{+A/+GA}

*Yetiškäy üstlärinä alarniñ sırtmaç, çaysın ki bilmägäylär, da ulamaçni, ki yaşırdılar, tutkay ayaçların alarnin, da **ol sırtmaçka** tüşkäylär.* (AQP 35/8)

*Tüšsün **sırtmaçına anıñ** yazıxlılar, yalyz men men keçkinčä.* (AQP 141/10)

6. Korku sarmak.

{+A/+GA}

*Yüräkim bulıandı mendä, da çorçusu ölümniñ tüštü **üstümä benim.*** (AQP 55/5)

7. Diz çökmek.

{+A/+GA}

***Alına anıñ** äväl Huntistanlılar tüşkäylär, da duşmanları anıñ topraç yegäylär.* (AQP 72/9)

8. Ölmek.

{+A/+GA}

*Kahanaları alarniñ tüštülär **çilička**, da tulların alarniñ yoç edi kimesä yıylama.* (AQP 78/64)

9. Bir görev veya makamdan ayrılmak.

{+DAn}

*Siz ošta, neçik adamlar, ölärsiz, neçik ki biy, **biyiktän** tüšärsiz.* (AQP 82/7)

*Tüšsün **yanıñdan** seniñ miñlär da tümänlär **oñuñdan** seniñ, ki saña nemä yovuxlanmagaylar.* (AQP 91/7)

10. Pay düşmek.

{+Ø... +A/+GA},{bilä}

*Ülüş tüštü **maña tañlamalar bilä**, da oçiznam benim biyanovlu boldu maña.* (AQP 16/6)

tüšür-: Düşürmek.

{+A/+GA...+n/+nI}

*Tüšürgäysen üstlärinä alarniñ uçxunların **otnuñ**, sindirgaysen alarni, miskinliktän bolmagaylar tirilmä.* (AQP 140/11)

tüz-: Düzeltmek.

{+n/+nI}

*Tatlı adam yarlıyar da berir ötünç, tüzär **işin kensini** yarıyuda, ki meñilik ol seskänmägäy (AQP 112/5, 6)*

*Xollarım benim ettilär saymosaran, da barmaqlarım benim tüzdülär **işin alyışnı**. (AQP 151/2)*

*Tüzdü **alarnı** meñi meñilik, ölçöv xoydı, ki keçmä bolmaz. (AQP 148/6)*

*Xaçan ki siziñ dä yüräkiñizgä töräsizlik etärsiz yerdä, **egirlikni** xollarıñız siziñ tüzär. (AQP 58/3)*

tüzät-: Düzeltmek.

{+n/+nI}

*Toxtattı xaya üsnä ayaqlarımni benim da tüzätti **yürügänimni**. (AQP 40/3)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Saçma yarıxni üstünä bularnıñ, xaysi ki olturup ediñ xaramyuluhta, da kölgäsinä ölümniñ tüzätmä **ayaqlarımizni** bizim yoluna **eminlikni**. (AQP 151/L-1/79)*

tüzlän-: İnnek.

{+A/+GA}

*Çıxarlar, taylanirlar da enärlär, tüzlänirlär **yerlärinä**, ki toxtattıñ alarni. (AQP 104/8)*

-U-

uç-: Uçmak, havada yol almak.

{A/+GA}

*Ayındi **kərovpeḷār üsnä** da uçtu, ayındi ol xanatlari üsnä yelniḡ. (AQP 18/11)*

{+DAn}

*Yüzündän anıḡ çixkaylar urulmaḡlar, da **artından izlərinin** ulular uçar xuşlardan. (AQP 147/H-3/5)*

ula-: Gözetlemek, yolunu gizlice beklemek.

{+n/+nI}

*Ulama **boyumnu benim** klädilär da yettilär üstümä benim xuvatlılar. (AQP 59/4)*

*Uladılar **boyun artarnin** da xanni zadasiz borçlu etärlär edi. (AQP 94/21)*

*Tilçi adamga oḡmagay yer yüzünä, **yazıxlı adamnı** yamanlıxı kensiniḡ ulagay tas bolmaḡlıxka. (AQP 140/12)*

ulu bol-: Yücelmek.

{+A/+GA}

*Ulu boldu **üstümä benim** yarlıyamaḡın seniḡ, xutxardin boyumnu benim tamuxtan tıbdäki, Teḡri. (AQP 86/13)*

ulu et-: Yüceltmek.

{+n/+nI}

*“**Tilimizni bizim** ulu etälix, erinlärimiz bizim bizdädir, da kimdir bizim Biyimiz?” (AQP 12/5)*

*Çöp çövrä yamanlar biyiklikinä körä, ulu etkäysen **oylanların adamnin**. (AQP 12/9)*

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA ...+n/+nI}

*Ulu ettiḡ **xutxarmaḡnı xanına anin**, etmä yarlıyamaḡ mazanecinä anin, Tawit'kä da oyluna anin pokolen'a pokolen'adan. (AQP 18/51)*

*Ulu ettiḡ **barçasına ari atinı seniḡ**, n[e] kün sarnasam alniḡa seniḡ, tezindän işit maḡa, da köp xuvat etkäysen boyuma benim. (AQP 138/2, 3)*

ulu sözlä-: Büyük konuşmak.

{+A/+GA}

Eḡar ki duşman azarlasa edi, tözgäy edim, şahat, ya klämäḡän meni ulu

sözləgäy edi üstümä benim. (AQP 55/13)

ululan-: Büyüklənmək.

{+A/+GA}

Sövünälix biz xutxarmaxiña seniñ, atına Teğrimizniñ bizim biz ululangaybiz. (AQP 20/6)

ululangan bol-: Büyüklənmək.

{—}

Maña asrı ululangan boldu dostlarıñ seniñ, Teğri, da asrı xuvatlandılar buyruğçılari alarniñ. (AQP 139/17)

ululat-: Yüceltmək.

{+n/+nI},{bilä}

Ululatiñiz Biyni benim bilä da biyiklätiñiz atın aniñ oyurđan. (AQP 34/4)

umsa bol-: Umut olmaq.

{+A/+GA}

Boldu Biy umsa yarlığa, boluş tarlıxta keräklı zamanda. (AQP 9/10)

Xayadan biyiklättiñ meni, da yol körgüzdüñ maña, da maña bolduñ umsa, veža xuvatlı bolduñ maña yüzündän duřmanniñ. (AQP 61/3, 4)

umsan-: 1. Güvenmek.

{+A/+GA}

Közläri Eyämizniñ üsnä xorıkanlarniñ kensindän, da kimläř umsanırlar yarlığamaxiña aniñ. (AQP 33/18)

Umsanmañiz egirlikniñ damahlikinü, suılanmañiz; ululuı, ki xaydan kelğäy, tarıxmasın yüräkiñiz sizniñ. (AQP 62/11)

Da aytır Biy: xanı gurk'larıñiz sizniñ, ki umsanıp ediñiz siz alarga, haysılarıñiñ ki semizin stollariniñ yer idiñiz çayırın xurbanniñ? (AQP 55/De-32/37, 38)

Sunuñuz xurban artarlıxtan da umsanıñiz Biygä. (AQP 4/6)

{+ıAr}

Teğri boluşuçim benim, da men umsanırmın añar, işançim benim, yaray xutxarıлмаxiма, yöpsünövlü benim. (AQP 18/3)

Umsanıñiz añar, barça yiyinläri žoyovurtnuñ, töküñüz alnına aniñ yüräkiñizni sizniñ, zera Teğri boluřuçimizdir bizim meñi zamanalardan. (AQP 62/9)

2. Sığınmak.

{+A/+GA}

*Neçik ki köp ettin yarlıyamağın, Teğri, yoğsa adam oylanları **kölegüsinä** **ğanatlarıñnıñ** umsangaylar. (AQP 36/8)*

***Kölegüsinä** **ğanatlarıñnıñ** umsangaymen keçkinçä töräsizlik. (AQP 57/2)*

*Arçası üsnä kensiniñ kötürgäy seni, **kölegüsinä** **ğanatlarıñnıñ** umsangaysen. (AQP 91/4)*

umsandir-: Güvenmesini sağlamak.

{+n/+nI}

*Añ sözüñ **çuluñnuñ** seniñ, ki umsandirdiñ **meni**. (AQP 119/49)*

unut-: Unutmak.

{+Ø}

*Ya unutkay mī **şayavatlanma** Teğrim dayi da, ya tiygay şayavatın kensiniñ öçäşmäx bilä kensiniñ? (AQP 77/10)*

*Uruldu, neçik yaş ot, da xurudu yüräkim, unuttum **yemä ötmäkim** **menim** avazından küstünmäğimniñ **menim**. (AQP 102/5, 6)*

{+n/+nI}

*Işit, çiz, da baç, aşaxlat çulağın, unut **žoğovurtuñnu** da **övin atağnıñ**, zera suşlandı çan körkiñä. (AQP 45/11, 12)*

*Ne üçün çaytarırsen yüzüñnü bizdän, unutursen **miskinlikimizni** da **tarlığımızni** **bizim**? (AQP 44/25)*

*Könülüküñnü sözlädim da unutmadım **sözüñnü** **seniñ**. (AQP 119/16)*

*Negä dinçä, Biy, unutkaysen **meni** soñyuga dirä, negä dinçä çövürgäysen yüzüñnü mendän? (AQP 13/2)*

unutulgan bol-: Unutulmak.

{—}

Unutulgan boldum men, neçik ölü, yüraktän, da boldum men neçik sayit tas bolgan. (AQP 31/13)

ur-: 1. Vurmak, çarpmak.

{+n/+nI}

*Zera urur edi **çayanı**, da açar edi suvlar, da özänlär çıxarlar edilär andan. (AQP 78/20)*

***Arçamni** urdular yazıçlılar, uzaç ettilär töräsizliklärin. (AQP 129/3)*

{+ηAr}

Urar **añar** yel – da yoxtur, da dayi körünməz yeri anıñ. (AQP 103/16)

{+n/+nI...+A/+GA}

San **añar**, kim alip **oılanlarıñni** **seniñ** da urdu **taška**. (AQP 137/9)

2. Öldürmek.

{+Ø}

Da urdu **ulu millät** yalyız, ... (AQP 136/17)

{+n/+nI}

Kel, Biy, da **xutxar** meni, **Teñrim**, zera sen urduñ **barçasın**, kimlər ki edilär
menim bilä **duşmanlıxta** borçsuz, da tişlärin yazıxlılarnıñ uvatkaysen. (AQP 3/8)

Zera, **kimni** ki sen urduñ, sürdülär da dayi ayriñin üsnä arttırdılar. (AQP 69/27)

Xiliç **çıxardılar** yazıxlılar da **xordular** yaylarin kensiläriniñ urmaga **yarlıni** da
çaräsizni, öldürmä anı, ki **xonarhdır** yüräki bilä. (AQP 37/14)

Urdu barça **burungilärin Ekibdosnuñ** adamdan džanavarga dirä. (AQP 135/8)

{+A/+GA},{+n/+nI}

Urıyım **alnına anıñ duşmanlarin anıñ**, da körälmägänlärni anı yenilmäxkă
çıxara beriyim. (AQP 89/24)

{bilä},{+n/+nI}

Seniñ bilä duşmanlarimızni bizim urıyıx, da atıñ bilä **seniñ heç etiyix**
turganlarni üstümüzgä bizim. (AQP 44/6)

3. Soğuk, dolu vb. ürünlere zarar vermek.

{+n/+nI}

Urdu **borlalıxlarin** da **zäytilärin alarnıñ** da uvattı barça teräklärini alarnıñ.
(AQP 105/33)

{bilä},{+n/+nI}/{+n/+nI},{bilä}

Urdu **hrad bilä borlalıxlarin alarnıñ** da **zeytinlärin alarnıñ moroz bilä**. (AQP
78/47)

4. Püskürtmek.

{+n/+nI}

Urdu keri **duşmanlarin kensiniñ**, irisvay meñilik etti alarni. (AQP 78/66)

5. Yok etmek.

{bilä},{+n/+nI}

Uriyim tayaş bilä töräsizliklərin alarniñ, xiyin bilä könüsüzlüklərin alarniñ.
(AQP 89/33)

6. Tarlayı sürmək.

{+Ø}

*Urdular **saban**, da tiktilär borlaliş da ettilär yemiş tarlovlarından kensiläriniñ.*
(AQP 107/37)

urul-: 1. Vurulmak, saplanmaq.

{+A/+GA}

*Ayırlandı xoluñ seniñ **üstümü benim**, xayttım miskinliktä, zera uruldu maña tegänäklär.* (AQP 32/4)

*Zera oxlarıñ uruldı **maña** da mendä toxtaldı xoluñ seniñ.* (AQP 38/3)

2. Kesilmək.

{—}

Uruldu, neçik yaş ot, da xurudu yüräkim, unuttum yemä ötmäkim avazından küstünmäximniñ benim. (AQP 102/5)

urun-: Çarpmək.

{+A/+GA}

*Kününä öç alip tölämäxninñ töliyim alarga, zamanına, xaçan ki urunsa **taşka** ayaqları alarniñ.* (AQP 55/De-32/35)

*Biläkləri üsnä kensiläriniñ kötürgäylär seni, ki heç urunmagay **taşka** ayaqlarıñ seniñ.* (AQP 91/12)

ustat bol-: Kurnaz olmaq, hilekâr olmaq.

{—}

Neçik kerezmanlar, açixtır boyurdaqları alarniñ, tilləri bilä kensiläriniñ ustat boldular. (AQP 5/10)

ustatliş et-: Kurnazlıq etmək, hile yapmak.

{+A/+GA}

*Ustatliş etti **alnına anin** tapma töräsizlikni da körälmämägä anı.* (AQP 36/3)

*Üsnä **žoyovurtuñnuñ** ustatliş ettilär, bilmäxliş sayış ettilär üsnä ariläriniñ seniñ da ayttılar: “Keliñiz, tas etiyix alarni millättän, da añılomagay atı Israjelniñ dayı da”. (AQP 83/4)*

{bilä},{+A/+GA}

*Ki ustatlıx etmədi **tili bilä kensiniñ**, da yamanlıx **sıñarına kensiniñ** ol etmədi.*
(AQP 15/3)

uvat-: 1. Kırmaq, ufalamak.

{+n/+nI}

*Kel, Biy, da xutxar meni, Teñrim, zera sen urduñ barçasın, kimlär ki edilär
menim bilä duşmanlıxta borçsuz, da **tişlärin yazıxlılarnıñ** uvatkaysen.* (AQP 3/8)

*Evet, hälbät, Teñri uvatkay **başın duşmanımızniñ bizim**, da **saçın terisiniñ**,
kimlär barırlar töräsizlikläri bilä kensiläriniñ.* (AQP 68/22)

*Yenđi uruşlarnı uçundan uçuna dirä dünyäniñ, **yaylarnı** uvattı, yaraylarnı
sındırdı da xalxanlarnı küydürdi ot bilä.* (AQP 46/10)

*Ol künnü çıxara berildim men ertädän, neçik xoluna aslannıñ , ol türlü
sındıryaladı, uvattı **söväklärimni**, zera ertädän keçägä dirä çıxara berildim.*
(AQP 106/I-38/13)

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Teñri uvatkay **tişlärin alarnıñ ağızlarına alarnıñ**, da žanıklärin aslanlarnıñ
sındırdı Biy.* (AQP 58/7)

*Sen toxtattıñ xuvatıñ bilä seniñ teñizni, sen uvattıñ **başın aždahanıñ suv üsnü**.*
(AQP 74/13)

*Biy artardır da uvatır **erincäkin yazıxlınıñ gärdanına**.* (AQP 129/4)

2.Bölmek, parçalamak.

{+n/+nI}

*Uvatıyıx **bayın alarnıñ** salıyıx bizdän xoşulmañın alarnıñ.* (AQP 2/3)

*Avazı Eyämizniñ uvatır **ormanlarnı** da uvatır Biy **ormanların Lipananıñ**.* (AQP 29/5)

*Uvatkay **alarnı**, neçik igit litorosun Lipananıñ, xaysı ki sövüklüdür, neçik
oylanların odnorožecniñ.* (AQP 29/6)

{+n/+nI},{+DA}

*Anda inçxamañ, neçik toyganda, yel küclü uvatır **kerapni otraçta**.* (AQP 48/7, 8)

3. Birliğı bozmak.

{+n/+nI}

Kütkäysen alarnı tayañ bilä temirdän, neçik sayıtın çölmäkçiniñ, uvatkaysen

alarni. (AQP 2/9)

*Da ululuğundan haybatiniñ seniñ uvattiñ **zarşı bolganlarni seniñ**, yeberdiñ öcäsmäxiñni yüräklänmäxiğdan seniñ, da yedi alarni, neçik xamişni. (AQP 18/E-15/7)*

*Biy uvatir **čerüvlärni**, Biydir atı anıñ. (AQP 18/E-15/3)*

{bilä},{+n/+nI}

*Oñuñ seniñ, Biy, haybatlıdır **xuvatı bilä kensi[niñ]**, oñuñ seniñ, Biy, uvatti **duşmanlarni. (AQP 18/E-15/6)***

uyal-: Utanmak.

{+DAn}

*Barçası, kimlär ki tözärlär saña, uyalmagaylar, yoğsa uyalgaylar töräsizlär **boşluğlarından kensiläriniñ. (AQP 25/3)***

*Uyalsınlar dinsizlär da kirsinlär tamuğa, da baylı bolğay ustat erinlär, ki sözlär edilär artar üçün egirlikni, **öktämliklərindən da sökkänlərindən kensiläriniñ. (AQP 31/18, 19)***

uyat al-: Utanmak.

{+DAn}

*Uyatni **yuvuğlarından kensiniñ** ol almaz, heç boluptur alnına anıñ yaman etüçi. (AQP 15/3, 4)*

uyat bol-: Utanç olmak.

{+A/+GA}

*Aşaqlattım oruç bilä boyumnu benim, da boldu **maña** bu uyat, ettim tonumnı benim yas da boldum mani alarga. (AQP 69/11, 12)*

uyat et-: 1. Boşa çıkarmak.

{+n/+nI}

***Sayışın yarliniñ** uyat ettilär, zera Biyidir umsası anıñ. (AQP 14/6)*

2. Rezil etmek

{+n/+nI...+A/+GA}

*Barça töräsizlikimdän benim xutxardıñ meni, uyat **harsızlarga ettiñ meni. (AQP 39/9)***

uyatla-: Rezil etmək.

{+n/+nI}

*Tölä xonşularımız[g]a bizim 7 kerät artıx xoyunlarına alarnıñ uyatnı, ki uyatladılar **seni**, Biy. (AQP 79/12)*

uyatlı bol-: Utanmak.

{—}

Saxla boyumnı da xutxar meni, da uyatlı bolmagaymen, ki umsandım saña. (AQP 25/20)

Körgüz yüzüñnü seniñ xuluña seniñ, tırgız meni, Biy, yarlıyamañıña körä, Biy, uyatlı bolmagaymen, zera sarnadım alnıña seniñ. (AQP 31/17, 18)

Uyalsınlar da uyatlı bolsunlar, ki izdärlär edi boyumnu menim, haytsınlar kötüñkeri da uyalsınlar, kimlär yaman sayışlarlar edi maña. (AQP 35/4)

Uyalsınlar da uyatlı bolsunlar, kimlär sövünürlär yamanıma menim, kiysinlär uyatnı da heçlikni, kimlär ki üstümä menim ulu sözlädilər. (AQP 35/26)

uyatlı et-: Utandırmaq.

{+n/+nI}

*Yoxsa sen xutxariyürsen bizni duşmanlarımızdan bizim da **körälmägänläрни** **bizni** uyatlı ettiñ. (AQP 44/8)*

*Tenri bilä etälix xuvatnı, da ol uyatlı etkäy **duşmanlarımıznı** **bizim**. (AQP 108/14)*

*Yuvuxlandım men tanıxlıxıña seniñ, Biy, uyatlı etmə **meni**. (AQP 119/31)*

*Xorxanlar Eyämizdän barça oylanları İsräjelniñ, ki heç etmədi da uyatlı **alyışın** **yarlıniñ** da çövärmädi yüzün kensiniñ mendän, yoxsa sarnaganıma menim alnına anıñ işitti maña. (AQP 22/24, 25)*

{+n/+nI...+DAn}

*Boluş maña sözüñä körä, da tırgız meni, da uyatlı etmə **meni** **umsamdan** **menim**. (AQP 119/116)*

uyu-: Bozulmaq.

{—}

Uyudu, neçik süüt, yüräkləri alarnıñ, yoxsa men neçik orənk'ıñni seniñ sözlädım. (AQP 119/70)

uzaḡ bol-: Kurtulmak.

{—}

Vay, ki uzaḡ boldu ḡariblēḡim, ki turdum men çatırına Getarniḡ! (AQP 120/5)

uzaḡ et-: Uzaklaştırmak.

{+n/+nI}

*Arḡamni urdular yazıḡlılar, uzaḡ ettilär **töräsizliklärin.** (AQP 129/3)*

uzat-: 1. Sürdürmek, devam ettirmek.

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Yaryu etmägä öksüzgä da yarlıga, ki dayi artıḡ adam **ulu sözlämäḡin kensiniḡ** uzatmasin **üsnä yer yüzünüḡ.** (AQP 10/18)*

2. Uğurlamak, götürmek.

{+n/+nI}

*Yeber, Biy, yariḡiḡni seniḡ da könülükünü seniḡ, ki uzatkaylar **meni** mindirgäylär ari tayiḡa seniḡ da öviḡä seniḡ. (AQP 43/3)*

-Ü-

üläş-: 1. Bölüşmek, paylaşmak.

{+Ø}

Mindi biyiklikkä da yäsir etti yäsirlikni, aldı tapungannı, üläşti başxış da berdi adam oylanlarına, zera egri inamlılar da turgan bolgaylar anda. (AQP 68/19)

{+n/+nI}

Xoyuñuz yüräkinizni sizniñ üsnä xuvatinıñ anıñ, üläşinüz berklklärin anıñ, ki aytma bolgaysız özgä millätkä. (AQP 48/14)

Xan xuvattan sövmägä körkün övüñnüñ seniñ, üläşmä tapungannı, egär ki yuxlasañız da içinä povetniñ. (AQP 68/13, 14)

Aytti duşman, aytır: xuvaliyıx, yetişiym, uriyim, üläşiyim iglikni da tolduriym andan boyumnu menim. (AQP 18/E-15/9)

Zamanına, ne türlü üläşti Biyiklängän barça millätni, ne türlü saçtı ol oylanların Adam atamizniñ. (AQP 36/De-32/8)

Üläştilər tonlarımni aralarına kensiläriniñ da tikilmägän tonum üsnä menim zar atarlar edi. (AQP 22/19)

2. Ayırmak.

{+n/+nI}

Ayirdi teñizni ulu da üläşti eki pay, ... (AQP 136/13)

{+A/+GA... +Ø},{bilä}

Üläştin bizgä ötmäk yaş bilä da içirdiñ bizgä yaşni ölçöv bilä. (AQP 80/6)

üläşin-: Paylaşılmaq.

{+DAn}

Üläşindi başxış ayzıñdan seniñ, bunun üçün alyışladı seni Teñri meñilik. (AQP 45/3)

ülüş bol-: Pay sahibi olmak.

{—}

Kirgäylär tibinä antuntk'nuñ, çıxara berilgäylär itiniñ xoluna, da ülüşläri tülkülärniñ bolgaylar. (AQP 63/11)

ülüşlü bol-: Hissedar olmak.

{+A/+GA}

Zadasızlar da toyrular ülüşlü boldular maña, da men saña tözdüm. (AQP 25/21)

Sabaplama sababın yazıxniñ adam bilä, ki etärlär töräsizlikni, bolgaymen ülüşlü tañlaganlarna alarniñ. (AQP 141/4)

ündä-: Çağırmaq.

{+n/+nI}

*Teñri teñrilärniñ, Biy sözlädi, ündädi **dünyäni** kün toyuştan kün batışına dirä. (AQP 50/1)*

*Ündädi **açlıxni** uluslarına alarniñ, barça xuvatın ötmäknin sindirdi. (AQP 105/16)*

{+n/+nI},{+DIIn}

*Ündägäy **köknü yoxartın da yerni**, yarıyulama žoğovurtun kensiniñ, yïmagay xatına arilärin kensiniñ da kimlär xoyar oferasın antniñ stolu üsnä anin. (AQP 50/4)*

{+n/+nI}, {bilä}

*Kim heseplär köplüxün yulduzlarniñ, **barçasın alarni atı bilä** ündär. (AQP 147/4)*

ür-: Esmek.

{—}

Yeberir sözün kensiniñ da eritir alarni, ürgäylär yellär, da ketkäylär suvlar. (AQP 147/18)

üz-: 1. Çıkarmak.

{+n/+nI}

*Xoluñ seniñ üzdü **gürk‘čılarni**, da alarni tiktiñ; xïynadiñ žoğovurtnu da çixardiñ alarni. (AQP 44/3)*

*Bunuñ üçün Asdua**çz** sindirgay anı tügälinčä, üzgäy da çixargay **anı** övindän kensiniñ, da körenin anin yerindän tirlikniñ. (AQP 52/7)*

2. Koparmak.

{+n/+nI}

*Nek buzduñ çetänin anin? Üzärlär **anı** kečkänlär yol üstündä. (AQP 80/13)*

-V-

veža bol-: Kule olmak.

{+A/+GA}

*Xayadan biyiklättiñ meni, da yol körgüzdüñ maña, da maña bolduñ umsa, veža
xuvatli bolduñ **maña** yüzündän dušmanniñ. (AQP 61/3, 4)*

-Y-

yabuš-/yapuš-: Yapışmak.

{+A/+GA}

*Xurudu, neçik kerpîdž, xuvatim benim, tilim **tañlayîma** yabuštu, da toprağına ölümniñ küvürdülär meni. (AQP 22/16)*

*Yapuškay tilim **tañlayîma**, eger aňmasam seni, eger ävâl avaz bilä sarnamasam seni, başlaganîma färah bolmagay. (AQP 137/6)*

*Yabuštu sövâkim **tenimä benim**. (AQP 102/6)*

*Aşağ boldu toprağka dirä boyumuz bizim, da **yergä** yabuštu belimiz bizim. (AQP 44/26)*

yayla-: (Yağ) sürmek.

{+n/+nI}

*Ögütläğäy meni artar yarlıyamağ bilä da azarlagay, yağı yazıxlınıñ yaylamagay **başimni benim**, da alyışim erkinä aniñ. (AQP 141/5)*

*Da yeberdi Biy frištäsini kendiniñ, da kötürdü meni sürükündän xoylariniñ atamniñ benim, da yayladı **meni** yaylamağına yayiniñ kendiniñ. (AQP 151/4)*

yağ-: Sürmek, sıvamak.

{bilä...+n/+nI}

*Yağtiñ **yağ bilä başimni benim**; ayağ buzulmagan içirdiñ meni. (AQP 23/5)*

*Taptim Tawit' xulumnu benim da **ari yağim bilä benim** yağtim **anı**. (AQP 89/21)*

yağşı et-: İyilik etmek.

{+A/+GA}

*Yağşı et, Biy, erkin bilä **Sionga**, yasalsin murlari Erusağemniñ. (AQP 51/20)*

*Yağşı etär Biy **yağşılarga**, da **alarga** ki toyrudurlar yüräklari bilä. (AQP 125/4)*

{+ŋAr}

*Yoxsa boyu aniñ tirlikinä kensiniñ alyışlangay, tapungay saña, çaçan yağşı etsäñ sen **ağar**. (AQP 49/19)*

yalbar-: Yalvarmak.

{+A/+GA}

*Işit, Biy, avazına çoltçamniñ benim, yalbarganîma **alnîğa seniğ**, kötürülgäninä çollarimniñ benim ari dağzarîğa seniğ. (AQP 28/2)*

*Işit, Teñri, xoltxama menim yalbarganıma **saña**, xorxusundan duşmannıñ xutxar boyumnu. (AQP 64/2)*

*Keliñiz, sövünäliñ Biygä, yalbaralıñ **alnına xutxaruçimızniñ**. (AQP 95/1)*

{bilä},{+A/+GA}

*Artarlanıyıñ alnına anıñ tapunmañ bilä, **saymos bilä** yalbarıyıñ **alnına**. (AQP 95/2)*

yalga ber-: Rüşvet vermek.

{+n/+nI}

***Kümüşün kensiniñ** yalga ol bermäsin, orunç könülük üsnä ol almasın, kim bunı etsä, ol heç seskänmägäy meñilik. (AQP 15/5)*

yalıan çıx-: Yalan(cı) çıkmak.

{+A/+GA}

*Bu barçada keldi üstümüzgä bizim, da biz seni unutmadıñ, da yalıan çıxmadıñ **üstünä seniñ**, da xaytmadıñ kerı yüräkimiz bilä bizim. (AQP 44/18, 19)*

yalıan çıx(ma)-: Yalan(cı) çıkmamak.

{+ñAr}

*Duşmanları Eyämizniñ yalıan çıxtılar **añar**, bolsun zamanaları alarnıñ dünyädä. (AQP 81/16)*

yalıan et-: Yalan söylemek.

{+A/+GA}

*Köp xuvatından seniñ yalıan ettilär **saña** duşmanlarıñ seniñ. (AQP 66/3)*

*Bir kerät ant içtim arilikimä menim, ki **Tawit' kä** men yalıan etmägäymen. (AQP 89/36)*

{+ñAr}

*Ant içti Biy Tawit' kä könülük bilä da yalıan etmädi **añar**: "Yemişindän içiñniñ seniñ olturğuziñ olturğuçıña seniñ. (AQP 132/11)*

yalıan xal-: Yalan olmak.

{bilä}

*Sövdülär anı ayızları bilä kensiläriniñ da **tilləri bilä kensiläriniñ** yalıan xaldılar, da yüräkləri alarnıñ düğül edi toyru anıñ bilä inanmadılar antına anıñ. (AQP 78/36, 37)*

yalyan sözlä-: Yalan söylemek.

{+A/+GA}

*Oylanlarē yatlarınē yalyan sözlädilär **maņa**, oylanlarē yatlarınē oprandılar da aḡsadılar izlärinä kensiläriniḡ. (AQP 18/46)*

*Yalyan sözlädilär **maņa** töräsizliklərindän kensiläriniḡ. (AQP 27/12)*

yaltra-: Yansımak.

{+DAn}

*Çixti tütün öcäsmäxindän anīḡ, da ot **yüzündän anīḡ** yaltradi, da uçxunlar tüšti andan. (AQP 18/9)*

yaman et-: Kötülük etmek.

{+A/+GA}

*Saņa yalyız yazıḡ ettim, Biy, da yaman **alnıḡa seniḡ** ettim. (AQP 51/6)*

yaman sayışla-: Kötü niyet beslemek.

{+A/+GA}

*Uyalsınlar da uyatlı bolsunlar, ki izdärlär edi boyumnu benim, haytsınlar kötünkeri da uyalsınlar, kimlär yaman sayışlarlar edi **maņa**. (AQP 35/4)*

yaman sözlä-: Kötü konuşmak.

{—}

Bu işidir alarnīḡ, ki yamanlar edi meni alnına Biyniḡ da kimlär sözlär edi yaman boyum üçün benim. (AQP 109/20)

Kiysinlar uyat, ki yaman sözlärlär edi benim üçün, kiysinlar, neçik ikinci ton, uyatların kensiläriniḡ birgälärinä. (AQP 109/29)

yamanla-: Kötülemek.

{+n/+nI}

*Uyalsınlar da eksilsinlar, kimlär yamanlarlar **boyumnu benim**, kiysinlar uyatni da yeḡillikni, kimlär tilärlär maņa yaman. (AQP 71/13)*

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Bu işidir alarniḡ, ki yamanlar edi **meni alnına Biyniḡ** da kimlär sözlär edi yaman boyum üçün benim. (AQP 109/20)*

yamanlıḡ et-: Kötülük etmek.

{+A/+GA}

*Ki ustatlıḡ etmädi tili bilä kensiniḡ, da yamanlıḡ **sıḡarına kensiniḡ** ol etmädi.*

(AQP 15/3)

yan-: Yanmaq.

{+A/+GA}

Ot yandı yığınınə alarniñ, da yalın oprattı yazıxlılarnı. (AQP 106/18)

{bilä}

Yegäy yerni da barça östürgänin anıñ yerniñ, yansınlar ot bilä, palaylasın himläri taylarıñiñ alarniñ. (AQP 55/De-32/22)

yanç-: Ezmek, dövmek.

{bilä},{+n/+nI}

Kelmäx bilä keldilər üstümä, čövrälädilar meni bir oyurdan, da atı bilä Eyämizniñ yançtım alarnı. (AQP 118/11)

yañıl-: 1. Tökezlemek, kaymak.

{—}

Toxtat izimni menim yoluña seniñ, ki yañılmaqay yürügänlärim. (AQP 17/5)

Orenk`i Teñriniñdir yüräkinä anıñ, da yañılmaqay yürügäni anıñ. (AQP 37/31)

Evet ki menim-, azgına dayı tayıldılar ayaqlarım menim, azgına dayın yañıldılar yürügänlärim menim, - (AQP 73/2)

2. Şüphe etmək.

{+DAn}

Čövrümäğın yüzüñnü mendän , da yañılmaqın öčäşmäxñ bilä xuluñdan seniñ. (AQP 27/9)

Yuvuxlanmadı maña, kim aruvsuz edi yüräki bilä, yañıldı mendän harsız, da men dbat etmädim. (AQP 101/4)

Könülüküñdän seniñ men yañılmadım, zera sen orenk` bilüçi ettiñ meni. (AQP 119/102)

3. Günah işlemek, kusur işlemek.

{+A/+GA}

Avazına duşmanniñ da inçitkänindän yazıxlınıñ yañıldılar maña, egirlikläri bilä yüräklänip öç saqlarlar edi maña. (AQP 55/4)

{bilä}

Xoy, Biy, saqlavuçi ayzıma menim da eşik bek erinlärimä menim, ki yañılmaqay yüräkim yaman sözlär bilä. (AQP 141/3, 4)

4. Yanılmak.

{—}

Barçası yaşıldılar birgä da keräksiz boldular; Yoxtur kimsä, ki etkäy yaxşı, da yoxtur ne bir dä. (AQP 53/4)

5. Sapmak.

{+DAn}

Öčäştin öktämlärgä, haryışli, kimlär yaşıldılar buyruğundan senin. (AQP 119/21)

yağša-: Dedikodu yapmak.

{bilä}

Alar yağşasınlar ayızları bilä kensilärin, da itidir ayızlarına alarnin: ... (AQP 59/8)

yap-: 1. Saklamak.

{+n/+nI},{+A/+GA}/{+A/+GA},{+n/+nI}

Yapti meni xoranına kensinin, künnün yamanından içkari etti meni yapovu artına xoraninin kensinin. (AQP 27/5)

Biy, sen bildin, ki artarlıxınni senin yapmadım yüräkümä benim, könülükünni da xutxarmaxınni. (AQP 40/10, 11)

Yaptin alarni çatırına senin, xarşilikindän tilnin. (AQP 31/21)

Saxla meni, neçik kirpigin köznün, kölegäsi tıbinä xanatlarınnin yapkaysen meni yüzündän yamanlarnin, kimlär ki çaräsizlätilär meni. (AQP 17/8, 9)

{+n/+nI...+DAn}

Yaptin meni yırından yaman köplüxtän, ki etärlär töräsizlikni. (AQP 64/3)

2. Boğmak.

{+n/+nI}

Yol körgüzdi alarga umsa bilä, da xorxmadılar, da duşmanların alarnin teviz yaptı. (AQP 78/53)

Teviz yaptı alarni, battılar antuntk'nuñ teräninä, neçik xaya. (AQP 18/E-15/5)

Yapti teviz xıynavuçıların alarnin, da bir dä alardan tiri xalmadı. (AQP 106/11)

3. Kaplamak, örtmek.

{+n/+nI}

Ki barça uyatım benim alnımadır, da uyatı yüzümnün benim yaptı meni. (AQP

44/16)

*Xaytardin izlərimizni bizim yollarından senin, aşax ettin bizni yerinə xiyinin, yaptılar **bizni** köləgələri ölümün. (AQP 44/19, 20)*

*Toxtattin **tibin anin, da toldurdu yerni**, yapti **taşlarni** köləgəsi anin, butaxlari anin tuzların Tejrini. (AQP 80/10, 11)*

*Senin üçün tözər edim azarlamağa, da yapti uyat **yüzümnü benim**. (AQP 69/8)*

4. Görmezden gelmek, yok saymak.

{+n/+nI}

*Boşattin könisüzlükün zoğovurtuğunun senin, yaptin **barça yazıxların alarnin**. (AQP 85/3)*

5. Kapamak.

{+n/+nI},{+A/+GA}

*Keri ket, zoğovurtum, bar, kir humnağa senin, yap **eşikläriğini senin alnına yüzüğünü senin**. (AQP 89/I-26/20)*

yapux et-: Örtmek, gizlemek.

{—}

Yaşırılmadi sövəkim sendən, ki ettin yapux, da bolmaği xuvatimnin benim tibinə yernin. (AQP 139/15)

yapul-: 1. Kapanmak.

{—}

San añar, kimgä ki boşatlıx boldu yazıxlarına, da yapuldu barça yañılğanları anin. (AQP 32/1)

Xan umsandi Biygä, ögsünlär barçası, kimlär ant içärlär anin bilä, yapulsun ayızları alarnin, kimlär sözlärlär edi törəsizlikni. (AQP 63/12)

2. Gizlenmek.

{+DAn}

*Biy, alnihadir senin barça küsənclikim, da küstünməğim **sendän** yapulmadi. (AQP 38/10)*

*Tejri, sen tanidin harsizliğimni benim, da yazığım **sendän** yapulmadi. (AQP 69/6)*

yapun-: Sığınmak.

{+A/+GA}

Turmagaymen öviñä seniñ meñilik da yapungaymen kölegäsi tibinä xanatlariñniñ. (AQP 61/5)

yar-: Kesip parçalara ayırmak, yarmak.

{+n/+nI},{+DA}

Yardı xayani anabadda da berdi içmä alarga, neçik ulu teränlixtän. (AQP 78/15)

yaraylan-: Silahlanmak.

{—}

Xorxmagaymen tümänlär bilä çerövündän alarniñ, ki çöp çövrämni alıp da yaraylanıp saxliyir edilär meni. (AQP 3/7)

yaralar bol-: Yaralayıcı olmak.

{—}

Oxları oylanlarniñ boldular yaralar alarga, küçsüzländilär alarda tilläri alarniñ, da öçäslängäylär barçası, kimlär baçıyirlar alar üsnä. (AQP 64/8, 9)

yarat-: Yaratmak.

{+n/+nI}

Aniñdir teñiz, da ol etti ani, da xurunu xolları aniñ yarattılar. (AQP 95/5)

Xaytıp añ, bañ, kimdir benim tinçliñim, şahat, ki boş nemä yarattıñ barça oylanların adamniñ. (AQP 89/48)

Seniñdir kün, da seniñdir keçä, yariñni da günäşni sen ettiñ, da sen toxtattıñ barça yergäsin dünyäniñ, äväl baharni da yazni sen yarattıñ. (AQP 74/16, 17)

Biy, išanç bolduñ bizgä pokolen`a pokolen`adan, neçä ki taylar toxtalmıyir edilär, yarattıñ dünyäni da barça uçları. (AQP 90/2, 3)

yaratıl-: Yaratılmak.

{+DAn}

Köklär belgirtiyir haybatın Teñriniñ, da yaratılğanlar xolundan aniñ aytıyir toxtalmañliñni. (AQP 19/2)

yardı et-: Yardım etmek.

{+ηAr}

Kimdir adam, ki añgaysen sen ani, ya oylu adamniñ, ki nemä yardım etkäysen

añar. (AQP 8/5)

yaryu bol-: Yargılanmak.

{+A/+GA}

*Tur, Biy, da küçäymäsin adam, yaryu bolsun gürk'čilarga **alnıña seniñ.*** (AQP 9/20)

yaryu et-: Yargılamak, hüküm vermek; uğraşmak.

{+A/+GA}

*Yaryu et **maña,** Biy, zera men zadasızlıxıma bardım, Biygä umsandım, ki bolmagaymen xasta.* (AQP 26/1)

*Yaryu et **alarga,** Teñri, tüşkäylär sayışlarından kensiläriniñ; köp dinsizliklärinä körä alarnıñ, sal alarnı, zera açtıtlar seni.* (AQP 5/11)

*Yaryu etmägä **öksüzgä** da **yarlıga,** ki dayı artıx adam ulu sözlämäxın kensiniñ uzatmasın üsnä yer yüzünüñ.* (AQP 10/18)

*Yaryu et, Biy, **alarga,** ki yaryuliyirlar meni, çalış alar bilä, kimlär ki çalışiyirlar benim bilä.* (AQP 35/1)

{+ŋAr}

*Baxar yazıxlı artarga da klär öldürmä anı, yoğsa Biy xoymazdır anı xoluna anıñ, da suçlu etmäz anı, xaçan yaryu etsär **añar.*** (AQP 37/32, 33)

{+DA}

*Xaytıp, xanlar, bunı eskä aliñiz, ögütläniñiz barçañiz, ki yaryu etärsiz **dünyädä.*** (AQP 2/10)

{+A/+GA},{+DAn}

*Etmä **alarga** yaryu **bitiktän,** hörmät budur barça arılärinä anıñ.* (AQP 149/9)

yaryu yar-: Hüküm vermek.

{—}

Tur, Teñri, da yar yaryuñnu, añ uyatnı, ki harsizdirilar kün uzun. (AQP 74/22)

yaryula-: Yargılamak, hüküm vermek.

{+n/+nI}

*Yaryular Biy **žoovurtun** kensiniñ, da xulları bilä kensiniñ sövünür.* (AQP 135/14)

*Yaryu et, Biy, **alarga,** ki yaryuliyirlar **meni,** çalış alar bilä, kimlär ki çalışiyirlar benim bilä.* (AQP 35/1)

*Tur, Biy, da yarıyla **yerni**, zera sen meñärsärsen barça gürk'čilarni. (AQP 82/8)*
*Färah bolsunlar da sövünsünlär, zera sen yarıularsen **žoyovurtnu** toyruluğa,*
da millätlärgä yerdä sen yol körgüzürsen. (AQP 67/5)

{+n/+nI},{+DA}

Da aytkay adam, ki köni bolgay mi yemişi artarni, da bar Teñri, ki yarıular
***alarni yerdä**. (AQP 58/12)*

{+n/+nI},{bilä}

*Čixara berdi gargudga džanavarlarin alarni da **tapunganin alarni ot bilä***
yarıuladi. (AQP 78/48)

*Yarıular **dünyäni könülük bilä** da žoyovurtun barça toyruluğu bilä kensini.*
(AQP 96/13)

{+A/+GA},{+n/+nI}

*Teñri turdu yiyinina teñrilärni da **ortalarina alarni** yarıular edi **alarni**: Negä*
dincä yarıulagaysiz könüsüzlük bilä da yüz körgäysiz yazıxlılarga. (AQP 82/1,
2)

yariğ ber-: Işık vermek.

{+A/+GA}

*Yariğ ber, Biy, **közlärimä benim**, ki heç yuğlamagaymen ölümgä. (AQP 13/4)*
*Yıraxtır sözüñ seniñ ayağıma benim da yariğ berir **izlärimä benim**. (AQP*
119/105)

Artarlıxi Eyämizniñ toyrudur da färahlatır yüräkni, buyruqlari Eyämizniñ
*yarıxtır da yariğ berirlär **közgä**, xorxusu Eyämizniñ surptur da xalir meñilik.*
(AQP 19/9, 10)

{bilä},{+A/+GA}

*Üläšti bulut kölegä etmä alarga kündüz da ot **bilä** yariğ berir edi **alarga** kečä.*
(AQP 105/39)

yariğ et-: Işık saçmak.

{+A/+GA}

*Sen yariğli etärsen čıraximni benim, Biy, Teñrim, yariğ et **maña** xaranıuluğa.*
(AQP 18/29)

yariğli bol-: Aydınlanmak.

{—}

Xarangyuluḡ sendän xaranyulanmagay, da kečä, nečik kün, yariḡli bolgay, da xaranyuluḡu anıḡ - nečik yariḡi anıḡ. (AQP 139/12)

yariḡli et-: Aydınlatmak.

{+n/+nI}

Sen yariḡli etärsen čiraḡimni menim, Biy, Teḡrim, yariḡ et mana xaranyuluḡta. (AQP 18/29)

Belgiliki sözüñnüñ seniñ yariḡli da yollı etär oylanlarnı. (AQP 119/130)

yarlıya-: Acımak, kıyamamak, merhamet etmek.

{+A/+GA}

Sarnaganıma menim işittiñ maña, Asduaḡ, artarlıḡka körä tarlıḡtan maña sekinlik ettiñ, yarlıya maña da işit alyışma menim. (AQP 4/2)

Yarlıya maña, Biy, zera xastamen, sayayt boyumnı, zera ayridılar söväklärim. (AQP 6/3)

Yarlıya maña, Biy, da baḡ xonarhlıḡimni menim duşmanlarımdan menim, e, biyiklättiñ meni eşikindän ölümñüñ. (AQP 9/14)

Teḡrimiz bizim, yarlıya bizgä da alyışla bizni, körgüz yüzüñnü seniñ bizgä da yarlıya bizgä. (AQP 67/2)

yarlıyamaḡ et-: Merhamet etmek.

{+A/+GA}

Ulu ettiñ xutxarmaḡni xanıña anıḡ, etmä yarlıyamaḡ mazanecinä anıḡ, Tawit' kü da oyluna anıḡ pokolen`a pokolen`adan. (AQP 18/51)

Etär yarlıyamaḡ Biy, da könülük barça ziyanlılarga. (AQP 103/6)

yarlılat-: Fakirleştirmek.

{+n/+nI}

Biy yarlılatır, da Biy ululatır, aşıḡlatır öktämni yergä dirä, da biyiklätir miskinni çöplüktän. (AQP 72/S-2/7, 8)

yas et-: Mateme bürümek.

{+n/+nI}

Aşıḡlattım oruç bilä boyumnu menim, da boldu maña bu uyat, ettim tonumnı menim yas da boldum mani alarga. (AQP 69/11, 12)

yas kiy-: Yas tutmak.

{—}

Men xiynaganlarına alarniñ yas kiyär edim, aşaxlatir edim oruç bilä boyumni menim, da alyişim menim xoynuma xaytsin. (AQP 35/13)

yasa-: Yapmak.

{+Ø}

Ne ki sen yasadiñ, buzdular, evet artar nek etti? (AQP 11/3)

*Turyuzdu anda açlarni, da yasadılar **şähär** turmaşka kensilärinä. (AQP 107/36)*

{+n/+nI}

*Yasadi, neçik yednorožecniñ, **aruvluşun anij**, yerdä toxtattı anı meñilik. (AQP 78/69)*

*Yasar **Erusayemni** Biy da saçilganin Israjelniñ yiğar. (AQP 147/2)*

*Yasar Biy **Sionnu** da körüngäy haybatı bilä kensiniñ anda. (AQP 102/17)*

*Eğär ki Biy yasamasa **övni**, boş emgänirlär közätüçiläri alarniñ. (AQP 127/1)*

{+DAn},{+n/+nI}

*Meñilik toxtatıyım budaşınni seniñ, yasıyım **pokolen'a pokolen'adan olturıuçıñnu** seniñ. (AQP 89/5)*

yasal-: Onarılmak, düzenlenmek.

{bilä}

*Neçik oyları (=oxları) xıvatliniñ, ki yasalıptır **uçxunları bilä dubnuğ**. (AQP 120/4)*

yaşin-: Saklanmak, gizlenmek.

{+DA}

*Yeñmäx alyiş bilä, eslilik Tawit'niñ, zamanına, ki keldilər zap`açik`lär da ayttılar Sawıyga: ošta Tawit' yaşinip olturuptur **bizdä**. (AQP 54/1)*

{+DAn}

*Učundan köknüñdür çixkanı anij, tinçlixi anij uçuna dirä, da kimsä yoş, ki yaşıngay **xızovundan anij**. (AQP 19/7)*

yaşir-: 1. Saklamak, gizlemek.

{+n/+nI}

*Yetişkäy üstlärinä alarniñ sırtmaş, xaysin ki bilmägäylär, da **ulamaxni**, ki yaşirdilar, tutkay ayaxların alarniñ, da ol sırtmaşka tüşkäylär. (AQP 35/8)*

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

*Yazıxlarimni körgüziyim saña, da **töräsizliklärimni** yaşırmıyım **sendän**. (AQP*

32/5)

Ayttim da yaširmadim yarliŷamaŷiŷni da kōnülüküŷnü ulu ŷoŷovurttan. (AQP 40/11)

Yatmen men yerdä, yaširma mendän simarlamaxiŷni seniŷ. (AQP 119/19)

{+A/+GA},{+n/+nI}

Yüräkimä benim yaširdim sözläriŷni seniŷ, nečik ki yaziŷ etmägäymen saŷa. (AQP 119/11)

2. Tuzak kurmak.

{+Ø...+A/+GA}/{+A/+GA ...+Ø}

Sayıš ettilär tiymaga yürügänimni, yaširdilar öktämlär sirtmaŷ maŷa. (AQP 140/6)

Boš yaširdilar maŷa sirtmaŷ buzulmaŷlarından kensiläriŷni da boš azarladilar boyumnu benim. (AQP 35/7)

yaširil-: Saklanmak.

{+DAn}

Nemä yaširilmadi oylanlarından alarniŷ džiŷs, yoŷsa aytma alyiŷin Eyämizniŷ, ŷuvatın da sk'ančelikin aniŷ, ki etti. (AQP 78/4)

Yaširilmadi söväkim sendän, ki ettiŷ yapuŷ, da bolmaŷi ŷuvatimniŷ benim tibiŷä yerniŷ. (AQP 139/15)

yašnat-: Parlamak, ııldamak.

{+n/+nI}

Yašnat yašnamaŷiŷni seniŷ, da seskändir alarniŷ, da sač alarniŷ. (AQP 144/6)

yat-: Yatmak, uzanmak.

{+A/+GA}

Opranganlar da buzulganlar açliŷtan, kazan sindirgan kibik, ölü yatkanlar barča učlarıŷa köknüŷ. (AQP 55/De-32/24)

yat bol-: 1. Yabancı olmak.

{—}

Yat bolsunlar da yašına yürüsünlär, anlar ökcämä baŷsınlar, nečik boyuma benim. (AQP 56/7)

2. Uzaklaşmak.

{+DAn}

*Yat boldular yazıxlılar **analarından**, aldandılar xoynundan sözlädilər yalyan.*
(AQP 58/4)

*Yat boldum men **xardaşlarımdan benim**, da kelgin oylanlarından anamniñ benim.* (AQP 69/9)

yatlan-: Yabancılaşmak.

{+A/+GA}

*Kirdi Israjel Misirga, Jagop yatlandi **ulusuna Kamniñ**.* (AQP 105/23)

yay-: Açmak.

{+n/+nI}

*Yaydi **xanatlarin kensiniñ**, da yöpsündü anı, da kötürüp keltrdi anı arxası üsnä kensiniñ.* (AQP 36/De-32/11)

yayıl-: Yayılmak.

{+DA}

*Neçik xalınlixi toprañniñ, ki yayılıptir **dünyädä**, saçilgaylar söväkläri alarniñ yovux tamuxka.* (AQP 141/7)

yazıx et-: 1. Günah işlemek.

{+A/+GA}

*Yüräkimä benim yaşirdim sözläriñni seniñ, neçik ki yazıx etmäğäymen **saña**.*
(AQP 119/11)

*Men ayttım: Biy, yarliya maña, sayayt boyumnı, men yazıx ettim **saña**.* (AQP 41/5)

{bilä}

*Ayttım, ki saçliyiñ yolumnu benim, ki yazıx etmäğäymen **tilim bilä**.* (AQP 39/2)

*Yazıx ettiñ biz **atalarımız bilä bizim**, töräsizländig da yañıldıx.* (AQP 106/6)

2. Zarar vermek.

{+A/+GA}

***Saña** yalyız yazıx ettim, Biy, da yaman alniña seniñ ettim.* (AQP 51/6)

*Günäş kündüz **saña** yazıx etmäğäy, da ne ay kečä.* (AQP 121/6)

{+ñAr}

*Yazıx etmäğäy **añar** duşman, da oylu töräsizlikniñ xıynamagay anı.* (AQP 89/23)

3. Hile yapmak.

{+A/+GA}

Hälbät, bošturlar oylanları adamnıñ, yalyandırlar oylanları adamnıñ, ölcövlärinä kensiläriniñ yazıx etärlär, da kendiläri boşluxtandırlar bir oyurdan.
(AQP 62/10)

yazıx sözlä-: (Birisi hakkında) dedi kodu yapmak.

{—}

Kim ki sözlär yazıx sñari üçün, anı açıx yergä sürgäy edim. (AQP 101/5)

yazıxlan-: Günah işlemek.

{—}

Yazıxlanırbiz, da dügül anar oylanları, - yazıxniñ, toyunçlar bularganlar da buzulganlar. (AQP 36/De-32/5)

yazıxlı bol-: Günahkâr olmak.

{—}

Töräsizländix, aşındix barça bolup sendän, yazıxlı boldux barçada, da buyruqlarıña seniñ biz işitmädiñ. (AQP 151/Da-3/29,30)

yazıl-: Yazılmak.

{+A/+GA}

Etmägänimni kördü közläriñ seniñ, da bitikläriñü barçası yazıldılar. (AQP 139/16)

{bilä}

Buzulsunlar alar düftärindän seniñ tirlikniñ da artarlar bilä yazılmasınlar.
(AQP 69/29)

yäñir-: Yenilenmek, alevlenmek.

{+DA}

Xulaxsız boldum da aşaxlandım, tiyildim öcäşlänmäxtän, da ayrıxım yäñirdi mendä. (AQP 39/3)

yäñirt-: Yeniden canlandırmak.

{+n/+nI}

Yeberirsən dñanıñni seniñ, da taparsen alarni, da yäñirtirsən yüzün yerniñ.
(AQP 104/30)

{+Ø},{+A/+GA}

Yüräk aruv toxtat mendä, Asdua dñ, da dñan toyru yäñirt xarnima menim. (AQP 51/12)

yäsir et-: Esir etmək.

{+n/+nI}

*Mindi biyiklikkə da yäsir etti **yäsirlikni**, aldı tapungannı, üləsti başxış da berdi adam oylanlarına, zera egri inamlılar da turgan bolgaylar anda. (AQP 68/19)*

ye-: 1. Yemek.

{+Ø}

*Alnina anıñ ävəl Huntistanlılar tüşkäylär, da duşmanları anıñ **toprax** yegäylär. (AQP 72/9)*

{+n/+nI}

*Da ululuğundan haybatıñnıñ senıñ uvattıñ xarşı bolganlarıñ senıñ, yeberdiñ öçäsmäxiñni yüräklänmäxiğdan senıñ, da yedi **alarnı**, neçik xamışnı. (AQP 18/E-15/7)*

*Yuvuqlanganına maña yamanlarıñ yemägä **tenimni menim** xıynavuçılarım da duşmanlarıñ menim alar kücsüzländilär da tüştilär. (AQP 27/2)*

*Yemendir men **etin ögüzləriñniñ** senıñ, da ne xanın eçkiləriñniñ senıñ içmän. (AQP 50/13)*

*Xaysılar ki yerlär edi **žovovurtumnu**, neçik ašin ötmäkiñ, da Teñrigä sarnamadılar? (AQP 53/5)*

{+DAn}

*Içiriyim oxlarıñni xanıñdan alarnıñ, da xiliçim yegäy et-xanıñdan yaralarinıñ **yäsirlärniñ başlarıñ buyruçılarnıñ duşmanlarıñ alarnıñ**. (AQP 55/De-32/42)*

{bilä},{+Ø}

*Kim öktämdir közləri bilä da akah yüräki bilä, **anıñ bilä** dä **ötmäk** dä yemägäy edim. (AQP 101/5)*

2. Bitirmek, tüketmek.

{+n/+nI}

***Otuzyaşarlarin alarnıñ** yedi ot, da gojsları üçün alarnıñ kimsä xayıymadı. (AQP 78/63)*

*Biy öçäsmäxi bilä kensiniñ yüräkländirgäy alarnı, da ot yegäy **alarnı**. (AQP 21/10)*

*Yegäy **yerni** da **barça östürgäniñ anıñ yerniñ**, yansınlar ot bilä, palaylasın*

himləri taylarıniñ alarniñ. (AQP 55/De-32/22)

Paçilliki öviñniñ seniñ yedi **meni**, azarlamağ azarlavuçılarıñdan seniñ tüştilər üstümä menim. (AQP 69/10)

yeber-: 1. Göndermək, yollamak.

{+Ø}

Yeberdi Asduağz **yarlıyamağ** da könülükün kensiniñ da xutxardı boyumniñ menim ortasından kazanlarıniñ, zera yuxlıyır edim men. (AQP 57/4)

Yeberdi **ğaranyuluğ** da ğaranyulattı alarni, ki açittılar sözün aniñ. (AQP 105/28)

{+n/+nI}

Yeberdi **oxlarıñ kensiniñ** da tözdürdü alarni, yiği etti yaltramağın kensiniñ da tolyunlattı alarni. (AQP 18/15)

Da ululuğundan haybatıñniñ seniñ uvattıñ ğarşı bolğanlarni seniñ, yeberdiñ **öçüşmäğini** yüräklänmäğiniñdan seniñ, da yedi alarni, neçik ğamışni. (AQP 18/E-15/7)

Yeber, Biy, **yarığini** seniñ da **könülükünü** seniñ, ki uzatkaylar meni mindirğäylär ari tayıña seniñ da öviña seniñ. (AQP 43/3)

Yeberdiñ **yeliğni** seniñ, da yaptı alarni teñiz, da buzuldular, da kirdilər, neçik ğorğasıñ, küçlü suv içinä. (AQP 18/E-15/10)

{+Ø ...+A/+GA}/{+A/+GA ...+Ø}

Yeberdiñ **çovrağlar çuğurlarına**, taylarıniñ arasına ağkaylar suvlar. (AQP 104/10)

Yebergäy **üşnä yazığlılarıniñ sırtmağ**, ot da **küğürt**, bu yaltramağ ülüş ayağ içmä alarga. (AQP 11/6)

Yeberdi **alarga et**, neçik toprağ, neçik ğumu teñizniñ, uçar ğanatlılarıni. (AQP 78/27)

Yeberdi **allarına alarniñ adam**, ğulluğka satıldı Jovsep. (AQP 105/17)

{+n/+nI...+A/+GA}/{+A/+GA...+n/+nI}

Çaräsizliği üçün yarlıniñ da küstünmäği üçün miskinniñ hali turıyım, ayttı Biy, ğoyıyım **ğutğarmağimni** da yeberiyim **alarga**. (AQP 12/6)

Da yeberdi **üstlärinä alarniñ Biy suvun Teñizniñ**, da oylanları İsrajelniñ bardılar ğuru bilä içinä teñizniñ. (AQP 18/E-15/19)

Yeberdi **alarniñ üsnä itçibini**, da yedi alarni, da baya bilä buzdu alarni. (AQP

78/45)

Yeberdi *alarga yüräklänmäxİN* öçäşmäxİndän kensiniŋ, *öçäşmäxİN*, da *yüräklänmäxİN*, da *xiyİNİN*. (AQP 78/49)

{+DAn},{+n/+nI}

Yeberdi *köktän* da tirgizdi *meni*, *çoydi* azarlamaga, kimlär basar *meni*.(AQP 57/4)

{+Ø ...+A/+GA},{+DAn}/{+A/+GA...+Ø},{+DAn}

Tayax çuvattan yebergäy *saŋa* Biy *Siondan*, da biylik etkäysen *sen* arasına duşmanlarıŋniŋ *seniŋ*. (AQP 110/2)

Yebergäy *saŋa* Biy *boluşlux* arilikindän *kensiniŋ*, *Siondan* da yöpsüngäy *seni*. (AQP 20/3)

2. Uzatmak.

{+n/+nI},{+DAn}

Yeber *çoluŋnu seniŋ biyiktän*, da *çutçar* *meni* suvnuŋ köplüxündän da *çolundan* oylanlarıŋniŋ *yatniŋ*,... (AQP 144/7)

yedir-: 1. Doyurmak.

{+n/+nI}

Xutçarma ölümdän boylarİN alarniŋ, *yedirmä alarnİ* açlıxta. (AQP 33/19)

Boyumuz bizim tözsün *Eyämizgä*, zera *boluşuçi* da *yedirüçidir bizni*. (AQP 33/20)

Saldİŋ Biyni, ki *toçurdu seni*, *unuttuŋ Teŋrini*, ki *yedirdi seni*. (AQP 36/De-32/18)

{+n/+nI},{DAn}

Yedirdi alarnİ bolluxundan aşliçniŋ, da *çayadan bal* *yedirdi alarga*. (AQP 81/17)

{+n/+nI...bilä}

Eltip çixardi alarnİ çuvatİna yerniŋ, *yedirdi alarnİ yemişi bilä tüzlärniŋ*. (AQP 36/De-32/13)

Berirsən *alarga*, da *yemlänirlär*, *açarsən çoluŋnu seniŋ* da *yedirirsən barçasİN erkiŋ bilä seniŋ*. (AQP 104/28)

2. Yedirmek.

{+DAn},{+Ø...+A/+GA}

Yedirdi alarni bolluxundan aslixni, da xayadan bal yedirdi alarga. (AQP 81/17)

3. Destek olmak.

{+n/+nI}

Sal Biygä xayıuınu senı, da ol yedirir seni da bermäs meıilik seskänmäx artarga. (AQP 55/23)

yemir-: Yıkmak.

{+n/+nI}

Yemirdiñ barça murların anıñ da xoyduñ berklikin anıñ titrämäxtä. (AQP 89/41)

yemizdir-: Emzirmek.

{+A/+GA...+Ø},{+DAn}

Yemizdirdi alarga bal xayadan, da yay bek skaladan, da yayın inäklärniñ da süttün eçkilärniñ yaylarıñ bilä birgä xoynun, bızovunun, buyanıñ da eçkiniñ, yayın bövräkniñ, aslixniñ, da xanın borlanıñ içti çayır. (AQP 36/De-32/13, 14)

yemlän-: Doymak.

{—}

Berirsen alarga, da yemlänirlär, açarsen xolunı senı da yedirirsən barçasın erkiñ bilä senı. (AQP 104/28)

yeñ-: 1. Yenmek, kazanmak.

{+n/+nI}

Yeñmäxi üçün uruşni xulunı Tawit'niñ, ki sözlädi Eyämiz bilä sözlärin alyışniñ, xaysi künni ki xutxardı anı Biy xolundan duşmanlarıniñ da xolundan Sawuynı, da ayttı, 17. (AQP 18/1)

Yeñdi uruşlarni uçundan uçuna dirä dünyäniñ, yaylarni uvattı, yaraylarni sindirdi da xalxanlarni küydürdi ot bilä. (AQP 46/10)

Aytmagay duşmanım benim, ki yeñdim anı, ya xıynavuçılarım sövüngäylär, ki men seskändim. (AQP 13/5)

Barça millätlär keldilər üstümä, da atı bilä Eyämizniñ yeñdim alarni. (AQP 118/10)

2. Haklı çıkmak, haklı olmak.

{+DA}

Neçik artar bolgaymen sözüñä seniñ, da yeñgäysen yaryu[ŋ]da seni[ŋ]. (AQP 51/6)

yerni öp-: Saygı göstermek.

{+A/+GA}

*Kişi xan töküçi xorxulu da ustatnı murdar etärsen, Biy, evet men köp yarlıyamañıña körä seniñ, kiryim öviñä seniñ, yerni öpiyim ari **dadžarıña seniñ** xorxuñ bilä seniñ. (AQP 5/7)*

*Sunuñuz Teñrigä haybat da hörmät, sunuñuz Eyämizgä haybat atına anıñ, yerni öpüñüz Eyämizgä **köşkünä arilikindän anıñ**. (AQP 29/2)*

*Barça džänsi, ki ettiñ, kelsinlär da yerni öpsinlär **alnıña seniñ**, haybatlasınlar atıñnı seniñ meñilik. (AQP 86/9)*

*Ki işittiñ sözün ayzımñıñ menim, yerni öpiyim ari **dadžarıña seniñ** da tapunıyım yarlıyamañıñ da könülüküñ üçün seniñ. (AQP 138/1, 2)*

{+DA}

*Kiräliñ övinä anıñ, yerni öpäliñ ol **yerdä**, xayda basıptır ayaqları anıñ. (AQP 132/7)*

yet-: Yetişmek, erişmek.

{+A/+GA}

*Tirgiz meni, Teñri, zera suvlar yetti **boyuma menim**, battım men teränliñnä antuntk‘nuñ, xayda ki yoñ edi maña tinçliñ. (AQP 69/2, 3)*

*Ayırıldılar öçäşlänmäñindän yüzündän anıñ, da yetti **yüräklärinä alarnıñ**. (AQP 55/22)*

*Ulama boyumnu menim klädilär da yettilär **üstümä menim** xuvatlılar. (AQP 59/4)*

yetiş-: 1. Yetişmek.

{+A/+GA}

*Kel, Biy, yetiş **alarga** da xapanel et alarnı, xutxar boyumnu yamanlarnıñ xiliçindan da xolundan duşmannıñ. (AQP 17/13)*

*Xuvaliyim duşmanlarımñı, da yetişiyim **alarga**, da xaytmıyım alardan tügätkinçä alarnı. (AQP 18/38)*

*Čövrämä boldılar yamanlar, xaysılarınıñ ki yoxtur sanı, yetiştir **maña** töräsizliklär, da men bolmadım körmä. (AQP 40/13)*

{+ηAr}

*Teñri saldı anı, suralıx da yetişiyyə **anar**, zera kimsə yox, ki xutxargay anı. (AQP 71/11)*

2. (Zamanı) tükenmek.

{—}

Zera ävöldän köriyir, ki yetişıptir küni anı. (AQP 37/13)

Neçik inçxanganı ayırayaxlını, ki yetişıptir zamanası toymaxını da ayırıxından inçxangay, ... (AQP 89/I-26/17)

yetişkän bol-: Ulaşmak.

{+A/+GA}

*Yetiškän boldular ayaqlarımız bizim **eşikinä seniñ**, Erusayem. (AQP 122/2)*

yetişkän et-: Ulaştırmak.

{+ηAr...+Ø}

*Yetiškän ettiñ **anar alyış** tatlılıxından seniñ da xoyduñ başına anıñ tadı bahalı taştan. (AQP 21/4)*

yetiştir-: Ulaştırmak.

{+A/+GA...+n/+nI}

*Yeberdi alarga xıyın yaman friştä ötläş, yetiştirdi **alarga yüräklänmäxin** öçäşmäxindən kensiniñ. (AQP 78/49, 50)*

yıy-: 1. Biriktirmek.

{+n/+nI},{+A/+GA}/{+A/+GA},{+n/+nI}

*Kirir edi körmä boşluñnu, sözlär edi yüräkinä kensiniñ, yıyar edi **töräsizlikni boyuna kensiniñ**. (AQP 41/7)*

*Yıyganına Köktäğiniñ **xanlarnı üstlärinä alarnıñ** aruvlangay başxış. (AQP 68/15)*

*Yıydı, neçik **tulum içinä, suvun teñizniñ**, da xoyar teränlixtä xaznasın kensiniñ. (AQP 33/7)*

*Ündägäy kökni yoxartın da yerni, yarçulama žoyovurtun kensiniñ, yıymagay **xatına arılärin kensiniñ** da kimlär xoyar oferasın antniñ stolu üsnä anı. (AQP 50/5)*

2. Çıkarmak.

{+n/+nI},{+A/+GA}

Yiyyim yamanliḡnı barça üstlärinä da alarnıñ oḡlarım bilä menim tügätiyim alarnı. (AQP 55/De-32/23)

{+n/+nI...+DAn}

Xutḡar bizni, Biy Teḡrimiz bizim da yiḡ bizni gurk'čılardan. (AQP 106/47)

3. (İnsanları) bir araya getirmek.

{+n/+nI}

Yasar Erusaḡemni Biy da sačılğanın İsrajelniḡ yiḡar. (AQP 147/2)

{+DAn},{+n/+nI}

Barça uluslardan yiḡdı alarnı, kün toḡuşundan da kün batiştan, yarımkečädän da teḡizdän. (AQP 107/3)

yiḡi bol-: Artmak, çoḡalmak.

{—}

Yiḡi bolḡay ḡastalıḡları alarnıñ, bundan soḡra keč aşıḡkaylar. (AQP 16/4)

yiḡi et-: Artırmak; biriktirmek.

{+n/+nI}

Yeberdi oḡların kensiniḡ da tözdürdü alarnı, yiḡi etti yaltramaḡın kensiniḡ da toḡunlattı alarnı. (AQP 18/15)

Yiḡi etär edi ḡaytarma öčäşmäḡın kensiniḡ da küčäytmädi barça yüräklänmäḡın kensiniḡ. (AQP 78/38)

Yiḡi ettiḡ ḡuvatıḡnı seniḡ, ḡaytip övündürdüḡ meni da teränliḡından yerniḡ ekinči čıḡardıḡ meni. (AQP 71/21)

yiḡil-: Birikmek, toplanmak.

{+A/+GA}

Üstümä benim sövündülär da yiḡıldılar, yiḡıldılar mendä ḡiyınlar da men tanımadım, sačıldılar da poşuman bolmadılar. (AQP 35/15)

Buyruḡčıları žoḡovurtnuḡ yiḡıldılar alnına Teḡrisiniḡ Apraḡamnıḡ, zera Teḡriniḡ ḡuvatları yerdän asrı ayındılar. (AQP 47/10)

{+DA}

Üstümä benim sövündülär da yiḡıldılar, yiḡıldılar mendä ḡiyınlar da men tanımadım, sačıldılar da poşuman bolmadılar. (AQP 35/15)

Dügül bu barça yiḡiliptür mendä, möhürlänip da saḡlaniptür ḡaznama benim. (AQP 55/De-32/34)

yîyîlan-: Gönderilmek

{+A/+GA}

Öčäştirdilər anî işlari bilä kensiläriniñ, yîyîlandi üstlärinä alarniñ sinixliñ.

(AQP 106/29)

yîyla-: Ağlamak.

{+A/+GA}

Keliñiz, yerni öpäliñ añar tüşüp da yîylalıñ alnına Eyämiz yaratuçimznñ bizim.

(AQP 95/6)

{+DA}

Yaxasına axın suvnuñ Papelonnuñ, anda oturup yîylar ediñ, neçik añdıñ biz anda Sionni. (AQP 137/1)

yîx-: Yıkmak, düşürmek.

{+n/+nI}

Şabaş, şabaş boyumuzga bizim, ki yîxtiñ anî. (AQP 35/25)

yîxîl-: Yıkılmak.

{—}

Eğär tayılsa da, ol yîxîlmağay, zera Biy xol kötürüçisidir anîñ. (AQP 37/24)

yîrañ bol-: Uzaklaşmak.

{+DAn}

Sövdü xarıñşnî, da çîxkay añar, klämädi alıñş- yîrañ bolğay andan. (AQP 109/17)

Yîrañ bolmağın mendän, zera tarlıñ yovuñlanıptır, da yoxtur kimesä, ki boluškay maña. (AQP 22/12)

Salma meni, Biy Teñrim, da ne yîrañ bolma mendän, bañ boluşma maña, Biy xutxarılmañimnñ benim. (AQP 38/22)

Dayi da yîrañ bolmağaybiz biz sendän, tirgizğäysen sen bizni. (AQP 80/19)

yîrañ et-: 1. Esirgemek.

{+n/+nI...+DAn}

Barça könülükü anîñ alnımadır, artarlıñın kensiniñ yîrañ etmädi mendän. (AQP 18/23)

Sen, Biy, yîrañ etmäğın şayavatıñnî seniñ mendän, da Biy boluşma maña bañtı. (AQP 22/20)

2. Geri çevirmək.

{+n/+nI},{+DAn}

*Alyışlıdır Teğri, ki yırax etmədi **alyışimni**, da ne yarlıyamağın mendän.* (AQP 66/20)

3. Uzak durmaq.

{+DAn}

*Teğrim, yırax etmə **mendän**, da Teğrim, boluşma mağa bağ.* (AQP 71/12)

4. Uzaklaştırmək.

{+n/+nI ...+DAn}/{+DAn ...+n/+nI}

*Yırax etməğin **ayzımdan benim sözün könülnükün** bek, zera könülnükünä umsandim.* (AQP 119/43)

*Ošta yırax kimlä[r] ettilär **boyarın kensiläriniğ sendän**, tas bolğaylar, tas etkäysen barçasın, kimlär keri boldular sendän.* (AQP 73/27)

*Yırax ettiğ **mendän tanışlarımni benim**, da xoydular meni cil kendilärinä.* (AQP 88/9)

*Neçik yıraxtır kün toyuşu kün batiştan, ol xadar yırax et **bizdän töräsizlikimizni bizim**.* (AQP 103/12)

yıraxlan-: Uzaklaşmaq, ayrılmaq.

{+DAn}

*Yıraxlandım **xutxarılmağım**dan benim sözü üçün yazıxlarımniğ.* (AQP 22/2)

*Dostlarım da yovuxlarım alnıma yuvuxlandılar, da yuvuxlarım yıraxlandılar **mendän**.* (AQP 38/12)

*Yeğməx žoyovurt üçün, ki **aruvluxtan** yıraxlanıp edilär, zamanin, ki tutup edilär anı yat millät Kettä, Tawit‘ niğ nişan yazovu, 55.* (AQP 56/1)

yirt-: Yırtmaq, parçalamak.

{+n/+nI}

*Uliyir yırtma **yarlini**, yırtma da salma **kensin**.* (AQP 10/10)

*Zera xutxardı miskinni xolundan xuvatliniğ, miskinni da yarlini alardan, kimlär ki yırtarlar **anı**.* (AQP 35/10)

yol ber-: Yol göstərmək.

{+A/+GA}

*Yol berdi, neçik xoylarga, žoyovurtuna **kensiniğ** da çixardı alarni, neçik böläkin*

xoylarniñ, anabadga. (AQP 78/52)

yol bol-: Yol olmak.

{+A/+GA}

*Bu boldu **maña** yol tirlikkä, ki artarlïxiñni seniñ xoldum. (AQP 119/56)*

yol et-: Yolundan ayrılmamak.

{+ηAr}

*Alyışlañiz Teñrini da saymos aytiñiz atına anïñ, yol etiñiz **añar**, ki olturur kün batışına da Biydir atı anïñ. (AQP 68/5)*

*Yol etiñiz **añar**, ki olturur köklär kökünä kün toyušta. (AQP 68/34)*

yol körgüz-: Yol göstermek.

{+A/+GA}

*Seniñ atıñ üçün yol körgüzdüñ **maña**, da beslädïñ meni, çıxardïñ meni satamadan bu, ki saıladılar maña. (AQP 31/4)*

*Yol körgüzdi **alarga**, yol toyrı, ki bargaylar turgan şähärlärinä kensiläriniñ. (AQP 107/7)*

*Biy Teñri alyışlı, alyışlı Biy här kün, yol körgüzgäy **bizgä** Teñri, xutıaruçimiz bizim. (AQP 68/20)*

*Džaniñ seniñ yaxşı yol körgüzgäy **maña** toyrı yergä. (AQP 143/10)*

{+ηAr}

*Borlaliñ Ekibdostan teškirdiñ, çıxardïñ gürk'çilarni da alarni tiktïñ da yol körgüzdüñ **añar**. (AQP 80/9, 10)*

*Boluštu yarlıga çaräsizlihta, yol körgüzdü **añar**, neçik xoylarga, džänsina alarniñ, ... (AQP 107/41)*

{+A/+GA},{+A/+GA}

*Xaytardi džanimni maña da yol körgüzdü **maña yoluna artarlïxiñ** atı üçün kensiniñ. (AQP 23/3)*

{+A/+GA},{+DA}/{+DA},{+A/+GA}

*Bunuñ üçün törä bilüci etärsen yazıxlını, **yolda** yol körgüzürsen **ivaşlarga** yarıyuda, da övrätirsın ivaşlarga yoluñnu seniñ. (AQP 25/8, 9)*

*Färah bolsunlar da sövünsünlär millätlär, zera sen yarıyularsen žoyovurtnu toyrıluxka, da **millätlärgä yerdä** sen yol körgüzürsen. (AQP 67/5)*

{+A/+GA},{+DAn}

*Yol körgüz **maña könülükündän seniñ** da övrät meni, zera sensin Teñri xutxaruçım da men saña tözdüm kündüz hər sahat. (AQP 25/5)*

{+A/+GA},{bilä}

*Yol körgüzdi **alarga bulut bilä** kündüz da barça keçäni **yarıxı bilä otnuñ**. (AQP 78/14)*

yollı et-: Yol göstermek.

{+n/+nI}

*Belgiliki sözüñnün **seniñ** yarıxlı da yollı etär **oylanlarnı**. (AQP 119/130)*

yoluç-: Karşılaşmak.

{—}

Yarlıyamaç da könülük yoluçkay, artarlıx da eminlik öpkäy. (AQP 85/11)

yovuçlan-/yuvuçlan-: Yaklaşmak, yakınlaşmak.

{+A/+GA}

*Biyiklängänni ettiñ kensiñä işanç, yetişmägäy saña yamanlar, da xıyın yovuçlanmagay **öviñä seniñ**. (AQP 91/9, 10)*

*Yuvuçlanıñiz **alnına** Biyñiz da aliñiz yarıxñı, da yüzüñüz sizñiz uyalmasın. (AQP 34/6)*

*Biy, aşaxlat kökni da en, yovuçlan **taylarga**, da tutaşsınlar. (AQP 144/5)*

*Zera toldu xıyın bilä boyum benim, da tirlikim benim **tamuçka** yuvuçlandı, da sayışladım men alar bilä, ki tüşarlär çuyurga. (AQP 88/4, 5)*

2. Ulaşmak.

{+A/+GA}

*Yuvuçlansın xoltçam **alnıña seniñ**, Biy, sözüñä körä esli et meni. (AQP 119/169)*

yöp kör-: Kabul etmek.

{+n/+nI}

*Yöp körüñüz **ögütün anıñ**, ki öçäşlänmägäy Biy da tas bolgaysız yollarından toyrułuçnuñ. (AQP 2/12)*

yöpsün-: 1. Kabul etmek; tasvip etmek.

{+n/+nI}

*İsitti Biy avazıma yıylamaçımñıñ benim, işitti Biy alyışıma benim, da Biy **xoltçamñı benim** yöpsündi. (AQP 6/10)*

*Atam da anam saldılar meni, da Biyim yöpsündi **meni**. (AQP 27/10)*

Negä dinčä xaytkay könülük artarlıxtan, yöpsüngäylär **anï** barçası, ki toyrudurlar yüräkläri bilä. (AQP 94/15)

{+A/+GA}

Zera bir dñns sayışın tas etüçidirlär alar, da yoxtur alarda eslilik, da sayış etmädilär eskä alma bunı, xaytıp yöpsüngäylär **uyat boyılarına kensiläriniñ**. (AQP 55/De-32/28, 29)

{+n/+nI},{+A/+GA}

Tegri himlär saldï añar meñilik, yöpsündüx Asduaçz yarlı[ya]maxıñni içinä **žoovurtuñnuñ seniñ**. (AQP 48/9, 10)

2. Kurtarmak.

{+n/+nI}

Yöpsün **xuluñnu seniñ** yaxşıliħka, bolmagay öktämlär inçitkäylär meni. (AQP 119/122)

{+n/+nI...+DAn}/{+DAn...+n/+nI}

Yeberdi biyiklikdən da yöpsündü meni, yöpsündü meni, yöpsündü **meni suvnuñ köplüxündän**. (AQP 18/17)

Tanladı Tawit' xulun kensiniñ da yöpsündü anı kütövündän xoylarniñ, soñyugi **toyunçtan** yöpsündi **anï**. (AQP 78/70, 71)

{bilä},{+n/+nI}

Biy sahlagay seni, da Biy yöpsüngäy **oñ xolu bilä kensiniñ**. (AQP 121/5)

3. Desteklemek, korumak.

{+n/+nI}

Oñuñ seniñ yöpsündü **meni**, da ögütüñ seniñ turıydu meni soñyuga dirä, da ögütüñ seniñ övrätkäy meni. (AQP 18/36)

Yoxsa **meni** zadasizliħ üçün benim yöpsündüñ, toxtattıñ meni alnıña seniñ meñilik. (AQP 41/13)

Biy sövär artarlarnı, Biy sañlar yatları, da **tullarnı** yöpsünür Biy, da yolların yamanlarnıñ tas etär. (AQP 146/8, 9)

Xolum yöpsüngäy **anï**, da biläkim xuvatlatkay anı. (AQP 89/22)

4. Almak.

{+DAn},{+Ø}

Yöpsünmändir **öviñdän seniñ ögüzlär**, da ni böläkiñdän seniñ eçkilär. (AQP

50/9)

{+n/+nI},{+DAn}

*Tayladı Tawit‘ xulun kensiniñ da yöpsündü **anı kütövündän xoylarniñ**, soñyugi toynuçtan yöpsündi anı. (AQP 78/70, 71)*

*Sen taptiñ bövräklärimni benim da yöpsündiñ **meni yüräkindän anamnıñ benim**. (AQP 139/13)*

yöpsünövlü bol-: Kabul edilmek; tasvip edilmek.

{+A/+GA}

*Bu türlü yöpsünövlü bolsun xurbanimiz bizim bu kün **alnıña seniñ**, ki tügäl tapulgaybiz artıñdan seniñ da düğül uyat umsanganlarga saña. (AQP 151/Da-3/40)*

{bilä}

*Yoxsa boyumuz bilä aşaxlanıp da **džunlarimizniñ müşxüllüğü bilä** yöpsünövlü bolıyıx biz, neçik bütöv xurban xoylarniñ da tuvarlarniñ da neçik tümän tümän xozular semirgän. (AQP 151/Da-3/39)*

yöpsünövlü et-: Kabul etmek.

{+n/+nI}

*Añay Biy **barça xurbanıñni seniñ** da **atıñni seniñ** yöpsünövlü etkäy. (AQP 20/4)*

yuxla-: 1. Ölmeyi düşünmemek.

{+A/+GA}

*Yariñ ber, Biy, közlärimä benim, ki heç yuxlamagaymen **ölümgä**. (AQP 13/4)*

2. Uyumak.

{+n/+nI}

*Yariñ berüçisen sen, sk'ançelik kibik, taylarına eminlikniñ, öçäşlänsinlər barçası, kimlər ki essizlärdirlär yüräkläri bilä, yuxladılar **yuxuların kensiläriniñ** da nemä tapmadılar. (AQP 76/5, 6)*

{+A/+GA}

*Xan xuvattan sövmägä körkün övüñniñ seniñ, üläşmä tapunganni, egär ki yuxlasanız da **içinä povetniñ**. (AQP 68/14)*

{+DA}

*Neçik yaralılar, yuxliyiñlar **kerezmanda**. (AQP 88/6)*

yut-: Yutmak.

{+n/+nI}

*Skančeli haybat bilä haybatlangan, ki etärsen sk'ančelik da pešä, saldiñ xoluñnu seniñ, da yuttu **alarni** yer. (AQP 18/E-15/11, 12)*

*Açıldı yer, da yuttu **Tatanni**, da yaptı obozun zApironnuñ (=Apironnuñ). (AQP 106/17)*

yuv-: 1. Yıkamak.

{+n/+nI}

*Emgändim men küstingänimä benim: yuvdum barça kečäni **töšäğimni benim**, yaşılarım bilä yastıxlarımni čilattım. (AQP 6/7)*

*Ayttim: "Boş, alaysa, aruvlattım yüräkimni, yuvıyım aruvluğ bilä **xollarımni**, da boldum men aşıxlangan kün uzun, da azarlamağım benim ertä?" (AQP 73/12)*

*Yuvgaymen aruvluğ bilä **xolumnu** da čövräsinä bolgaymen seyanıñniñ seniñ, Biy. (AQP 26/6)*

2. Arıtmak.

{+n/+nI...+DAn}

*Färah bolgay artar, xačan körsä tölövin, da **xollarin kensiniñ** yuvgay **xanından yazıxliniñ**. (AQP 58/11)*

*Artıx yuv **meni töräsizlikimdän benim** da yazıxımdan benim aruv et meni. (AQP 51/4)*

yuvuğ bol-: Yakın olmak.

{+A/+GA}

*Salganda seskändim da boldum yuvuğ **yıxılmağka**, da Biy yöpsündi meni. (AQP 118/13)*

yuvuğlat-: Yaklaştırmak.

{+A/+GA}

*Yuvuğlattılar **maña** xuvalaganlar meni töräsizlik, zera orenk'tän seniñ keri boldular. (AQP 119/150)*

yuvun-: Yıkanmak.

{—}

Saç maña ayzok[=zoba] bilä, da aruv bolgaymen, yuvundum da xardan ağ boldum. (AQP 51/9)

yüräkkä körä ber-: Gönle göre vermek.

{+A/+GA}

*Bergäy **saņa** Biy yüräkiñä körä seniñ, da barça sayışiñni ol tügällägäy. (AQP 20/5)*

yüräklän-: Kızmak.

{+A/+GA}

*Kördi Biy da paǵıllandı, yüräkländi **üsñä xızlariniñ** da oylanlariniñ kensiniñ da ayttı: Čövüriyim yüzümnü menim alardan körgüziyim alarga, ki ne bolmaxtır soñyugi zamanda. (AQP 36/De-32/19, 20)*

yüräkländir-: Kızdırmak, öfkelendirmek.

{+n/+nI}

*Xaytip da sinadılar Teñrini, da **surpun Israjeliniñ** yüräkländirdilər. (AQP 78/41)*

*Xaytip nek xayıyulusen, boyum, ya nek yüräkländirirsən **meni**? (AQP 42/6)*

*Xaytip nek xayıyulusen, boyum, ya nek yüräkländirirsən **meni**? (AQP 42/12)*

*Biy öčäsmäxi bilä kensiniñ yüräkländirgäy **alarni**, da ot yegäy alarni. (AQP 21/10)*

yürü-: 1. Birinin yolundan gitmek.

{+A/+GA}

***Yoluna buyruǵuñnuñ seniñ** yürüdüm, zera sekinlik ettiñ yüräkimä menim. (AQP 119/32)*

{+DA}

*Sanlıdırlar zadasızlar yolda da yürürlär **yolda** da kimlär yürürlär orëñk'i bilä Eyämizniñ. (AQP 119/1)*

{bilä}

*Eğär ki žoyovurtum menim işitsä edi maña, ya Israjel **yolum bilä menim** yürüsä edi, (AQP 81/14)*

*Yürümädim men **ulular bilä**, da ne alar bilä, ki sk'ançeli boldular mendän. (AQP 131/1)*

2. Dolaşmak; yürümek.

{+n/+nI}

*Kün toyuşuna xordu çatırın kensiniñ, da kensi, neçik kiyöv, čıxar sarayından kensiniñ, sövünür ol, neçik velet, yürümä **yolun kensiniñ**. (AQP 19/6)*

{+A/+GA}

*Ki xoyar bulutta yürügənin kensini, da yürür ol **xanatlari üsnä yelni**; (AQP 104/3)*

*Dayi da barça bolganlarni yerdä, uçarlarni köknü, da balıxlarni teñizni, ki yürürlär **izlərinä teñizni**. (AQP 8/8, 9)*

{+DA}

*Yürünüz **Sionda**, çevräləñiz anı da aytiñiz ganonk'ları anı. (AQP 48/13)*

*Xaytsınlar keçädän, açixsınlar, neçik itlər, da yürüsünlər **şähärdä**. (AQP 59/7)*

{bilä}

*Körsän edi oyurunu, yürür ediñ **anı bilä** da itlər bilä xoyar ediñ ülüşünü seni. (AQP 50/18)*

3. Basmak.

{+A/+GA}

*Üsnä **iñni da karpni** yürügäysen sen, ayağ tibiñä baskaysen aslannı da adždahanı. (AQP 91/13)*

yürüt-: Yürütmek.

{bilä}

*R'adi Teğriniñ tümän türlü, **miñlär bilä** yürütkenlər, da Biy üstlərinä Sinadan arilikindän kensini. (AQP 68/18)*

yüz çevür-: Gösterdiği ilgiyi kesmek.

{+DAn}

*Negä dinčä, Biy, unutkaysen meni soñyuga dirä, negä dinčä çevürgäysen yüzünü **mendän**? (AQP 13/2)*

*Čövüriyim yüzümnü benim **alardan** körgüziyim alarga, ki ne bolmañtır soñyugi zamanda. (AQP 36/De-32/20)*

*Xorğanlar Eyämizdän barça oylanları İsräjelniñ, ki heç etmädi da uyatlı alyışın yarliniñ da çevürmädi yüzün kensiniñ **mendän**, yoğsa sarnaganıma benim alnına anıñ işitti maña. (AQP 22/24, 25)*

*Biy, erkiñ bilä seniñ berdiñ körkümä benim xuvat, çevürdiñ yüzünü seniñ **mendän**, da men boldum öçäşlängän. (AQP 30/8)*

yüz kör- : Göz yummak, müsamaha göstermek.

{+A/+GA}

Negä dinčä yarɣulagaysiz könüsüzlük bilä da yüz körgäysiz yazıxlılarga. (AQP 82/2)

-Z-

zadasiz bol-: Kusursuz olmak.

{bilä}

*Boliyim men dä zadasiz **anij bilä** da saxlaniyim töräsizlikimdän benim. (AQP 18/24)*

*Surp bilä surp bolgaysen, **zadasiz kiši bilä** zadasiz bolgaysen, taqlama bolgaysen, da yamanlarni sindirgaysen. (AQP 18/26, 27)*

zar at-: Zar atmak.

{+A/+GA}

*Üläştilər tonlarimni aralarina kensilärini, da **tikilmägän tonum üsnä** benim zar atarlar edi. (AQP 22/19)*

zburit et-: Sarsmak.

{+n/+nI}

*Avaz[i] Eyämizni kesär yalinin otun, avazi Eyämizni teprätir anabadni da zburit etär **ulu ormanin Gatesni**. (AQP 29/7, 8)*

zrgel et-: Zulmetmek.

{—}

Zera mahtalir yazixli suxlanganina boyunun kensini, kim ki zrgel etär, da ol mahtar. (AQP 10/3)

-Ž-

žarankliχ et-: Tevarüs etmek.

{+A/+GA}

Teñri χutχarir Sionnu, da yasagaylar šähäri DŽuhudluxnuñ, yasalgaylar, turgaylar da žarankliχ etkäylär içinä. (AQP 69/36)

žarankliχka tur-: Mirasa konmak.

{—}

Eltip tikkäysen alarni tayına žarankliχiñniñ seniñ, hadirlägän turma žarankliχiña seniñ. (AQP18/E-15/17)

IV. BÖLÜM

4. DİZİN

4.1. Genel Dizin

-A-

abra-	aldan-	artixsi et-
aç-	alyış ber-	arttİR-
açix-	alyış et-	aruv bol-
açix bol-	alyışla-	aruv et-
açix et-	alyışlan-	aruvlan-
açİL-	alyışli bol-	aruvlat-
açİt-	alyışta bol-	as-
ayİN-	ant ber-	aşay bol-
ayİrlan-	ant et-	aşay et-
ayİZ aç-	ant İç-	aşaylan-
ayİZ aç-	ant xoy-	aşaylat-
ayİza al-	aŋ-	aşax et-
ayİİ-	aŋİL-	aşax bol-
aX-	aŋla-	aşaxlan-
aX bol-	arİt-	aşaxlangan bol-
aXİlli et-	ari et-	aşaxlat-
aXtİR-	arxa bol-	aşİx-
aXsa-	artar bol-	aşİN-
al-	artarlan-	at-
alda-	artİx bol-	ata-

atlan-	berkäyt-	boz-
avaz ber-	berkit-	bular-
avaz et-	beslä-	bulart-
aya-	biryi tart-	bulya-
aydin kel-	bič-	bulyan-
ayir-	bil-	buyruχ ber-
ayiril-	bilüci et-	buyruχ et-
aylandir-	birlä-	buyruχči xoy-
ayt-	birlän-	buyur-
aytil-	bit-	buz-
azarla-	biyan-/ biyän-	buzla-
	biyančli bol-	buzul-
-B-	biyanovlu bol-	
bayla-	biyik bol-	-C-
bayli bol-	biyik et-	cil bol-
baχ-	biyiklän-	
baχučli bol-	biyiklät-	-DŽ-
bar-	biylik et-	džâxtlan-/džähtlän-
barabar bol-	boy-	džan al-
barča bol-	bol-	džan čix-
bas-	boluš-	džan čixar-
baş bol-	boluš ber-	džan eksil-
başla-	boluš bol-	džuvap ber-
başlan-	bolušuči bol-	
bat-	borčlu et-	-Č-
baylan-	borniglik et-	čaxir-
belgili bol-	boš sözlä-	čališ-
belgili et-	bošan-	čaräsizlät-
belgir-	bošat-	čariš-
belgirt-	bošatliχ bol-	čayxa-
belgisiz et-	bošatuči bol-	češ-
ber-	bošlan-	

češil-	erit-	hnazant bol-
čix-	ertälän-	hnazant et-
čixar-	eskä al-	hökümet et-
čixara ber-	eskä xoy-	hörmät bol-
čixara beril-	esli bol-	hörmät et-
čiharī čihar-	esli et-	hörmätlä-
čilan-	ešit-/išit-	hörmätlän-
čilat-	et-	
čičäklän-		-X-
čiri-	-F-	xač-
čöp-čövrä al-	faydalı bol-	xada-
čövrä al-	färah bol-	xal-
čövrälä-	färah et-	xanlıx et-
čürgä-	färahlan-	xap-
čürgäl-	färahlat-	xapanel bol-
	färahlik bol-	xapanel et-
-D-		xar sür-
därman et-	-H-	xaranyulan-
doğrayt-	hadir et-	xaranyulat-
duşman bol-	hadir bol-	xaranyuluxta bol-
	hadirlä-	xarya-
-E-	hadirlän-	xarmala-
eg-	haybatla-	xars ur-
eksik bol-	haybatlan-	xarşı bol-
eksik et(me)-	haybatlı bol-	xartay-
eksil-	haybatlı et-	xasta bol-
eksit-	heč bol-	xastalan-
elt-	heč et-	xayyu al-
emgän-	hečkä ber-	xayyur-
en-	hečlängän bol-	xaynat-
endir-	heseplä-	xayt-
eri-	him sal-	xaytar-

χaz-	χuru-	išanč et-
χazγan-	χurut-	išit-/ešit-
χazil-	χutχar-	išitil-
χičildat-/χirčildat-	χutχarilmaχ bol-	išitmäli et-
χilič čičar-	χutul-	išlä-
χiličtan kečir-	χuvala-	iti et-
χir-	χuvatlan-	itilä-
χisir bol-	χuvatlat-	izdä-
χiyin kör-	χuvatlatuči bol-	izdäl-
χiyna-	χuvatli bol-	
χiynal-	χuvat et-	-K-
χiz-		keč-
χo-	-İ-	kečik-
χol-	irısvay bol-	keçiktir-
χol bergän bol-	irısvay et-	kečir-
χol sal-		kel-
χonarh bol-	-İ-	keltir-
χor-	ič-	keñär-
χorχ-	ičir-	keñärt-
χorχu al-	ičkeri et-	keräksiz bol-
χorul-	igrän-	keri bol-
χosdovanel bol-	igränčilät-	keri et-
χoy-	imšaχ bol-	keri sal-
χoyul-	imšan-	keri tur-
χozγal-	inan-	kes-
χozγalt-	inamsız bol(ma)-	kesil-
χulaχ ašaχlat-	inčχan-	ket-
χulaχ χoy-	inčit-	ketär-
χulaχa kir-	is al-	kir-
χulaχsiz bol-	islän-	kiy-
χulluχ/χuluχ et-	išan-	kiydir-
χurban et-	išanč bol-	klä-

klän-	küčsüzlän-	murdarla-
klänči bol-	küčsüzlä-	murdarlan-
kökrä-	kül-	
kökrät-	kültkü bol-	N
kölegä bol-	kültkü et-	net-
köm-	küsänč bol-	nışanlan-
köni bol-	küstün-	
könü et-	küt-	-O-
könül-	kütül-	odzel et-
könülük et-	küvür-	oχša-
könüsüzlük et-	küy-	oχšaš bol-
köp bol-	küydür-	oltur-
köplän-	küyül-	olturyuz-
köplär bol-		oŋ-
köp et-	-M-	oŋar-
kör-	maχta-	opran-
köräl(mä)-	maχtal-	oprat-
körgüz-	maχtan-	oreŋk‘/orenk‘
körmämiš et-	mani bol-	
körün-	masχara bol-	bilüči et-
kötür-	masχara et-	oreŋk‘ χoy-
kötürül-	meŋär-	orunč al-
kövür-	meŋärt-	oyan-
köz yum-	meŋilik bol-	oyat-
közdän sal-	meŋilik et-	
közet-	min-	-Ö-
kropit et-	mindir-	öč al-
küč et-	miskin bol-	öč saχla-
küčä-	miskinlän-	öčäš-
küčäy-	möhürlän-	öčäšlä-
küčäyt-	muŋra-	öčäšlän-
küčlü bol-	murdar et-	öčäšlängän bol-
		öčäštir-

ög-	poşmanlıx et-	sımarla-
ögül-	poşuman bol-	sın-
ögün-	pusta bol-	sına-
ögütlä-	-S-	sinal-
ögütlän-	sabapla-	sindir-
öksüz bol-	saç-	sındıryala-
öktämlän-	saçıl-	sinyala-
öktämlät-	sayayma bol-	sınarlıx et-
öl-	sayayt-	sirtmaç bol-
ölç-	sayın-	sirtmaç et-
öldür-	sayış sayışla-	sirtmaç xoy-
öp-	sayış et-	sirtmaç sal-
ört-	sayışla-	sirtmaç tüz-
ös-	sayışlan-	sk'ançeli bol-
östür-	saymos ayt-	
ötünč ber-	saçla-	sk'ançeli/skançeli
öv bol-	saçlan-	et-
övrän-	saçt bol-	sor-
övrät-	sal-	söv-
övün-	salın-	sövün-
övündür-	san ber-	sövünçlü bol-
övüngän bol-	sanlı et-	sövünçlük kiy-
	sarna-	sövündür-
-P-	sarnal-	söz ber-
paçıllan-	sat-	söz et-
paçıllandır-	satıl-	sözlä-
paçıllat-	säbäplä-	suçlu çix-
paçıllık sal-	sekinlät-	suçlu et-
palayla-	sekinlik et-	suxlan-
panbas bol-	semir-	sun-
panpas et-	seskän-	surp bol-
poşman bol-	seskändir-	susa-

suvar-	tapundur-	titrämäx al-
suvarıl-	tarıx-	titrämäx ber-
sür-	tarlıx et-	titrät-
sürt-	tart-	tiy-
sürülgän et-	tartxala-	tiz-
sürül-	tas bol-	tizil-
süvünçlük ber-	tas et-	todul-
	tatlı bol-	toy-
-Ş-	tatlılan-	toyrı bol-
şayavat et-	tatlılıx et-	toyrı et-
şayavatlan-	tayıl-	toyrul-
şipildaşla-	teñ bol-	toyrula-
şükürlän-	teprän-	toyrur-
şükürlü bol-	teprät-	toxta-
	tergä-	toxtal-
-T-	teşkir-	toxtama bol-
tabı et-	teşkiril-	toxtat-
tadźla-	tıx-	tol-
taylan-	tın-	toldur-
talaş-	tındır-	tolyunlan-
talaştır-	tıy-	/torıyunlan-
tanı-	tıyıl-	tolıyunlat-
tanıxlat-	tık-	toltur-
tanıxlıx ber-	tikilgän bol-	tolu bol-
tañga xal-	tilä-	tolu et-
tañla-	tirgiz-	tolun-
tañlama bol-	tirgizüçi bol-	toy-
tañlanmalı bol-	tiri bol-	toydur-
tañlan-	tiril-	tozdur-
tap-	tirilgän bol-	tök-
tapul-	tirilmä bol-	tökül-
tapun-	titrä-	tölä-

tölän-	ululat-	-V-
törä bilüči et-	umsa bol-	veža bol-
töräsizlän-	umsan-	
töräsizlik et-	umsandir-	-Y-
törmellän-	unut-	yabuš-/ yapuš-
töz-	unutulgan bol-	yayla-
tözäl(mä)-	ur-	yax-
tözdür-	urul-	yaxşı et-
tul bol-	urun-	yalbar-
tur-	ustat bol-	yalga ber-
turguz-	ustatlıx et-	yalğan čix-
turyuz-	uvat-	yalğan čix(ma)-
turma bol-	uyal-	yalğan et-
tut-	uyat al-	yalğan xal-
tutaš-	uyat bol-	yalğan sözlä-
tügällä-	uyat et-	yaltra-
tügällän-	uyatla-	yaman et-
tügän-	uyatlı bol-	yaman sözlä-
tügät-	uyatlı et-	yamanla-
tüş-	uyu-	yamanlıx et-
tüşür-	uzaχ bol-	yaman sayışla-
tüz-	uzaχ et-	yan-
tüzät-	uzat-	yanč-
tüzlän-		yañıl-
	-Ü-	yañša-
-U-	üläš-	yap-
uč-	üläšin-	yapux et-
ula-	ülüş bol-	yapul-
ulu bol-	ülüşlü bol-	yapun-
ulu et-	ündä-	yapuš-/ yabuš-
ulu sözlä-	ür-	yar-
ululan-	üz-	yaraylan-
ululangan bol-		yaralar bol-

yarat-	yəŋirt-	yovuxlan-/
yaratıl-	yəsir et-	yuvuxlan-
yardımlı et-	ye-	yöp kör-
yaryu bol-	yeber-	yöpsün-
yaryu et-	yedir-	yöpsünövlü bol-
yaryu yar-	yemir-	yöpsünövlü et-
yaryula-	yemizdir-	yuxla-
yariş ber-	yemlän-	yut-
yariş et-	yeŋ-	yuv-
yarişli bol-	yerni öp-	yuvux bol-
yarişli et-	yet-	yuvuxlan-/
yarliya-	yetiş-	yovuxlan-
yarliyamaş et-	yetişkän bol-	yuvuxlat-
yarlılat-	yetişkän et-	yuvun-
yas et-	yetiştir-	yüräkä körä ber-
yas kiy-	yïŋ-	yüräklän-
yasä-	yïŋi bol-	yüräkländir-
yasal-	yïŋi et-	yürü-
yaşın-	yïŋil-	yürüt-
yaşır-	yïŋilan-	yüz çövr-
yaşırıl-	yïŋla-	yüz kör-
yaşnat-	yïş-	
yat-	yïşil-	-Z-
yat bol-	yıraş bol-	zadasız bol-
yatlan-	yıraş et-	zar at-
yay-	yıraşlan-	zburit et-
yayıl-	yirt-	zrgel et-
yazıx et-	yol ber-	
yazıx sözlä-	yol bol-	-Ž-
yazıxlan-	yol et-	žarankliş et-
yazıxli bol-	yol körgüz-	žaranklişa tur-
yazıl-	yolli et-	
yäŋir-	yoluş-	

4.2. Tamlayıcılara Göre Dizin

A. Tamlayıcı Almayan Fiiller

{—}	bit-	χars ur-
ačīχ-	biyiklän-*	χartay-
ačīχ bol-	bol-*	χasta bol-
ačīχ et-	bošan-	χastalan-
ačil- *	boşlan-	χayγur-*
ayrī-	buzla-	χazγan-
aχ bol-	buzul-*	χazil-
alγišlan- *	čaxir-*	χilič čixar-
alγišli bol-	čališ-*	χiyin kör-
artiχ bol-	čariš-	χonarh bol-
aruvlan-	čix-*	χorul-
aşaylan-*	čiri-	χozγal-
aşax bol-	čövrä al-	χulaχsiz bol-
aşaxlan-*	džâχtlan-/džähtlän-*	χuru-
aşaxlangan bol-	džan al-	χutχarılmaχ bol-
ašix-	eksik bol-	χuvatlatučı bol-
ašin-	eksil-*	χuvatli bol-
avaz ber-*	emgän-	imşax bol-
avaz et-*	ertälän-	imšan-
aydın kel-	esli bol-	inčχan-
ayiril-*	färahlik bol-	is al-
bayli bol-	hadirlän-*	islän-
baχučı bol-	haybatli bol-	işitil-
barča bol-	hečlängän bol-	izdäl-*
başlan-	χapanel bol-	keč-*
belgili bol-*	χaranyulan-	kečik-
biryi tart-	χaranyuluχta bol-	keñar-
bič-	χarmala-	keräksiz bol-

ket-*	sın-	tolyunlan/toryunlan-
klänči bol-	sınal-	töräsizlän-
kökrä-	sınyala-	törmellän-
köni bol-	sırtmağ et-	tul bol-
kötürül-*	sövünçlü bol-	tur-*
kücsüzlän-	sövünçlük kiy-	tutaş-
küy-	söz et-	tügän-
mağtal-	susa-*	tüş-*
meñilik bol-	suvarıl-	ululangan bol-
miskin bol-	sürül-	unutulgan bol-
miskinlän-	şıpıldaşla-	urul-*
möhürlän-	taylan-	ustat bol-
muğra-	talaş-	uyatlı bol-
oltur-*	tañga çal-	uyu-
opran-*	tañlama bol-	uzağ bol-
öç al-	tañlanmalı bol-	ülüş bol-
öçäşlängän bol-	tañlan-	ür-
ögütlän-	tariğ-	yaman sözlä-
öksüz bol-	tatlılan-	yañıl-*
öktämlän-	tayıl-	yapux et-
öl-	teşkiril-*	yapul-*
öp-	tın-*	yaraylan-
ötünç ber-	tiri bol-	yaralar bol-
öv bol-	tiril-*	yaryu yar-
övüngän bol-	tirilgän bol-	yariğli bol-
palayla-*	tirilmä bol-	yas kiy-
poşuman bol-	titrä-*	yat bol-*
pusta bol-	todul-	yazıç sözlä-
sayayma bol-	toyrul bol-*	yazıçlan-
sayış sayışla-	toyrul-	yazıçli bol-
salın-	toğtal-*	yemlän-
semir-	toğtama bol-	yetiş-*

yïyi bol-

yïxïl-

yoluχ-

yuvun-

zrgel et-

žarankliχa tur-

---

* Bu fiillerin temel anlamlarının dışındaki anlamlarında kullanıldıkları zaman tamlayıcıyla kullanıldığı tespit edilmiştir.

B. Tek Tamlayıcı Fiiller

1. {+Ø}

al-
arttır-
ber-
eskä xoy-
et-
hadirlä-
xol-
iç-
kiy-
klä-
klän-
köp et-
kör-
övrän-
saç-
sayış et-
saçla-
söv-
sözlä-
tanı-
tap-
tart-
tik-
tilä-
toğur-
tök-
unut-
ur-
üläş-

yasa-

ye-

yeber-

2. {+n/+nI}

abra-

aç-

açit-

ayıza al-

axtır-

al-

alda-

alyışla-

ağ-

ağla-

arıt-

ari et-

artıxsı et-

arttır-

aruvlat-

aşay et-

aşaylat-

aşax et-

aşaxlat-

ayır-

ayt-

azarla-

baç-

bas-

başla-

belgili et-

belgirt-

ber-

berkäyt-

berkit-

beslä-

bil-

bilüçi et-

birlä-

biyan-

biyik et-

biyiklät-

boy-

borçlu et-

boşat-

boz-

bulya-

buz-

çaräsizlät-

çayxa-

čeş-

çixar-

çixara ber-

çöp - çövrä al-

çövrälä-

çürgä-

eg-

eksit-

elt-

erit-

eskä al-

esli et-	iç-	maɣta-
et-	içir-	maɣtan-
färah et-	igränčilät-	meɣär-
färahlat-	inçit-	meɣilik et-
hadir et-	işit-	murdar et-
hadirlä-	işitmäli et-	murdarla-
haybatla-	iti et-	olturyuz-
haybatli et-	itilä-	oɣar-
heç et-	izdä-	oprat-
heçkâ ber-	keç-	orenk' bilüci et-
hesep lä-	keçir-	oyat-
hörmätlä-	keçiktir-	öçäştir-
ɣap-	keltir-	ög-
ɣapanel et-	keri et-	ögütlä-
ɣaraɣɣulat-	keri sal-	öktämlät-
ɣarɣa-	kes-	ölç-
ɣayɣu al-	kiy-	öldür-
ɣayɣur-	klä-	ört-
ɣaytar-	köm-	östür-
ɣiliçtan keçir-	köp et-	övrän-
ɣir-	kör-	övrät-
ɣiçildat-/ ɣirçildat-	köräl(mä)-	övündür-
ɣiyna-	körgüz-	panpas et-
ɣol-	körmämiş et-	sabapla-
ɣor-	kötür-	saç-
ɣorɣu al-	közdän sal-	saɣayt-
ɣoy-	közet-	saɣin-
ɣurut-	kropit et-	saɣış et-
ɣutɣar-	küçäyt-	saɣışla-
ɣuvala-	küçsüzlät-	saɣla-
ɣuvatlat-	küt-	sal-
irışvay et-	küydür-	sarna-

sarnal-	teşkir-	uvat-
sat-	tîx-	uyat et-
sekinlât-	tîy-	uyatla-
seskândir-	tik-	uyatlı et-
sîmarla-	tilä-	uzaḫ et-
sîna-	tirgiz-	uzat-
sîndir-	tirgizüçi bol-	üläş-
sîndiryalä-	titrämäḫ al-	ündä-
sirtmaḫ sal-	titrät-	üz-
sk'ançeli /skančeli et-	tiz-	yayla-
sor-	toḡru et-	yalga ber-
söv-	toḡrula-	yamanla-
sövündür-	toḡur-	yap-
sözlä-	toḡtat-	yar-
suçlu et-	toldur-	yarat-
suxlan-	tolḡunlat-	yaryula-
suvar-	toydur-	yariḫli et-
sür-	tozdur-	yarlılat-
sürt-	tölä-	yas et-
sürülgän et-	törä bilüçi et-	yasa-
tabi et-	tözdür-	yaşir-
tadḡla-	turyuz-	yaşnat-
talaştir-	tut-	yay-
tani-	tügällä-	yäñirt-
tañla-	tügät-	yäsir et-
tap-	tüz-	ye-
tapun-	tüzät-	yeber-
tart-	ula-	yedir-
tartḡala-	ulu et-	yemir-
tas et-	umsandir-	yeñ-
teprät-	unut-	yïḡ-
tergä-	ur-	yïḡi et-

yîx-	aşaxlan-	çaşır-
yirt-	ata-	češil-
yollî et-	atlan-	čîx-
yöp kör-	avaz ber-	čîxara beril-
yöpsün-	avaz et-	čičäklän-
yöpsünövlü et-	aytîl-	čürgäl-
yuxla-	baş-	duşman bol-
yut-	bar-	en-
yuv-	baş bol-	eri-
yüräkländir-	bat-	eşit-/ işit-
yürü-	belgili bol-	färah bol-
zburit et-	belgir-	hadirlän-
3. {+A/+GA}	ber-	haybatlan-
ačil-	biyan-/ biyän-	heç bol-
aşin-	biyančli bol-	him sal-
aşirlan-	biyanovlu bol-	hnazant bol-
aşiz aç-	biyik bol-	hökümet-
aş-	biyiklän-	hörmät bol-
aşsa-	biylik et-	hörmätlän-
aldan-	bol-	şal-
alşış ber-	boluş-	şanlış et-
alşışta bol-	boluş ber-	şayşur-
ant et-	boluş bol-	şayt-
ant iç-	boluşuči bol-	şışir bol-
ant şoy-	borniglik et-	şiz-
aşil-	boşatliş bol-	şol bergän bol-
aşxa bol-	boşatuči bol-	şol sal-
artar bol-	bulşan-	şosdovanel bol-
artarlan-	buyruş ber-	şoy-
arttir-	buyruş et-	şoyul-
aşay bol-	cil bol-	şulaş aşaxlat-
aşaylan-	dşuvap ber-	şulaş şoy-

χulaχα kir-	net-	sirtmaχ bol-
χulluχ/χuluχ et-	oχša-	sirtmaχ χoy-
χuvatlan-	oχšaš bol-	sirtmaχ sal-
χuvat et-	oltur-	sirtmaχ tüz-
İRİsvay bol-	olturyuz-	sövün-
inan-	oη-	suxlan-
išan-	opran-	susa-
išanč bol-	orənč‘ χoy-	šayavat et-
išitmäli et-	orunč al-	šayavatlan-
izdäl-	oyan-	tanıχlat-
jařankliχ et-	öč saxla-	tanıχliχ ber-
keč-	öčäš-	tapul-
kel-	öčäšlä-	tapun-
kir-	öčäšlän-	tapundur-
könü et-	övün-	tarliχ et-
könül-	övündür-	tas bol-
könülük et-	paχıllan-	teη bol-
könüsüzlük et-	palayla-	tepräñ-
köp bol-	panbas bol-	teškiril-
köplär bol-	pošmanliχ et-	tın-
körün-	pošuman bol-	tıyıl-
kötürül-	saçıl-	tikilgän bol-
küç et-	sayış et-	titrämäχ ber-
küčä-	sayışlan-	tiy-
küčäy-	saymos ayt-	tizil-
kültkü bol-	saxlan-	toγru bol-
küsänč bol-	saxt bol-	toχtal-
küstün-	sarna-	tökül-
maytan-	satıl-	tölä-
mani bol-	sekinlik et-	tölän-
masχara bol-	sımarla-	töz-
min-	sınarliχ et-	tur-

turma bol-	yarıx et-	alşılan-
tügällän-	yarlıya-	belgir-
tüş-	yarlıyamaş et-	biyan-/ biyän-
tüzlän-	yat-	därman et-
uç-	yatlan-	faydali bol-
ulu bol-	yazıx et-	him sal-
ulu sözlä-	yazıl-	hörmät et-
ululan-	yerniöp-	şarşı bol-
umsa bol-	yet-	şullux /şuluş et-
umsan-	yetiş-	işit-
urul-	yetişkan bol-	kel-
urun-	yıyl-	kölegä bol-
ustatlıx et-	yıyılan-	kül-
uyat bol-	yıyla-	saymos ayt-
ülüşlü bol-	yol ber-	san ber-
veşa bol-	yol bol-	sarna-
yabuş-	yol körgüz-	tapun-
yaşşı et-	yovuşlan-/ yuvuşlan-	tatlı bol-
yalbar-	yöpsün-	tözäl(mä)-
yalıan çix-	yöpsünövlü bol-	umsan-
yalıan et-	yuxla-	ur-
yalıan sözlä-	yuvuş bol-	yaşşı et-
yaman et-	yuvuşlat-	yalıan çix(ma)-
yamanlıx et-	yüräkä körä ber-	yalıan et-
yaman sayışla-	yüräklän-	yardıml et-
yan-	yürü-	yaryu et-
yañıl-	yüz kör-	yazıx et-
yapun-	zar at-	yetiş-
yapuş-	4. {+ηAr}	yol et-
yaryu bol-	açıl-	yol körgüz-
yaryu et-	alış ber-	5. {+DA}
yarıx ber-	alış et-	ayırlan-

bar-	tiril-	džan čixar-
bas-	toγ-	džan eksil-
biyıklän-	toχta-	čix-
bol-	toχtal-	čilan-
bular-	tur-	eksil-
bulyan-	tüş-	xač-
džan eksil-	yaryu et-	χayt-
čix-	yašin-	χorχ-
eksil-	yayil-	χutul-
färah bol-	yänir-	ič-
hadir bol-	yeŋ-	igrän-
haybatlan-	yerni öp-	inamsüz bol(ma)-
him sal-	yïyil-	keč-
χaršī bol-	yïyla-	kel-
χayt-	yuxla-	keri bol-
keč-	yürü-	keri tur-
ket-	6. {+DAn}	kesil-
kir-	ač-	kökrät-
köplän-	aγin-	körün-
körün-	aγirlan-	kötürül-
küçlü bol-	aldan-	kül-
kütül-	aruv bol-	küyül-
maχtan-	avaz ber-	oyan-
murdarlan-	ayiril-	ögül-
oltur-	bar-	ös-
opran-	bašla-	saxlan-
öčäšlän-	biyıklän-	seskän-
sačil-	bol-	sk`ançeli bol-
seskän-	bular-	sövün-
sövün-	bulyan-	suçlu čix-
tapul-	buzul-	šükürlän-
tin-	džan čix-	šükürlü bol-

tas bol-	kel-	köz yum-
teškiril-	8. {bilä}	küčäy-
tın-	ayın-	maıtan-
tıyıl-	ayız aç-	murdarlan-
tiril-	ant iç-	oltur-
titrä-	aşaxlan-	oyan-
tol-	bar-	ögün-
toy-	bat-	sayışla-
tur-	baylan-	sövün-
tüş-	birlän-	sözlä-
uç-	biyıklän-	surp bol-
uyal-	bol-	tatlilix et-
uyat al-	boş sözlä-	tol-
üläšin-	bulıan-	tolu bol-
yaltra-	buyur-	tolun-
yañıl-	džâxtlan-/ džähtlän-	tur-
yapul-	çañır-	yalıan ıal-
yaratıl-	çalış-	yan-
yaşın-	et-	yañıl-
yaşıril-	färah bol-	yañša-
yat bol-	färahlan-	yasal-
ye-	haybatlan-	yazıx et-
yıraı bol-	ıal-	yazıl-
yıraı et-	ıar sür-	yöpsünövlü bol-
yıraııan-	ııynal-	yürü-
yüz čövür-	ıutul-	yürüt-
7. {+DIn}	ıuvat et-	zadasız bol-
čıı-	keč-	
färah bol-	kel-	

C. İki Tamlayıcı Fiiller

1. {+Ø}, {+A/+GA}

et-

kör-

yənirt-

sayış et-

2. {+Ø}, {+DA}

hadirlä-

östür-

toxtat-

3. {+Ø}, {+DAn}

bil-

4. {+Ø}, {bilä}

izdä-

5. {+n/+nI}, {+A/+GA}

aç-

aŋ-

arttİR-

ayt-

azarla-

belgirt-

biyiklät-

et-

färah et-

hadirlä-

işlä-

keltir-

klä-

kör-

kötür-

orənk`/orenk` bilüçi et-

sayİN-

sayİşla-

saχla-

sal-

sanlı et-

sözlä-

tap-

tapun-

teşkir-

toxtat-

törä bilüçi et-

turyuz-

tügällä-

tüzät-

uvat-

uzat-

yamanla-

yap-

yİγ-

yöpsün-

6. {+n/+nI}, {+DA}

açİt-

aχİllİ et-

aIγİşla-

boγ-

bulart-

buyruχçİ xoy-

esli et-

et-

xoy-

kör-

öçäştir-

öldür-

saχla-

sal-

sarna-

sİndİryala-

süvünçlük ber-

tİndİR-

toxtat-

turyuz-

tut-

uvat-

yar-

yaryula-

7. {+n/+nI}, {+DAn}

aIγİşla-

aŋ-

İçir-

keŋärt-

tap-

yeber-

yedir-

yİraχ et-

yöpsün-

8. {+n/+nI}, {+DIn}

ündä-

9. {+n/+nI}, {bilä}

aç-
 alğıışla-
 aŋ-
 azarla-
 belgisiz et-
 biyiklät-
 čixar-
 färah et-
 hadirlä-
 kör-
 küt-
 küydür-
 olturyuz-
 öcäştir-
 ög-
 pağillat-
 sağla-
 säbäplä-
 sına-
 söv-
 sür-
 tırgız-
 toldur-
 ululat-
 ur-
 ündä-
 yaryula-
10. {+A/+GA}, {+Ø}
 hadir et-
 xaz-
 turyuz-

11. {+A/+GA}, {+n/+nI}

aç-
 alğıışla-
 ayt-
 bas-
 belgirt-
 esli et-
 et-
 heç et-
 xaynat-
 xıçıldat-/xırçıldat-
 keçir-
 kötür-
 küydür-
 saç-
 tas et-
 tırgız-
 toyrı et-
 toyr-
 toxtat-
 tök-
 ur-
 yap-
 yaryula-
 yaşıır-
 yığ-
12. {+A/+GA}, {+A/+GA}
 alğıış ber-
 barabar bol-
 xulağa kir-
 işit-
 oŋ-

saymos ayt-

söz ber-

tapun-

yol körgüz-

13. {+A/+GA}, {+DA}

alğıış ber-

körün-

tapun-

töräsizlik et-

yol körgüz-

14. {+A/+GA}, {+DAn}

biyançlı bol-

işit-

yaryu et-

yol körgüz-

15. {+A/+GA}, {+DIn}

buyruğ et-

16. {+A/+GA}, {bilä}

çağır-

kir-

saç-

saymos ayt-

sarna-

tapun-

yol körgüz-

17. {+ŋAr}, {+DA}

džuvap ber-

18. {+ŋAr}, {+DAn}

işit-

19. {+ŋAr}, {bilä}

xayt-

saymos ayt-

20. {+DA}, {+Ø}

xır-

tap-

21. {+DA}, {+n/+nI}

alğışla-

aŋ-

aŋla-

ayt-

et-

xoy-

kör-

küydür-

murdarla-

sına-

tanı-

toxtat-

22. {+DA}, {+A/+GA}

kropit et-

yol körgüz-

23. {+DA}, {+DAn}

toxta-

24. {+DA}, {bilä}

tol-

25. {+DAn}, {+Ø}

yöpsün-

26. {+DAn}, {+n/+nI}

yeber-

yığ-

tapun-

27. {+DAn}, {+A/+GA}

ışit-

sarna-

28. {+DAn}, {bilä}

sözlä-

29. {bilä}, {+Ø}

kör-

sözlä-

ye-

30. {bilä}, {+n/+nI}

açit-

aŋ-

ayt-

baŋ-

buz-

çövrälä-

doğrayt-

et-

haybatla-

xoy-

xozyalt-

xutxar-

maŋtan-

meŋär-

paŋıllandır-

sarna-

sözlä-

tapun-

yarıx ber-

tas et-

tergä-

tiy-

toxtat-

turyuz-

tügät-

ur-

uvat-

yanç-

yöpsün-

31. {bilä}, {+A/+GA}

ant ber-

belgirt-

çaŋır-

kir-

körün-

saymos ayt-

sarna-

tur-

ustatlıx et-

yalbar-

32. {bilä}, {+ŋAr}

paŋıllık sal-

saymos ayt-

33. {bilä}, {+DAn}

xutul-

D. Üç Tamlayıcı Fiiller

1. {+n/+nI},{+DA},{bilä}

keçir-

E. Öbekleşmiş Yapılar

1. {+A/+GA} Tamlayıcısı Düşmüş Yapılar

1.1. {+DAn}**

añıl-

çal-

çanlîç et-

keç-

1.2. {+n/+nI},{+DAn}**

añla-

sal-

tügällä-

1.3. {+DAn},{+n/+nI}**

ayt-

ög-

yasa-

1.4. {+A/+GA},{+DAn}**

išanč bol-

1.5. {bilä},{+DAn}**

çal-

1.6. {+DAn},{+n/+nI},{bilä}**

ayt-

**Bu öbekleşmiş yapılar {+DAn} tamlayıcısının yanında kullanılmayan ama kullanımına ihtiyaç duyulan {+A/+GA} tamlayıcısı düşmüş yapılardır.

2. İki Tamlayıcı Öbekleşmiş**Yapılar****2.1. {+Ø...+A/+GA}**

arttır-

ayt-

bayla-

ber-

hadirlä-

χoy-

sač-

sımarla-

sun-

tik-

turguz-

yašır-

yeber-

2.2. {+Ø...+ηAr}

ber-

sun-

2.3. {+Ø...+DAn}

al-

arīt-

čīχar-

et-

χol-

išit-

teškir-

turyuz-

2.4. {+n/+nI...+A/+GA}

aχtīr-

al-

aη-

ašaylat-

ašaxlat-

at-

aylandir-

ayt-

belgirt-

ber-

čayχa-

čīχar-

čīχara ber-

elt-

endir-

et-

hadir et-

hnazant et-

χaytar-

χoy-

īrīsvay et-

išanč et-

kečir-

keltir-

körgüz-

kötür-

kültkü et-

mašχara et-

meηärt-

mindir-

olturyuz-

övrät-

sač-

sayiš et-

sal-

sımarla-

sor-

sözlä-

sür-

taηla-

tik-

tök-

tölä-

ulu et-

ur-

uyat et-

yeber-

2.5. {+n/+nI...+ηAr}

ber-

elt-

meηärt-

2.6. {+n/+nI...+DAn}

al-

arīt-

ašay et-

ayır-

bil-

biyik et-

biyiklät-

čīχar-

eksik et(me)-

χapanel et-

χaytar-

χutχar-

χuvatlat-

içir-

keçir-	χoy-	övrät-
keri et-	içir-	saç-
övrän-	kiydir-	sal-
saçla-	körgüz-	simarla-
sal-	simarla-	sun-
tas et-	sun-	toxtat-
tüy-	toltur-	tök-
tirgiz-	tölä-	tölä-
toldur-	yaşır-	tüşür-
turyuz-	yeber-	ulu et-
uyatlı et-	2.9. {+A/+GA...+n/+nI}	yeber-
yap-	aç-	yetiştir-
yaşır-	al-	2.10. {+A/+GA ...+DAn}
yiy-	as-	kel-
yıraç et-	aşay et-	nışanlan-
yöpsün-	aşaylat-	tüş-
yuv-	ayt-	2.11. {+ηAr...+Ø}
2.7. {+n/+nI...bilä}	ber-	sun-
bayla-	beslä-	yetiškän et-
bulya-	buyruç ber-	2.12. {+ηAr...+n/+nI}
keç-	çixara ber-	körgüz-
kiydir-	çada-	2.13. {+DAn...+Ø}
odzel et-	çaytar-	çix-
saç-	χoy-	2.14. {+DAn ...+n/+nI}
tüy-	χurban et-	aruv et-
toldur-	işitmäli et-	aya-
tolu et-	kiy-	biyik et-
yedir-	kiydir-	biyiklä-
2.8. {+A/+GA...+Ø}	körgüz-	çixar-
ayt-	kötür-	çihari çihar-
ber-	kövür-	doyrayt-
endir-	küvür-	esli et-

χol-		3.14. {+n/+nI...+A/+GA},
χutχar-	3. Üç Tamlayıcı	{+DA}
keri et-	Öbekleşmiş Yapılar	keltir-
ketär-		3.15. {+A/+GA...+Ø},
saχla-	3.1. {+Ø}, {+DAn...+ηAr}	{+DAn}
sal-	aşaxlat-	elt-
tas et-	3.2. {+DA}, {+Ø... +A/+GA}	yemizdir-
tīy-	hadirlä-	yeber-
tirgiz-	3.3. {+DA}, {+ηAr...+n/+nI}	3.16. {+A/+GA...+Ø}, {bilä}
toγ-	körgüz-	üläš-
toldur-	3.4. {+DA}, {bilä...+n/+nI}	3.17. {+A/+GA...+n/+nI},
yašir-	sindir-	{bilä}
yīraχ et-	3.5. {+DAn}, {+Ø...+A/+GA}	içir-
yöpsün-	yedir-	3.18. {+DAn...+Ø},
2.15. {+DAn...+A/+GA}	3.6. {+DAn}, {+Ø ...+ηAr}	{+DA}
baχ-	keltir-	χol-
bar-	3.7. {+DAn},	3.19. {bilä...+n/+nI},
en-	{+n/+nI...+A/+GA}	{+DAn}
χač-	içkeri et-	išit-
keč-	3.8. {+DAn}, {+A/+GA...+Ø}	sun-
sač-	3.9. {bilä}, {+DAn...+n/+nI}	čīχar-
tüş-	3.10. {bilä},	{+DAn...+A/+GA}
2.16. {+DAn...+ηAr}	sözlä-	3.11. {+Ø...+A/+GA},
övrät-	3.12. {+Ø... +A/+GA}, {bilä}	{+DAn}
2.17. {bilä...+n/+nI}	yeber-	sun-
aşaxlat-	tüş-	
čilat-		
χo-		
sač-		
sayišla-		
toldur-		
yaχ-		

V. BÖLÜM

5. SÖZLÜK

Aharon: Harun.

anabad: Çöl.

antuntk: Uçurum.

antuntk': Bkz. antuntk.

Apimelik: Avimelek (Filistin kralı).

Apimelik`:Bkz. Apimelik.

arilik: Kutsallık.

artar: 1. Dini bütün. 2. Adil, haklı, doğru. 3. Sadık.

artarlıx: Adalet, doğruluk.

Asduadz: Tanrı.

Asori: Asur.

ayzok : Bkz. zoba.

babas: Papaz.

badgerk: Put, heykel.

balayuz: Mum, balmumu.

bärayma: Sağlık, esenlik

bernä: Armağan; adak.

biryi: Boru, borazan.

bičän: Kuru ot.

bsag: Düğün, evlilik.

çet': (Bitkisel) yağ.

cil: Amaç, hedef, son.

čagat: Ön.

četän: Çit.

čipčix: Kuş.

čovrax: Kaynak, pınar.

dadžar: 1. Saray, köşk. 2. Tapınak, mabet.

Dajan: Soan şehri.

Dayan: Bkz. Dajan.

dolina: Vadi.

dub: Meşe ağacı.

džagad: Cephe.

Džuhudlu: Yehuda.

Edom: Yahudi İncili'nde Esau'ya ve onun soyundan gelen kavme verilen ad.

Eyiçi: Amin.

Ep'rem: Efraim.

Erusayem: Kudüs.

Ekibdos: Mısır.

Etom: bk. Edom.

Etomajeçi: bk. Edom.

Frang: Frank, Latin.

Frank: Bkz. Frang.
galadži: 1. Söz, lâf. 2. Kısa mektup.
ganonk`: Yasa, kanun.
gargud: Dolu.
gasia: Çin tarçını.
Gates: Kadeş.
gojs: 1. Genç kız, bâkire. 2. Meryem Ana.
Getar: Bir Arap kabilesinin adı.
Gorç: Korah.
gurk`: Put.
gurk`çi: Putperest.
yalupa: Kulübe.
hagaragliç: 1. Direniş. 2. Rekabet.
Hermon: Hermon (bir dağ adı).
Hetanos: Pagan.
hetman: Ataman.
hınoy: Bkz. hnoy.
him: Temel.
hnoy: Gübre.
horlica: Kaplumbağa.
hrad: Dolu, yağmur.
humna: Harman.
çiyn: Azap, ıstırap, çile.
xonarh: 1. Alçak gönüllü kimse. 2. Ezilmiş olan.
xonarhliç: 1. Alçak gönüllülük, uysallık. 2. Aşağılanma, ezilme.
xoran: Sunak.
xorçaşin: Kurşun.
irika: Bkz. rika.
istol: Yemek masası.

igilik: Mal varlığı, mülk.
iglik: Bkz. igilik.
Ilâç: Polonya.
Ilöv: Lviv.
iñir: Akşam, gece.
ışanç: Umut, güven.
ivaş: Sessiz, sakin; yumuşak, itaatkâr.
iž: Karınca yiyen.
Jagop: Yakup.
Jetom: Bkz. Edom.
Jisus: İsa.
jişadag: Anı, hatıra.
Jortanan: Ürdün.
Jovsep: Yusuf.
kahana: Din adamı, papaz.
Kam: Ham (Nuh'un oğlu ve onun soyundan gelenler).
karp: Kobra.
kavazan: Bkz. kawazan.
kawazan: Sopa, asa.
kazan: Vahşi hayvan.
keñâş: Meclis.
kerap: Gemi.
kerezman: Mezar.
kërovpe: Kerubi (Kanatlı bir melek).
k`ërovpe: Bk. kërovpe.
Ket: Gat (Şehir adı).
Korep: Horeb (Şehir adı).
krovat: Karyola.
k`risdos: Mesih.
Lipanan: Lübnan.
Łovd: Lut Peygamber.

mayayeta: Mahalat (müzik terimi).
 manna: İrmik helvası.
 markare: Peygamber.
 Matiam: Midiam (Arap yarımadasında bir yer adı).
 mazanec: Meshedilmiş olan, mesih.
 mira: Mür (İlaç ve parfüm yapımında kullanılan kokulu, yapışkan bir tür reçine).
 moroz: Don, kırağı.
 movapaci: Moav kabilesi mensubu.
 Movşes: Musa.
 mur: Duvar.
 Natan: Natan Peygamber.
 oboz: Asker kampı.
 očizna: Miras.
 odnorožec: Gergedan.
 ofera: Kurban.
 oğormut'ıun: İyilik, merhamet.
 orenk`: 1. Yasa, kanun. 2. Ayin.
 orenk': Bkz. orenk`.
 orunč: Rüşvet.
 ötlāš: -den, tarafından.
 pažillik: Kıskançlık.
 pambas: Yerip çekiştirme; kınama.
 panpas: Bkz. pambas.
 Papelon: Babil.
 p'arawon: Firavun.
 paščka: 1. Hayvan ağız, ağız. 2. Yüz, surat.
 pavučina: Örümcek (ağı).
 pečera: Mağara.

Pelpekovr: Baal Peor.
 Persape: Bat-Şeva (Hititli Uriya'nın karısı).
 P'γšdaçi: Filistin.
 poğoršena: Giderek kötüleşme, rezalet.
 poğoršen`a: Bkz. poğoršena.
 pohoršen`a: Bozulma, kötüleşme
 pokolen'a: Nesil, kuşak.
 pokoy: Ev; oda.
 pomazanec: Bkz. mazanec.
 potop: Büyük su taşkını, tufan.
 povet: Eyalet, bölge.
 povetra: Kasırga, fırtına.
 prihoda: Macera, serüven.
 propast: Uçurum.
 pusta: Boş arazi.
 r`adi: Hoşnutluk, huzur.
 rika: Irmak, nehir.
 roğoviy: Bkz. rohoviy.
 roh: 1. Boynuz. 2. Köşe, çevre.
 rohoviy: Boynuz.
 rosa: Çiy.
 roskoš: İhtişam, görkem.
 roškoš: Bkz. roskoš.
 sadaχ: Ok kılıfı.
 saymos: Mezmur, ilahi.
 saymosaran: Santur.
 sala: 1. Köy halkı; köy, tarla. 2. Salon, oda.
 salaš: Kulübe.
 Sapa: Arabistan'da verimli toprakların bulunduğu bir bölge.

satama: 1. Olay, vaka. 2. Tesadüf, rastlantı.

Sawuy: Saul (İsrail kralı).

seyan: Sunak.

Selov: Şilo (şehir adı).

sīnar: Arkadaş.

sırtmaç: Tuzak, kapan.

Sinea: Sina (Dağ adı).

Sion: Sion (Kutsal bir dağ adı).

skala: Kaya.

sk`ançelik: Mucize.

sliz: Buğday, tahıl.

steška: Yol.

stol: Masa.

stron: (Çalgı) teli.

sûn: Sütun, direk.

surp: Kutsal, mukaddes.

šabaš šabaš: Vah Vah! (Ünlem).

T'ap'or: Tabor (bir dağ adı).

tarča: Kalkan.

Taršis: Tarşış (Şehir adı).

temyan: Kekik.

tıyyisiz: Dizginlenemez.

tolyun: Dalga.

Tovra: Eyn-Dor (bir köy adı).

tögäräk: Bütün.

trabez: Yemek masası.

t`vagan: Tarih.

tžnik: Diken.

ulavuči: Avcı.

ustatlıç: Kurnazlık.

veža: Kule.

vır: Girdap.

volna: Dalga.

yapuç: Gizli (günah).

yasla: 1.Ambar. 2. Tahıl.

yasnost: Açıklık, netlik; berraklık.

yednorožec: Bkz. odnorožec.

yıçöv: Kilise, tapınak.

Yulis: Temmuz.

yuçöv: Kilise, tapınak; cemaat, topluluk.

yüçöv: Bkz. yuçöv.

zabawa: 1. Uğraş, meşguliyet. 2. Eğlence.

zadasiz: Kusursuz.

zApironnuç (=Apironnuç): Aviram (kişi adı).

zburen'a: Tedirginlik, huzursuzluk.

zoba: Çördük otu.

žanik: Diş.

žarankliç: 1. Birinin varisi olma durumu. 2. Mülkiyet, toprak.

žoyovurt: Halk, millet.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ

Çalışmamızda, *Armenian Qypchaq Psalter (Ermeni Kıpçakçasıyla Yazılmış Zebur)*'da tespit edilen 770 fiilin tamlayıcılarla birlikte kullanımı incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Tamlayıcı Almayan Fiiller

{—} 186

Bu fiillerden 40 tanesinin temel anlamlarının dışındaki anlamlarında tamlayıcı kabul edebildiği tespit edilmiştir.

2. Tek Tamlayıcılı Fiiller

{+Ø}	31
{+n/+nI}	260
{+A/+GA}	239
{+ηAr}	32
{+DA}	48
{+DAn}	72
{+DIn}	3
{bilä}	53

Armenian Qypchaq Psalter'da fiillerin en fazla aldığı tamlayıcı {+n/+nI}'dır.

3. İki Tamlayıcılı Fiiller

Armenian Qypchaq Psalter'da 223 (Aynı fiilin farklı tamlayıcılarla kullanıldığı yapılar da bu sayıya dahildir.) adet tespit edilen iki tamlayıcılı fiillerin tamlayıcılara

göre dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

{+Ø},{+A/+GA}	4
{+Ø},{+DA}	3
{+Ø},{+DAn}	1
{+Ø},{bilä}	1
{+n/+nI},{+A/+GA}	35
{+n/+nI},{+DA}	23
{+n/+nI},{+DAn}	7
{+n/+nI},{+DIn}	1
{+n/+nI},{bilä}	26
{+A/+GA},{+Ø}	3
{+A/+GA},{+n/+nI}	24
{+A/+GA},{+A/+GA}	9
{+A/+GA},{+DA}	5
{+A/+GA},{+DAn}	4
{+A/+GA},{+DIn}	1
{+A/+GA},{bilä}	7
{+ηAr},{+DA}	1
{+ηAr},{+DAn}	1
{+ηAr},{bilä}	2
{+DA},{+Ø}	2
{+DA},{+n/+nI}	11
{+DA},{+A/+GA}	2
{+DA},{+DAn}	1
{+DA},{bilä}	1
{+DAn},{+Ø}	1
{+DAn},{+n/+nI}	2
{+DAn},{+A/+GA}	2
{+DAn},{bilä}	1
{bilä},{+Ø}	3
{bilä},{+n/+nI}	27
{bilä},{+A/+GA}	12
{bilä},{+ηAr}	2
{bilä},{+DAn}	1

İki tamlayıcı fiiller en fazla **{+n/+nI},{+A/+GA}** yapısında kullanılmıştır. Bu yapıdaki kullanımlar:

*Zera, kimni ki sen urduñ, sürdülär da dayi **ayrışın üsnü** arttırdılar. (AQP 69/27)*

*Etmä könülük da işlämä **artarlıxni yer yüzünä**. (AQP 72/S-2/10)*

*Saçma yarıxni üstünä bularniñ, çaysi ki oturup ediç çaramyuluhta, da kölgäsinä ölümniñ tüzätmä **ayaxlarimizni** bizim yoluna **eminlikniñ**. (AQP 151/L-1/79)* gibi örneklerde görülür.

4. Üç Tamlayıcılı Fiiller

{+n/+nI},{+DA},{bilä}	1

Armenian Qypchaq Psalter'da üç tamlayıcıyla kurulmuş 1 adet fiil tespit edilmiştir: **Könülükñü** keçirdiñ bu **barçada bizim bilä**, *toyrusen sen, Biy, da barča işläriñ sen[iñ] köñüdür.* (AQP 151/D-3/27)

5. Tamlayıcısını Öbek Hâlinde Alan Fiiller

Armenian Qypchaq Psalter'da tamlayıcısını öbek hâlinde almış 254 (Aynı fiilin farklı tamlayıcılarla kullanıldığı yapılar da bu sayıya dahildir.) adet fiil tespit edilmiştir.

a. {+A/+GA} Tamlayıcısı Düşmüş Yapılar

{+DAn}	4
{+n/+nI},{DAn}	3
{+DAn},{+n/+nI}	3
{+A/+GA},{+DAn}	1
{bilä},{+DAn}	1
{+DAn},{+n/+nI},{bilä}	1

b. İki Tamlayıcılı Öbekleşmiş Yapılar

{+Ø...+A/+GA}	12
{+Ø...+ηAr}	2
{+Ø...+DAn}	8
{+n/+nI...+A/+GA}	44
{+n/+nI...+ηAr}	3
{+n/+nI...+DAn}	30
{+n/+nI...bilä}	10
{+A/+GA...+Ø}	12
{+A/+GA...+n/+nI}	31
{+A/+GA ...+DAn}	3
{+ηAr...+Ø}	2
{+ηAr...+n/+nI}	1
{+DAn...+Ø}	1
{+DAn ...+n/+nI}	21
{+DAn...+A/+GA}	7
{+DAn...+ηAr}	1
{bilä...+n/+nI}	7

c. Üç Tamlayıcılı Öbekleşmiş Yapılar

{+Ø},{+DAn...+ηAr}	1
{+DA},{+Ø... +A/+GA}	1
{+DA},{+ηAr...+n/+nI}	1
{+DA},{bilä...+n/+nI}	1
{+DAn},{+Ø...+A/+GA}	1
{+DAn},{+Ø ...+ηAr}	1
{+DAn},{+n/+nI...+A/+GA}	1
{+DAn},{+A/+GA...+Ø}	1
{bilä},{+DAn...+n/+nI}	1
{bilä},{+DAn...+A/+GA}	1
{+Ø...+A/+GA},{+DAn}	1
{+Ø... +A/+GA},{bilä}	2
{+n/+nI...+A/+GA},{+DA}	1
{+A/+GA...+Ø},{+DAn}	3
{+A/+GA... +Ø},{bilä}	1
{+A/+GA...+n/+nI},{bilä}	1
{+DAn...+Ø},{+DA}	1
{bilä...+n/+nI},{+DAn}	1

Tamlayıcısını öbek hâlinde alan fiiller en fazla {+n/+nI...+A/+GA} yapısında tespit edilmiştir.

Armenian Qypchaq Psalter'daki Fiillerin Yapısı ve Tamlayıcılarıyla İlgili Tespitler

• Tarihi Türk lehçelerinde ve Anadolu ağızlarında hâl eklerinin birbirinin yerine kullanılması sıkça karşılaşılan bir durumdur (Korkmaz, 1978: 32; Buran, 1996: 299-306). Birbirinin yerine kullanılan hâl eklerinin geçtiği örnek cümleler ve fiillerin listesi şu şekildedir:

1. Yükleme hâli ekinin görevi yalnız ismi kendisine tesir eden geçişli bir fiile bağlamak değildir. Nitekim Grönbech de “*Türkçenin Yapısı*” adlı çalışmasında Eski Türkçe dönemine ait eserlerde yükleme hâli ekinin farklı fonksiyonda kullanımına dikkat çeker ve yükleme hâli ekinin yönelme ve bulunma hâli fonksiyonunda kullanımı için şu örnekleri verir: **ben özüm bilge toñuqux ötügen yërig qonmış** (Tonj. 17) (*Ben, kendim, Bilge Tonyukuk Ötüken ülkesine yerleştim.*) (*Şine Usu*) **ötügen irin kışladım** (E 7) (*Ötüken'in güneyinde kışladım*) **örün begig kara buluquğ anı olurmış** (E 10) (*Örün Beg, Kara Buluk ve Anı'da oturmuşlar*) (Grönbech 2011: 129). Verilen örneklerde yükleme hâli ekinin geçişli fiilden etkilenen bir nesneyi ifade etmediğini, fiilin yanında

yer tamlayıcısı fonksiyonunda kullanıldığı görülür. Yükleme hâli ekinin bu tür kullanımlarının örneği Türkçenin diğer dönemlerinde de karşımıza çıkar. Sev, *Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri* adlı doktora çalışmasında “bayat atı birle sözüg (söze) başladı.” (KB, 3188); “Kesrî élini (eline) suw aldı ...” (NF, 82, 5); Dîvâne didiñ mini (bana) vü zülfüm saña zencîr.” (Sek, 743); Bolğıl kişi begler ıatın (katında) yañşı ulan.” (DLT I, 64-14) gibi örnekler tespit etmiştir (2002: 269; 270; 271). Karahan, fiil-tamlayıcı ilişkisinin şeklini, niteliğini o dilin kullanıcılarının belirlediğini, bazı fiillerin tamlayıcılarındaki hâl eklerinin lehçe ve ağızlara göre farklılık göstermesinin bu ilişkiyi algılayıştaki tasavvurdaki farklılıktan kaynaklandığını ifade eder. Bu duruma örnek olarak da bazı lehçelerdeki *atı binmek* ifadesine karşılık, Türkiye Türkçesinde aynı ifadenin *ata binmek* şeklinde olmasını gösterir (1997: 212). Biz de çalışmamızda yükleme hâlinin farklı fonksiyonları da bünyesinde barındırdığını göz önünde bulundurarak metindeki bu tür kullanımları da tespit ettik. Metnimizde yükleme hâli eki **{+n/+nI}**’nin yönelme hâli eki **{+A/+GA}**’nin yerine kullanıldığı 2 fiil tespit edilmiştir: *içir*-(1. anlam), *ur*-(1. anlam).

Yaxtıñ yay bilä başimni menim; ayağ buzulmagan içirdiñ meni. (AQP 23/5)

Zera urur edi xayanî, da añar edi suvlar, da özänlär çıxarlar edilär andan. (AQP 78/20)

Arxamni urdular yazıxlılar, uzağ ettilär töräsizliklärin. (AQP 129/3)

2. Yükleme hâli eki **{+n/+nI}**’nin bulunma hâli eki **{+DA}**’nin yerine kullanıldığı 1 fiil tespit edilmiştir: *sarnal*-.
Kerezmanları alarniñ övläri bolsun alarniñ, da yalupası alarniñ uruğ uruğdan, da sarnalqay atları alarniñ toprağlarıñ kensiläriniñ. (AQP 49/12)

3. Yönelme hâli eki **{+A/+GA}**’nin yükleme hâli eki **{+n/+nI}**’nin yerine kullanıldığı 2 fiil tespit edilmiştir: *işitmäli et*-, *mağtan*-, (1. anlam).

Alışlañız, gürk’çılar, Teñrimizni bizim, işitmäli etiñiz avazına alışiniñ anıñ. (AQP 66/8)

Färah boluñuz da sövünüñüz, artarlar, Biygä, mağtaniñiz, barçañız, ki toyrusiz yüräkläriñiz bilä. (AQP 32/11)

4. Z. Korkmaz (1978: 32), Türkçede hâl eklerinin birbirlerinin görev sınırına girmelerinin, yani bir hâl ekinin gerektiğinde başka bir hâl ekinin yerini tutabilmesinin Eski Türkçe döneminden beri bilinen bir özellik olduğunu belirtir. Eski Türkçe döneminden itibaren yönelme-bulunma hâlinde bir görev ikiliğinin görüldüğünü belirten Korkmaz (1978: 32), bu duruma şu örnekleri verir: “soğuk suvğa yunur (soğuk suda yıkanır); Novruz künige yığılmalı boldılar (Nevruz gününde toplanmaya karar verdiler)”. Metnimizde de yönelme hâli eki **{+A/+GA}**’nın bulunma hâli eki **{+DA}**’nın yerine kullanıldığı 128 fiil tespit edilmiştir: *aç-* (1. anlam), *ayız aç-* (1. anlam), *ağ-* (1. anlam), *ağsa-*, *açıl-* (2. anlam), *aldan-*, *alşış ber-*, *alşışla-* (1. anlam), *alşıšta bol-*, *ağ-* (1. anlam), *ağıl-*, *artarlan-*, *avaz et-* (2. anlam), *azarla-* (1. anlam), *bar-* (5. anlam), *barabar bol-*, *bas-* (1. anlam), *belgir-* (1. anlam), *belgirt-*, *biyançlı bol-*, *biyik bol-* (1. ve 2. anlam), *bol-* (3. anlam), *buyruğ ber-* (2. anlam), *çağır-* (2. anlam), *çiçäklän-*, *eri-*, *et-* (1., 4., 6. anlam), *färah bol-*, *färah et-*, *hadir et-* (1. anlam), *hadirlä-* (1. anlam), *hadirlän-* (2. anlam), *haybatlan-*, *heç bol-*, *heç et-* (1. anlam), *ğaynat-*, *ğičildat-/ğirçildat-*, *ğiz-*, *ğol bergän bol-*, *ğosdovanel bol-*, *ğoy-* (11. anlam), *ğulağa kir-*, *işlä-*, *izdäl-* (2. anlam), *keltir-*, *könül-*, *köp bol-*, *köplär bol-*, *kör-*, *kötür-* (2., 3. anlam) *kropit et-*, *küstün-*, *küydür-*, *oltur-* (1. anlam), *oğ-* (1. ve 2. anlam), *opran-* (2. anlam), *oręnk’orenk’ bilüçi et-*, *orunç al-*, *oyan-*, *öçäşlän-*, *övün*, *palayla-* (2. anlam), *poşmanlıx et-*, *poşuman bol-*, *saç-* (5. anlam), *sayın-*, *sayış et-* (1. anlam), *sayışla-* (1. anlam), *sayışlan-*, *saymos ayt-*, *sağla-* (1. anlam), *sağt bol-*, *sal-* (2. anlam), *sanlı et-*, *sarna-* (2. anlam), *sirtmağ bol-*, *sövün-*, *söz ber-*, *sözlä-* (3. anlam), *susa-* (2. anlam), *şayavatlan-*, *tap-*, *tapul-*, *tapun-* (1. ve 2. anlam), *tas bol-*, *tas et-*, *teprän-*, *teşkir-* (1. anlam), *tin-* (5. anlam), *tiyil-* (3. anlam), *tirgiz-* (2. anlam), *toğru bol-* (2. anlam), *toğru et-*, *toğtat-* (2., 3., 4., 5. anlam), *tök-* (1. anlam), *törä bilüçi et-*, *töräsizlik et-*, *tur-* (3., 4., 6., 8. anlam), *turğuz-* (2., 3. anlam), *turma bol-*, *tügällä-*, *tügällän-*, *tüş-* (7. anlam), *tüzät-*, *ulu bol-*, *ulu sözlä-*, *ur-* (2. anlam), *ustatlıx et-*, *uvat-* (1. anlam), *uzat-* (1. anlam), *yalbar-*, *yalyan çix-*, *yaman et-*, *yamanla-*, *yap-* (1. anlam), *yargu bol-*, *yargula-*, *yaşir-* (1. anlam), *yähirt-*, *yerni öp-*, *yiy-* (1. anlam), *yiyil-*, *yiyä-*, *yol körgüz-*, *yöpsün-* (1. anlam), *yöpsünövlü bol-*, *yuğla-* (2. anlam), *yürü-* (1. ve 2. anlam).

Oylanlarē yatlarñē yalyan sözlädilär maņa, oylanlarē yatlarñē oprandilar da aḡsadilar izlärinä kensiläriniñ. (AQP 18/46)

Ortasına eki tiriniñ belgirgäysen sen, yovuxlanganına yellärniñ belgirgäysen, yetişkäninä zamananiñ körüngäysen. (AQP 147/H-3/2)

Başına taylarniñ çaxırgaylar, bergäylär haybat Teñrigä, da k'üçliğin aniñ otraçlar aytkaylar. (AQP 119/I-42/11, 12)

Biy, şähäriñä seniñ sürätlärin alarniñ heç etkäysen, zera ot palayladı yüräkimä menim da bövräklärim teşkirildilər. (AQP 73/20, 21)

*Berdi alarga sözüñ nişanlariniñ kensiniñ da peşäsin kensiniñ **ulusuna Kamniñ.** (AQP 105/27)*

*Ermeni t'vaganniñ 1024-inä, latin t'vaganniñ 1575-inä, frank ayına yulistä tügälländi bu saymosaran, **İläx ulusuna, İlov şähäriñä.** (AQP 119/J-2/C)*

Yoluna buyruğunıñ seniñ yürüdüm, zera sekinlik ettiñ yüräkimä menim. (AQP 119/32)

5. Yönelme hâli eki **{+A/+GA}**'nın ayrılma hâli eki **{+DAn}**'ın yerine kullanıldığı 2 fiil tespit edilmiştir: *boşatlıx bol-*, *keç-* (1. anlam).

San añar, kimgä ki boşatlıx boldu yazıxlarına, da yapıldu barça yañılğanları aniñ. (AQP 32/1)

Barça yiyinleriñ da tolyunlarıñ keçtilär üstümä menim. (AQP 119/J-2/4)

6. Yönelme hâli eki **{+A/+GA}**'nın vasıta hâlini ifade eden **{bilä}**'nin yerine kullanıldığı 5 fiil tespit edilmiştir: *avaz ber-* (1. anlam), *beslä-*, *biyikläñ-* (2. anlam), *tüş-* (8. anlam), *ululan-*.

*Kökrätti Biy köktän, da biyiklängän berdi avazın kensiniñ, **hradga** da uçxunlarına otnuñ. (AQP 18/14)*

*Yaş otlı tüz yerdä tündirdi meni da **suvnuñ tünçliğinä** beslädi meni. (AQP 23/2)*

Közläri aniñ yarlılarga baçar, kimlär açittılar anı biyiklänmäqäylär boylarına kensiläriniñ. (AQP 66/7)

7. Bulunma hâli eki **{+DA}**'nın yönelme hâli eki **{+A/+GA}**'nın yerine kullanıldığı 3 fiil tespit edilmiştir: *bas-*, *toxtal-* (2. anlam), *tüş-* (2. anlam).

*Zera oxlarıñ urıldı maña da **mendä** toxtaldı xoluñ seniñ. (AQP 38/3)*

Sirtmaç tüzdilär ayaxlarıma menim da aşaqlattılar boyumnı menim, xazdılar

*alnıma benim terän çuğur da tüştülär kensiläri **anda**.* (AQP 57/7)

8. Bulunma hâli eki **{+DA}**'nın ayrılma hali eki hâli eki **{+DAn}**'ın yerine kullanıldığı 3 fiil tespit edilmiştir: *çix-* (1. anlam), *çayt-* (2. anlam), *keç-* (1. anlam).

*Sandir ol adamga, çaysiniñ ki boluşu anıñ sendändir, çixma çoydu esinä kensiniñ ol **yerdü**, ki ant etti.* (AQP 84/5)

*Ayırlandi çoluñ seniñ üstümä benim, çayttım **miskinliktä**, da boşatkaysen barça yamanlıñın yazıçlarımniñ benim.* (AQP 32/4)

9. Ayrılma hâli eki **{+DAn}**'ın yönelme hâli eki **{+A/+GA}**'nın yerine kullanıldığı 4 fiil tespit edilmiştir: *doçrayt-* (1. anlam), *şükürlän-*, *tur-* (10. anlam), *kül-*.

***Jetomdan (=Etomga)** doçraytkaymen **yürövüşimni**, da maña özgä millätlär hnazant bolgay.* (AQP 108/10)

*Çixar zindandan boyumnu benim , şükürlängäymen **atıñdan seniñ**.* (AQP 142/7)

*Ayaçım turgay **toçruluxtan**, ulu yiyinlarda alyışlagaymen seni.* (AQP 26/12)

10. Ayrılma hâli eki **{+DAn}**'ın bulunma hâli eki **{+DA}**'nın yerine kullanıldığı 4 fiil tespit edilmiştir: *añ-* (2. anlam), *ögül-*, *suçlu çix-*, *tap-*.

*Boyum asrı öçäşlände bunun üçün, añdım **seni ulusundan** Jortanannıñ, **tayından** Hermonnuñ giçi.* (AQP 42/7)

*Sen arilärdä tinipsen da ögülüpsen **Israjeldän**.* (AQP 22/4)

*Saxlamadiç da etmädiç, neçik simarladıñ sen bizgä, ki **yaxşını** tapkaybiz biz **sendän**.* (AQP 151/Da-3/30)

11. Ayrılma hâli eki **{+DAn}**'ın vasıta hali eki **{bilä}**'nin yerine kullanıldığı 1 fiil tespit edilmiştir: *bulyan-* (1. anlam).

*Bulyandı yer **çanıñdan alarnıñ** da murdarlandı işindän alarnıñ, ki borıgılik ettilär yürüglärinä kensiläriniñ.* (AQP 106/38, 39)

12. Vasıta hâlini ifade eden **{bilä}**'nin ayrılma hâli eki **{+DAn}**'ın yerine kullanıldığı 1 fiil tespit edilmiştir: *keç-* (1. anlam).

*Xaptılar anı keçkänlär **yol bilä**, boldu ol irisvay çonşularına kensiniñ.* (AQP

89/41)

- Birbirine benzer nitelikteki fiiller, zihinsel olarak beyin kabuğunda aynı yerlerde veya birbirinin yakınında kodlanabilirler. Aynı süreçte yer alan ve beyin kabuğunda bu şekilde kodlanan fiiller tamlayıcı olarak diğerinin tamlayıcısını alabilirler ya da ilk kodlanan fiilin tamlayıcısı sonraki kodlanan fiillere geçebilir. Bu geçiş bize değişme olarak görünür. (İlker 2013: 643). Metnimizde **bağ-/ kör-; eşit-, işit-/ xulağ xoy-;** fiillerinin benzer nitelik taşıdığı ve bu fiillerden birinci sıradaki fiilin ikinci sıradaki fiilin tamlayıcısını aldığı tespit edilmiştir. Bu fiillerle ilgili örnekler şunlardır:

Saxla zadasızlıxni da bağ toyruluxnu, zera bar nasibi adamniñ eminlik etüci. (AQP 37/37)

Sen, Teñri, eşittiñ alyişima benim, berdiñ zaşankliş, kimlär xorçar atıñdan seniñ. (AQP 61/6)

Neçik artar bolgaymen sözüñä seniñ, da yengäysen yaryu[ñ]da seni[ñ]. (AQP 51/6)

- Fiillerin birden çok anlam kazanmaları durumunda, her anlama göre fiil-tamlayıcı ilişkisinin şeklinin değişebileceğini belirten Karahan, *vur-* fiilinin “elini veya elinde tuttuğu bir şeyi yere hızla indirmek” anlamında kullanıldığında +A ekli (birine/ bir şeye vurmak); “yaralamak, öldürmek” anlamında kullanıldığında ise +I ekli (veya eksiz) (birini/ bir şey(i) vurmak) bir tamlayıcı alabileceğini örnek gösterir (1997: 213). Metnimizde temel anlamının yanı sıra yan anlamlar taşıyan pek çok fiil tespit edilmiştir. Fiillerin taşıdıkları anlamların artması fiillerin aldıkları tamlayıcıların da farklılaşmasına sebep olmuştur. Örneğin **başla-** fiili temel anlamında kullanıldığında Türkiye Türkçesinde de kabul ettiği **{+DAn}** tamlayıcısını kabul ederken **karnında taşı-** anlamında kullanıldığında **{+n/+nI}** tamlayıcısını kabul etmiştir.

Urdu barça burungisin Ekibdosnuñ, başlap barça xazyanganlarından alarniñ övinä dirä Kamniñ. (AQP 78/51)

Bu türlü bolduř sövüküñdän seniñ, ah da xorřuñnu seniñ başladıř, toyurdur inçxamař bilä dżanni xutřarmařından seniñ. (AQP 89/I-26/17, 18)

- Metinde ayrılma hâli eki olarak **{+DAn}** yanı sıra Uygur ve Harezmi Türkçesi

döneminde kullanılan **{+DIn}** (Ercilasun 2004: 281; Hacıeminoğlu 1997: 64) şekli de örneklerde görülmüştür.

Ündägäy kökni yoxartın da yerni, yaryulama joyovurtun kensini, yymagay xatına arilärin kensini da kimlär xoyar oferasin antni stolü üsnä anı. (AQP 50/4)

Buyruş etti bulutlarga yoxartın, da eşiklärin köknüñ açti da endirdi alarga manna aş yemägä. (AQP 78/23)

Xoydılar nişanlarin kensiläriiniñ nişanga, da kendiläri tanımadılar çixmañni yoxartın. (AQP 74/4, 5)

Färah bolsunlar köklär yoxartın, da bulutlar kropit etsinlär artarlıñni. (AQP 119/I-42/45:8)

Kelgäylär elçilär Misirdan, Hintistanlılar ilgärtin xol bergän bolgaylar alnına Teñriniñ. (AQP 68/32)

• Metinde 3 adet kökteş fiil (Kökteş fiil tanımı için bk. Çağırın, Türkiye Türkçesinde Kökteş Fiiller 1997: 356-360) tespit edilmiştir: *çixari çixar-*, *sayış sayışla-*, *yaryu yar-*. Bu fiillerden birincisi **{+DAn ...+n/+nI}** tamlayıcısını kabul ederken ikincisi ve üçüncüsü ise tamlayıcısız kullanılmıştır.

Aytti Biy: teränliñindan antuntk'nuñ xaytarıyım da içindän paşckasiniñ anı çixari çixargaymen. (AQP 68/23)

Bulardılar sendän yamanlıx bilä, sayışladılar sayış, xaysin ki bolmadılar toxtama. (AQP 21/12)

Tur, Teñri, da yar yaryuñnu, añ uyatni, ki harsizdirar kün uzun. (AQP 74/22)

• Temel fonksiyonu kelime gruplarında ve cümlede fiilin gösterdiği hareketin kendisinden uzaklaştığını belirtmek olan **{+DAn}** çıkma hâli eki bunun yanı sıra pek çok farklı fonksiyonu da bünyesinde barındırır. Bünyesinde barındırdığı bu fonksiyonlardan biri de bütünden parça olmadır (Ergin 2004: 235; Korkmaz 2009: 301). Nitekim Gökşen de “ Çıkma durumu alan sözcükler bütünün bir parçası (partitif) anlamını verir.” sözleriyle bunu ifade eder (Bu konuda bk. Gökşen, “Çıkma Durumu (-den) ve Kapsamı” 1974: 973-978). *İçkäylär alar bäräkätindän öviñniñ seniñ, da özänin imşaxlıñniñ seniñ bergäysen içmä alarga. (AQP 36/9) İçiriyim oxlarimni xanından alarniñ, da xiliçim yegäy et-xanından yaralariniñ yäsirlärniñ başlarniñ*

buyruḡçılarnıñ duşmanlarınıñ alarnıñ. (AQP 55/De-32/42) Buradaki **{+DAn}** hâlinin çıkma veya uzaklaşma fonksiyonundan ziyâde parça-bütün fonksiyonunda kullanımının ön plana çıktığı aşikârdır. Bu fiilleri *büräkät iç-, ḡan ye-* şeklinde de düşünebiliriz. Türkçede **{+Ø}**, **{+n/+nI}** durum eklerini kabul eden nesnenin yanı sıra **{+DAn}** durum ekli nesnenin de olabileceği tespit edilmiştir (Sev 2004: 2664). Metnimizde iç- ve ye-fiillerinde tespit etmiş olduğumuz **{+DAn}** hâl ekli tamlayıcının da cümle ögesi olarak düşündüğümüzde nesne ögesi olduğu söylenebilir.

- Metinde yüklem başta ve ortada olduğu cümleler yüklem sonda olduğu cümlelere oranla daha sık görülür. Yüklem başta ve ortada olduğu cümlelerden örnek cümleler:

Aḡar umsandı yüräkim, faydalı boldu da açıldı boyum, da men erkim bilä benim tapungaymen aḡar. (AQP 28/7)

Öcüştirdilär anı suvnuḡ hagaraglıḡı üçün, ḡıynaldı Movşes alar üçün, ki açittılar dḡanin anıñ. (AQP 106/33)

Bastılar meni duşmanlarım hâr kün, ki çalışırlar edi benim bilä biyiktän. (AQP 56/3)

Közlärim hâr sahat alnına Biyniñ, da ol çıḡargay sırtmaḡtan ayaḡlarımni. (AQP 25/15)

Şahat, bolḡay mı Teḡri hadirlämägä seḡan anabadda? (AQP 78/19)

Körälmädım men yıñın yamanlarınıñ, da dinsizlär bilä men olturmadım. (AQP 26/5)

Bunuñ üçün oḡzel etti seni Asduaḡz, Asduaḡziñ seniñ yayı bilä färahlikniñ artıḡ, ne ki sıḡarlarıñni seniñ. (AQP 45/8)

Saç, Biy, yarıḡıñni seniñ, kimlär ki tanırlar seni, artarlıḡıñni seniñ, kimlär ki toyrudur yüräkläri bilä. (AQP 36/11)

Yüklemi başta ve sonda olan cümlelere çok sık rastlanması metinde sözdizimi bakımından Genel Türkçeden sapmalar olduğunun bir işaretidir. Bu sapmanın sebebi ise metnin tercüme bir eser olması ve buna bağlı olarak tercüme edilen dilin özelliklerinin metne yansması olarak düşünülebilir.

“Türkiye Türkçesinde belirtisiz nesnenin genellikle yüklem yanında bulunma ve yüklemle belirtisiz nesne arasına da/de, dahi, bile gibi kuvvetlendirme edatları ve

soru eki dışında umumiyetle başka ögenin girmeme özelliği (Karahana, 2012: 26)” metinde genellikle görülmekle birlikte belirtisiz nesne ile yüklem arasına özne, dolaylı tümleç, zarf tümleci gibi ögelerin girdiği tespit edilmiştir. Yüklem ile belirtisiz nesne arasına başka unsurların girdiği örneklere öbekleşmiş yapılarda da rastlanmıştır. Bu duruma örnek bazı cümleler:

Klāmādi ol **anlama yaxşıliğini, töräsizlikni sayışladı töşäkinä kensiniñ. (AQP 36/4)*

Hadir ettiñ alnıma benim **trabez közläri alnına xıynavuçılarımniñ benim; ... (AQP 23/5)*

Sirtmañ tüzdilär ayağlarıma benim da aşağlattılar boyumni benim, xazdılar alnıma benim **terän çuğur da tüştülär kensiläri anda. (AQP 57/7)*

Yeñmäx da nişan yazovu kečkän zamanniñ, öçäşmäxtän, ol zamanda küydürdi ağin suvlar arasına Asori ulusun da xaytkanda xirdi Jovap bir dolinada **1200 adam.59. (AQP 60/2)*

*Yazıx egär körsäm edi yüräkimä benim, şahat, işitkây edi maña Biy. (AQP 66/18)

Sinadiñ yüräkimni da tergädiñ kečä, sinadiñ meni da tapmadıñ mendä **egirlik. (AQP 17/3)*

Bulardılar alar anabadda, suvsuzluxta, yolda **şühär turmağa tapmadılar. (AQP 107/4)*

Xoydular er oylanların da xızların kensiläriniñ şaytanlarga, da töktülär zadasiz **xan, Xani erlärniñ da xızlarıniñ alarniñ, ki xurban ettilär gürk‘larına Kananniñ. (AQP 106/37, 38)*

Turğuz üstlärinä alarniñ **yazıxlı, şaytan turgay oñlarına alarniñ. (AQP 109/6)*

Uyalsınlar da eksilsinlər, kimlər yamanlarlar boyumnu benim, kiysinlər uyatni da yeñilikni, kimlärlär tilärlär maña **yaman. (AQP 71/13)*

Üläştin bizgä **ötmäk yaş bilä da içirdin bizgä yaşni ölcöv bilä. (AQP 80/6)*

*Ne ki sen yasadiñ, buzdular, evet artar nek etti? (AQP 11/3)

Yöpsünmändir öviñdän seniñ **ögüzlär, da ni böläkiñdän seniñ **eçkilär**. (AQP 50/9)*

*Yaymur erkiñdän hadirlädiñ Tenri zařankliğinä seniñ, egär xastalandi da esä, sen toxtattin anı, da kazanlarıñ seniñ turgaylar anda. (AQP 68/10, 11)

*Yeberdi alarga et, neçik topraç, neçik çumu tenizniñ, uçar çanatlılarni. (AQP 78/27)

*Övrättiñ çollarimni çerüvçilikä, da ettiñ biläkimni, neçik yay bazıç, da berdiñ maña hörmätlänmüç çutçarmaçından seniñ. (AQP 18/35, 36)

*Berdiñ sendän çorçkanlarga nişan, ki tirilgäylär yüzündän yayniñ. (AQP 60/6)

*Yetiškän ettiñ añar alyış tatlılıçından seniñ da çoyduñ başına anıñ tadž bahalı taştan. (AQP 21/4)

*Ne ki bir kerät simarladi atalarimizga körgüzmä bunı oylanlarına kensiläriniñ, ki tanıgaylar özgä millät. (AQP 78/5, 6)

*Sun Tenrigä çurban alyıştan, tügällä Biyiklängängä atıñni seniñ. (AQP 50/14)

*Boş yaşırdılar maña sırtmaç buzulmaçlarından kensiläriniñ da boş azarladılar boyumnu benim. (AQP 35/7)

*Borlalıç Ekibdostan teşkirdiñ, çıçardiñ gürk'çilarni da alarni tiktiñ, da yol körgüzdiñ añar. (AQP 80/9)

* Dađzariñdan seniñ Erusaçemdän saña sungaylar çanlar çurbanlar. (AQP 68/30)

* Yebergäy saña Biy boluşluç arilikindän kensiniñ, Siondan da yöpsüngäy seni. (AQP 20/3)

• Metinde iki tamlayıcı veya öbekleşmiş tamlayıcı kabul eden fiillerde {+Ø}, {+A/+GA}; {+A/+GA}, {+Ø}; {+Ø}, {+DA}; {+DA}, {+Ø}; {+Ø}, {+DAn}; {+DAn}, {+Ø}; {+Ø}, {bilä}; {bilä}, {+Ø}; {+n/+nI}, {+A/+GA}; {+A/+GA}, {+n/+nI}; {+n/+nI}, {+DA}; {+DA}, {+n/+nI}; {+n/+nI}, {+DAn}; {+DAn}, {+n/+nI}; {+n/+nI}, {bilä}; {bilä}, {+n/+nI}; {+A/+GA}, {+DA}; {+DA}, {+A/+GA}; {+A/+GA}, {+DAn}; {+DAn}, {+A/+GA}; {+A/+GA}, {bilä}; {bilä}, {+A/+GA}; {+ηAr}, {bilä}; {bilä}, {+ηAr}; {+Ø...+A/+GA}; {+A/+GA...+Ø}; {+Ø...+ηAr}; {+ηAr...+Ø}; {+Ø...+DAn}; {+DAn...+Ø}; {+n/+nI...+A/+GA}; {+A/+GA...+n/+nI}; {+n/+nI...+ηAr}; {+ηAr...+n/+nI}; {+n/+nI...+DAn}; {+DAn ...+n/+nI}; {+n/+nI...bilä}; {bilä...+n/+nI} gibi ikili kullanımlar mevcuttur. Bu ikili kullanımların sebebi hem fiilin başta, ortada ve sonda bulunması hem de metnin tercüme edildiği dilin söz dizim özelliğine bağlanabilir.

• Bazı fiillerin tamlayıcılarında görülen farklılıkların bir sebebi de ilişkide bulunulan yabancı diller ve bu dillerden yapılan tercümeler olabilir. Söz konusu olan yabancı dillerin hâl ekleri yapılan birebir tercümeler vasıtasıyla o dil ya da lehçeye aynen girebilir (Yaman 2000: 1918; Özkan 1999: 137). Metnimizde **{+A/+GA...+DAn}**; **{+DAn...+A/+GA}** öbekleşmiş yapılarının yanı sıra **{+DAn}** tamlayıcısının yanında kullanılmayan ama kullanımına ihtiyaç duyulan **{+A/+GA}** tamlayıcısı düşmüş yapılar vardır. **{+A/+GA}** tamlayıcısının kullanıldığı örneklerle birlikte kullanılmadığı örneklerin de görülmesi metinde ikili bir kullanımın varlığına işaret etmektedir. **{+A/+GA}** tamlayıcısı düşmüş **{+DAn}**'lı öbekleşmiş yapıların varlığını Yaman ve Özkan'ın da yukarıda belirttiği gibi eserin tercüme edildiği dilin tesirine bağlamak mümkündür. **{+A/+GA...+DAn}**; **{+DAn...+A/+GA}** ve **{+A/+GA}** tamlayıcısı düşmüş **{+DAn}**'lı öbekleşmiş yapılarla ilgili örnekler:

*Boluşlux **maņa Eyämizdän kelgüy**, ki etti kökni da yerni. (AQP 121/2)*

*Köplär aytırlar edi, ki kimlär körgüzgäy bizgä yaǵşılıǵın Eyämizniñ, nişanlandı **bizgä** yarıǵ yüzüñdän **seniñ**, da berdiñ fārahlik yüräkimizgä bizim. (AQP 4/7, 8)*

*Saņa tüştüm men içindän **ǵarniñ anamniñ menim**, sensen Teǵrim. (AQP 22/11)*

*Baǵtı ol **biyiktän**, arilikindän kensiniñ, Biy **köktän yergä** baǵtı. (AQP 102/20)*

*Neçik yay, ki enär başına da saǵalına Aharonnuñ da **saǵalından enär köksü üsnä tonunuñ anıñ**, Neçik rosa, ki saçar Hermondan üsnä tayiñiñ Sionnuñ. (AQP 133/2)*

*Keçtilär alar pokolen'a pokolen'adan, **ǵanlıǵtan özgä joǵovurtka**. (AQP 105/13)*

*Xoygaysen alarni buyruǵçı barça yerdä, da añılǵay atıñ **seniñ barça millät millättän**. (AQP 45/18) (milletten millete)*

*Sayışı Eyämizniñ meñilik ǵalir, da sayışı yüräkiñiñ **anıñ pokolen'a pokolen'adan**. (AQP 33/11) (milletten millete)*

*Keçtilär alar **pokolen'a pokolen'adan**, ǵanlıǵtan özgä joǵovurtka. (AQP 105/13) (milletten millete)*

*Esiñä bolsun **seniñ künläri meñilikniñ, añlañız yıllarni millät millättän**. (AQP 36/De-32/7) (milletten millete)*

***Millät millättän** öggäylär **işiñni** **seniñ** da ǵuvatıñni **seniñ** aytqaylar. (AQP 145/4)*

*Yarlıǵamaǵıñni **seniñ**, Biy, meñilik alyışliyim, **millät millättän** aytıyım*

könülükügnü seniñ ayzım bilä menim. (AQP 89/2) (milletten millete)

• Metinde *isim* + *yardımcı fiil* ve *anlamca kaynaşmış deyimleşmiş* birleşik fiiller mevcuttur. Metinde geçen birleşik fiillerin yapısında Türkiye Türkçesinden farklılıklar görülür. Türkiye Türkçesinde *isim* + *yardımcı fiil* şeklinde görülen birleşik fiil yapısının metnimizde *yardımcı fiil* + *isim* şeklinde de görüldüğü tespit edilmiştir. *Anlamca kaynaşmış deyimleşmiş* birleşik fiillerin yapısında da Türkiye Türkçesinden farklılıklar tespit edilmiştir. Türkiye Türkçesinde *ağıza al-* şeklinde görülen yapı metnimizde *al- ağıza* şeklinde kullanılmıştır. Bu duruma örnek cümleler şu şekildedir:

Xaytıp turup boluşsunlar da bolsunlar sizgä arxa. (AQP 55/De-32/38)

Bu boldu maña yol tirlikkä, ki artarlıxıñnı seniñ xoldum. (AQP 119/56)

Ki bolduñ menim baxuçım da öv berklikkä küñünä tarlıxımnıñ menim. (AQP 59/17)

Körälmämäx bilä tügäl körälmädim alarnı, boldular maña duşman. (AQP 139/22)

İñir vaxtına tıngaylar yıylamaşlar, ertäsi bolgay färahlik. (AQP 30/6)

Yarçu et maña, Biy, zera men zadasızlıxıma bardım, Biygä umsandım, ki bolmagaymen xasta. (AQP 26/1)

Biyiklängänni ettiñ kensinä işanç, yetişmägäy saña yamanlar, da xıyın yovuxlanmagay öviñä seniñ. (AQP 91/9, 10)

Çixartın oylanlar sindiručılar etkäy alarnı iti, da içkärtin humnalarından anda zburen'a da xorxu, Otuzyaşarların alarnıñ gojsları bilä birgä da oylanların toxtalğan xartları bilä birgä. (AQP 55/De-32/25)

Ettiñ bizni irısvay xonşularimizga bizim, kültkü da masxara alarga ki çövrämizgä edilär bizim. (AQP 44/14)

Battılar gurk'çılar buzulmaşları bilä kendiläriniñ, ki ettilär sırtmaş, da yaşırdılar, tüşkäy ayaşları alarnıñ. (AQP 9/16)

Etkäysen alarnı sürülgän, xalganıña seniñ hadirlägäysen yüzlärinä alarnıñ. (AQP 21/13)

Kiriyim övünä seniñ, xurban bilä beriyim saña antımnı, ki ayttılar saña eri[n]lärim, ki ayzım sözlädi tarlıxıma menim. (AQP 66/13)

Xol mendän, da beriyim saña gurkçılarnı zaşanklıxka saña da buyruş saña

barça uçların dünyəni. (AQP 2/8)

*Xoygaysen alarni **buyruç**i barça yerdə, da ağılgay atin senin barça millət milləttən. (AQP 45/17, 18)*

*Ay sen, nek aytirsən artarlıxımnı benim ya **alirsən** antımnı **ayzığa** senin? (AQP 50/16)*

*Esli **etiyim** seni da **axilli** yolda, xayda da barsa da toxtatıyım üstünə senin sözlərimni. (AQP 32/8)*

*Fərah boldu orna ol künlərin, ki aşaxlattılar bizni, da yıllarnı, ki **kördüx** xiyinlar. (AQP 90/15)*

*İşitti maşa ari da d̡zarından kensini, avazına xoltxamnı benim, da küstüngənim benim alnına anı **kirgäy xulaxına** anı. (AQP 18/7)*

Čövürüyüm yüzümnü benim alardan körgüziyim alarga, ki ne bolmaxtır soñyugi zamanda. (AQP 36/De-32/20)

KAYNAKLAR

- Aksan, Doğan (2009). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. I. II. III. Cilt. Ankara: TDK Yayınları.
- Altınkaynak, Erdoğan (2006). *Gregoryan Kıpçak Dil Yادigarları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Arıkan, İbrahim (2006). *Ermeni Harfleriyle Yazılmış Kıpçakça Zebur Metin-Dizin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıkan, İbrahim (2006). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi”. *Modern Türklük Araştırmaları* 4 (3): 130-141.
- Aynakulova, Gülnisa (2009) “Ermeni Kıpçakları mı Gregoryen Kıpçaklar mı?”. *Milli Folklor* 84: 114-126.
- Banguoğlu, Tahsin (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Buran, Ahmet (1996). *Anadolu Ağzlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Caferoğlu, Ahmet (2001). *Türk Dili Tarihi I*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Chirli, Nadejda (2005). *Ermeni Kıpçakça Dualar Kitabı: Algış Bitigi*. Haarlem: SOTA.
- Chirli, Nadejda (2005). “Ermeni Kıpçakçasının Ses Özellikleri Üzerine”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyatı Dergisi* 20: 75-90.

- Chirli, Nadejda (2007). “Ermeni Kıpçakçasında Edat Gibi Kullanılan İsimler”. *Karadeniz Araştırmaları* 12: 15-24.
- Clauson, Sir Gerard (1971). “Armeno-Qïpçaq”. *Rocznik Orientalistyczny*. T. 34, z. 2. Wiesbaden. 7-14.
- Çağırın, Önder (1997). “Türkiye Türkçesinde Kökteş Fiiller”. *Türk Dili* 544 (1): 356-360.
- Demirez Güneri, Aysun (2007). *Yeni Uygur Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deny, Jean (1957). *L’arméno-Coman Et Les “Ephémérides” De Kamieniec (1604-1613)*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Dilbilim Terimleri Sözlüğü. (1949). Ankara: TDK Yayınları.
- Duden Das Fremdwörterbuch. (2001). Germany.
- Duran, Suzan. (1956). “Türkçede Cihet ve Mekân Gösteren Ek ve Sözcükler”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*: 1-110
- Ediskun, Haydar (1985). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ediskun, Haydar (1993). *Yeni Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Emre, Vildan (2008). *Dede Korkut Hikâyelerindeki Fiillerin Birleşim Değerleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ercilasun, Ahmet B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Ergin, Muharrem (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Berrak Basım.
- Ertürk, Ahmet Çetin (2012). *Fransızca-Türkçe/Türkçe-Fransızca Bilge Genç Sözlük*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Gabain, Annemaria Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev. M. Akalın. Ankara: TDK Yayınları.
- Garkavets, Aleksandr N. (1987). *Kıpçakskie Yazıkı: Kumanskiy i Armyano- Kıpçakskiy*. Alma-ata: İzdatel'stvo "Nauka" Kazaxskoy SSR.
- Garkavets, Aleksandr N. ve Khurshudian, Eduard (2001). *Armenian – Qypchaq Psalter Written by Deacon Lussing From Lviv 1575/1580*. Almaty: Desht-i Qypchaq.
- Garkavets, Aleksandr N. (2010). *Qypchaq Written Heritage III. V*. Almaty: Baur-Kasean.
- Gencan, Tahir Nejat (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Gencan, Tahir Nejat (1975). *Dil Bilgisi*. İstanbul: Murat Matbaacılık.
- Golden, Peter B. (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. Çev. O. Karatay. Çorum: Karam Yayınları.
- Gökşen, Enver Naci (1974). "Çıkma Durumu (-den) ve Kapsamı". *Türk Dili*, 279 (30): 973- 978.
- Grönbech, Kaare. (2011). *Türkçenin Yapısı*. Çev. M. Akalın. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, Gürer (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.

- Hacıeminoğlu, Necmettin (1997). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*. Ankara: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Hatiboğlu, Vecihe (1982). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- İleri, Esin (1997). “Türkçedeki Fiillerin Birleşim Değeri”. *VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri 7-9 Ağustos 1996*. Ankara.
- İlker, Ayşe (2013). “Ağız Alanlarında Yükleme ve Yönelme Eklerinin Değişme Sebepleri Üzerine Yeni Bir Bakış”. *Prof. Dr. Leylâ Karahan Armağanı*: 633-649, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kahraman, Tahir (1996). *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, Günay (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, Günay. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karaelitz-Greifenhorst, Friedrich von (1996). “Ermeni Harfleriyle Türkçe Hakkında Araştırmalar”. Çev. H. T. Karateke. *Kebikeç 4*: 13-33.
- Karahan, Leyla (2012). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, Leyla (1997). “Fiil Tamlayıcı İlişkisi Üzerine”. *Türk Dili* 546: 209-213.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1994). *Kıpçak Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Karakaya, Merve (2010). *Tarihî Kıpçak Metinlerinde Dinî Terminoloji*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2007). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesiyle Yazılmış Töre

- Bitigi ve Bu Eserdeki Töre, Yargı, Bitik Terimleri Üzerine”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Güz 1: 77-96.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2009). “Ermeni Harfli Kıpçakça Söz Varlığı Üzerine Notlar”. *International Journal of Central Asian Studies* (13): 165-181.
- Kasapoğlu Çengel, Hülya (2012). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesi”. *Dil Araştırmaları* 10: 17-81.
- Kononov, Andrey Nikolayeviç (1956). *Grammatika Sovremennogo Turetskogo Literaturnogo Yazıka*. Moskova- Leningrad: Sovyet İlimler Akademisi.
- Korkmaz, Zeynep (1960). “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme” *AÜDTCF Dergisi* (17)3-4: 275-358”. Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1980). “Batı Anadolu Ağızlarında Yazı Dilinden Ayrılan İsim Çekimi Ekleri ve Fonologie- Morphologie Bağlantısı”. 29-41. İstanbul: Kervan Yayınları.
- Kurat, Akdes Nimet (1972). *IV-XVIII Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: TTK Basımevi.
- Kutalmış, Mehmet (2004). “On The Armeno-Kipchaq”. *Karadeniz Araştırmaları* 2: 35-42.
- Lübimov, Konstantin (1959). “Türkçede Kaç İsim Hâli Var?”. *Türk Dili* 96 (8): 688-690.
- Özil, Şeyda (1980). “Almanca ve Türkçede İlgeçler”. *Bağlam* (2): 13-24.

- Özkan, Abdurrahman (1999). “Türkçede Fiil-Tamlayıcı İlişkisi ve Fiillerin İstem Değiştirmesi”. *Arayışlar- İnsan Bilimleri Araştırmaları 1*: 125-143.
- Özkan, Abdurrahman (2011). “Eski Anadolu Türkçesindeki Bazı Fiillerin Hâl Ekli Tamlayıcıları ve Bu Tamlayıcılarda Zaman İçinde Görülen Değişiklikler” *Turkish Studies 1 (6)*: 512-522.
- Öztürk, Abdulkadir (2011). “Ermeni Harfli Kıpçak Türkçesinin Yayılma Alanları”. *Gazi Türkiyat 8*: 323-334.
- Özyetgin, Melek (1994). “Kıpçak (Kuman) Türkleri– I”. *Kırım Dergisi 6*: 16-22.
- Pamukciyan, Kevork (2002) *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*. İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Pritsak, Omeljan (1979). Ermeni Kıpçakçası. *Tarihî Türk Şiveleri*. Çev. M. Akalın. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları. 131-140.
- Rásonyi, László (1993). *Tarihte Türklük*. Ankara: TKAE Yayınları.
- Räsänen, Martti. (1957). *Materialien Zur Morphologie der Türkischen Sprachen*. Helsinki.
- Serebrennikov, Boris Aleksandroviç ve Gadjieva, Ninel Zeynalova (2011). *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı – Tarihî Grameri*. Çev. T. Hacıyev- M. Öner. Ankara: TDK Yayınları.
- Sev, İsmet Gülsel (2001) *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Sev, İsmet Gülsel (2002). “/+DAn... +A/ Yapısına İlişkin”. *Türkoloji Dergisi- Dil ve Edebiyat Araştırmaları Derneği Yayınları 1 (15)*: 247- 259. Ankara: TDK Yayınları.
- Sev, İsmet Gülsel (2002). *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*. Yayımlanmamış

Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sev, İsmet Gülsel (2004). “Çıkma Durumu Ekinin Nesne Görevinde Kullanımı”. V. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri (2)*: 2655-2666. Ankara: TDK Yayınları.

Sev, İsmet Gülsel (2007). *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Tekin, Talat (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı*. TDAD 19. Ankara: Simurg Yayınları.

Tekin, Talat ve Ölmez, Mehmet (2003). *Türk Dilleri Giriş*. İstanbul: Yıldız Dil ve Edebiyat.

Timurtaş, Faruk Kadri (2005). *Eski Türkiye Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Toparlı, Recep vd. (2007). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Tryjarski, Edward (1992). “On Dialectal Differentiation of Armeno-Kipchaq”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1987*: 289-296.

Tryjarski, Edward (1992). *Das Gemeinsame Kiptschakische Substrat Des Krimtatarischen Und Des Armeno-Kiptschakischen*. Printed in Belgium.

Tryjarski, Edward (1968-1972) *Dictionnaire Armeno-Kiptchaq, d'après trois manuscrits des collections Viennoises. Tome I, Fas. I-IV*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe.

Uğurlu, Mustafa (2011). “Türk Lehçelerinin Aktarımında Valenz Sözlüklerinin Önemi”. *Uluslararası Sözlük Bilimi Sempozyumu Bildirileri Kitabı* (Yayımlayan: N. Demir- E. Yılmaz), Hacettepe Yayıncılık ve Kitapçılık. 197-206, Ankara.

Uysal, Seçkin (2010). *Nehcü'l-Ferâdis'te Kıl- Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve*

Tamlayıcılarla Kullanılışı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzun, Engin. N. (1998). *Dilbilgisinin Temel Kavramları*. Türkçe Üzerine Tartışmalar. Ankara.

Vardar, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Yaman, Ertuğrul (2000). “Özbek Türkçesinde Tamlayıcı-Fiil İlişkisi ve Bazı Hâl Eklerinin Farklı Kullanılması”. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, (2): 1907-1920. Ankara: TDK Yayınları.

Yeni Rusça-Türkçe Sözlük (1994). İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Gülderen TOKMAK

Doğum Tarihi : 13.03.1988

Doğum Yeri : Isparta

Eğitim Durumu : 2006 – 2010 Gazi Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Türk Dili
ve Edebiyatı Bölümü Lisans Eğitimi

2002 – 2006 Yalvaç Anadolu Lisesi (Isparta)

1994 – 2002 Çetince İlköğretim Okulu (Isparta)

Yabancı Diller : İngilizce

YDS : 78,75